

СРБИСТИКА И ГЕОПОЛИТИКА

др Момчило Суботић
СРБИСТИКА И ГЕОПОЛИТИКА:
Огледи о српском питању

Издавач

Институт за политичке студије
Београд
Добрињска 11
ips@ips.ac.rs
www.ips.ac.rs

За издавача

проф. др Миша Стојадиновић

Рецензенти

проф. др Петар Милосављевић
проф. др Зоран Милошевић
проф. др Никола Жутић

Лектура и коректура

Татјана Вучинић-Маљевић

Техничка обрада

Дајана Лазаревић

Дизајн корица

Иван Јовановић

Прелом и шtamпа

Донат Граф
Београд

ISBN 978-86-7419-378-5

Момчило Суботић

**СРБИСТИКА И
ГЕОПОЛИТИКА**

Огледи о српском питању

**ИНСТИТУТ ЗА ПОЛИТИЧКЕ СТУДИЈЕ
БЕОГРАД, 2023.**

*Мојој унуци Ирени,
за успомену на полазақ у школу.*

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	7
САВА МРКАЉ – РЕФОРМАТОР СРПСКЕ АЗБУКЕ	9
ФИЛОЛОГИЈА И ГЕОПОЛИТИКА	29
СРПСКИ ИДЕНТИТЕТ ИЗМЕЂУ ЕТНОЈЕЗИЧКОГ И ВЕРСКОГ НАЧЕЛА	46
ПОКРЕТ СРБА КАТОЛИКА У ДУБРОВНИКУ И ДАЛМАЦИЈИ, ОСВРТ НА СРБЕ КАТОЛИКЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ И СЛАВОНИЈИ	61
ЈУГОСЛОВЕНСТВО И ЈУГОСЛОВЕНСКА ДРЖАВА: ИДЕЈЕ И УЧИНЦИ ЈЕДНОГ ГЕОПОЛИТИЧКОГ ЕКСПЕРИМЕНТА	91
ИСТОРИЈА – ЈЕЗИК – ГЕОПОЛИТИКА	111
СРПСКА ПОЛИТИКА „НА ПАРЧЕ“	131
О ВИШЕСТРАНАЧЈУ КОД СРБА – ПОЛИТИКОЛОШКО-ИСТОРИЈСКИ АСПЕКТ	142
О ПРАВУ НА САМООПРЕДЕЉЕЊЕ И ГЕОПОЛИТИЧКОЈ СУДБИНИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ КРАЈИНЕ	159
ПРОЗАПАДНА ПОЛИТИКА РАЗГРАЂУЈЕ СРПСКУ ДРЖАВУ И НАЦИЈУ	179
ОД РЕЗОЛУЦИЈЕ 1244 ДО БРИСЕЛСКОГ СПОРАЗУМА – ПОЛИТИКА ПРЕПУШТАЊА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ ...	192
ВАШИНГТОНСКИ СПОРАЗУМ: КА НЕСЛАВНОЈ ЗАВРШНИЦИ „КОСМЕТСКОГ ПИТАЊА“	223
„НОН – ПЕЛПЕР“ О СТАТУСУ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ ...	242
РЕПУБЛИКА СРПСКА У БОРБИ ЗА ДРЖАВНОСТ	255
ИДЕНТИТЕТСКА ПИТАЊА ЦРНЕ ГОРЕ	277
СРБИЈА И СРПСКЕ ЗЕМЉЕ У СВЕТЛУ ГЛОБАЛНОГ ГЕОПОЛИТИЧКОГ ПРЕОКРЕТА	310

ПРЕДГОВОР

Потребно је у предговору да дефинишемо и поближе објаснимо наслов монографије: *Србистика и његова историја – ослиједи о српском истраживању*.

Србистика је научна дисциплина о српском језику и књижевности; она је једна од грана славистике, поред других словенских научних дисциплина о језику, књижевности и култури као што су: русистика, полонистика, словакистика, кроатистика, бохемистика, сорабистика – за Лужичкосрпске студије, русинистика, украјинистика, бугаристика, македонистика, словенистика. Као научна дисциплина славистика се појавила крајем 18. и почетком 19. века; међу првим научницима који је употребио овај термин био је чешки слависта, свештеник Јозеф Добровски.

Важност науке о језику, у нашем случају – србистике, огледа се у томе што је језик један од кључних компоненти националног идентитета; национално питање по учењу славистичких ауторитета (Јозеф Добровски, Павел Јозеф Шафарик, Јернеј Копитар, Доситеј Обрадовић, Вук Караџић, Франц Миклошич, Ђуро Даничић, Стојан Новаковић, Александар Белић, Петар Милосављевић, Радмило Маројевић, Милош Ковачевић и други) се своди на језичко питање: нација = језик. Али за разлику од свих поменутих народа који су на основу своје језичке посебности стварали своје нације и државе, политички се уједињавали и разједињавали, српски језик је од илирског покрета (1830-их година) до данас геополитички инструментализован у сврху стварања нових нација и држава на српском етнојезичком простору: најпре од стране Хрвата у 19. а затим у другој половини и крајем 20. века од стране босанских муслимана и Црногораца. Стога је појам србистике неопходно интегрално посматрати, јер он осим језика и књижевности у ширем смислу подразумева културне, друштвене и политичке институције, процесе и односе. Шире посматрано србистика треба разумевати као саставни део српске политичке мисли, српске геополитике и државотворности.

Други појам, геополитика потиче од грчке речи и означава земљу, као простор и политику. Има своје уже и шире схватање. Уже схватање полази од географско детерминистичког схватања по коме географија одређује политику. У најширем схватању геополитика означава свако довођење и везу појма географије и политике.

У југословенском периоду Срби су уместо србистике пригрлили туђу – хрватску Штросмајер-Јагићеву језичку кованицу – сербо-кroatистику и њој својствену тзв. југословенску, у ствари хрватску геополитику. Уласком у југословенску државу по хрватском начелу о једном троименом народу, Срби су изгубили и свој српски језик и своју српску државу. Југославија је била у ствари успешан анти-српски геополитички експеримент у стварању нових нација и њихових држава на већинским српским територијама.

У ових 16 одабраних радова историјским методом и хронолошки је детаљно обрађена проблематика србистике и геополитике и њихов однос на српском етнојезичком простору у прошлости и данас.

САВА МРКАЉ – РЕФОРМАТОР СРПСКЕ АЗБУКЕ¹

УВОД

Преко имена и дела Саве Мркаља углавном се прећутно прелазило, односно, његово дело се мање или више приписивало Вуку Караџићу. И сам аутор овог текста више пажње и проучавања посветио је Вуковом истраживачком опусу.² Циљ овог рада је да се укаже на одлучујући допринос Саве Мркаља, као првог српског ученог филолога и једног од најобразованијих Срба свога доба, у реформи српске азбуке (правописа, језика и писма). С тим у вези, важно је да се укаже на историјске, друштвене, етничке, верске, језичке и друге прилике у Војној Крајини и Мркаљевом родном Сјеничаку, те у Србији онога времена, као и друштвене и историјске прилике и развој филозофске и научне мисли у Европи.

Рад је заснован на литератури и изворима Мркаљевих биографа, филолога и лингвиста, врских познавалаца његовог дела. По узору на Аделунга, који је први прогласио начело „пиши као што говориш“ (али га није успео применити на немачки језик), Сава Мркаљ је, а не Вук, како се иначе у српској широкој јавности сматра, поставио два основна начела: „један глас једно слово“ и „пиши као што говориш“, уводећи уместо етимолошког (какав је у европским државама) фонетски систем у српски језик и тако допринео конституисању савршене азбуке. Своју генијалну реформу ћирилице Мркаљ је описао у књизи од свега 18 страна коју је због црквеног „незграпног“ правописа, поготово због употребе „дебелог јер“, насловио *Сало дебелоја јера либо азбукојрошрес*.

Мркаљ је једноставно пребројао и гласове у свом српском језику и набројао 29 (ц није узео у обзир) и ћириличке знакове (слова), па их је избројао 41. Вишак је био велики, и Сава га је одбацио.

¹ Ово је незнатно измењена верзија текста објављеног под истим насловом у часопису Политичка ревија 3/2018, ИПС, Београд, 2018, стр. 11-31.

² Види: Момчило Суботић, „Вук Караџић и Хрвати“ у: *Друшћивена и пољитичка мисао Вука Караџића*: зборник радова са научног скупа Српске академије наука и уметности одржаног 16. и 17. новембра 2005. године (стр. 239-253). Рад под истим насловом објављен је у ауторској књизи: *Новија српска пољитичка историја – расправе и чланци*, ИПС, Београд, 2006. (стр. 21-45)

При томе се Мркаљ посебно окомио на тврди знак *јер* као на најнепотребнији називајући га поспрдно *дебелим*. Мркаљ је словима покрио 25 гласова а за остала четири *љ, њ, ђ и ћ* тражио је диграме и то решио тако што је словима *л, н, њ и г* додао меки знак означавајући тако њихову мекоћу... Вук је, дакле, дизајнирао преосталих шест слова. Своју књижицу завршио је револуционарним покличем: „Зато от данас све наше правописаније под ово долази начело – пиши како што говориш“.

НОВО „ОТКРИВАЊЕ“ САВЕ МРКАЉА

Након што је заблистао на српском језичко-културном небу својим обимом малим али садржајем генијалним делом од свега 18 страна под називом *Сало дебелоја јера либо азбукојрошрес*, које је наишло да одушевљење српског интелектуалног „кружока“ у Бечу, Пешти и Будиму, али истовремено изазвало и крајње негативне реакције у врху Српске православне цркве, Сава Мркаљ је до данашњег дана наизменично откриван, па заборављан, те тако, заједно са својим генијалним делом, остао у сенци великог Вука.

Иако му као Вуковом претходнику није на адекватан начин признато заслужено место модерног реформатора српске ћирилице, које му је и сам Вук признавао, о њему је у новије време доста писано, са намером да се у целости сагледа допринос Саве Мркаља српској правописној реформи. Међу лингвистима је све заступљенији став по којем: „Сава Мркаљ је био геније, додуше непризнати, како то с генијима почесто бива, а Вук је био маестрални прагматичар који је схватио значај Мркаљевог дела и који је умео да га, уз неколико интервенција, приведе коначној намени, прихвативши га касније као своје дело. Вуку смо се, рекло би се, одужили. Сави ћемо се, ваљда, одужити. Ако ни због чега другога, оно да бисмо ствари поставили на своје место, сада када знамо где им је место.“³

Изучавање Мркаљевог дела почело је биографском књигом Ђорђа Рајковића из 1877. године.⁴ У то време о Мркаљу је писао и хрватски лингвиста Ватрослав Јагић, који за Мркаља каже да „спада у најзнаменитије Србе и по томе што је био први југославенски

³ Вlado Ђукановић, Сава Мркаљ, из слободне Википедије, http://wikipedia.org/sr/Сава_Мркаљ

⁴ Ђорђе Рајковић, *Сава Мркаљ: биографско-књижевна слика*, Јавор, 1877 (прештампано и Изабрани списи, ред. М. Војиновић, Нови Сад, 1950, стр. 118-135)

филозоф звукова српског језика“.⁵ Почетком 20. века о Мркаљу су писали прота Димитрије Руварац⁶ те филолог Љубомир Стојановић, у оквиру своје књиге о Вуку.⁷

У другој Југославији обновљено је интересовање српске језичке и књижевне науке за дело Саве Мркаља. Та заслуга се приписује тројници-четворици језичких и књижевних прегалаца: Младену Лесковцу⁸, Владану Недићу⁹, те Александру Младеновићу¹⁰. После су уследили радови више аутора, филолога, лингвиста, теоретичара и историчара књижевности и других списатеља.¹¹

Да се овај генијални реформатор српског језика и писма приближи крајишком миљеу из кога је потекао, заслужни су његови крајишки књижевни, ближи и даљи земљаци.¹² Неки аутори су

⁵ Према: Данко Перић, „Неколико маргиналија о Сави Мркаљу и Милану Радеки, заслужном што Мркаљ није заборављен у родном крају“, у: *Сава Мркаљ – Поводом двеста-годишњице... Азбукојројнице (1810-2010)*. Радови са стручног састанка, Нови Сад, 2010.

⁶ Димитрије Руварац, „Једно писмо Саве Мркаља“, *Зборник Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књига 8*, Београд, 1928.

⁷ Љубомир Стојановић, *Животи и рад Вука Стеф. Караџића*, Београд, 1924. Стојановић значајан простор посвећује Мркаљу.

⁸ Младен Лесковац, „Неколико података за биографију Саве Мркаља“, *Зборник Матице српске, серија друштвених наука, I*, Нови Сад, 1950. Од 13 оригиналних Мркаљевих песама Лесковац је три уврстио у *Антологију старије српске поезије, Нови Сад, Београд, 1973, стр. 189-191* То су ове три песме: „Сасијављено кад у јорњокарловачку боловаоницу досиједох побеген и остављен од свега свећа“, „Јелени Дијаковић на нову јодину“ и „Стираца“, с исцрпним коментарима на стр. 394-395, а Миодраг Павловић у *Антологију српској историји (XIII-XX век)*, друго издање, Београд, 1969, стр. 71 једну песму: „Море зала ов’ је свећ“. Према: Душан Иванић, „Песничке парадигме Саве Мркаља“, у: *Сава Мркаљ-Поводом... , истио, стр. 39*.

⁹ Владан Недић, *Необјављене песме Саве Мркаља*, *Зборник Филошког факултета, Београд, 1959, IV-2*

¹⁰ „Професор Младеновић у раду *Сава Мркаљ и његови претходници у реформи прегуковске ћирилице* наводи, уз неколико анонимних појединаца, Захарија Орфелина (прилозима из 1767. и 1768.), Емануила Јанковића (1789), Стефана Стратимировића (1800), Лукијана Мушицког (1800), Гаврила Хранислава (1804), Викентија Ракића (1808) и Стефана Новаквића (1809). Наравно, можемо само нагађати да ли је за све ове покушаје Мркаљ знао...“ Мато Пижурница, „Презаслужни Сава Мркаљ, заборављен, откривен и, ипак, остао у сенци великог Вука“, у: *Сава Мркаљ – Поводом...*, исто, стр. 28. У погледу односа Мркаљ – Вук, Младеновић подсећа: „Другим речима Сава Мркаљ је био претходник Вуков“.

¹¹ О Сави Мркаљу су писали мање или више сви они који су писали о Вуку Караџићу: Милорад Павић, Меша Селимовић, Миодраг Поповић, Јован Деретић, Милош Окука, Павле Ивић, Милка Ивић, Драгољуб Петровић, Милорад Дешић, Жарко Ружић, Никола Грдинић, Мато Пижурница, Милан Мицић, као и загребачки аутори Предраг Матвејевић, Милана Могуш, Драго Роксандић, Филип Шкиљан.

¹² Гојко Николиш, Миле Мркаљ, Душан Кашић, Станко Кораћ, Мирко Демић, Вукосава Опачић-Лекић, Милан Радека, Душан Иванић, Светозар Борак, Јован Радуловић, Здравко Крстановић, Анђелко Анушић, Данко Перић, Мара Бекић-Војновић, Ђорђе Латас, Милан Р. Косановић и други.

писали углавном о стручним филолошко-лингвистичким и филозофским доприносима реформи српског правописа Саве Мркаља, а неки, шире историјско-социолошке и политиколошке студије о његовом животу и раду.

За време Републике Српске Крајине Српско културно друштво у Топуском добило је име по Сави Мркаљу. У оквиру те установе 1994. године др Жарко Ружић објавио је студију *Сава Мркаљ, Песме и сјиси*. Од тог времена, нарочито од пада Крајине, Сава Мркаљ излази на светлост научне и историјске истине; многе институције, улице, тргови, названи су по њему. Тако је Главна награда СКД „Просвјета“ из Загреба добила име Саве Мркаља; основна школа у његовом родном Сјеничаку понела је Савино име. Именом Саве Мркаља зову се улице у Београду (насеље Борча), Новом Саду (Футог), Крушевцу, Шапцу, Бања Луци, Градишки, у Републици Српској. Именом „Сава Мркаљ“ названа су СКД-а у Новом Саду и Батајници (насеље Бусије), а недавно је одржана манифестација *Изложба о Сави Мркаљу* и том приликом је одржано предавање о првом српском ученом филологу и урађено попрсје-спомен плоча за школу у родном Сјеничаку на Кордуну.¹³ Истовремено је покренута иницијатива да се новосаграђена школа у Батајници (Бусије) назове по Сави Мркаљу и да се тим поводом изради копија његове спомен плоче.

ДРУШТВЕНЕ ПРИЛИКЕ И ИДЕЈЕ У ВРЕМЕ САВИНОГ РОЂЕЊА И ОДРАСТАЊА

Сава Мркаљ се родио 1783. године у Ласињском Сјеничаку, на Кордуну, у Војној Крајини, тој „највећој касарни у Европи“, из које је Хабзбуршка монархија регрутовала најјефтинију војску свог времена...¹⁴ Историчар Милорад Екмечић је изнео интересантне податке да се у Европи у 16. веку није ратовало свега четири дана, а у 17. веку један дан више, пет дана. Ови ратови никако нису могли проћи без Срба Крајишника. Срби су живели живот граничара стално у ратовима за циљеве Хабзбуршке монархије („Ој Крајино, крвава хаљино, с крвљу ручак, с крвљу и вечера“). Ти тзв. слободни Крајишници могли су бити само војници, а уколико би се одрекли

¹³ Аутор овог прилога имао је част да говори о животу и делу Саве Мркаља.

¹⁴ Види: Милан Мицић, „Рубови светова Саве Мркаља“, у: *Сава Мркаљ – Поводом...*, исто, стр. 6.

православне вере и примили унију добијали су и високе официрске, па и највише генералске чинове (први фелдмаршал био је Михаило Микашиновић 1760-их година, а познато је да је по истом моделу и песник Петар Прерадовић добио генералски чин). Могли су да буду и свештеници или калуђери, па све до архијерејских звања и звања патријарха (патријарх Јосиф Рајачић рођен је у Лучанима код Бриња, у Лици). Школа није било, осим понека основна – клиричка, о некаквом високом школству на простору Војне Крајине, није могло бити ни речи.

У Европи тога времена развија се разнолика друштвена и филозофска мисао, те разноврсне уметности. То је време европског – француског просветитељства (Монтескије-Русо-Волтер-Дидро – претходници Француске револуције и Наполеона), затим енглеског филозофског рационализма (Џон Лок, Дејвид Хјум, Френсис Бекон), протестантског рационализма (Лајбниц, Спиноза, Декарт), немачког класичног идеализма, (Кант, Шелинг, Фихте, Хегел). Фихте је међу првим лингвистима прогласио језик као главну одредницу нације. То је време Јозефинских реформи и Пакта о верској толеранцији 1881. године.

То је време када Русија Петра Великог и његових наследника помаже српске главаре у Црној Гори почев од владике Данила, а затим Саве и Василија, Петра Првог и Петра Другог Његоша, да одрже ову малу православну и словенску оазу окружену претећим турским исламом и римским католичанством. Као једина словенска земља тога времена Русија помаже и братску Србију. За то је свакако заслужан и један значајан Србин, први Царев дипломата и оснивач Руске обавештајне службе, Сава Владиславић Рагузински. Наиме, Свети Синод Руске православне цркве одлучио је крајем маја 1726. године да Србима упути учитеља Максима Суворова који отвара школу у Сремским Карловцима. Наредне године Суворов у Београду формира такође Руско-српску школу са 29 ученика. То су прве школе међу Србима. Треба поменути да су прве амбициозније планове за ослобођење Срба уз помоћ Русије, руском цару Алексеју Михајловичу Романову, у Москви маја 1668. године, изложили браћа Бранковићи: Сава II, ердељски митрополит и Ђорђе, доцније гроф и писац знамените *Славеносербске хронике*.

Кад је у питању језик треба имати у виду да су водећи слависти сагласни у мишљењу да су сви садашњи словенски народи у далекој прошлости имали један језик. Један од водећих слависта,

Павел Јозеф Шафарик у књизи *Историја словенског језика и књижевности према свим наречјима* (на немачком 1826), тврдио је да је српски језик био „мајка словенских језика“. Временом се тај словенски језик природним путем разгранао на наречја, која су затим постајали национални језици.¹⁵ Отуда није чудно да се Свети Сава добро разумео са руским калуђерима, и што се *Номоканон* користио у Русији и Бугарској. Верски подељени и територијално-политички разједињени, Срби су своје име и идентитет чували првенствено помоћу СПЦ-е. Црква је видела спас за народ у ослонцу на Русију, вековима једину словенску независну државу, у којој је доминантан народ, руски, био православне вере. Да би била што ближе свом једином ослонцу, СПЦ је већ у првој половини 18. века за свој богослужбени језик прихватила језик Руске православне цркве, односно, црквенословенски језик руске редакције. Тај језик, као црквенословенски, и данас је у употреби у црквеним обредима, напоредо са српским језиком.

Русија је значајно утицала на буђење националне свести међу Србима, а Кучук Карнацијским споразумом (1774) постала је и званични заштитник православних хришћана на Балкану. То је време деловања српске образовне и интелектуалне елите: Јован Рајић пише прву историју Срба, Захарија Стефановић Орфелин пише *Плач Србији* (1762), а затим *Живот Великог* (1772) на рускословенском, са посветом Катарини Другој. То је време Кочине Крајине и Темишварског сабора (1790), на којем је за митрополита српског изабран Стефан Стратимировић, и на том месту ће остати до смрти, 1836. године. Стратимировић је имао значајан утицај на Српску револуцију 1804-1815, као и Сава Текелија, те Доситеј Обрадовић и други значајни Срби из прека – Иван Југовић, Божидар Грујовић (Теодор Филиповић), професор Харковског универзитета.

У другим српским крајевима, који су од обнове Пећке патријаршије (1557) под њеном духовном надлежношћу, притиснути културним угњетавањем иноверних, насилном унијом римокатоличке цркве, Срби су водили неравноправну борбу за очување свог верског и националног идентитета. Неколико десетина година пре рођења Саве Мркаља, Андрија Качић Миошић објавио је на народном језику *Разговор ујодни народа слобиског*, а у Славонији један други аутор, Матија Антун Рељковић пише *Сашир илии дивји*

¹⁵ Петар Милосављевић, *Историја и филологија*, Матица српска у Дубровнику, Београд, Институт за политичке студије, Београд, 2014.

човик, у којем нас обавештава да су његови српски преци српски писали и српски читали... Доситеј Обрадовић је у години Савиног рођења (1783) објавио у Лајпцигу своје дело *Живои и њриклученија*.

У таквим друштвеним и историјским приликама, на Кордуну, у Сјеничаку свет је угледао Сава Мркаљ. У школском каталогу дознајемо да се Савин отац звао Петар, да је био „пучанин“; за мајку нема података. Како наводи његов биограф и земљак из Сјеничака, Сава је као и већина убоге крајишке сиротиње рођен у плетари, у којој су заједно боравили људи и стока; у беди и сиромаштву. Као дечак био је малешак, нејачак, бледуњав, вероватно најслабији међу својим вршњацима... .. У рвању најслабији... Потиштен и несигуран почиње се повлачити у себе. Са повлачењем почиње и Савино особењаштво.¹⁶ Већ тада у раном детињству Сава своју предност над вршњацима, па и старијима од себе, види на другом, духовном и интелектуалном плану.

САВИНО ШКОЛОВАЊЕ: ЗАГРЕБАЧКИ ЕМИНЕНС

У Сјеничаку је завршио основну школу, а затим богословију у Плашком. Већ у основној школи је Сава уочио да деца уче часловац тако што напамет бубају слова и речи која не разумеју. „Страстију твојеју Христе страстјеј свободихом сја и воскресенијем твојим из истљенија избавихом сја. Господи слава тебје“. Видео је да тако нико не говори. „... Тако не говори ни мој ћаћа Петар, ни сеоске бабе Инђија, Марта и Јулика, не говоре ни орачи, ни жетелице, ни говедари“ – наводи Сава.¹⁷

Након завршене двогодишње Клирикалне школе у Плашком¹⁸, Сава Мркаљ је исте године (1799) постао учитељ у „славеносербској“ школи у Госпићу. Овде се Сава није дуго задржао, прво, јер изгледа да му није пристизала плата по погодби, а друго, Сава се није уклопио у школску средину, превасходно није „нашао“ заједнички језик са својим ученицима. Ти ученици били су неколико година старији од Саве, све „брадоње“ и „бркоње“, синови официра и трговаца, припадници социјално вишег слоја, који су Саву подбадали и са њим долазили у сукоб. Осим тога, они нису могли

¹⁶ Гојко Николиш, *Сава Мркаљ. Повијесии о једном сирагању*, „Просвјета“, Загреб, 1980, стр. 19.

¹⁷ Исто, стр. 25.

¹⁸ Николиш наводи податак да су 1847. године у плашчанској Клирикалној школи били следећи наставни предмети: догматика, библијска историја, граматика, пјеније, типик, наравственост, методика тумачења јеванђеља и други.

да прате градиво које им је Сава излагао, а нису се ни трудили да нешто науче. Све је то представљало удар на Савину ионако осетљиву природу и утицало на његову одлуку да се, после две године учитељевања, повуче.

Године 1803/4 Сава постаје ученик загребачке Архигимназије. Оцењен је оценом еминенс (одличан) из свих предмета. Сава је најодличнији међу одличнима, тотални одликаш¹⁹, а није му било лако, он тада има 21 годину а његови школски другови између 13 и 17 година. Посреди су биле и друге потешкоће. „... Сусрет Саве Мркаља, током школовања, са пургерским (грађанским) Загребом, био је сусрет сељака и војника са грађанском културом и са културом која је у свом бићу темељила садржај другачијег верског идентитета.“²⁰ Али, многоструко талентовани Сава био је толико интелектуално супериоран те је својим млађим колегама држао инструкције из више предмета. То ће се поновити и на филозофским студијама на загребачкој краљевској Академији знаности, које Сава уписује 1805/6 (то одговара трећем и четвртом разреду гимназије данас)²¹ Tentamen publicum (јавни испит) Сава полаже на крају 1805. године (из логике, историје филозофије и математике) и на крају 1806. (из архитектуре, хидротехнике и метафизике). И, наравно Сава је еминенс из свих предмета, а од 102 слушаоца први је у рангу из математике. Заиста фасцинантно, имајући у виду крајње неповољне услове под којима се Сава школовао у Загребу. Осим тога, Сава потиче из сиромашне граничарске породице из које није понео никакво предзнање. „Он је plebeius, а око себе, у Загребу, има колеге чији су родитељи cives (пургери), па и племићи. Социјалне разлике су драстичне, па и антагонизми у односима неизбежни.“²² Сава је захваљујући свом генијалном таленту умом и интелектом увелико надрастао своју средину.

СТУДИРАЊЕ У БУДИМУ И СУСРЕТ СА СРПСКОМ ИНТЕЛИГЕНЦИЈОМ

Од 1807. до 1810. године Сава Мркаљ студира филозофију и математику на универзитету у Пешти. Ту сусреће младе српске

¹⁹ Међу 45 ученика има 14 одличних, а Сава је други по реду.

²⁰ Милан Мицић, „Рубови светова Саве Мркаља...“, у: *Сава Мркаљ. Поводом...*, исто, стр. 6.

²¹ Види: Гордана Ђилас, „Хронологија живота и рада Саве Мркаља“, у: *Сава Мркаљ. Поводом...*, исто, стр. 114.

²² Гојко Николиш, исто, стр. 34.

интелектуалце, медицинаре: Димитрија Давидовића (1789-1838), који ће постати саветник Милоша Обреновића и писац првог српског устава (1835), и Димитрија Фрушића (1790-1838), који су у Бечу 1813. године покренули *Новине сербске*. Ту је и Лука Милованов (1784-1828), студент права, који ће касније написати *Опшић к сличноречности и слојмерју*. Те 1810. године, у посластичарници код Стефана, догодио се сусрет двојице српских језичких реформатора: Саве Мркаља и Вука Караџића. Одмах су се зближили. Проучавају *Улої ума челољеческоїа* Павла Соларића, кога Сава назива „наш велики Соларић“.²³ То је време када се у Србији пре и у току устанака рађа национална идентитетска самосвест: Србији су потребни школовани људи, потребна је духовна, језичка и књижевна подлога за стварање слободне националне државе. Сава Мркаљ је тада први учени филолог међу Србима. У таквој клими Мркаљ пише и објављује *Сало гебелоїа јера...*

Николиш, као и неки други биографи, познаваоци и тумачи дела Саве Мркаља, попут Маре Бекић-Војновић, постављају питање како то да се човек који је познавао језике (у молби Конзисторији за пријем у манастир Гомирје, Сава је навео да познаје латински и немачки) није определио за неку сигурнију професију, занат који би му донео извеснију егзистенцију. „... Зашто је човек, који је студирао филозофију и математику, који је по својој унутрашњој вокацији био филозоф, који је говорио француски, немачки, мађарски, руски, славеносербски, грчки, хебрејски и који се служио латинским, толико страдао у свом релативно кратком животу? Мркаља је задесила типична судбина револуционара – из темеља је уздрмао дотадашње устаљене погледе на српски језик и азбуку (писмо)...“²⁴

Нашавши се у кругу својих блискомишљеника, Мркаљ је видео да је реформа азбуке нешто што је постало неопходно. Уочио је такође да је пометња при употреби слова оптерећивала и учене српске просветитеље, његове претходнике, као што су Захарије Орфелин, Доситеј Обрадовић, Сава Текелија, Атанасије Стојковић, Емануил Јанковић и Павле Соларић, који су настојали да у српски језик, писмо и правопис унесу више рационалности и народног духа... Стојковић је духовито рекао да слово `дебело

²³ Гојко Николиш, исто, стр. 37.

²⁴ Мара Бекић-Војновић, „Сава Мркаљ – модерни реформатор српске ћирилице“, у *Рече ми реч*, Зборник Друштва за српски језик и књижевност у Хрватској, Вуковар 2010 (приредила Мара Бекић-Војновић), стр. 125.

јера` представља `пети точак у колима`, па га ваља одбацити као сметњу и бесмислицу“.²⁵

САЛО ДЕБЕЛОГА ЈЕРА ЛИБО АЗБУКОПРОТРЕС

Видевши да деца ни након четири године читања из часловца не науче да читају јер су ти текстове потпуно неразумљиви, те да у ћирилици (црквеној) има далеко више знакова (слова) него гласова, Сава Мркаљ је написао та своја запажања. У књизи од 18 страна под саркастичним насловом *Сало дебелога јера либо азбукопротрес*. У њој је поставио два основна начела на којима наше писмо и језик и данас почивају: *један глас једно слово и ишии као шши говорши*. Многи и данас међу Србима мисле да је ово Вуково језичко правило. Вук је ово језичко правило једноставно преузео од Саве Мркаља. Мркаљ у *Предисловију* изриче похвалу Доситеју, који *дебело јер* често испушта, а исто то каже за Стојковића, Текелију и Соларића (за којег каже да је „дика и милога сербска“). Сава је, како сам истиче, проучио дело енглеског филозофа Џона Лока (1632-1704), родоначелника емпиријске теорије спознаје („Nihil est in intellectu quod antea non fuerit in sensu“)²⁶ и зачетника филозофије језика, који је извршио велики утицај на развој просветитељства. Такође, упознао се и са делима немачког филолога Јохана Аделунга (1732-1806), који је већ 1790. године прогласио начело: „Пиши како говориш“, које је Сава применио на српски правопис. Иначе, ово генијално начело Аделунг није успео да примени на немачки језик, као ни Копитар на словеначки.

Мркаљ је једноставно пребројао гласове у свом српском језику и набројао 29 (ц није узео у обзир)²⁷ и ћириличке знакове (слова), па их је избројао 41. Вишак је био велики, и Сава га је одбацио.²⁸

При томе се Мркаљ посебно окупио на тврди знак *јер* као на најнепотребнији називајући га поспрдно *дебелим*. Мркаљ је словима покрио 25 гласова а за остала четири *љ, њ, ђ, ћ* тражио је диграме и то решио тако што је словима *л, н, ш, г* додао меки знак означавајући тако њихову мекоћу... Своју књижицу завршио је револуционарним

²⁵ Гојко Николиш, исто, стр. 38-39.

²⁶ „Не постоји ништа у разуму што није већ постојало у чулима“.

²⁷ Мара Бекић – Војновић сматра да је Мркаљ изоставио глас *и* зато што су га садржавале турске речи пеншер, цак, цеп итд.

²⁸ Гојко Николиш наводи 46 знакова, Мато Пижурица 42, а Голуб Добрашиновић чак 52

покличем: „Зато от данас све наше правописаније под ово долази начело – пиши како што говориш“.²⁹

Појава књижице изазвала је буру. У малим научним српским круговима у Бечу, Пешти и Будиму, где се управо спремао постављање темеља модерној класичној српској језичкој и књижевној култури, дочекана је са одушевљењем. Копитар се код Вука распитивао: „Ма ко је тај Мркаљ? Ја сам на ових 18 страница нашао више језичке филозофије него у каквој дебелој граматичи“. Четири године касније (1814) „дошао“ је Вук Карацић и написао дело под називом *Писменица сербскога језика по њовору њросиога народа*, којом ће заокружити Мркаљево азбуку признајући му генијалност у свему... У Предговору *Писменице*, говорећи о својим претходницима који су се бавили реформом српске ћирилице, издвојио је Мркаља: „Ја сад овде, имајући за намјерење успјех серпскога књижества, не могу друге азбуке употребити него Меркајилову, јербо за серпски језик лакша и чистија не може бити од ове. Г. Меркајило изабрао је из славенски писмена за серпски језик слѣдујућа: а, б, в, г, д, е, ж, з, и, к, л, м, н, о, п, р, с, т, у, ф, х, ц, ч, ш, и тврдо, које Сава звао *дебело јер*. А изоставио је серпскоме језику непотребна...“³⁰ Било је то, иако са извесним закашњењем, велико признање Сави Мркаљу. „Мркаљево дело *Сало дебелога јера либо азбукојрошрес* било је за Вука важно као ослонац и оријентација за прави почетак изложен у *Писменици* 1814. године... Мркаљев филолошки допринос Вуковој правописној реформи је несумњив, и идејама и практичним решењима. Сава Мркаљ, верујем, заслужује да понесе епитет првог српског ученог филолога. Међутим, највеће заслуге, ипак, припадају ономе који успе, а Вук је реформу довео до краја, и успео.“³¹

У време Вукове *Писменице*..., Сава, недовољно подржан и под притиском црквеног врха, нарочито митрополита Стефана Стратимировића, већ се био повукао, замонашио се, па напустио манастир и препустио судбини песника луталице, потуцања и страдања. Расправљајући о наслову Мркаљеве књижице, Гојко Николиш уочава да је заиста тешко било пронаћи „заједљивији и погрднији израз од `сала`, и то за слово `дебело јер` које је представљало неприкосновени симбол не само азбуке него и цјелокупне идеологије црквенословенске. У томе изразу оцртавају се три основна мотива:

²⁹ Мара Бекић – Војновић, исто, стр. 126.

³⁰ Види: Мато Пижурца, у: *Рече ми реч...*, *истио, сѣр*. 32.

³¹ Мато Пижурца, исто, стр. 31.

прво, Савина склоност за хумор и поругу којом се и данас одликује његов сјеничарски народ; друго, склоност за формалну логику: будући да оно што је `дебело`, као што је `дебело јер`, мора и да пати од претилности, од сувишка сала, онда тај патолошки израштај треба одрезати! Треће, Сава није могао да заборави своје муке са катихизисом и часловцем, кад је морао да буба наизуст њему, а по свој прилици и саме свештенику, посве неразумљиве ријечи... Сам израз `сало` је, дакле, чиста поруга, чист изазов црквеној хијерархији, протест против владавине глупости, а како ћемо видјети касније, Сава није имао снаге да прихвати и издржи рат који је изазвао. Врло је вјероватно да он није био ни свјестан идеолошко политичких посљедица свог дјела. *Сало...* није свјестан политички изазов цркви, већ сасвим здраворазумска творевина, с примјесом афекта (сарказма), а посљедице су наступиле мимо воље Савине³². Николиш уочава да је што се азбуке тиче, „узрок пометње лежао у постојању таквих слова у писму која немају никакву гласовну подлогу, с једне стране, а с друге постојање таквих гласова у језику за које нема одговарајућег знака... Одатле је проишталa нефункционалност српског писма, нејединственост и произвољност у употреби језика и писма.“³³

Јован Деретић истиче не само филолошку него и филозофску вредност Савиног *Сала...*, указујући на чињеницу да је Мркаљ претходник Вуков, да је „Вукова азбука технички савршенија од Мркаљеве, али његово (Вуково) схватање писма нема оне филозофско-теоријске дубине која одликује Мркаљеве погледе“³⁴. Другим речима, Мркаљ је био образованији од Вука, „један од најученијих Срба свог времена и многоструко талентован“³⁵.

КАЛУЂЕР ЈУЛИЈАН

Под притиском и ауторитетом Цркве, народни човек, слаб и несигуран, а богобојажљив и веран вери и традицији, Сава Мркаљ се одлучује за монашки живот. Двадесет и осам му је година, на домаку научне славе, он узмиче, и у манастиру Гомирје тражи душевни

³² Гојко Николиш, исто, стр. 44-45.

³³ Гојко Николиш, исто, стр. 47.

³⁴ Јован Деретић, *Расправа Саве Мркаља о српским писменима*, Ковчежић, књ. IV, Београд, 1964.

³⁵ Мато Пижурница, исто, стр. 27.

мир.³⁶ Да ли је Сава Мркаљ, сада монах Јулијан, веровао да ће се у манастиру духовно прибрати за неко велико дело; обећао је да ће написати и „језикопротрес“, тј. граматику „будушту књижицу моју“. Али како?, када се он у манастиру удаљава од народног језика и од свог *Сала*... Осим тога, шта да ради свестрано надарен човек у једном убогом манастиру међу једва писменом братијом, који га још задиркује, и са којима је долазио и у физички сукоб.³⁷ Није му од помоћи био ни архимандрит гомирског манастира, Јосиф Рајачић, доцније патријарх српски. Као и Стратимировић, па и Лукијан Мушицки, тако и Јосиф Рајачић није имао довољно разумевања и хришћанске љубави за образованог и надареног Саву Мркаља, не само да доврши своје генијално дело реформе српског правописа, него и да не доживи горко страдање и бедан крај живота. Публициста Данко Перић, истиче да је Стратимировићев однос према Мркаљу био окрутан, јер је Мркаљ ударио на црквену ћирилицу и *дебело јер*, па га је Стратимировић прогнао у манастир Гомирје, а од пештанске цензуре испословао да се не штампају Мркаљева дела.³⁸ Перић сматра да је Милан Радека, карловачки катихета, који је истраживао и писао о Сави Мркаљу³⁹, прећутао окрутан однос митрополита Стратимировића као и непријатељство архимандрита Рајачића, потоњег српског патријарха, према Мркаљу, због чињенице да су два црквена високодостојника били масони⁴⁰, као и аутор Радека⁴¹.

Вукова *Писменица*... се појавила у време Савинога лутања, након што се замонашио и удаљио од српског интелектуалног круга који је деловао на релацији Беч – Будим – Пешта. Изгубио је Мркаљ контакт са многим старим пријатељима, па тако и са Вуком. Кад Копитар саветује Вука да рукопис *Писменице*... понуди Мркаљу да га прегледа, Вук му одговара „али он је далеко“. Вук заправо не зна где је Сава, само слуша да је час тамо час овамо. Сава се уистину

³⁶ У Плашком 26. јула 1811. године, на црквенословенском језику, исписује молбу Конзисторији: „Доље потписани се са страхопоштовањем усуђује молити да би био примљен и пострижен у манастиру Гомирју.“ Према: Гојко Николић, исто, стр. 53.

³⁷ Неуки калуђери су га изазивали: „Кад имаш толико сала, што не намажеш обућу?“ или „Учен си ти, оче Јулијане, али нијеси паметан, јер да си паметан, не би дошао међу нас“.

³⁸ Види: Данко Перић, исто, стр. 56.

³⁹ Милан Радека, *Неколико ћирилица о Сави Мркаљу*, Зборник Матице српске за историју, 31, Нови Сад, 1985.

⁴⁰ Према Зорану Д. Ненезићу, Велика ложа у Београду од 1926. године носи име митрополита Стратимировића.

⁴¹ Податак да је и Радека био масон, Перић је такође пронашао код Зорана Д. Ненезића

одао лутању и несигурном животу. Његово генијално дело наишло је на жестоку осуду црквених људи на челу са митрополитом Стратимировићем, и Мркаљ је морао да устукне. Да се закалуђери, па и да се одрекне *Сала*...⁴²

„*Сави Мркаљу требало би да припадне слава што је дефинисао фонолошки систем нашег језика, реформисао азбуку и предложио да се у српски језик uvede начело „пиши као што говориш“*. Вуку Караџићу требало би да припадне слава што је дорадио дизајн шест слова, што је први применио тако реформисану ћирилицу и фонолошко правописно начело и што се читавог живота жестоко борио за њих, не дочекавши коначну победу која је стигла тек 1868. године, четири године после његове смрти, 58 година после Савиног *Сала дебелога јера* и 50 година после Вуковог *Српског речника*.“⁴³

Никола Грдинић нуди једно шире објашњење и утемељење Мркаљевог лингвистичког опуса. „Рускословенски језик усвојен је отварањем руских школа, и употребом руских црквених књига... Заједно са рускословенским, Срби су прихватили и руску црквену ћирилицу, и то у времену када је (1720. године) Петар Велики извршио реформу језика и писма увођењем геометризоване ћирилице изведене из холандске минускуле... Чим су Срби ступили на тло Аустрије, јасно им је постављен захтев да прихвате унију са католичком црквом и у употребу уведу народни језик и латиницу. На тај начин су аустријске власти желеле да приближе Србе Хрватима и добију једнообразне поданике. Отуда је увођење народног језика у књижевност, цркву и администрацију добило значење прихватања уније.“⁴⁴

Овај аутор даље истиче да је увођење народног – говорног језика била потреба да се пише свима јасним, разумљивим језиком а то је повезано са рађањем националне свести која се од времена

⁴² „Стратимировић је, према Николишу, као што то увијек бива, настојао да своје властодержачке интересе омота идеолошким плаштом 'виших интереса српства'. Мркаљева књига је јеретичка! Она удара на православље и националну самосталност Срба! Она хоће одвојити српство од мајке Русије и приближити га обалама католичког мора! Иронија је утолико већа што је баш Стратимировић био у присним односима са хабсбуршким двором, тим најјачим ослонцем католичанства! Али, за разлику од тзв. обичног човјека, великим државницима су такве 'нелогичности' допуштене“. Гојко Николиш, исто, стр. 57.

⁴³ Владо Ђукановић, *Сава Мркаљ. Поводом...*, исто

⁴⁴ Никола Грдинић, „Дело Саве Мркаља и питање односа према прошлости, у: *Сава Мркаљ. Поводом двестогодишњице Азбукојројреса...*, исто, стр. 62. Грдинић помиње Хрвате, а не помиње Србе католике којих је било неупоредиво више од Хрвата. О њиховом бројчаном односу у Хабсбуршкој монархији половином 19. века писао је Павел Јозеф Шафарик.

Доситеја Обрадовића све више идентификује са језиком а не са конфесијом. Језик је добио значење које раније није имао, а поготово га није имао у рускословенској фази.⁴⁵ Грдинић указује да је Стратимировић, у ситуацији кад је црква била под притиском да уведе народни језик, понудио као компромис увођење славеносрпског. То само показује значај рускословенске компоненте славеносрпског у свести људи тога времена. Неки су замерали – истиче Грдинић – да се увођењем грађанске ћирилице уводи фонетски принцип у писмо, а да сви европски народи пишу етимолошким писмом, језика попут француског и немачког... Већ је Доситеј избацио *дебело јер* у својим писмима која је писао грађанском ћирилицом. Вукова *Писменица*... је такође објављена на народном језику и грађанској ћирилици... Црквена ћирилица је писмо рускословенског језика и оно је етимолошко. Грађанска ћирилица је писмо славеносрпског језика и оно је фонетско. Већина слова (знакова) које је Мркаљ избацио из црквене ћирилице већ је била избачена из грађанске ћирилице.⁴⁶

ПАЛИНОДИЈА⁴⁷ ДЕБЕЛОМ ЈЕРУ

У гомирском манастиру Мркаљ се задржао две године до 1813,⁴⁸ а затим у наредних 12 година, све до 1825. године, Сава Мркаљ је био углавном учитељ луталица.⁴⁹ Најпре у Бовићу (1814), а затим у више наврата у Карловцу (од 1816. године). Од 1820-1822. године учитељевао је по Далмацији,⁵⁰ у Дубровнику, а затим је у Шибенику био секретар унијатског владике Бенедикта Краљевића,

⁴⁵ Никола Грдинић, исто, стр. 63.

⁴⁶ Никола Грдинић, исто, стр. 64-69

⁴⁷ Од грчког *йалин* = поново и *оге* = песма, хвалоспев

⁴⁸ Није јасно да ли је Мркаљ добровољно напустио манастир или је из њега избачен. На ово питање нема великог значаја ни чињеница да је Мркаљ 1817. године тражио да се поново замонаши, и том приликом написао оду епископу Лукијану Мушицком, али му Мушички није услишио жељу.

⁴⁹ „Тако, од сајма до сајма, путује филолог и пјесник Сава Мркаљ, кога сад сви виде само као одрпанца, скитницу, урасла у браду, очију упалих од глади, смркнута, ћутљива и мрзоволна. Само још завежљај списа и књига о рамену подсећа на некадашњег интелектуалца, али и тај реквицит изазива у обичног свијета јоше веће чуђење: Гле, гле луде! Овако је Гојко Николиш видео потуцање и пропаст свог славног и злосрећног земљака. Цитирано дело, стр. 71.

⁵⁰ Архимандрит манастира Крупа, Герасим Зелић, 27. јуна 1820. обавештава Вука да се „достоучени господин Сава Мркаљ налази у Далмацији, али сиромах не има среће; каконо што и многи високога ученија људи малое имаду, а не говорим што свиет срећом назива“. Према: Гојко Николиш, нав. дело, стр. 97.

али је остао доследан и веран православљу. Године 1825. у Карловцу држи приватне часове латинског, а извесно време боравио је у манастиру Св. Ђорђа у Банату. У наредној, 1826, Мркаљ је доспео у затвор у Глини⁵¹ због насртаја на човека којем је предавао латински, учитеља цртања, извесног Милинковића (убо га је ножем), а напад је третиран као последица Савине душевне болести. Од 1827-1829. налази се у карловачкој болници, да би крајем године био преведен у бечку душевну болницу.⁵²

Седам година после *Сала...*, четири године након изгнанства из гомирског манастира, Мркаљ пише *Палинодију* (хвалоспев) *дебелом јеру*. Те 1817, Сава по први пут након „одметништва“ пише Вуку а пише и оду владики Лукијану Мушицком све у циљу да му владика омогући да се поново врати у манастир.

Из Карловца пише писмо Вуку Караџићу, насловљено с „Просвијећени Господине, Мени предраги пријатељу“. Пише о изашлим књигама, што значи да је Сава и у „(само) изгнанству“ читао и био у току са српским и европским списатељством. У Додатку овог писма налази се критички, негативан осврт Мркаљев на књигу Милована Видаковића.

МРКАЉ – ВУКОВА ПРАВОПИСНА РЕФОРМА

Ода епископу Мушицком насловљена је са „Сонет преславну архипастиру“. Она је очигледно повезана са *Палинодијом*, којом се Мркаљ по некима одрекао *Сала...*⁵³ и реформе, док други сматрају

⁵¹ „Призор је заиста ужасан. Првог српског образованог филолога и пјесника туку до те мјере да се његов штап расперјава на његовим леђима, а потом га стављају у тешке окове и затварају у самицу...“ Гојко Николиш, исто, стр. 81.

⁵² Види: Гордана Ђилас, „Хронологија живота и рада Саве Мркаља“, у *Сава Мркаљ. Поводом...*, исто, стр. 115

⁵³ Милош Окука истиче да је Мркаљ покајање написао у „тренутку слабости и очајања“. Према: Гојко Николиш, нав. дело, стр. 79. Николиш пак истиче да је Сава и даље очекивао некакву милост од црквене власти, те сматра да *Палинодију*... Сава Мркаљ није написао ни из каквог рачуна... , већ да је она „највјероватније неуротични суноврат“. Његова „преосетљива, амбициозна, плаховита, лабилна, напрасита, и на моменте агресивна нарав“, није се могла помирити са ионако непријатељски настројеном средином чије темеље својом реформом снажно подрива. Посебну пажњу је Николиш, као лекар, посветио Савиној болести и њеној генетској предиспозицији, на којима су своје дијагнозе поставили аустријски лекари др Сакс и др Шофер, који су, с обзиром да се Сава жалио на понашање своје мајке, за његове психичке тегобе окривили његову „злочесту“ матер. Николиш говори о Савиној неурози, која се налази између здравља и болести, али која је као дуготрајни процес, под утицајем унутарњих (предиспозиција) – ендогених и спољних животних егзогених фактора резултирала тешком психозом. Николиш у Савину неурозу „уводи“ и

да није, већ да је остао привржен новом писму, трећи, пак, истичу његову одређеност да задржи *дебели јер*, не због потребе за њим, већ да би се тако приказао историјат српског језика и писма. Мркаљ је био за реформу, али и за задржавање реформисаног у образовању, за чување традиције.⁵⁴ Грдинић сматра да смисао *Палинодије дебелој јер* није у одбацивању, негирању, покајању, већ... секундарна последица изграђивања новог, те истиче да је Вук Мркаљев следбеник у реформи правописа, па би се правописна реформа најпре и најтачније требало звати „Мркаљ-Вукова правописна реформа“, никако само Вукова, јер од њега не почиње, као што не почиње савим ни од Мркаља, јер је фонетски принцип уведен са грађанском ћирилицом.⁵⁵ Грдинић указује на један интересантан моменат, када истиче да: „... Језичким и правописним преправљањем свега што је било пре реформе ствара се језичка унификација, испада да су Свети Сава и Вук Стефановић писали истим језиком и правописом. Све је доведено у једну раван, чиме се изгубила историјска димензија. Као да књижевни језик није имао свој историјски развој. Нема стварне потребе да се средњовековни писци осавременују јер нема велике, непремостиве разлике између језика Кулина Бана, Доментијана или неког савременог писца...“⁵⁶

Мара Бекић-Војновић истиче да је Сава Мркаљ је показао и педагошко разумевање. Препоручио је учитељима да не занемаре ни остале знакове које више не користимо, али да их покажу ђацима кад буду старији, да знају шта смо имали.⁵⁷

Милан Мицић овако тумачи Мркаљев чин: „... Револуционарни чин, а потом и негирање тог чина, јесу сведочанство о једној великој усамљености. Оно што је започео, а потом се тога одрекао Сава Мркаљ, Вук Караџић је прихватио, довршио и изборио се да то дело остане трајно и велико у српској култури. Реформе Вука

социјално-политички фактор, тј. српску православну, крајишку судбину војника и страдалника (ратовања на Војној граници) за циљеве Хабсбуршког двора диљем Европе, као и културна тлачења кроз насилно унијаћење. „У народу Мркаљевог ужег завичаја има добрано неуротичних црта: сиров, несаганан је и неограбљен (како сам о себи каже), воли шалу и поспрд, понекад мекушан, али је и силован, па ће због ситнице пасти у јарост и потегнути нож. Па и чувена буна у Сјеничаку против „мађарона“ (1897), уза све остало, била је и један испад колективне неурозе“. Гојко Николић, исто, стр. 111.

⁵⁴ Исто, стр. 72.

⁵⁵ Никола Грдинић, исто, стр. 85.

⁵⁶ Исто, стр. 90.

⁵⁷ Мара Бекић-Војновић, „Сава Мркаљ – реформатор српске ћирилице“, у: *Рече ми реч*, приредила Мара Бекић-Вјновић, Друштво за српски језик и књижевност, Вуковар, 2010, стр. 126.

Караџића инспирисао је Сава Мркаљ... Покајник који се у једном тренутку усудио да нападне српску друштвену и културну елиту која је чувала својим језиком и књижевношћу свој културни елитизам и своју друштвену посебност, истовремено тврдећи да чува биће и идентитет српског народа.⁵⁸

Жарко Ружић, један од Мркаљевих биографа и врсни познавалац његовог песништва, тврди да је Сава Мркаљ био „неоспориви реформатор азбуке и први прави песник српског јамба“. Ружић истиче да је Мркаљ написао неколико одличних песама (посебно указује на „Божићну пјесму“); од 25 песама написао је 13 изворних и 12 превода, препева и прерада.⁵⁹ Ружић не спори „унутрашње чиниоце који су могли и највероватније да јесу битно определили животни пут овог српског, на махове генијалног страдалника, ипак мислим да је са више разумевања и, нарочито, љубави од стране наших владика и митрополита (чудно немилосрдан однос према Сави Мркаљу показивао је митрополит Стефан Стратимировић), Сава Мркаљ могао да избегне трагичан крају у бечкој лудници...“ Ружић указује на Мркаљеву свестрану образованост и многе таленте, те лингвистичку, полемичку, песничку обдареност. И закључује: „Генијална реформа српске азбуке довољна је да га сврстамо у најзнаменитије Србе свих времена.“⁶⁰

СУСРЕТ МРКАЉА И ВУКА У БЕЧКОЈ БОЛНИЦИ

Сава Мркаљ и Вук Караџић су се спријатељили и међусобно уважавали од првог сусрета, и о томе постоје бројни докази. Вук је све време Савиног „странствовања“ тражио свог пријатеља и језичког узора. О томе сведочи преписка многих виђених Крајишника, који су заједно са Вуком стрепели над Мркаљевим потуцањем и страдањем. Тражећи Мркаља, Вук га је коначно нашао у Бечкој душевној болници. Тиме је Вук показао своју људску величину, јер је

⁵⁸ Милан Миџић, „Рубови светова Саве Мркаља“, *Рече ми реч*, исто, стр. 8.

⁵⁹ Избор из поезије Саве Мркаља налази се у Зборнику *Сава Мркаљ. Поводом двестагодишњице... Азбукојројреса (1810-2010)*, Нови Сад, 2010. стр. 118-140. То су песме: „Јао... триста пута“, „Где је радост?“, „Старац“, „Јелени Дијаковић“, „Земунцима“, „Сонет преславну архипастору“, „Божићна пјесма“, „Блажене девојке“, „Мом шалвином знанцу“, „Псалом 14 (15)“, „Молитва `Отче наш`,“, „Побожна јутрења пјесна“, „Флакова 26. Ода у књ. I“, „Кв. Орац Флак на Торквата“, „Мом непостојаном знанцу“,

⁶⁰ Жарко Ружић, „Мркаљ као неоспориви реформатор азбуке и први прави песник српског јамба“, у: *Сава Мркаљ. Поводом двестагодишњице... Азбукојројреса (1810-2010)*, Нови Сад, 2010. стр. 25.

великодушно прешао преко *Палинодије* која му свакако није ишла у прилог. И поред свих својих невоља, Вук је хтео да успостави некадашњу сарадњу. Јер, после размене пријатељске преписке из 1817. поново је наступио тајац.

Сава му се, дакле, јавља, у бедном стању из Бечке душевне болнице, године 1833. Ословљава Вука са „Благородни, високоучени високопоштовани Господине“. И пише: „Увјерен будући да Вас не мрзи разумјети, како се налазим, пишем Вам из постеље и јављам да ми је сада много лакше: крв тешким и дугим страдањем узнемирана већ умири се говорити могу⁶¹ и чујем бољма и надам се да ћу ови дана из постеље устати моћи, Вас просим да ми дођете барем још једном ако више пута доћи не узможете. Дарујете л' ужасно биједну и невољну још коју књигу, Бог ће Вам, ако дје Бог јест, наплатити. Разумијева се, Србску књигу желим, а то јест коју сте Ви писали“. Потписује се као „Ваш препонизни и благородни Сава Мркаљ.“⁶² Вук га није напустио, посећује га, а Сава му даје своју свешчицу од десетак песама, које су захваљујући Вуку сачуване да сведоче о Мркаљевој песничкој надарености. Било је то петнаестак дана пред Савину смрт, у душевној болници у Бечу 1833. године...

НАПОМЕНЕ

1. Бекић-Војновић, Мара, „Сава Мркаљ – модерни реформатор српске ћирилице“, у *Рече ми реч*, Зборник Друштва за српски језик и књижевност у Хрватској, Вуковар 2010.
2. Грдинић, Никола „Дело Саве Мркаља и питање односа према прошлости, у: *Сава Мркаљ. Поводом двестагодишњице... Азбукојројреса* (1810-2010), Радови са стручног састанка, Нови Сад, 2010.
3. Деретић, Јован, *Расправа Саве Мркаља о српским писменима*, Ковчежић, књ. IV, Београд, 1964.
4. Ђилас, Гордана, „Хронологија живота и рада Саве Мркаља“, у: *Сава Мркаљ. Поводом двестагодишњице... Азбукојројреса* (1810-2010), Радови са стручног састанка, Нови Сад, 2010.
5. Ђукановић, Владо, Сава Мркаљ, из слободне Википедије, http://wikipedia.org/sr/Сава_Мркаљ

⁶¹ Немоћ говора др Николиш тумачи или као последицу астеније (телесне исцрпљености) или као хистерични мутизам (функционална одузетост). Гојко Николиш, исто, стр. 101.

⁶² Према. Гојко Николиш, исто

6. Иванић, Душан, „Песничке парадигме Саве Мркаља“, у: *Сава Мркаљ-Поводом двестиаодушњице... Азбукојројреса (1810-2010)*, Радови са стручног састанка, Нови Сад, 2010.
7. Косановић, Р. Милан, „Сава Мркаљ филолошки темељ крајишког и српског идентитета“, у: *О идентитету Срба Крајишника* (уредили др Момчило Суботић и Мирко Радаковић), Удружење „Крајишки привредник“, Институт за политичке студије, Београд, 2018.
8. Лесковац, Младен, *Неколико података за биографију Саве Мркаља*, Зборник Матице српске, серија друштвених наука, I, Нови Сад, 1950.
9. Милосављевић, Петар, *Историја и филологија*, Матица српска у Дубровнику, Београд, Институт за политичке студије, Београд, 2014.
10. Недић, Владан, *Необјављене песме Саве Мркаља*, Зборник Филозофског факултета, Београд, 1959. IV-2
11. Николиш, Гојко, *Сава Мркаљ. Повијесит о једном сирадању*, „Просвјета“, Загреб, 1980.
12. Перић, Данко, „Неколико маргиналија о Сави Мркаљу и Милану Радеки, заслужном што Мркаљ није заборављен у родном крају“, у: *Сава Мркаљ – Поводом двестиаодушњице... Азбукојројреса (1810-2010)*. Радови са стручног састанка, Нови Сад, 2010.
13. Пижурица, Мато, „Презаслужни Сава Мркаљ, заборављен, откривен и, ипак, остао у сенци великог Вука“, у: *Сава Мркаљ – Поводом двестиаодушњице... Азбукојројреса (1810-2010)*. Радови са стручног састанка, Нови Сад, 2010.
14. Радека, Милан, *Неколико прилога о Сави Мркаљу*, Зборник Матице српске за историју, 31, Нови Сад, 1985.
15. Руварац, Димитрије, „Једно писмо Саве Мркаља“, Зборник *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, књига 8, Београд, 1928.
16. Ружић, Жарко, „Мркаљ као неоспориви реформатор азбуке и први прави песник српског јамба“, у: *Сава Мркаљ. Поводом двестиаодушњице... Азбукојројреса (1810-2010)*, Нови Сад, 2010.
17. Рајковић, Ђорђе, *Сава Мркаљ: биографско-књижевна слика*, Јавор, Нови Сад 1877.
18. Стојановић, Љубомир, *Живот и рад Вука Стеф. Караџића*, Београд, 1924.

ФИЛОЛОГИЈА И ГЕОПОЛИТИКА⁶³

1. АУСТРО-ХРВАТСКИ ГЕОПОЛИТИЧКИ ПРОЈЕКАТ ИЛИРСТВА И ЈУГОСЛОВЕНСТВА

Нигде филологија није тако везана за геополитику и инструментализована у геополитичке сврхе, као што је то случај са хрватском, тј. аустрохрватском пројекцијом илирства и југословенства и српско-хрватским језичко-етничким феноменом.

Нигде географија није извршила тако одлучујући утицај на политичке идеје и државну политику, као што је то случај са Хрватском. Географски чинилац је овде поистовећен са државним разлогом. Отуда је „геополитика хрватски нагон више него код других јужнословенских народа“.⁶⁴ Парадокс хрватске геополитике садржан је у тежњи Хрвата да се политички вежу за запад, а да се истовремено територијално прошире на исток.

Илирски покрет настао 1835, појавио се са ставом да су Словенци, Хрвати, Срби и Бугари један народ – Илири, који говори једним – илирским језиком. Хрватски илирци, на челу са Људевитом Гајем, су једноставно одбацили свој хрватски-кајкавски језик, те преузели Вуков српски народни језик и прогласили га за илирски, од 1843, када је Аустрија забранила илирски, он „постаје“ хрватски. Међу Србима овај покрет није имао много присталица.⁶⁵ Срби су одмах видели његову антисрпску геополитичку конотацију. Преузимањем српског језика Хрвати долазе у нераскидиву везу са Србима. За овакав феномен и преседан да један народ одбаци сопствени и узме језик другог народа, пресудни су били не културни него геополитички циљеви. Циљ илираца био је стварање географски довршене и геополитички самосвојне и одрживе хрватске државе. Ову чињеницу је признао и Људевит Гај, као и Мирослав Крлежа, кајкавац и најпознатији хрватски писац⁶⁶. И Крлежа је признао да

⁶³ Овај чланак је објављен у часопису Политичка ревија 04/2018, ИПС, Београд, 2018. стр. 107-124.

⁶⁴ Милош Кнежевић, „Геополитичко окружење СР Југославије“, у: *Геополитичка стварност Срба*, ИГС, Београд, 1997, 232-233.

⁶⁵ Тек неколицина Срба, и то католика попут песника Петра Прерадовића, правника Огњеслава Утјешеновића Острожинског и неколико Срба босанских фрањеваца у илиризму је видело неки облик шире идентификације.

⁶⁶ Крлежа је писао и на сопственом хрватском, кајкавском језику и на српском, штокавском. Његове *Баладе Пејирце Керемџуха*, на кајкавском оцењиване су као изванредна поема, што се не би могло рећи за *Глембајеве...* писане на српском језику.

је Илиризам почео „избацивањем хрватског језика као мртвог тру-пла кроз прозор“, те присвајањем српског језика. С језиком је ишла и српска књижевност, нарочито дубровачка, која је Вуку послужила за стандардизацију српског језика, и најпосле српски католички народ и њихов историјски и етнојезички простор.⁶⁷ Ова хрватска територијална посезања⁶⁸ настављена су кроз цео 20. век, све до слома и окупације Републике Српске Крајине од стране Хрватске. Био је то добро замишљен и ефектно разрађен аустријско-хрватски геополитички пројекат илирства и југословенства⁶⁹, без којег трожупанијска кајкавска Хрватска никад не би изишла на ширину српског штокавског етнојезичког простора: у српску Далмацију, Лику, Кордун, Босну, Херцеговину, Славонију, Банију, Дубровник, Барању.

Већ је патријарх Рајачић, 1861. године, уочио покушај Хрвата да илирством, а затим југословенством затупе српски патриотски осећај, да тек примљени српски језик прогласе југословенским, да под наводно заједничким именом, из уских кајкавских подручја за-posedну српско штокавско подручје, а Србе приведу католицизму. „Срби имена свога које има своју историју у свету и словенству ни за чије име променити неће. Ово ни за љубав `великоилирства` ни `великојугословенства` ни `хрватства` све да им силом намерава наметнут“ – говорио је Рајачић.⁷⁰

С илиризмом, наиме, долази до првог, историјског сусрета Хрвата и Срба; тај сусрет био је и њихов међусобни сукоб, који траје

⁶⁷ Медо Пуцић, Србин католик из Дубровника, констатује „... Али су Хрвати, формули-савши своје погледе на будућност примили српски језик као званични, српску литературу као своју, српску земљу као своју рођену, обележавајући их само својим именом...“ Према: Лазо М. Костић, *Краћа српској језика*, Баден, 1964, стр. 55.

⁶⁸ Великохрватске идеје вежу се за Павла Ритера Витезовића, чија је *Croatia rediviva*“ по-стала обавезна литература за рад Гаја, Штросмајера, Старчевића, Јагића, Кватерника, Франка, Супила, Пилара, Трумбића, Радића, Мачека, Павелића и усташке НДХ – „*Croatica sacra*“, до Туђмана и његове готово етнички чисте католичке Хрватске. Сви они су се позивали на фамозно „хрватско државно и историјско право“ и тезу о хрватском „политичком“ народу у стварању хрватског геополитичког „оптimumа“ на српском простору и од српског народа. Нигде географија није толико извршила утицај на политичке идеје као у Хрватској. Величина и облик Хрватске диктирали су хрватске мегаломанске и геноцидне геополитичке конструкције. Јер, „хрватска переча“, „кифла“, „раскречена кобасица“, хрватски „меки трбух“ тражио је да се попуни српским простором Босном и Херцеговином, а пре тога и другим наведеним српским покрајинама. Отуда су и босански муслимани у Павелићевој визији „двигеће хрватског народа“, које је и Туђман користио у борби против Срба у РС Крајини и Републици Српској.

⁶⁹ Види: Момчило Суботић, *Полијичка мисао србистике*, поглавље: „Аустро-хрватски геополитички пројекат илирства и југословенства“, ИПС, Београд, 2010, стр. 71-123

⁷⁰ Василије Крстић, *Историја Срба у Хрвајској и Славонији 1848-1914*, НИП Политика, Београд, 1991, 81.

до данашњих дана. Оно што није пошло за руком Гају, услед отпора српских националних институција и свесних појединаца, успело је Штросмајеровом југословенству⁷¹ и Јагићевом филолошком сербокроатистичком пројекту. Штросмајерова идеја југословенства под Југословенима подразумева само три народа: Словенце, Хрвате и Србе, без Бугара, а то значи оне народе који већ живе у Аустрији. У федерализованој Аустрији, требало је да ова три народа представити као један, тј. као Југословене. Срби, као најбројнији међу Јужним Словенима у Аустрији, требало је тако да изгубе свој национални идентитет. То је био и стратешки циљ Штросмајерове идеје југословенства.

Штросмајер је ради привођења Србије и Срба Бечком двору, односно трећој, јужнословенској федералној јединици, са центром у Загребу, тактички, не и стварно, стајао на становишту о културном, језичком и политичком јединству Срба и Хрвата. Јагићев пак модел „Хрвато-Срба“, полази од става да су Хрвати и Срби један народ по језику а два народа по вери, те да сваки треба да задржи своје име и национално име своје језику, предлажући да се на истоку језик зове српски, а на западу хрватски. Јагић је на тај начин сугерисао не само да се језик дели по верској основи него је дао основ тумачењу да западна ијекавска варијанта представља хрватски језик. Дакле тамо где је Вук стандардизовао српски језик. Јагић је свакако знао да је дубровачка литература српска. Да је то тако сведочи и дум Иван Стојановић у књизи „Дубровачка књижевност“ (1900) за коју каже да је „прворођена кћи српска“. Тих година (1897) Матица хрватска је српске народне песме, које је Србин католик дон Иво Рајић скупљао по у дубровачком залеђу и диљем Херцеговине, штампала као хрватске народне песме, што је и сам Јагић критиковао сматрајући да Хрвати стварају идентитет „крпежом“.

Илиризмом и хрватском идејом југословенства, а једно и друго значе хрватство и великохрватство, Аустрија је настојала да парира ослободитељској и ујединитељској идеји Кнежевине Србије. У ту сврху, Бечки двор и Римокатоличка црква настојали су да одрже Хрвате као посебну народну заједницу, да их ојачају на рачун Срба и употребе као средство за остваривање својих геополитичких интереса и мисионарских и прозелитских циљева. Тај смер у хрватској

⁷¹ „Дугогодишње Штросмајерово стајалиште према Србији треба тумачити и кроз његово неоправдано увјерење о могућности `повратка православних` у `католичко јединство`“. Иван Муџић, *Хрвајска ђолишка и југословенска идеја*, Сплит, 1969, стр. 29.

политици нарочито је дошао до изражаја након „Првог католичког конгреса“ одржаног у Загребу 1900. године. Од тада се хрватство организује на католичким основама; на том католичко-хрватском скупу донета је одлука да се сви католици српскохрватског, тј. српског језика, имају сматрати Хрватима. У складу са овом идејом у другој половини 19. и почетком 20. века извршени су бројни историографски и културни, језички и други фалсификати од хрватских писаца и њихових институција у погледу српске историјске, језичке, књижевне и друге културне националне баштине. Неке смо већ поменули. Иако Хрвати нису могли сакрити чињеницу да су језик преузели од Срба, они су га без обзира и устежања преименовали у хрватски. Тако је Томо Маретић признао да је његова *Грамаџика и сџилисџика хрвајскоја или срџскоја језика* (1899) прављена по корпусу Вукових и Даничићевих дела, а за *Рјечник хрвајскоја језика* (1910) аутори Иван Броз и Фрањо Ивековић кажу да је настао на основу дела Вука, Даничића, Његоша и Милана Ћ. Милићевића. Исто је и са Брозовим *Хрвајским њравојисом*. Из овога следи логично питање каква је то хрватска граматица, речник и правопис писани на основу српског језика и српским језиком. Поменути Први хрватски католички састанак био је геополитички мотивисан програм за 20. век, усмерен ка стварању етнички чисте католичке хрватске државе, који је резултирао сломом Републике Српске Крајине и прогоном Срба 1995. године.

2. СРПСКА ИДЕЈА ЈУГОСЛОВЕНСТВА

У предјугословенском периоду код Срба је постојала свест о српској језичко-етничкој заједници. То је била светосавско-доситејевско-вуковска српска језичка парадигма из које је израсла и српска идеја јужнословенства. Ову идеју међу Србима најдоследније су заступали прваци Матице српске Теодор Павловић (1804-1854) и Јован Суботић (1817-1886), и она је била општеприхваћена од српске друштвене и политичке елите све до Првог светског рата. Павловић и Суботић полазили су од становишта европске славистике: Ј. Добровски, Ј. Копитар, П. Шафарик, Ф. Миклошич, Д. Обрадовић, В. Караџић, Ћ. Даничић, поготово од Вукове тезе: „Сви Срби су штокавци, и сви штокавци су Срби“; без разлике на веру: православу, католичку или мухамеданску. О Србима „три закона“, пре Вука, писао је Доситеј Обрадовић (*Писмо Хараламиџу...*) У чему се

састојала ова идеја? Павловић и Суботић су истицали чињеницу да постоје четири блиска јужнословенска народа: Словенци, Хрвати, Срби и Бугари, који се разликују по језику. Ова посебност језика није их спречавала да развијају културне и политичке односе сарадње. Али не и односе политичког, поготово етнојезичког јединства. Ову идеју заступао је и кнез Михаило, као и водећи српски научници и политичари у Србији: Стојан Новаковић, Љубомир Стојановић, Никола Стојановић и други. Павловић-Суботићева идеја јужнословенства успешно је парирала штросмајеровско-јагићевској парадигми југословенства и сербокроатистике.

Геополитички смисао хрватског илирства и југословенства добро је разумео и објаснио прота Димитрије Руварац (1842-1931) у свом спису: *Ево, шта сће нам криви*.⁷² Гајево илирство и Јагићеву језичкоетничку великохрватску „смицалицу“ одлично је расветлио филолог Љубомир Стојановић (1860-1930) у академској беседи у Српској краљевској академији 1897. године.

Јован Дучић (1873-1943) дефинисао је илирски покрет као хрватски препород који заједно са „југославизмом представља чисто хрватску ствар“. Дучић истиче „... Хрватски језик био је у Загорју кајкавски, а по острвима чакавски. Гај смисли стога да Хрвати прихвате српску штокавштину. Тим говором су се служили и Далмација и Славонија, зато што су их Срби насељавали кроз неколико последњих столећа. Ово прихватање српске штокавштине, мислио је Гај, ујединило би хрватске крајеве. А како је и цела дубровачка књижевност писана на српској штокавштини исто онаквој на каквој су писане српске песме, усвајање српског књижевног језика значило би анектирати и Дубровник за Хрватску, а не оставити га Србима... Ово је главно дело Илиризма“.⁷³

Лазо М. Костић (1897-1979), правник, историчар, професор Београдског универзитета, доживотни емигрант у Швајцарској, један од најпродуктивнијих српских писаца са око 80 књига, у *Крађи српској језика*, истицао је тезу да су: „Хрвати послуживши се илирским покретом, учинили нешто незапамћено и невиђено у свету: они су присвојили српски језик и прогласили га за хрватски језик“.

Српска идеја југословенства заснована на Вуковом филолошком програму о „Србима три закона“ и језичком разликовању

⁷² Земунски прота Димитрије Руварац, веома плодан писац, у свом спису *Ево, шта сће нам криви* наводи између осталог историјске фалсификате Армина Павића, похрваћеног Србина католика из Жумберка, дон Миховила Павлиновића, Вјекослава Клаића и друге.

⁷³ Јован Дучић, *Верујем у Боја и у Српство*, Дерета, Београд, 2004, стр. 15-16.

Срба и Хрвата, одржала се до 7. децембра 1914. године (Нишка декларација Српске Владе), а онда је штросмајеровско-јагићевска идеја о „једном троименом народу“ овлада српском друштвеном и политичком елитом.

Хрватску (Штросмајер-Јагићеву) идеју југословенства хрватски писци и (гео)политичари су, као што смо показали, прихватили из тактичких, геополитичких разлога, ради стварања хрватске нације и државе. Нажалост, већи број српских интелектуалаца, попут Јована Скерлића⁷⁴, Александра Белића, Јована Цвијића⁷⁵, Владимира Ђоровића, Станоја Станојевића, Слободана Јовановића и других, прихватили су хрватску идеју југословенства или из незнања или због површности у мишљењу и деловању. Могли су знати за тадашње хрватске антисрпске ставове и политичко-територијалне претензије, за политички концепт усвојен на Првом хрватском католичком састанку у Загребу 1900. године о хрватизовању Срба католика; познате су им биле и хрватске антисрпске демонстрације из 1895, 1902, 1905. и 1914. године. И поред свега тога за стварање Југославије није искоришћена српска идеја југословенства, која је била компатибилна са идејом панславизма и славистике и која је стајала на јасном разликовању српског од хрватског језика. Искоришћена је Штросмајерова или аустро-хрватска идеја југословенства, која се заснивала на идеји о „троименом“ народу, коју међу Србима нико озбиљно није заступао.

Српска идеја југословенства, напуштена је најпре на филолошком а потом и на политичком пољу. Учинио је то већ Вуков следбеник Ђура Даничић. Даничић је, као и Вук, чакавско наречје држао за хрватски језик, кајкавско за словеначки, а штокавско наречје за српски језик. Научно је подупирао Вукове погледе на српски језик и књижевност познатим делима *Раџи за српски језик и њравојис* и *Разлике између српској и хрвајској језика* (1858). Али, после Вукове смрти, прихватиће хрватску, штросмајерско-јагићевску тезу о двонационалном имену српског језика као *хрвајски или српски*, због чега је изабран за тајника ЈАЗУ (1867) и преселио се из Београда у Загреб. Као резултат његове научне недоследности појавио се *Рјечник хрвајској или српској језика*, који ЈАЗУ издаје 1882. године.

⁷⁴ Скерлић је у духу хрватске идеје југословенства предлагао да Срби прихвате латиницу, а Хрвати екавско наречје.

⁷⁵ Јован Цвијић је попут Јагића (можда и под Јагићевим утицајем) говорио о Србо-Хрватима, не обазирајући се на језичку различитост. Могао је тако да говори и о Србо-Бугарима или ма ком другом народу.

Затим је српска идеја југословенства напуштена и на политичком пољу. Српска влада је ушла у рат са југословенским програмом, тј. са циљем ослобођења неослобођене браће, Хрвата и Словенаца (који ово ослобођење нису ни тражили), и уједињење у заједничку југословенску државу. Међутим, српска друштвена и политичка елита није до краја проникла у хрватски политички менталитет и пристала је на хрватске фалсификате о језичком јединству „троименог“ народа, па је у складу са овом тезом назив језика у Краљевини СХС/Југославији био „српско-хрватско-словеначки, што представља политичку конструкцију која је далеко и од стварности и ма какве научне аргументације.

Прву југословенску државу, 1918. године, сачињавали су три народа: Срби, Хрвати и Словенци, другу титоистичку шест народа, а три народа: Македонци, Црногорци и Муслимани (од 1993. Бошњаци) настали су из српског етнојезичког супстрата. У постјугословенском периоду Бошњаци и Црногорци су по хрватском језичком моделу извршили преименовање српског језика у „босански“ и „црногорски“ језик са циљем да и они конституишу сопствену нацију и државу. Терен за конституисање ових антисрпских државоликих творевина припремио је Јосип Броз, настављајући Штросмајерово дело. Јосип Броз и кроатокомунистичко вођство КПЈ стајали су на позицијама Комунистичке интернационале (КИ) и њеног Петог конгреса (1924) о разбијању југословенске државе чије одлуке ће за све време њеног трајања доследно спроводити. КПЈ је наставила да то чини и након промене Коминтернине политике половином тридесетих година 20. века. Такву политику најбоље илуструје Дрезденски конгрес КПЈ из 1928, који је донео одлуку о стварању независних држава: Хрватске, Словеније, Македоније, затим Црне Горе (први пут у званичним партијским документима), док би Комбет био прикључен независној и уједињеној Албанији, а право на отцепљење даје се и мађарској мањини у северној Војводини, што је Србију сводило на преткумановске границе. На Дрезденском конгресу је призната црногорска нација „која се бори за своје ослобођење“, што нису никад тврдили ни црногорски федералисти, али је то послужило Јосипу Брозу да на Петом конгресу КПЈ у Београду 1948. године, истакне да је уједињење Црне Горе и Србије 1918. године изведено „против воље и расположења црногорског народа а уз помоћ бајонета српске војске... , путем силе и преваре...“⁷⁶

⁷⁶ Зоран Лакић, „Црна Гора и великокрпски хегемонизам“, у: *Велика Србија. Истине, заблуде, злоуиштеребе* (ур. Василије Крстић и Марко Недић), СКЗ, Београд, 2003, стр. 270.

Под изговором „великосрпског хегемонизма“, Броз је заштитио Хрвате због учињеног геноцида над Србима, те по налозима КИ и у духу политичких ставова Британаца и ХСС-а извршио федерализацију земље која није утемељена ни на историјском ни на етничком начелу, те тако успоставио „државу равнотеже“, „недовршену државу“ засновану на идеји: „слаба Србија, јака Југославија“. Према изјави Душана Биланџића, Јосип Броз је десет дана након ослобођења Београда, на седници Политбироа рекао: „Ми се у Србији морамо понашати као у земљи коју смо окупирали“. А кад су му скренули пажњу да „од покрајина жели направити државе и свести Србију на Београдски пашалук“, он је одговорио: „Па то и хоћу“.⁷⁷

Под утицајем идеја Октобарске револуције, Лењина и његових идеја о праву народа на самоопредељење, као и политике Коминтерне, Јосип Броз се клонио сваког југословенства и југословенске државе; уместо тога из геополитичких разлога лансирао је тезу о „братству и јединству“, прогласио нове нације у лику Црногораца, Македонаца, а шездесетих година и босанских Муслимана и отворено кренуо у конфедерализацију југословенске државе. Овај његов модел једва да је преживео свог креатора.

И овде је доминантно предњачио језички сепаратизам Хрвата. Најпре је Новосадским споразумом из децембра 1954. „утврђен“ заједнички народни и књижевни језик Хрвата, Срба и Црногораца, под називом хрватскосрпски/српскохрватски. Већ 1967. Хрвати устају против овог споразума својом *Декларацијом о називу и положају хрватског књижевног језика*, коју је потписало 18 хрватских националних институција и главни инспиратор хрватског сепаратизма и „бастион великохрватства“, како га је титулисао Владимир Бакарић, највећи хрватски књижевник Мирослав Крлежа. Крлежа је то лаконски објаснио речима да Срби и Хрвати имају један језик који Хрвати зову хрватски, а Срби српски. На ово је одговорило око 40 српских књижевника својим *Предлојом за размисљање*, чиме је само примљено к знању и прихваћено њихово залагање за равноправност „хрватског“ језика, а затим је Матица хрватска марта 1971. отворено одустала од Новосадског споразума.⁷⁸ У Уставу из 1974. године садржани су хрватски сепаратистички захтеви, па и

⁷⁷ Према: *Globus*, Zagreb, 28. сiječanj 1994.

⁷⁸ Већина српских писаца и интелектуалаца, потписника „Предлога“, повукао је свој потпис. Један од оних који то није учинио био је сликар и писац Момо Капор.

они о језику; језик је сада *хрватски или српски*, као у време Штромајера и Јагића.

Срби у Хрватској, иако конститутиван и са Хрватима равноправан народ, доживели су да им Хрвати по други пут присвајају њихов српски језик. И не само то, угашене су све српске културне и просветне установе, последња *Просвјета* 1980. године.

На политичком плану статус и положај Срба у југословенској федералној јединици Хрватској био је уставно зајемчен; Хрватска је успостављена као двонационална држава Хрвата и Срба, као што је на пример Белгија држава Фламанаца и Валонаца, или Швајцарска тронационална држава Немаца, Италијана и Француза, или Босна и Херцеговина као Срба, Хрвата и (од 1967. године) Муслимана. Хрвати су, међутим, слично присвајању и крађи српског језика, исто учинили и са српским народом – одузели му конститутивност и свели га на статус националне мањине.

3. БОСАНСКИ „ГЕОПОЛИТИЧКИ ТРОУГАО“

Босна и Херцеговина у европској науци (до Берлинског конгреса, 1878) сматрана је за српски историјски, језички и етнографски простор. Када је Аустроугарска окупирала Босну и Херцеговину, под изговором „цивилизаторске мисије у овом простору нереда и српских претензија“, Двојна монархија је све учинила да онемогући босанске муслимане у процесу њихове српске идентификације.⁷⁹

Бењамин Калај (1839-1903) дошавши на чело окупационе управе у Босни и Херцеговини (1882) је, полазећи од Андрашијевих идеја „аустроугарског Балкана“ у Босни и Херцеговини, разрадио целовиту државну политику, која се заснивала на следећим тачкама: „стварање „босанске нације“ и босанског језика, утемељења духа „бошњаштва“ као политичке и националне идеологије, продубљавање јаза између православних Срба и муслимана и форсирање босанских муслимана и католика, постепено покатоличавање босанских муслимана, потискивање Срба под видом борбе против „великосрпске опасности“, колонизација страног, углавном римокатоличког живља у Босни Херцеговини“.⁸⁰

⁷⁹ Види шире: *О Србима муслиманске вероисповесџи*, Зборник радова (приредио Момчило Суботић) ИПС, Београд, 2012.

⁸⁰ Види: Славенко Терзић, Реч на отварању скупа: *Босна и Херцеговина од средњеје века до новијеје времена*, Београд, САНУ, 1995. Према: Момчило Суботић, *Идентифицијет и*

Одличан познавалац српског језика, и писац књиге *Истиорија српског народа* (1882), Калај је напустио своје раније ставове о српском карактеру БиХ и развио тезу о постојању посебног бошњачког народа, као носиоца континуитета босанске државности. Калајева управа имала је задатак да угуши, тј. не дозволи да се код муслимана разбуди српска национална свест и да српске покрајине Босну и Херцеговину трајно искључи као фактор српског и југословенског уједињења.⁸¹

Позивањем на богумилско порекло босанских муслимана, што је представљало научни фалсификат употребљен у геополитичке сврхе, Калај је настојао да им обезбеди оно што нису имали: национални идентитет и историјски континуитет. Калајева „босанска нација“ представљала је политичку нацију, по узору на мађарску политичку нацију Јожефа Етвеша, термин који ће, у односу према Србима, прихватити и Хрвати, па је била и прва фаза у изградњи босанске нације. Калај није порицао српски карактер Босне и Херцеговине, али је преко тога прелазио из политичких разлога. Сматрао је да је реално водити политику босанске нације и због уверења да је српском народу природан дух сепаратизма. Водећи интелектуалци босанских муслимана данас босанску нацију и државу настоје да конституишу на Калајевим историјским и језичким фалсификатима. Оно што је историјска чињеница јесте да се од времена Аустроугарске окупације (1878) и Анексије БиХ (1908) у овим српским областима од једног, српског народа формирао босански геополитички „троугао“, јер су од Срба католика постали Хрвати, а од Срба мухамеданаца Муслимани (Бошњаци), и та геополитичка константа актуелна је и у наше време. Посреди је идентитетско питање две одметнуте и преименоване гране српског народа, које је тешко решити политичким инструментима.

Треба истаћи и ово: „У споразуму 1901. и 1902. муслиманска страна је захтевала да се призна као део српског етничитета, да се ћирилица усвоји и буде званично писмо, као и српски језик. Такође се захтевало да се католички досељеници, насељавани у Босни, од 1878. године са намером да се промени етничка и верска структура покрајина, морају протерати назад, одакле су дошли“. А таквих је према Екмечићу било око 240.000, и то немачког становништва који

геополитичка сиварности Срба, поглавље “О Калајевом Концепту „босанске нације“ и њеним савременим промотерима, ИПС, Београд, стр. 79.

⁸¹ Момчило Суботић, *Идентитет и геополитичка сиварности Срба*, поглавље: „О Калајевом концепту „босанске нације“ и њеним савременим промотерима“, ИПС, Београд, 2012, стр. 80.

су у Босну дошли од 1878. до 1814. године, а одселили 1943, када је Хитлеровом Трећем рајху запретила смртна опасност од СССР-а.⁸² Одлуке турског султана и његове владе 1909. да ће се сматрати издајником ко буде и даље заступао ове идеје, поделиле су муслимански блок... Од 1909. се муслиманска омладина прикључује Србима.⁸³

И даље: „Наши савременици су крајње оскудно обавештени о процесу германизовања Босне и Херцеговине. Ти су досељеници, након пораза под Стаљинградом 1943, повучени са Балкана. Пропали су пусти нацистички снови да ће источна граница Немачке после пораза Совјетског Савеза бити на Уралу, па се почело спасавати што се још могло спасити... Отуда празнина у свести данашњих људи да је „Млада Босна“ расла у земљи под притиском пуног германизовања.“⁸⁴

4. ЦРНОГОРСКО ОДМЕТАЊЕ ОД СРПСТВА

Док се Хрватима може замерити да су за свој књижевни језик узели туђи језик – српски – и назвали га хрватским именом, а свој одбацили, становницима Босне и Херцеговине то се не може замерити. Ову бившу југословенску републику насељава једнојезична популација која би, по европским стандардима, била третирана као један народ. Међутим, Титов режим је озваничио постојање у њој тобоже три народа: Срба (православци), Хрвата (римокатолици) и Муслимана (исламисти, који себе од 1992. зову Бошњацима). И овде је назив језика до 1990. био српскохрватски/хрватскосрпски, а после рата је проглашено постојање три језика: српског, хрватског и босанског.

Као критеријум језичког идентитета узима се верска припадност, а не језичка обележја. Нико у Европи језике није идентификовао по верској припадности. И овде се говори „источнохерцеговачким дијалектом српског језика који се говори у целој Републици Српској, у целој бившој Републици Српској Крајини, на дубровачком подручју, у већем делу Црне Горе и у петини Републике Србије. Источнохерцеговачки дијалекат је моћна грана српског језика и од те истине се овде бежи као и у Хрватској.“⁸⁵

⁸² *Печай Милорада Екмечића*, (главни и одговорни уредник Милорад Вучелић/Љиљана Богдановић), Милорад Екмечић, „Мађарска завера“, Београд, 2018, стр. 116.

⁸³ Исто, стр. 116-117.

⁸⁴ Милорад Екмечић, исто, стр. 126.

⁸⁵ Петар Милосављевић, „Обнова свести о српској језичкој заједници“, у: *Српско ишћање и србистика*, (Зборник радова 1, приредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић), Бачка Паланка, Ваљево, 2001, стр. 526.

У Црној Гори, која је поново постала самостална држава 2006, званични језик од 1992. до 2006, звао се српски. Као и пре *Новосагској сјоразума* (децембар 1954), сем у раздобљу између два светска рата када је назив језика био тронационалан: српско-хрватско-словеначки. Већ смо поменули да су Црногорци у Титовој Југославији променили свој национални идентитет. Све до краја Другог светског рата били су по националности – сви Срби, а након комунистичког запоседања власти готово сви Црногорци. На попису 2004. око 39% становника Црне Горе се изјаснило као Црногорци, око 32% као Срби. Том приликом 64% се изјаснило да говори српским језиком, нешто преко 20% црногорским, а остали – бошњачким, хрватским и албанским језиком. Осим Албанаца сви остали имају у ствари један језик, српски, али га данас различито називају. У Црној Гори се најбоље види сва апсурдност националне и језичке политике из титоистичког периода. Посреди је потпуно произвољно национално опредељивање: у истој породици једни се опредељују као Срби, други као Црногорци, једни говоре српским, други црногорским језиком.⁸⁶

Треба истаћи да се Црна Гора 1992. референдумом изјаснила за заједничку државу са Србијом, тј. за СР Југославију, готово стопроцентно. Један од њених тадашњих челника, а данас неприкосновени лидер, Мило Ђукановић, опредељивао се као Србин. Данас је он родоначелник антисрпске монтенегринске политике, заговорник црногорског језика, црногорске нације и црногорске православне цркве. Ђукановић новоуведени назив црногорски језик оправдава чињеницом да је тако учињено у суседству (а суседство је Хрватска, Босна и Херцеговина и Србија), где се употребљава исти језик, али се језик назива по држави: хрватски и босански. Неки други европски пример не би могао да наведе.

Јелица Стојановић у свом раду о идентитету и статусу српског језика у Црној Гори у прошлости и данас полази од закључка „... да простор садашње Црне Горе што се језика тиче, и са дијахроног

⁸⁶ Види шире: Јелица Стојановић, „Идентитет и статус српског језика у Црној Гори (некад и сад)“, у: *Српско ишћање и србисџика*, Зборник радова 1, приредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић, Бачка Паланка-Ваљево 2007, стр. 287-301; и у: Момчило Суботић, *Идентитет и јеополиџичка сџварност Срба*, поглавље: „Евроатлантско расрбљавање Црне Горе“, ИПС, Београд 2012, стр. 189. Драга Бојовић, „Опет о „преименовању“ (доименовању, разименовању...) српског језика у Црној Гори, и још понечему“, у: *Српско ишћање и србисџика*, исто, стр. 311-327; Веселин Матовић, „Разголићно се стиђуљак из заграде“, у: *Српско ишћање и србисџика*, исто, стр. 302-304; Веселин Матовић, „Не може се ријека кроз дудук натјерати“, у: *Српско ишћање и србисџика*, исто, стр. 305-310.

и са синхроног аспекта, представља нераскидиви и саставни дио цјелокупног српског језичког простора. Због тога су садашњи процеси везани за покушај преименовања српског језика у Црној Гори неутемељени и промашени и што се лингвистичких, и што се социолингвистичких критеријума тиче⁸⁷. Веселин Матовић је један од двадесетак професора српског језика из Никшића, који су најурени са посла због супротстављања преименовању српског у матерњи. Драга Бојовић, такође се бави феноменом „преименовања“ (доименовања, разименовања...) српског језика у Црној Гори, кроз „покушаје тумачења невјероватних политичких процеса у Црној Гори који су унизили достојанство и углед србистике, па и србо-кroatистике, грубо отевши питање језика и поступивши на крају по ускопарламентарној острашћености – проглашавањем „црногорског“ језика као „службеног“.⁸⁷

Круну на заједнички хрватско-црногорски подухват у фалсификовању историје, представља докторат о „црногорском“ језику, који је Аднан Чигрић одбранио на Осјечком свеучилишту, на „хрватском“, а заправо на *српском* језику. Овај Бошњак је тако постао први доктор из области „црногорског“ језика, који је написао и бранио на једино могућем – *српском* језику.

Измишљеној нацији измишљен је нови језик – „црногорски“, ради намицања новог – црногорског идентитета. Новом народу и нова – „црногорска православна црква“. У тој новој држави њен дојучерашњи, једини државотворни народ, Срби, сад није ни народ ни национална мањина. У свему томе није недужна ни опозиција у Црној Гори, тј. српске странке и њихови лидери.

Када је реч о Црној Гори, за ову прилику да кажемо још ово. Полемишући са Ђиласовом тезом о црногорској националној „посебности“, Батрић Јовановић, својевремено популарни политичар из Црне Горе, истиче: „Културна традиција Црногораца – шта је то? Зар то нијесу њихове српске народне пјесме! Зар то нијесу култови Немањића, Милоша Обилића и Карађорђа! Зар то нијесу легенде о светоме Сави! Зар то није Косовки мит! Зар то нијесу њихови божићни, ускршњи, славски и погребни обичаји...“ Слично Батрићу Јовановићу⁸⁸, Милорад Екмечић је уверен да је: „Црногорска нација

⁸⁷ Види: Драга Бојовић, „Опет о „преименовању“ (доименовању, разименовању...) српског језика у Црној Гори, и још понечему“, у: *Српско њишање и србистика*, Зборник радова I, приредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић, Бачка Паланка, Ваљево, 2007, стр. 325.

⁸⁸ Батрић Јовановић, *Расрбљивање Црногораца. Сјалшинов и Тишов злочин*. Српска школска књига, Београд, 2003.

формирана вољом југословенског комунистичког вођства да ослаби бројчану и територијалну величину српског фактора у Југославији⁸⁹. Ову констатацију признао је и стварни конструктор црногорске политичке нације Милован Ђилас⁹⁰, уз све „заслуге“ његових претходника Секуле Дрљевића, Савића Марковића Штедимлије, и бројних следбеника на челу са Јавремом Брковићем, као и њеним дугогодишњим председником Милом Ђукановићем.

Данашња независна Црна Гора у евроатлантској визији замишљена је као инструмент евроатлантског геополитичког опкољавања Србије, као претходница која Србији треба да „отвори“ врата Евроатлантског савеза. Слична улога, којом би се извршио притисак на Србију да уђе у НАТО, намењена је БиХ и Републици Српској, која се пак, предвођена Милорадом Додиком, ослонцем на Русију и председника Путина снажно одупире овом пројекту. Црна Гора под вођством уцењеног Мила Ђукановића, на жалост, нема ту отпорну снагу. По том сценарију суседне српске земље треба да подстакну Србију да и сама постане чланица западне војно-политичке алијансе и да се непријатељски, као Ђукановићева Црна Гора, удаљи од Русије, а Русији онемогући приступ Јадранском мору. Јер, процењују на Западу, неће се ваљда Србија наћи на другој страни „барикаде“, против својих сународника.

У праву је историчар Раковић када каже да нема потребе да се око Подгоричке скупштине данас воде „ужарене полемике“⁹¹ јер данашња Црна Гора нема ниједан критеријум, елемент и симбол државности који би чинио спону са Краљевином Црном Гором. Наиме, док су критеријуми, елементи и симболи државности Краљевине Црне Горе били изричито српски, ови који творе новостворену државност данашње Црне Горе – међународно признате 2006. године – сушта су супротност. Реч је о две различите државе које се парадоксално исто зову⁹².

⁸⁹ Милорад Екмечић, „Српски духовни простор на размеђу векова“, у: *Српски духовни йростор*, Зборник радова АНУРС (Главни уредник академик Милорад Екмечић, Одговорни уредник академик Петар Мандић, Бања Лука, Српско Сарајево, 1999,

⁹⁰ Милован Ђилас, *Њејош, владица, мислилац, влагар*, Београд, 1998.

⁹¹ Црногорски парламент је 3. децембра 2018. године поништио Одлуке Подгоричке скупштине од 26. новембра 1918. године.

⁹² Александар Раковић, „У Црној Гори до 1918. било нејасно само хоће ли Србе водити Петровићи, Обреновићи или Карађорђевићи“, fakti.org/sta-to-pisu/rakovic-u-crnoj-gori-do-1918-bilo-nejasno-samo-hoce-li-srbe-voditi-petrovici-obrenovici-ili-karadjordjevici, 3. decembar 2018.

5. АКТУЕЛНИ СРПСКИ ЈЕЗИЧКИ ПАРАДОКСИ СА ГЕОПОЛИТИЧКИМ ПОСЛЕДИЦАМА

Мада разликовање српског и хрватског језика није ни тешко ни немогуће, не треба очекивати да ће то разликовање бити лако прихваћено, посебно са хрватске стране. Хрватска је 1994. у Унеску заштитила свој „хрватски“ језик, а неки њени лингвисти (Сњежана Кордић) у последње време настоје да успоставе некакав *Заједнички језик* који би се пре свега односио на житеље Босне и Херцеговине, али и Србије, што значи да само Хрвати неоспорно имају свој језик, а Срби и бивши Срби у БиХ и Црној Гори имају некакав *заједнички*. Има у Србији књижевника и културних делатника који су прихватили ову ненаучну и геополитички мотивисану идеју. У питању је нездрава амбиција која се до сада за Хрвате показивала као плодносна: ширење језичког и етничког простора на рачун Срба, чиме се Србима одузима и језик, и књижевност, и територија, и народ. Те опасности Срби још увек нису довољно свесни, тачније: не дозвољава им се да буду свесни. Свест о овој опасности немају ни политичари, као што је немају ни филолози... Срби су у ситуацији да бране не само идентитет и интегритет свог језика и своје књижевности, него и свој национални идентитет...⁹³

Нажалост, сведоци смо актуелног филолошког парадокса у Србији са непосредним и негативним геополитичким последицама. Наиме, Европска *Повеља о реионалним или мањинским језицима*, усвојена у Стразбуру 1992. године, у Општим одредбама даје дефиницију мањинских и регионалних језика. У првом члану те дефиниције пише да су то они језици који „су традиционално у употреби на одређеној територији једне државе од стране држављана те државе који чине бројчано мању групу од остатка становништва те државе и који су различити од званичног језика те државе, што не укључује дијалекте званичног језика те државе или језике радника имиграната. Скупштина Републике Србије је на предлог своје стручне Комисије, а затим и Одбора за стандардизацију САНУ, прихватила ненаучан став да Хрвати, Буњевци, Бошњаци и Црногорци говоре друкчијим језиком од већинског српског становништва. То је политички став, који како рекосмо нема научно утемељење; другим речима, поменуте мањине говоре у основи истим језиком као

⁹³ Петар Милосављевић, *О разликовању српског и хрватског језика*, у: Српско питање и србистика II, Лојос-Бачка Паланка, 2007, 102.

и Срби у Србији, и њихов говор не разликује се толико од српског књижевног језика да би и сам био језички стандардизован. И сад имамо парадокс: у Србији је српски језик и већински и мањински: већински је кад њиме говоре Срби, а мањински кад истим тим, али преименованим, српским језиком, говоре поменуте мањине. И зато није нимало чудно, већ за српску геополитичку и државотворну мисао и праксу крајње штетно, кад Бошњаци у судским процесима траже тумача за превод са српског на „босански“ језик.

НАПОМЕНЕ

1. Бојовић Драга, „Опет о „преименовању“ (доименовању, разименовању...) српског језика у Црној Гори, и још понечему“, у: *Српско ишћање и србистика* (Зборник радова 1, приредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић), Бачка Паланка-Ваљево, 2007.
2. *Globus*, Zagreb, 28. сiječanj 1994.
3. Дучић Јован, *Верујем у Боја и у Српство*, Дерета, Београд, 2004.
4. Ђилас Милован, *Њеџиш, владика, мислилац, владар*, Београд, 1998.
5. Екмечић Милорад, „Српски духовни простор на размеђу векова“, у: *Српски духовни простор*, Зборник радова АНУРС (Главни уредник академик Милорад Екмечић, Одговорни уредник академик Петар Мандић, Бања Лука, Српско Сарајево, 1999.
6. Јовановић Батрић, *Расрбљивање Црногораца. Сџаљиново и Тишћов злочин*. Српска школска књига, Београд, 2003.
7. Кнежевић Милош, „Геополитичко окружење СР Југославије“, у: *Геополитичка стварност Срба*, Институт за геополитичке студије, Београд, 1997.
8. Костић М. Лазо, *Крађа српског језика*, Баден, 1964.
9. Крестић Василије, *Историја Срба у Хрватској и Славонији 1848-1914*, НИП Политика, Београд, 1991.
10. Лакић Зоран, „Црна Гора и великосрпски хегемонизам“, у: *Велика Србија. Ишћине, заблуде, злоушћеребе* (Ур. Василије Крестић и Марко Недић), Српска књижевна задруга, Београд, 2003.
11. Матовић Веселин, „Разголићено се стидуљак из заграде“, у: *Српско ишћање и србистика* (Зборник радова 1, приредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић), Бачка Паланка-Ваљево, 2007.
12. Матовић Веселин, „Не може се ријека кроз дудук натјерати“, у: *Српско ишћање и србистика* (Зборник радова 1, приредили:

- Петар Милосављевић и Момчило Суботић), Бачка Паланка-Ваљево 2007.
13. Милосављевић Петар, „Обнова свести о српској језичкој заједници“, у: *Српско питање и србистика*, (Зборник радова 1, приредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић), Бачка Паланка, Ваљево, 2001.
 14. Милосављевић Петар, *О разликовању српској и хрватској језика*, у: Српско питање и србистика II, *Лојос*-Бачка Паланка, 2007.
 15. Мужич Иван, *Хрватска јолијика и југословенска идеја*, Сплит, 1969.
 16. *О Србима муслиманске вероисповести*, (приредио Момчило Суботић), Институт за политичке студије, Београд, 2012.
 17. *Печат Милорада Екмечића*, (главни и одговорни уредник Милорад Вучелић/Љиљана Богдановић), Милорад Екмечић, „Мађарска завера“, Београд, 2018.
 18. Раковић Александар, „У Црној Гори до 1918. било нејасно само хоће ли Србе водити Петровићи, Обреновићи или Карађорђевићи“, fakti.org/sta-to-pisu/rakovic-u-crnoj-gori-do-1918-bilo-nejasno-samo-hoce-li-srbe-voditi-petrovici-obrenovici-ili-karadjordjevici, 3. decembar 2018.
 19. Стојановић Јелица, „Идентитет и статус српског језика у Црној Гори (некад и сад)“, у: *Српско питање и србистика*, (Зборник радова 1, приредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић), Бачка Паланка-Ваљево, 2007.
 20. Суботић Момчило, *Политичка мисао србистике*, поглавље: „Аустро-хрватски геополитички пројекат илирства и југословенства“, Институт за политичке студије, Београд, 2010.
 21. Суботић Момчило, *Идентитет и јеојолијичка стварност Срба*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
 22. Терзић Славенко, „Реч на отварању скупа“: *Босна и Херцеговина од средњеј века до новијеј времена*, Београд, САНУ, 1995.

СРПСКИ ИДЕНТИТЕТ ИЗМЕЂУ ЕТНОЈЕЗИЧКОГ И ВЕРСКОГ НАЧЕЛА⁹⁴

ТРАГОМ ДВЕ ВЕСТИ

У српским медијима, поред политичких преговора о Косову и Метохији, могли смо недавно да уочимо и две занимљиве информације. Једна стиже из Рашке области, из Новог Пазара, а друга из Загреба, из водеће хрватске научне институције – Хрватске академије знаности и умјетности (ХАЗУ). Показало се да су обе ове вести од изузетног значаја за нашу тему која разматра питање српског идентитета.

Прва вест. У информацији која стиже из Новог Пазара ради се о следећем: Бошњачко национално веће тражи да се уклони гранитна скулптура „Заувек браћа“ испред Музеја у Пријепољу, на којој мајка Ружица Пејовић држи у крилу своје синове Луку и Алију. Треба подсетити да је скулптура рађена на основу фотографије из 1919. године. Ова два рођена брата одвојена су по верској линији, и данас Лукини потомци живе као Срби православни, а Алијини као муслимани (од 1992. Бошњаци). Немамо тачне податке, али је могуће је да су Пејовићи последња породица која се национално поделила по верској линији.

Иначе је скулптура, како пишу извештачи, изазвала много симпатија међу овдашњим Србима и Бошњацима. Како и не би, и једни и други знају да се ради о истом народу који је туђин својом вишевековном колонијалном политиком поделио. Али БНВ то неће да зна, ни да чује о томе, већ тражи да се скулптура „Заувек браћа“ трајно уклони, јер она, наводно, није ништа друго до „препознатљива антибошњачка – асимилаторска реторика, која је изазвала непотребан и провокативан скандал, који вређа достојанство Бошњака и нови је напад на њихов национални идентитет и етногенезу“. Бошњачко веће у подизању споменика види нетрпељивост и мржњу према Бошњацима у „уједном мирном кутку Санцака, у коме је и најмањи облик национализма овакве врсте изазивао трајна исељавања Бошњака“. У БНВ-у још поручују својим суграђанима у Рашкој области да „Бошњаци нису никада били Срби и да

⁹⁴ Овај рад је, у нешто измењеној верзији, настао из рада аутора под истоименим насловом, објављен у Зборнику радова: *Национални идентитет и религија*, ур. Зоран Милошевић и Живојин Ђурић, ИПС, Београд, 213, стр. 185-204.

ће овакве и сличне провокације допринети погоршању, тренутно веома добрих, међусуседских и међународних односа Бошњака и Срба на нашим просторима“. Веће тражи уклањање скулптуре, да „пролазници, мирно и без провокације, могу проћи поред зграде, некада своје, Руждије“.⁹⁵

Разуме се да је важно у мирној и демократској атмосфери решавати сваки међуљудски, а тиме и верски, етнички, национални и други проблем. Никоме није у интересу да се примењују насилна решења. Али исто тако није у интересу, поготово није у интересу науке, да се под плаштом људских права кривотвори историјска истина. Јер често је, поготово у данашње време, тај принцип о људским правима само једна имагинарна конструкција за неоколонијалну политику великих сила и фрагментацију постојећих држава и поробљавање народа.

Најпре да напоменемо да смо позитивно изненађени чињеницом да је постављена скулптуре ове врсте. Она је израз заједништва и солидарности и, што је најзначајније, она је слика историјске истине. Кома може да смета споменик који велича људско заједништво, поготово кад указује на исто историјско, језичко, а у овом случају и на исто породично порекло. Како и на који начин то представља мржњу и нетрпељивост према Бошњацима. Како та скулптура угрожава идентитет Бошњака? Како она представља „атак на њихов национални идентитет и етногенезу“? Ружица Пејовић са синовима Луком и Алијом је стварна личност, као што су и они и њихови потомци, који данас живе у Рашкој области и другде стварне личности. Нико их није измислио! У чему је онда проблем? О томе ћемо нешто касније.

А сад да поменемо и другу вест, ону из Загреба.

Друџа вестѝ. Усред велике галаме у Хрватској око тога да ли поштовати сопствени закон, и Србима у Вуковару (и другим местима где чине етничку већину) омогућити да користе своје национално писмо (о језику није било речи!) – ћирилицу, одједном је, „као из ведрога неба“ одјекнуло „откриће“ ХАЗУ о томе да је ћирилица „старо хрватско писмо“. До овог „епохалног“ открића дошли су хрватски језикословци и историчари на основу ћирилских слова на неком од споменика у Херцеговини.

Кад је реч о ћирилицу потребно је подсетити на следеће. Ћирилица је старо словенско писмо, као што је и глагољица старо

⁹⁵ Према: „Бошњако веће тражи уклањање споменика Ружици“, Наше новине, 2. април 2013, 25.

словенско писмо. Срби имају бројне споменике на ћирилицу, а имају и на глагољици. Након Раскола (1054) источни Словени су прихватили ћирилицу, а западни латиницу. Није нам познато ниједно хрватско дело или споменик на ћирилицу. Тачно је, међутим, да је не само ћирилица него и латиница, коју данас, поред Срба, користе и Хрвати, босански муслимани (Бошњаци), Црногорци – српско писмо, јер потиче од Вука Караџића из 1827. године. Њу је Вук наменио Србима муслиманима (Србима турског закона) и Србима католицима (Србима римског закона). Исто тако је познато да је ову Вукову латиницу прихватио Људевит Гај у време Илирског покрета (1835), пошто се претходно одрекао своје латинице из 1830. године, и та се, дакле, Вукова српска латиница користи данас на простору бивше југословенске државе. То су чињенице. Али, може и овако да се каже: У праву су Хрвати када кажу да је ћирилица и њихово писмо, али не кажу како и на који начин је то и њихово писмо. Не кажу да је то заиста писмо њихових српских предака. Њихови српски преци писали су ћирилицом. То су били људи са српског штокавског етнојезичког подручја: Срби православни и Срби католици у Далмацији, Дубровнику, Славонији, Босни, Херцеговини. Дакле на подручју на којем се налазе ћирилички споменици. Али би требало да кажу пуну истину: наши преци, односно део наших предака писали су ћирилицом; део наших предака су Срби; ми смо једним делом српског етнојезичког порекла. Ствари су, дакле, јасне!

Иначе није ово први пут да хрватска историографија посеже за фалсификатима и отимањем српске културне баштине. Она врви од таквих примера. Заснована је на њима! Подсетимо само на „подухват“ Матице хрватске, која је у *Хрватске народне ње-сме*, једанаест књига (1896-1950), уврстила огроман број српских народних песама записаних у Херцеговини и Босни, где се према сведочењу фрањевца Ивана Јукића, Ивана Кукуљевића, као и политичара Антуна Радића, за хрватско име није ни знало. Чак је и Ватрослав Јагић признао да су Хрвати прекардашили. Тим поводом Јагић у писму Фрањи Рачком каже следеће: „Тако Матица хрватска изазвала својом одлуком, да изда некакве `хрватске народне пјесме`, читаву буру – страха, да ћемо и то благо отети Србима. Ја збиља и сам мислим да код народне епске поезије не би требало сувише истицати хрватско име, јер што је било некоћ старих хрватских мотива, чини се да је пропало под навалом нових сижета који су долазили с Турцима с истока. Зато ја бих и ту био за крпеж, те

бих пјесме назвао хрватско-српским или српско-хрватским, или би их штапао ћирилицом“.⁹⁶ Јагић је, дакле, предложио да величанствена српска народна поезија „крпежом“ постане и хрватска. Касније ће она постати само хрватска...

О ПОШТОВАЊУ И КРШЕЊУ ПРИНЦИПА

Укратко смо пренели и у кратким цртама објаснили две, за нашу тему, значајне вести. А сад да видимо каква је њихова историјска позадина, какав је њихов контекст. Већ у написаном се види у ком правцу се креће наше даље објашњење. То је питање српског језика као основне одреднице српског националног идентитета, а потом његова подела по верској линији у југословенском, превасходно у Титовом периоду. Овај процес расрбљивања по верској основи отпочела је Коминтерна двадесетих година 20. века, а наставила КПЈ у току и након другог светског рата, конструисањем југославенске федерације. Ова „држава равнотеже“ успостављена је другачије од прве Југославије коју су чиниле три нације: Срби Хрвати и Словенци. Тито и комунистичка врхушка су на српском етнојезичком простору формирали још три народа: Црногорце, Македонце и Муслимане и три њихове федералне јединице, данас државе: Црну Гору, Македонију и Босну и Херцеговину. На простору потоње Југославије „религија је постала вододелница нација“ – како је пре пола века, међу првима, указао историчар Милорад Екмеџић. Нигде у Европи се нешто слично није десило. У предјугословенском периоду ово није било могуће. Ово поистовећивање вере и нације је производ Титовог комунистичког концепта и представља део хрватског филолошког програма.

У предјугословенском периоду важило је начело Вука Караџића, по којем су Срби мултиконфесионалан народ, какви су били а и данас су други европски народи. Вуково начело се заснива на европској филолошкој науци и на резултатима Хердера, Фихтеа, Добровског, Копитара, Шафарика и других корифеја филологије и славистике. Оно гласи: да су Срби они који говоре српским језиком, а има их три вере: православаца, римокатолика и муслимана. У Титовом периоду све је учињено да се Срби сведу само на православне, као и да се од Црногораца, за потребе комунистичке

⁹⁶ Према: Здравко Крстановић, *Чудесни кладенац – антилолија српској ијесништва од Барање до Боке Кошорске*, Предговор, Српско културно друштво „Зора“, Београд, 2002, 15.

„државе равнотеже“, створи нова – црногорска нација.“ Та држава је заснована на формули „слаба Србија, јака Југославија“. У ту сврху мултиконфесионалност Срба у Титовом периоду је грубо нарушена.

Данас се јавно заступају ставови да су Срби само православни народ. Сматрамо да је историјски неспорно да су Срби били Срби и пре него што су примили хришћанску веру. Али то ни најмање не умањује следећу исто тако историјски неспорну тврдњу: православна вера и Српска православна црква је буквално одржала српски народ кроз историју. И то православље у свом особеном-светосавском облику, јер Свети Сава, поставши „хришћанин, необорив у својој вери, разумео је зашто је Србин и шта треба да чини као Србин, и тек тада и такав могао је постати отворен, доброљубив према свима“.⁹⁷ Светосавље је собом носило морал који је Србе опредељивао за „царство небеско“ и оно у српској филозофији живота има примат над материјалним „царством земаљским“. Светосавска Српска православна црква постала је, у вековима под турском окупацијом, надопуна за државу, поуздан чувар националне традиције и идентитета. Била је и остала чврст, једно време једини, кохезиони чинилац српства у свим српским земљама; ова њена сакупитељска мисија посебно је појачана после обнове Пећке патријаршије 1557. године⁹⁸.

Познато је да је Свети Сава био у добрим односима са католицима, како домаћим тако и онима чије је земље на својим бројним путовањима походио. Исто такво пријатељство указивали су му муслимански великодостојници. Добре односе са другим конфесијама, наставили су да одржавају и други српски архијереји и владари. На Двору Цара Душана, поред православца, равноправно су били заступљени и Срби католици.

Католичанство и ислам нас вековима судбински прате. Када је Византија, угрожена од Бугарске, поклекла пред Западом, западни део Балкана у коме су живели Срби, препустила је римској цркви. То је било још пре Раскола, а закључено је саборским одлукама у Сплиту, 924. и 929. године.

Прво хришћанство је до Раскола (1054) било заједничко. Међутим, Срби су већ били верски подељени. Једни су били православни, а други католици. Према Луји Бакотићу, тада је „превагнуо

⁹⁷ Владета Јеротић, *Вера и нација*, ARS Libri, Београд, 2005, 140.

⁹⁸ Тада је Велики везир турски Мехмед-паша Соколовић, поисламљени Србин, за српског патријарха поставио свог рођака Макарија Соколовића.

католицизам, да после Светог Саве великим делом овлада православље. Већина Срба католика је водила порекло од православних предака (али не сви, не нпр. госпари дубровачки)⁹⁹

Бакотић¹⁰⁰ признаје еминентну националну вредност Српске православне цркве, а католичку сматра за оно што она јесте, за универзалну цркву, којој могу да припадају људи сваке народности, па по томе и Срби. Видели смо да је међу Србима католицима било и католичких свештеника. Они су били Срби, а у једној широј идентитетској перспективи Југословени и Словени. Али по језику – свакако Срби.

Из незнања, немара или научног и људског непоштења не потеже се питање: шта је било са стотинама хиљада Срба римокатоличке вере? Шта је било са стотинама хиљада Срба муслиманске вероисповести? Где су нестали? Или у шта су се претворили?

Одговор на ово питање је врло једноставан: Срби католици су претворени у Хрвате, Срби муслимани су преименовани у Бошњаци. Знамо и кад се то десило – у Титовој Југославији. Припрема је извршена нешто раније на Загребачком католичком конгресу 1900. године, на којем је одлучено да се сви римокатолици српскохрватског, у ствари српског, језика имају сматрати Хрватима. Био је то снажан удар на католичко српство, докусурено у комунистичкој Југославији. Срба римокатолика било је још прилично до Другог светског рата, нарочито у Дубровнику и на острвима. Још један снажан ударац овом делу српског народа задат је посве бесмисленом, катастрофалном одлуком српског вођства да Дубровник препусти Бановини Хрватској, 1939. године. Дубровник који никада није био хрватски и који са Хрватском није имао никакве историјске, географске, језичке или етничке блискости. Тако је за потребе једне идеологије и асиметричне једино могуће државне конструкције, засноване на слабом српству, дошло до драстичног редуковања српског корпуса. Треба подсетити, да се Барска надбискупија назива и Примасија српска, а Барски надбискуп Примас српски. И да је

⁹⁹ Лујо Бакотић, *Срби у Далмацији од њага Млетачке Рејублике до уједињења*, Геца Кон, Београд, 1937, стр. 85.

¹⁰⁰ Бакотић наводи интересантно мишљење свог професора историје, Италијана, католичког попа Мискиата, „да су све хришћанске цркве добре, и да то што су подељене не смета, него насупрот да то користи Христовој вери... Он је говорио када би се те цркве рационално могле поделити, сви Германи би требало да буду протестанти, сви Латини католици и сви Словени православни. Међу Словенима је право једино разлику за Словенце, код којих је „по његовом мишљењу, католичка црква сачувала све своје карактеристике“. Нав. дело, стр, 100.

та титула једна од највиших у хијерархији Римокатоличке цркве. Само по себи то говори да је било Срба католика. На челу Српске примасије било је и оних који су отворено и са поносом истицали своје српство. Последњи међу њима био је Никола Добречић, који је на месту Барског надбискупа био до 1955. године. Важно је истаћи да се Добречић супротставио Степинчевом пастирском писму из 1941. године. На својој задужбини он је ћирилицом написао: „За Бога и свој народ“. Још један Србин, католички свештеник, један од најбољих познавалаца и писац дубровачке историје, дум Иво Стојановић, написао је следеће: „Мени моја католичка вера не забрањује да будем Србин“. Ово су његове поруке: „Србин си по роду и по обичајима; у српству ти је једини спас; вјера ти ни најмање не пријечи да будеш Србин“.¹⁰¹ О српству Дубровника најубедљивије је сведочио велики слависта Милан Решетар, један од најзначајнијих дубровачких Срба католика, приликом приступне беседе Српској краљевској академији наука, непосредно пред Други светски рат.¹⁰² Треба имати у виду да је Покрет Срба католика био аутентичан покрет најобразованијих Срба тога времена, те да ови баштинници српског језика и културе ништа прече нису имали. Њихово српство није производ никаквих лукративних идеја, још мање некаквог произвољног хира или експеримента, него питање дубоког осећаја националне припадности.

ПРОМЕНА ПАРАДИГМЕ

Уосталом довољно је поменути да се међу српским великанима истичу и Иво Андрић и Меша Селимовић, један рођен као римокатолик други као муслиман. Данас се намеће питање како је могуће говорити о РКЦ као универзалној цркви ако у њој нема места за један народ – за Србе? На исти начин тај став важи и за муслиманску религију. И она се представља као универзална. То потврђује и чињеница, да је недавно муфтија београдски Мухамед Јусуфспахић, рекао да има и Срба муслимана. Било би добро да поштовани муфтија каже на шта је тачно мислио. Јер, као што смо рекли данас је уврежено мишљење да Срби могу бити само

¹⁰¹ Према: Лујо Бакотић, *Срби у Далмацији од њага Млећачке Рејублице до уједињења*, Геца Кон, Београд, 1937, стр. 183.

¹⁰² У част стодесетогодишњице рођења овог великог слависте Покрет за обнову србистике и Влада РСК организовали су Међународни научни скуп и публиковали два зборника радова, под називом *Љеђојис Мајнице српске у Дубровнику*.

православни. У Европи није тако. Европски народи, па и они словенски, су мултиконфесионални. Пољака има и католика и православних. Такође и Чеха. Словаци су исто тако мултиконфесионалан народ, као и Мађари. Албанци су такође верски подељени на муслимане, католике и православце. Код њих је, као и код других, али код Албанаца највише, доминантна идеја албанства као народа, нације, државе. Без обзира на верске разлике. Уосталом, да није тако, могло би се очекивати да православни у Албанији подрже православне Србе у својој оправданој борби за очување Косова и Метохији у Србији. Али није тако. Албански интегрizam јачи је од ма каквих верских опредељења. Тако, нажалост, није међу Србима. Ако нема Срба католика (данас су то само појединци), питање је да ли се више уопште може говорити Римокатоличкој цркви као универзалној? Ако нема Срба муслимана (и њих има као појединаца), зар се она и даље може сматрати универзалном? На тај начин – како истиче Петар Милосављевић – Црква и верске заједнице престају да буду носиоци религиозног живота, постају политичке организације.¹⁰³

На сва ова принципијелна језичко-етничка питања указује Покрет за обнову србистике већ 15-ак година, од свог оснивања у Приштини 1997. године. Обнављајући србистику – научну дисциплину о српском језику, српској књижевности и српском народу, па и његовим националним и политичким институцијама, држави, политици и геополитици, што је и наслов ове књиге, Покрет за обнову србистике од самог свог почетка, доследно, за свој главни ослонац узима родоначелнике србистике, Вука Караџића и Павела Јозефа Шафарика. И један и други аутор су сматрали да су Срби мултиконфесионалан народ; такви су, у принципу, и други народи. У том духу Покрет је организовао више акција, међу њима и Међународни симпозијум *Српско ишћање и србистика* у Новом Саду (2007). На велико задовољство око 60 учесника и бројне публике, дводневном Скупу се обратио у поздравној и у завршној речи Владика бачки господин др Иринеј Буловић. Цео његов говор је објављен у трећем зборнику са овог Скупа. Владика је учесницима скупа поручио да:

„... не ирихвџајџџџ неоиравдану оишћужџбу коју мноџи изричу на рачун наше Цркве, Срџске иправославне цркве. А иџа оишћужџба се сасџоји у следећем: да је Црква исџословала или чак одлучно

¹⁰³ Петар Милосављевић, *И иосле Тишаника*, књига у припреми

*захтевала да се за припаднике српској етноса и српској језика мо-
ћу признају само они који су православне вере. То није тачно. Ни
историјски, ни теолошки, ни духовно, Црква никада није правила
конфузију, збрку између народносне и верске припадности. То не
чини ни данас.*¹⁰⁴

Данас знамо нешто што се није знало или се није смело знати у југословенском, поготово Титовом периоду; а знало се у предјугословенском периоду. У Титовом периоду се скривала и прећуткивала чињеница да је хрватска језичко-етничка заједница половином 19. века, незадовољна величином и обликом свог народног простора, настојала да уз помоћ Аустрије изврши своје геополитичко проширење на исток, на српски етнојезички простор. Из трожупанијске кајкавске на ширину српског штокавског језика у Славонији, Далмацији, Дубровнику, Босни и Херцеговини... То је учинак преузимања српског, Вуковог народног језика у време илирског покрета на челу са Људевотом Гајем, идеје југословенства Штросмајера и Рачког, Јагићеве идеје о срскохрватском језику и Хрвато-Србима, све у циљу стварања веће, самосвојне и геополитички одрживе хрватске државе. Томе циљу требало је да послуже, и послужили су, Срби католици и њихов језик, књижевност и култура, нарочито дубровачка и разуме се простор, јер је Хрватска у овом аустрохрватском геополитичком пројекту¹⁰⁵ замишљена као посебна народносна заједница подесна за ватиканску политику мисије и прозелитизма. У хрватским геополитичким идејама то је објашњавано као захтев за природном Хрватском. Та њихова сновиђења, нажалост и уз допринос српских филолога и политичара, данас представљају друштвену и политичку стварност. Данас је, на пример, незамисливо да се неки католик у Хрватској, али и другде, национално определи као Србин. А то нису европски стандарди, то важи само за Балкан, тачније, за српски језичко-етнички простор. То је резултат дуготрајног процеса колонизације српских земаља. Као и слабе српске етничке самосвести.

¹⁰⁴ Види: *Српско питање и србистика*: зборник радова (са Међународног научног скупа Српско питање и србистика, одржаног у Новом Саду 23. и 24. новембра 2007), 3, приредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић, Логос, Бачка Паланка, Књиготворница, Ваљево, 2007.

¹⁰⁵ Види: Момчило Суботић, „Аустрохрватски геополитички пројекат илирства и југословенства“, у: *Српско питање и србистика*, 1 (приредили Петар Милосављевић и Момчило Суботић), Логос Бачка Паланка, Књиготворница Ваљево, 2007.

Након што су се послужили Србима у конституисању своје хрватске политичке нације, Хрвати данас поричу право на писмо и језик Срба у Хрватској. Ово је заиста нечувено и за науку о језику, а за политикологију и геополитику индикативно и веома интересно. Јер поставља се питање: Није ли језик Срба у Хрватској и језик Хрвата. Није ли то исти језик? Чији је то језик: хрватски или српски? Српски! Јер Срби имају само тај језик! Они немају чега да се одрекну. Али имају Хрвати; они су свој кајкавски давно „као мртво трупло избацили кроз прозор“, како је то неком приликом, несмотрено?, изјавио Мирослав Крлежа. И преузели, а данас би и да отму српски језик. Данас се у Хрватској говори језиком српске мањинске заједнице. Заснована на фалсификовању историје, на отимању језика и народа, хрватска политичка заједница, препуна апсурда, постала је чланица Европске уније. У Европи или не знају кога примају, или добро знају, поготово Немачка, која је промотер хрватске европске промицбе. Уосталом и идеја и политика ЕУ је, по свему судећи, потрошена инвестиција.

Разуме се, свако може да се субјективно осећа и опредељује како хоће, то је његово људско право; па и да језик којим говори назива како хоће, али се тај језик званично мора звати онако што он јесте – српски језик. Лингвиста Драгољуб Петровић о томе казује: „Не постоји на простору штокавштине ниједан други језик осим српског, то је лингвистичка чињеница, при чему је и „бошњачки“ нова измишљотина будући да је „Бошњак“ старо име за Србе; тога су свесни и неки „Бошњаци“, па сада хоће „босански језик“. Све су то „језици“ које је утемељио Вук. И сви су они никли на српској ливади. Када су ту ливаду поделили са својим комадићем могли су шта су хтели, али им језик увек запире у грлу: могу они променити и име и нацију и веру, али не могу језик. Он остаје власништво онога ко га је утемељио, то јест Срба. А о „хрватском“, „бошњачком“ и „црногорском“ језику моћи ће се говорити тек кад се проговори „аустријским“ или „америчким“ или сличним „језицима“.¹⁰⁶

Нажалост, у Србији, у њеним кључним националним институцијама, као и у владајућој политици, потпуно се занемарују европски, а тиме и српски етнојезички принципи на којима се заснива савремени национални идентитет. Тако у складу са владајућом сербокroatистиком, у Србији српски језик је и већински и мањински, јер нико озбиљан не може тврдити да језик којим говоре

¹⁰⁶ Интервју Драгољуба Петровића „Језици са српске ливаде“, Новости, 1. август 2011, стр. 15.

Хрвати и Буњевци у Војводини и Бошњаци у Рашкој области није српски језик. Тако имамо језички, а тиме и етнички парадокс: када говори Оливер Дулић, он говори „хрвајским“ језиком, Ивица Дачић *српским*, а Расим Љајић „бошњачким“, и све то у складу не са научним принципима, јер сви они говоре истим – српским језиком, него са принципом људских права.

Или други случај. Боравећи у Новом Пазару, док је био председник Србије, Борис Тадић је поручио Бошњацима да имају пуно право на свој језик, своју књижевност, своју културу. Тадић није рекао који је то посебан језик Бошњака у Србији, још мање која је то њихова књижевност. Наравно, не може измислити нешто чега нема, па макар то захтевала и људска права. Али је тиме учињена непроцењива штета националном идентитету Срба, па и тих Бошњака који граде кулу на песку. Уосталом, да је својевремено Скупштина Републике Србије стала чврсто на становиште Доситејевице и Вукове науке о језику – србистике, не би се могло догодити да Бошњаци проглашавају „бошњачки“, односно „босански“ језик.

Овде се, дакле, ради о обнављању једне дисциплине – србистике, из предјугословенског периода, која значи и промену данашње језичке и идеолошке парадигме. Уместо сербокroatистике, које су се одрекли сви сем српских националних институција, треба да заживи србистика – наука о српском језику, српској књижевности и у најширем смислу наука о српском народу, па према томе и о његовим културним, друштвеним и политичким институцијама. Кључно питање је какве ће ставове заузети водеће српске националне институције: САНУ, Матица српска, СКЗ, Вукова задужбина, факултети, институти итд. Као и ставови које ће имати врх Српске православне цркве и других традиционалних цркава у Србији и врх политичке власти у нашој земљи. Прихватљив нам је став филолога Петра Милосављевића који каже: „Уместо парадигме по којој су Срби само православци, треба се само вратити традицији по којој су Срби мултиконфесионалан народ. На основу тога става из српског корпуса неће отпасти ниједан једини православцац. Али ће се у српском корпусу поново, као и у предјугословенска времена, отворити место и за припаднике других вера који овом корпусу суштински и стварно припадају, по истим стандардима по којима се понашају сви други европски народи.

Главни је српски проблем у томе да ли ћемо се вратити својој филолошкој традицији или ћемо и даље да следимо ону која нам

је у југословенском периоду наметнута и донела по нас катастрофалне последице... Иво Андрић је понос српског народа. Не треба заборавити да је овај човек по вери био римокатолик. Данас овом великану поред ћуприје на Дрини у спомен подиже Андрић-град Емир Кустурица, најчувенији српски режисер, син муслиманских родитеља, такође један великан који и као Србин нешто значи у свету. Чињенице које наводим само потврђују да наметнуту нам парадигму да су Срби само православци треба мењати, да се треба враћати аутентичним националним вредностима из предјугословенског периода¹⁰⁷.

Прилика је да се нешто каже о феномену преименовања муслимана у Бошњаке. Босански муслимани су од Берлинског конгреса до деведесетих година 20. века девет пута мењали своје национално име. О томе Петар Милосављевић каже: „Људско је право да свако може за себе да изабере име. Тај избор, по Кантовом категоричком императиву, не би требало да буде на штету других. На жалост, име које су муслимани српског језика из Босне изабрали 1992. сукобљава се са овим принципом. Оно је ипак је учињено на штету других верских заједница. О томе може да сведочи многа и бројна литература. Наводим само два податка. У књизи Чедомиља Мијатовића о Ђурђу Бранковићу (1880) описује се један сусрет турског цара са Бошњацима у Цариграду. То је 15. век. Сви присутни из Босне, као и становници земље из које су дошли, стварно јесу Бошњаци. Али су они сви хришћани; међу њима нема ни једног јединог муслимана јер муслимана тада у Босни још нема; тек ће се појавити после турских освајања. Верујем да Вук Караџић никад није употребио израз Босанац, већ само Бошњак, а то су за њега били становници Босне, тј. Срби све три вере: православне, муслиманске и римокатоличке. У рату деведесетих дошло је дотле да је пропагандна машинерија на западу тврдила да су Срби заузели Босну. Ништа лакше него доказати да су хришћани ове земље узели другу веру. Али тиме нису променили језик и национални идентитет“¹⁰⁸.

Бесмислену тврдњу Запада да су Срби заузели Босну, најбоље илуструје дијалог између међународних медијатора у југословенском сукобу, Овена и Кристофера.

¹⁰⁷ Петар Милосављевић, исто

¹⁰⁸ Исто

Дијалог гласи:

„ - Кристофер: Грешка је до вас Европљана, што сте дозволили да Срби изврше инвазију на Босну.

- Овен: Али они су тамо већ живели.

- Кристофер: Од када?

- Овен: Одувек.“¹⁰⁹

Срби су кроз историју показали слабу етничку самосвест, олако проверавали и прихватили друге вере, а потом и друге нације. На слабу етничку самосвест Срба и склоност ка губљењу и раздвајању националног идентитета, најбоље је кроз речи игумана Теодосија Мркојевића указао Петар Петровић Његош, у спеву *Лажни цар Шћейан Мали*:

Вјеровања Србе истражише!
Сваки Србин који се превјери,
Просто вјеру што загрли другу,
Но му просто не било пред богом
Што оцрни образ пред свијетом
Те се звати Србином не хоће.¹¹⁰

Након југословенског грађанског рата број Срба у дијаспори нагло опада. Неки то чине због каријере, неко из страха, неко из убеђења да припада нацији која је чинила злочине. Све под притиском јавног мњења који Србе сматра за главне виновнике кризе на Балкану. Српски политичари и државници после 5. октобра 2000. су олако, неутемељено и по националне и државне интересе штетно пристајали на синтагму о „српској кривици“. То је нашим непријатељима дало крила у ширењу неистина и понижавању српског народа и државе. Нисмо као други народи развијали свест о националном поносу и родољубљу, што нас је коштало одрицања од националног идентитета.

Срби убрзано нестају са листе житеља многих држава, јер 90 одсто њих узима држављанство и мења име и презиме, а тиме и национални идентитет. У Немачкој је око 150.000 Срба пристало да постану Швабе. У Хрватској се само у току последњег рата покрестило а затим похрватило 30.000 Срба,

Где су нестали Срби?

У САД пописано 175.000, а има их 560.000.

¹⁰⁹ Др Митар Миљановић, Босна iber alles – дијалог разномишљеника, Институт за политичке студије, Београд, 2009, 30.

¹¹⁰ Петар Петровић Његош, *Лажни цар Шћейан Мали*, речи Теодосија Мркојевића – IV, стихови 317, 319-323)

- У Немачкој пописано 350.000, а има их 500.000.
- У Аустрији пописано 180.000, има их 200.000.
- У Хрватској пописано 186.633, има их 201.000.
- У Швајцарској пописано 120.000, има их 140.000.
- У Аустралији пописано 55. 114, има их 200.000.
- У Словенији пописано 38.964, има их 50.000.
- У Румунији пописано 19.000, има их 28.000.
- У Мађарској пописано 3.816, има их 8.500.
- У Словачкој пописано 698, има их 3.500.¹¹¹

Колико је и данас демонизација Срба снажна говори податак из Норвешке, где се Срби масовно одричу националног идентитета. Нетрпељивост према Србима у овој нордијској земљи је запањујућа. Има случајева да Срби узимају норвешка имена и презимена правдајући се да ће тако лакше добити посао, а заправо скривају национални идентитет. Многи своје српство скривају иза појмова Југословен, Шумадинац, Сремац, Војвођанин, или „људи без порекла“. То се никада не може десити једном Хрвату или Словенцу, или ма ком другом, поготово онима који су настали из српског језичко-етничког супстрата, попут Хрвата, Бошњака, па и Црногораца. Чикаго, на пример, данас има свега 55.000 пописаних Срба, а овај град слови као један од највећих српских градова уопште, јер у њему живи више од 300.000 Срба итд, итд.

НАПОМЕНЕ

1. Бакотић Лујо, *Срби у Далмацији од њага Млејачке Републике до уједињења*, Геца Кон, Београд, 1937.
2. Јеротић Владета, *Вера и нација*, ARS Libri, Београд, 2005.
3. Крстановић Здравко, *Чудесни кладенац – анџологија српској ијесништва од Барање до Боке Кошорске*, СКД „Зора“, Београд, 2002.
4. Маројевић Радмило, *Тирилица на раскрићу векова*, Дечје новине, Горњи Милановац, 1991.
5. Милосављевић Петар, *И њосле Тишаника* – у рукопису
6. Милосављевић Петар, „Идентитет и преименовања српског језика“, У: *Србија-џолишчки и иншџиуционални изазови*,

¹¹¹ Према: „Није лако бити Србин у свету“, Новости, 31. март 2013, 11.

- (приредили: Момчило Суботић, Живојин Ђурић, Институт за политичке студије, Београд, 2008.
7. Милосављевић Петар, *Српско њишање и србистика*, Логос-Бачка Паланка, Књиготворница Логос-Ваљево, 2007.
 8. Миљановић Митар, *Босна iber alles – дијалој разномишљеника*, Институт за политичке студије, Београд, 2009.
 9. Наше новине, „Бошњачко веће тражи уклањање споменика Руџици“, 2. април 2013.
 10. Новости, „Није лако бити Србин у свету“, 31. март 2013.
 11. Петровић Драгољуб, „Језици са српске ливаде“, Новости, 1. август 2011.
 12. Петровић Петар Његош, *Лажни цар Шћейан Мали, Писма*, Београд, 1969.
 13. *Српско њишање и србистика 1*, зборник радова са Међународног научног скупа *Српско њишање и србистика*, одржаног у Новом Саду 23. и 24. новембра 2007, (уредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић), Логос Бачка Паланка, Књиготворница Ваљево, 2007.
 14. Суботић Момчило, *Иденитијет и геополитичка стварност Срба*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
 15. Суботић Момчило, *Политичка мисао србистике*, Институт за политичке студије, Београд, 2010.
 16. Суботић Момчило, „Аустро-хрватски геополитички пројекат илирства и југословенства“, у: *Српско њишање и србистика 1*, зборник радова са Међународног научног скупа *Српско њишање и србистика*, одржаног у Новом Саду 23. и 24. новембра 2007, (уредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић), Логос Бачка Паланка, Књиготворница Ваљево, 2007.

ПОКРЕТ СРБА КАТОЛИКА У ДУБРОВНИКУ И ДАЛМАЦИЈИ, ОСВРТ НА СРБЕ КАТОЛИКЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ И СЛАВониЈИ¹¹²

УВОД

Непосредан повод за писање овог чланка представља репринт издање књиге дубровачког Србина католика, свештеника дум Ивана Стојановића *Дубровачка књижевност*, које су приредили др Татјана Богојевић и проф. др Душко Певуља. Дум Иван Стојановић (1829-1900) је био један од најзначајнијих и најватренијих дубровачких Срба католика, нека врста сиве еминенције Покрета Срба католика у Дубровнику последњих тридесетак година 19. века, што је и у оно време представљало друштвени и политички феномен, а данас делује нестварно као каква имагинарна сензација. Али ако се Дум Ивану придруже многи његови уважени сународници попут Меда Пуцића, Матије Бана, Милана Решетара, Ватрослава Богишића, Иве и Лује Војновића, Луја Бакотића, надбискупа барског Николе Добречића и други, онда имамо пред собом неспорну историјску појаву католичког српства.

Многе чињенице и историјски документи сведоче о постојању Срба католика од самог настанка српске државе или барем од периода немањихке историје. И њен родоначелник Немања крштен је прво у римокатоличкој, а затим у православној цркви; Свети Сава је мирио завађену браћу Стефана и Вукана, а овај други је био, ако не припадник, а оно под снажним утицајем папе и Римокатоличке цркве. На двору цара Душана равноправно су учествовали и католици. У списима из XVII и XVIII века бројна су сведочанства о Србима католичке вере који су сачували свој национални идентитет, а Буњевце и Шокце су аустријске власти и званично

¹¹² Овај чланак је настао из два рада. Први под насловом „Покрет Срба католика у Дубровнику и Далмацији – национална и политичка мисао“, објављен у: *Летњој и Матице српске у Дубровнику*, Међународни научни скуп, Зборник радова 1-Реферати и саопштења, приредио Момчило Суботић, Матица српска у Дубровнику-Београд, „Мирослав, Београд, 2010, стр. 111-127. Затим је као коауторски рад са др Сањом Стошић проширен, како у наслову тако и у садржају, и објављен у часопису Политичка ревија 04/2022, стр. 145-175, под истоименим насловом: „Покрет Срба католика у Дубровнику и Далмацији, осврт на Србе католике у Босни и Херцеговини и Славонији.

називале католичким Рацима, што значи Србима. Бенко Винковић, загребачки бискуп, оставио је почетком XVIII века запис, да су Срби у Истри, сењској бискупији и Винодолу уз католичку веру примили и хрватско име и тако увећали број Хрвата. (Митровић 1992, 19) У млетачком делу српске Далмације 1744. године бискуп Матија Короман, поводом српског питања, писао је римској Конгрегацији за пропаганду вере: „Но пошто се ту налази и извештан број Срба католика, они би хтели за епископа Србина католичке вере“. (Костић 2000, 11)

Кад се говори о Српству Дубровника, обично се наглашава српско дубровачко етнојезичко залеђе у Херцеговини из којег се вековима попуњавао Дубровник – својевремено Рагуза, настао на остацима римског Епидаура – античког Цавтата, који се због оближње словенске (српске) настамбе у шуми (дубрави), назвао по словенском-српском – Дубровник. Од свог настанка почетком 7. века (606) био је у саставу Византијске теме, затим после 1204. под влашћу Венеције, као и под турском врховном влашћу, али је кроз историју успешно бранио и љубоморно чувао позицију слободне и независне трговачке државе – Дубровачке републике. Вековима је био у добрим односима са средњовековном Србијом и њеним владарима; у међусобној преписци користили су српски језик и ћирилицу, мада је службени језик био италијански... Неколико година након пада Млетачке републике (1797), под Наполеонову власт пала је 1806. и Дубровачка република. До 1813. била је у саставу Наполеонових провинција, а затим одлукама Бечког конгреса 1815. Дубровник са Далмацијом долази под управу Аустрије у чијем саставу пребивају све до пропасти Аустроугарске 1918. године. У првој Југославији територијалном реорганизацијом 1929. Дубровник улази у састав Зетске бановине а Далмација у састав Приморске бановине. Споразумом Цветковић – Мачек 1939. године Дубровник, као и Далмација улази у састав Бановине Хрватске. Био је то први пут у историји да ове области постају део неке хрватске државне творевине. У другој Југославији и Дубровник и Далмација су ушли у састав СР Хрватске, а након њеног државног осамостаљења у састав Републике Хрватске.

Дубровачка република је била по броју становништва мала: у време највећег свог развоја, пред земљотрес (1667) имала је око 35 хиљада становника. Једна од последица дуге независности био је њен веома богат патрицијски слој... Свака аристократска кућа

имала је и своју књижницу, у многима од тих кућа давале су се позоришне представе. Дум Иван је за културни живот Дубровника користио појам „класићизам“ у смислу класичног образовања, и указује на словенски етнички елемент Дубровника (Милосављевић 2022, 23). „Дубровник није Далмација у смислу културе“, каже Дум Иван (Дум Иван Стојановић 1900, 160). Ово се може тумачити да је за разлику од далматинских патриција везаних за италијански језик и културу, Дубровник по језику и духу и плебса и аристократије – српски. Пук је дубровачки српскога племена. Иако католички каноник, Дум Иван је често поручивао народу дубровачком: „Србин си по роду и по обичајима; у српству ти је једини спас; вјера ти ни најмање не пријечи да будеш Србин“ (Бакотић 1937, 183). На другом месту дум Иван каже: „Србин сам по поријеклу и по чувству, католичка црква то не брани, јер је она универзална; кршћанство ме учи, да љубим ближњега, па ко је ближи од српскога народа? Звало би се не бити кршћанином, кад би се вјере ради од свога народа одбио и његовијем непријатељем постао“. Тихомир Остојић га је назвао „дубровачким Сократом“ (Остојић 1900, 185).

ШТА О ЕТНИЧКОМ ИДЕНТИТЕТУ ДУБРОВЧАНА КАЖУ ДУБРОВАЧКИ И ДРУГИ ПИСЦИ

О католичком српству у Дубровнику, Далмацији и Боки Которској писала су између осталог двојица врских историчара: Јеремија Д. Митровић и Коста Милутиновић.¹¹³ Јеремија Митровић, један од водећих познавалаца дубровачке историје истиче да историчар Натко Нодило у својој студији *Први лејџоисци и давна хисториографија дубровачка* скреће пажњу да „првом летописцу кано да је српштина више природјена, него летописцима што иза њега поникоше“. У том летопису прва забелешка се односи на босанскога краља Стјепана, који је Дубровнику поклатио прво земљиште ван зидина... Дубровчани су, дакле, од првог дана бележења своје прошлости били свесни свога порекла и везивали се за свој бивши завичај. Та свест Дубровчана о свом пореклу стално се потврђивала и никад се неће изгубити све до нестанка Дубровачке Републике, а и после ње све до наших дана. Одмах ћемо се подсетити да је и Јуније (Џоно) Палмотић у свом спеву *Павлимир* овог легендарног

¹¹³ Коста Милутиновић, *О њокреју Срба католика у Далмацији, Дубровнику и Боки Которској 1848-1914*, сепарат, Београд, 1989.

оснивача града Дубровника довео опет из Босне (преко Италије) као потомка жупана Часлава, који је управљао и Рашком и Босном као јединственом српском државом, највећим делом сједињене српске земље“ (Митровић исто, 115).

У „Хисторији народа Југославије“ (Загреб, 1953) речено је да се становништво Дубровника „обнављало и повећавало досељеницима с подручја српске и босанске државе“ (Митровић исто, 48).

Јован Цвијић за Дубровник каже: „Становништво Дубровачке околине је у знатној мери босанско-херцеговачког порекла; становништво самога града Дубровника, Макарске, Омиша, Сплита и Шибеника је поглавито босанско-херцеговачког порекла; скоро искључиво тога порекла је становништво Буковице и Равних Котара у Северној Далмацији“ (Костић исто, 12).

Дубровачки песник, Србин католик Медо Пуцић истиче: „Као оток сред млетачкога земљишта постојаше од старине обртна и трговачка република српска Дубровник“ (Митровић исто, 26). Грга Новак је за Дубровник рекао да је он „велика главна и једина лука Србије“ (Митровић исто, 47).

О српском пореклу Дубровчана сведочио је њихов српски језик. То истиче и хрватски историчар Натко Нодило кад каже: „У Дубровнику, ако и не од првога почетка, а то од памтивјека говорило се српски; говорило, како од пучана, тако од властеле, како код куће, тако у јавном животу (...) у опћини, (...) српски је расправни језик“ (Митровић исто, 31).

У књизи *Дубровачка књижевност* дум Иван Стојановић пише: „Дубровник је с почетка био склоп двају елемената, бива римскога и словинскога... Иза пада српског царства на Косову, Срби се распршише не само по Дубровнику, него још и преко Неретве по Далмацији...“ У свом додатку Енгеловој *Историји Дубровачке републике* Стојановић пише да: „нема породице дубровачке (осим онијех које дођоше из сусједне Италије) која није из Херцеговине или из којег околнога села. Стари сенат, по крви готово вас од римскијех породица, нађе се на врху петнаестог вијека и у шеснаестом опкољен од народа српскога...“

На страни 396. Додатка Енгеловој „Историји“ дум Иво пише: „Што су сељани дубровачки? Народ српски који биваше у околини града... На страни 359: „Становништво Дубровника је словенско српске расе“ (Костић исто, 60-63).

Слично је писао Матија Бан: „Српско пјесништво имало се родити у овом граду около деветога вијека, јер стоји у повјесници, да су тада Дубровчани пјевали јунаштва српскијех витезова, тер да их је један кнез неретвански замолио да и његов народ својим пјесмама славе“ (Костић исто, 70).

За Луја Бакотића је сасвим природно да има Срба католика. „У чисто народном погледу ми смо водили рачуна о чињеници да су Срби били Срби и још пре него су примили хришћанску веру... Прво хришћанство је било заједничко (пре Раскола). Доцније је превагнуо католицизам, да после Светог Саве великим делом овлада православље. Већина Срба католика је водила порекло од православних предака (али не сви, не нпр. госпари дубровачки)“ (Бакотић исто, 185).

Валтазар Богишић у својој аутобиографији каже: „Родих се 1836. године у Старом Дубровнику... Богишићи као и цијела жупанија Конавле коју спомиње још Порфирогенит међу српском жупанијом, и из које они дођоше, бијаху старином православни; али кад у XV вијеку дођоше под дубровачку републику, дођоше фратрови и уведоше католицизам. У Зборнику „Monumenta serbica“ има докуменат из XV века ћирилски писан, којим Comes Georgius Богишић јавља да је примио новце у дубровачку касу положене, а српски ћирилицом писали су само православни...“ (Костић исто, 70).

Милан Решетар у *Архиву за словенску филологију* (год. XVI, стр. 327) пише: „Званична кореспонденција Дубровника вођена у српском језику сачувана је крајње непотпуно... Да су дубровачке и уопште старосрпске повеље тако јако децимиране, сасвим је разумљиво, јер од свих државних творевина на српском пределу само је Дубровачка република издржала турску поплаву, тако да се само оно сачувало што је у Архиву те Републике нашло донекле сигурно склониште“ (Костић исто). На страни 362. каже Решетар, да су се доселили у Дубровник Словени из Захумља и Травуније, а да, на основу исправа из тих крајева, „нема сумње да се већ у старо доба тамо штокавски говорило“ и да је одатле допрла у Дубровник штокавштина (Костић исто, 71). Ти дубровачки писари звали су се „српски дијаци“. Српски се у Дубровнику поче писати тек при крају XV века.

Палмотић пише о српском пореклу *Павлимира*, Марин Држић о Србину, султановом везиру Соколовићу, Антун Сасин о светом Сави а Гундулић у *Осману* о Немањићима и Бранковићима и Србима уопште.

Из историје знамо да је Свети Сава 1219. године поставио епископију на Стону, и ту је била у наредних сто година, кад је цар Душан Пељешац поклатио Дубровнику; Дубровчани су за тај дар давали данак Хиландару до слома Републике...

ПОКРЕТ СРБА КАТОЛИКА У ДУБРОВНИКУ

У ову ултракатоличку републику православни Срби нису имали приступа, све до 1790-их година, када је у Дубровнику било свега 25 православних породица; тада је у Дубровнику саграђена прва руска богомоља (руски конзул Јеремија Гагић), а прва Српска православна богомоља саграђена је тек тридесетих година 19. века. Најзаслужнији за српски православни приступ Дубровнику био је Ђорђе Николајевић, најпре учитељ, потом свештеник, затим митрополит дабробосански Георгије Николајевић. Он је у Дубровнику провео готово тридесет година (од 1830. до 1858), и веома је заслужан за оснивање први српских школа, најпре при цркви, затим и грађанских школа, као и многих других културних установа. У Дубровнику је као учитељ једно време службовао и први српски језички реформатор Сава Мркаљ.

Иначе има мишљења да је Католичка црква преко дубровачких трговаца вршила обавештајни рад, а преко католичких свештеника мисионарски и прозелитски задатак на православном истоку, пре свега на српском етнојезичком простору. Поједини аутори тако тумаче и деловање Андрије Качића Миошића и његовог *Разговор ујодни народа словинској* – о старцу Миловану, затим Мавра Орбинија, и његово *Краљевство Словена* (1601), у којој аутор највише пише о немањићкој српској историји...

Са успостављањем аустријске власти одлукама Бечког конгреса 1815, у Дубровнику се јавља једна нова појава. То је кроатизација Дубровника и Дубровчана, као и целе Далмације. Као одговор на овај геополитички етноинжењеринг, који је трајао све до пропасти А/У монархије 1918. године, и настављен у југословенском периоду, јавио се Покрет Срба католика у Дубровнику. Покрет се јавио око 1880. године и трајао до Првог светског рата. Овај покрет као и Српска странка, израсла из њега, представљају део ширег српског покрета и Српске странке: Српска народна странка у Приморју. Српска странка је настала 1879. године одвајањем од заједничке странке Хрвата и Срба – Народне странке, после вишегодишњег

јединства. Народна странка настала је 1860. и њен вођа у Хрватској и Славонији био је Штросмајер, а у Далмацији, челници међу Хрватима били су Миховил Клаић, Миховил Павлиновић, Шиме Љубић и други. Разлаз и оснивање Српске странке уследио је због неспремности хрватских политичара да признају српску језичку и етничку равноправност на Приморју, као и због спора око припадности Босне и Херцеговине (Чија је Босна?). Оснивач и лидер Српске странке био је Сава Бјелановић, а у улози лидера били су још Стјепан Митров Љубиша, Србин католик Антун Пуљези, Божидар Петрановић и још неки. Српска странка држала је локалну власт у Книнској крајини, Буковици и Равним котарима, као и на подручју Боке которске, а у Дубровнику је била на власти 1890 – их у следећих десетак година. Октобра 1905. године српске и хрватске политичке странке потписале су Ријечку и Задарску резолуцију, којима је на основу етнојезичке равноправности Срба и Хрвата зајемчена интеграција Далмације са Хрватском и Славонијом, и „препуштања“ Босне и Херцеговине српском интересу... На основу ових резолуција, 1905. формирана је Хрватско-српска коалиција, у чијем је далматинском огранку била и приморска Српска народна странка. У Далматинском сабору је 14. октобра 1905. године успостаљена нова – стара коалиција између Српске и Хрватске народне странке, и та коалиција је у Краљевини Далмацији била на власти све до распада Аустроугарске монархије.

Српску странку подржавала је већина православних далматинских Срба, као и готово сви католички Срби, већина бокељских католика, као и један део римокатоличког живља са простора дубровачког приморја. Службени лист Српске странке био је Српски лист који је излазио од 1880. до 1904. године, који је због забране од 1888. године носио име Српски глас. Уређивао га је до смрти (1897) Сава Бјелановић, а затим Душан Баљак, а један од кључних политичких људи међу Србима био је епископ далматински и истарски Никодим Милаш.

Познаваоци феномена Покрета Срба католика сагласни су да је овај покрет настао спонтано, као етнојезички и народносно-политички покрет, без утицаја са стране. Тако у чланку о дум Ивану Стојановићу професор Павле Поповић, између осталог, пише: „У Дубровнику се јавио око 1880. српски покрет. Покрет је био спонтан, без икаква страна утицаја, поникао чисто на земљишту дубровачком. То је, уосталом, био део већег српског покрета на Приморју...

Ту се први пут католици огласише Србима; ту се створи католичко Српство. Појав је био редак али природан... “ (Костић исто, 14).

Лазо М. Костић у предговору своје књиге о католичким Србима с дивљењем говори о католичким Србима. „Овај феномен католичког српства, нарочито на јужном Јадрану, представља једну од најсветлијих тачака нашег националног покрета, један од најмање очекиваних и зато веома запажених и веома цењених излива српског осећања. Тада се Српство ширило и тамо где се није очекивало; католичко српство је отварало нове видике и обећавало нове шансе. ...

... Ја сам им се као дете дивео: у њима сам гледао апостоле, патријархе, трибуне. Свак ми је изгледао бескрајно велик, недостижан. И срећан сам што ми се на крају животаружила прилика да им се у име Српства мало одужим: да их споменем, да их отргнем од заборава, да им изразим постхумну захвалност... “ (Костић исто, 5-6). Појава српске свести код Примораца, истиче Костић није значила неку врсту промене националне свести: они су одувек били Срби, и они и њихови преци, мада је та свест била често учмала, национална искра само латентна... Католичко српство јужног Јадрана није етнички куриозум, како су га многи схватили, већ само крајњи плод, резултат процеса националног формирања, стављање тачке на тај процес, и гласно исповедање националног Вјерују (Костић исто, 13).

Костић износи једну анегдоту о дум Ивану, како је саопштава проф. Павле Поповић у својој монографији *Дум Иван Шојановић*. Тамо стоји: „Кад је, пре неколико година, било опело једном виђенијем Хрвату (у Дубровнику), сви свештеници служе, служи и дум Иван; сви певају, пева и он, али он пева за свој рачун, други текст и другу песму црквену, сасвим друкчије од њих. Поповима криво, мисле да то дум Иван нарочито чини из непријатељства према Хрватима. Кад уђу у сакристију да се свлаче, рећи ће му један: дум Иво, ако сте се хтјели светити, Ви се баш осветисте: ми сви пјевамо како треба и како оргуље ударају, а ви једини штонирате“. А дум Иван му одврати: „Ја пјевам како ми душа тражи, а тако сви Срби чине, а само Хрвати пјевају како им се удара“ (Костић исто, 60).

Сматрамо, међутим, да је потребно истаћи кључне историјске чињенице које су непосредно или посредно утицале на појаву овог покрета. То је пре свега пад Дубровачке републике почетком XIX века и окупација од стране Аустрије, која ће Дубровник припојити Далмацији и у наредних 100 година радити на кроатизацији

Срба католика; Гајев илирски покрет, Штросмајерово југословенство и Јагићева сербокроатистика били су идеолошка платформа аустро-хрватском геополитичком пројекту кроатизације Срба са простора Дубровника, Далмације, Босне и Херцеговине, Славоније и Српске крајине; створена је Кнежевина, а затим и Краљевина Србија, Кнежевина а потом Краљевина Црна Гора; Аустроугарска је окупирала, а затим анектирала Босну и Херцеговину; и све тако до Првог светског рата и стварања прве Југославије, која је представљала почетак краја покрета Срба католика.

И дум Иван Стојановић је, у складу са важећом мишљу свога времена, полазио од става да су Срби и Хрвати један народ или два племена, али је упорно језик којим говоре Срби и Хрвати у Дубровнику називао српским. Став да је језик српски Иван Стојановић је изразио и тиме што је цитирао исказе Гаја и Кукуљевића Сакцинског о томе да су Хрвати свој књижевни језик преузели од Вука (Богојевић/Певуља 2022, Милосављевић 2022, 28).

Своје српство дубровачки Срби католици неговали су и њиме се надахњивали у бројним српским удружењима. Најзначајнија институција је свакако Матица српска у Дубровнику основана 1909. године... Колико је српство било развијено и утицајно у Дубровнику сведочи победа Српске странке на општинским изборима 1890. коју су у огромној већини сачињавали Срби католици. То је била, како сведочи Лујо Бакотић, „највећа политичка сензација тога доба у нашим земљама“. На челу Дубровника остала је десет година. И на изборима 1911. имала је Српска странка 15 од 36 већника. Дубровник је тада имао 13.000 становника. Вероватно више од 5.000 Срба, од чега 850 Срба православних.

Покрет Срба католика на јужном Јадрану био је више него евидентан. Ипак су Хрвати покушали да га оспоре, па им је одговорио вођа далматинских Срба Сава Бјелановић (у разним написима свога „Српског гласа“, као и у књизи *Дон Михо на бранику*, Задар, 1882), у којем подсећа на некадашње српство, а затим на агресивно хрватство и национално конвертитство Миховила Павлиновића. Костић примећује да је тек после изласка ове брошуре Српство Дубровника и осталих предела Приморја узело већег маха. Бјелановић је кроз „Српски лист“ (доцнији „Српски глас“) давао правац националној политици приморских Срба; његови главни сарадници били су Срби католици: др Игњат Бакотић, Антун Фабрис и Марко Цар.

Треба напоменути да је пре Саве Бјелановића вођа Приморских Срба био Стјепан Митров Љубиша, посланик у Далматинском сабору и председник Далматинског Сабора, и члан Царевинског већа.¹¹⁴ После смрти Саве Бјелановића (1897) и неколико година касније, од 1903. па до Првог светског рата председник Српске народне странке у Далмацији био је Антун Пуљези. Његови преци звали су се Војновићи, а Пуљези потиче, вероватно, због чињенице да су били трговци и трговали у Пуљи у Италији.

Бјелановићев *Дон Михо* налази потврду код историчара Милорада Екмечића, који овако описује стање српске националне и политичке мисли у Далмацији: „Изгледало је једно време до 1848. да неки други национални препород, сем српског, у Далмацији не постоји. Носе га млади католички богослови Богословије у Задру. Једна ђачка дружина се тамо ствара 1846. Преустројиће се и подмладити 1849. Називају се „Регимента не бој се“, и у њој главну реч води богослов Миховил Павлиновић. Ту су још истакнути песник Лука Ботић и будући историчар Натко Нодило. Боре се за победу националне свести на српским основама, језик сматрају српским и проповедају употребу ћирилице. Нодило је још 1854. писао да су ти млади људи у Далмацији „задојени српским мликом“, и да „домородном мишљу по српским горама непристано лете“. Историчар Никша Станчић 1980. цитира Павлиновића, који верује да је борба за победу српске националне свести у Далмацији завршена. Да се у томе варао, сведочанство је његова политичка конверзија у крајње радикално крило хрватског националног покрета после 1864. Убеђени католик постаје непријатељ Срба, у истом народу који је у младости сматрао српским... Далмација је била покрајина у којој хрватска национална свест у њеном већинском католичком становништву није постојала. По градовима се говори италијански, а у неким, као у Задру и Сплиту, градска већа воде више италијанску националну политику него било коју другу...“ Екмечић 2008, 242-243).

ПОЛИТИЧКЕ ИДЕЈЕ ДУБРОВАЧКИХ СРБА КАТОЛИКА

Од Словинства ка Српству – прелаз су учинили Медо Пуцић и Матија Бан, уз дум Ивана Стојановића, најзначајнији дубровачки

¹¹⁴ Кад су католички клерикалци притиснули да га истерају из Сабора Љубиша је одговорио: „Знам ја да ви мене не трпите јер сам Србин православне вјере“.

Срби католици. Претеча Пуцића и Бана у националном и политичком деловању био је Антоније Сорго-Соркочевих (1775-1841) – сенатор и посланик дубровачки у Паризу до слома Републике.

Сорго је у часопису „Ревизија Севера“ објавио један пројекат о државно-правној заједници Дубровника, Боке Которске и Црне Горе, којима би се природно придружила и Србија у једну федеративну државу. Овај пројекат је био чак поднет Бечком конгресу (1915), али на њему није разматран.

Матија Бан (1818-1903), књижевник, песник и драмски писац. Био је клирик францисканац; раскалуђерио се (расфратрио) и дошао у Србију. Истицао је идеју да треба „Србију направити коловођом Јужних Словена“. Заговарао је федерацију Срба, Хрвата и Бугара. Хрватска би обухватала и Словенију, а Србија све од Цетине и Врбаса до Софије (Митровић исто, 145). У другој свесци „Дубровника“ Бан истиче како су „Хрвати одабрали нарјечје србско и нешто га похрватише“. Писао је песме о Карађорђу, Његошу, Дунаву и Српству, затим о Книћанину и Матери Србској, испод које је написао и ово: „Ми Срби, неки смо источне вјере, неки западне, неки униатске, а неки прешли смо на турску вјеру – ништа мање сви смо Срби“ (Митровић исто, 152).

Медо Пуцић (1821-1882), песник и историчар, један од најзначајнијих Срба католика који је имао огроман утицај на своје сународнике. Био је један од најученијих Срба Дубровчана у XIX веку. Бан га је називао „заставом српства“. Орсато Поца (Медо Пуцић) издаје две свеске „Споменика Српских“ (1858, 1862), да би свет обавестио какве потврде о средњовековној српској слави чува Дубровачки архив и колико је сав живот Дубровчана био уплетен у живот њиховог залеђа. Медо Пуцић је у једној реченици сублимирао суштину српско-хрватских односа. Рекао је: „... Али су Хрвати, формулисавши своје погледе на будућност примили српски језик као званичан, српску литературу као своју, српску земљу као своју рођену, обележавајући их само хрватским именом...“ (Костић 1964, 55).

Као илустрација овој Пуцићевој формулацији може да послужи ова констатација: „А када се појавило издање Гундулићевог „Османа“ 1844. у Загребу, није му указана посебна пажња, јер језик у њему није био познат у тадашњој кајкавској Хрватској“.

Није на одмет подсетити да су главни српски листови у то време били: дубровачки „Дубровник“, задарски „Српски глас“, загребачки „Србобран“, новосадски „Браник“ и „Застава“...

Један од водећих дубровачких Срба католика, уредник „Дубровника“ и „Срђа“, Антун Фабрис је у расправи око питања: Чији је Дубровник?, коју је водио са уредником „Црвене Хрватске“ Франом Супилом, рекао: „Ми Дубровчани, Срби по пореклу, иако се нећемо нигде за нигда претапати у Хрвате, а то није ни нужно, ни могуће; ми ипак не сањамо о каквој Великој Србији, тј. о Србији која би освајала друга племена југословенска...“

На хрватске фалсификате садржане у листу „Црвена Хрватска“, у тексту „Дубровчани, јесу ли Хрвати“ – Марцела Кушара, одговорио је Луко Зоре, најбољи познавалац дела Гундулића и Меда Пуцића, текстом „Дубровчани су Срби“.

Један од првих Срба католика у Далмацији Ловро Павловић, адвокат у Макарској и народни посланик Српске народне странке у Далматинском сабору, пише: „прије смо мислили да су нам пути одијељени, да православни Срби теже к истоку, а католици к западу; сад знамо да смо један компактан народ, да смо природна цјелина, ми католици са православним Србима; цјелина, која не тежи ни истоку ни западу, већ хоће да се развија на свом земљишту (...)“ (Костић, исто, 33). Слично је говорио вођа Срба католика у Далмацији, Лујо Бакотић „... Истичући своје српство ми нисмо питали ни католичке ни православне свештенике да нам признају оправданост тог свог очекивања, јер смо били уверени да имамо права да га истичемо“ (Бакотић исто, 182).

О жестини којом је вршена кроатизација свега што је српско, бискуп дубровачки Мато Водопић пише: „Синци, сила нам је да будемо Хрвати, и то ваља бити ако нећеш, да те многи прогоне, премда ни ми у дјетињству, ни наши оци, ни наши дједови, није смо знали за то име“ (Борак 1998, 120).

Ово надирање Хрвата у Дубровник наступило је у време када је Српство Дубровника било на врхунцу, у време подизања Гундулићевог споменика 1893, када је на власти била Српска странка.

Многи су католички Срби из Боке и Дубровника били за време Првог светског рата затварани, интернирани, осуђивани. Када је српска војска ушла у Дубровник: „Пред опћином др Стијепо Кнежевић говорио је српској војсци о данима очекивања и плача, очаја и надања, и о дану у којем се испунио завјет Србинов“ (Борак исто, 41).

Имајући у виду насилну и вештачку кроатизацију Дубровника и Далмације, у маниру савременог етно-инжењеринга, наводимо ове статистичке податке: Према истраживању Луја Бакотића

у Далмацији има почетком 20. века 600.000 становника, од тога 120.000 Срба православних и 20-25.000 Срба католика. Овде је важно напоменути да су ове бројке резултат немилосрдне кроатизације, која је над српским народом вршена од половине XIX века до Другог светског рата. О томе сведочи аустријска статистика: јер, по аустријском попису из 1850. године у Далмацији је живело 330.000 Срба римокатолика и 70.000 Срба православних и ниједан Хрват (Жутић 2021, 153-154).

Да бисмо имали приближну слику снаге Српства тадашњег Дубровника, навешћемо нека имена Срба Дубровчана, од којих смо многе већ и поменули: Медо, Нико и Рафо Пуцић, Матија Бан, Валтазар Богишић, Влахо Буковац, Стефан Ивићевић, Јозо, Мише и Никола Бона, Мато Шарић, Перо Будмани, Стефан Драгичевић, Никша Градић, Јован и Божидар Ђаја, Никша Огреста, Нико Пелеш, Нико Радуловић, Стево Мрђен, Влахо Матијевић, Стјепан Кастропели, Крсто Доминковић, Лујо и Иво Војновић, Марко Мурат, Јосиф Беран, Вице и Лујо Адамовић, Антун Фабрис, Марко Цар (прешао у православље са још неким Србима католицима), Лујо Охмучевић-Бизаро, Ђино Гаљуф, Људевит Вуличевић, Антоније Вучетић, Нико Нардели, Милан Решетар, Стијепо Кобасица, Иво Шуберт, Вид Вулетић-Вукасовић, Перо Рељић, Перо Видовић, Рудолф Сарделић, Јеро и Антун Пуљеци, Антун Бенуси, Франо Кулишић, Мато Грацић, Стијепо Стражичић, за њима ће стићи Петар Колендић, браћа Јоб, Хенрик Барић и други, а од свештеника ту су Иво Стојановић, Перо Дежуловић, Перо Фицовић, Андро Мурат, Ловро Кукуљица, Антун Казали, Ђуро Пулић, Бернард Марковић, Аугустин Павић, Цавтаћанин Иво Миљан и др. (Митровић исто, 186).

Бројни су и Срби католици из Далмације, Боке и других крајева: др Игњат Бакотић, др Лујо Бакотић, дон Јаков Групковић, Јосиф Панчић, Иво Ћипико, Антун Пуљеци, Марко Цар, др Рудолф Сарделић, надбискуп барски др Никола Добречић, надбискуп барски Шимо Милиновић, дум Марко Вучковић, дум Нико Луковић и многи други из културе и уметности, просвете итд.

Матица српска у Дубровнику је најзначајнија институција углавном католичких Срба. Основана је 1909, а формално укинута Аустроугарском агресијом на Србију 1914, када је уследило хапшење највиђенијих западних, и православних и католичких Срба (Иво Војновић, на пример, Иво Адрић и други). Матица је наставила своју активност у другој половини тридесетих година, али је након

формирања Бановине Хрватске, у предвечерје Другог светског рата, насилно угашена, а поновљена су и злостављања, хапшења и убиства виђенијих дубровачких Срба обе вере (о томе сведочи филм „Окупација у 26 слика“ – Лордана Зафранивића). Рад Матице српске у Дубровнику обновила је група ентузијаста са простора српских земаља на стогодишњицу њеног оснивања, 2009, а наредне, 2010. године одржан је Међународни научни скуп под насловом „Љетопис Матице српске у Дубровнику – Београд“, који је резултирао зборником радова у два тома под истоименим насловом.

КРАТАК ПРЕГЛЕД О СРБИМА КАТОЛИЦИМА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Да кажемо нешто о Србима католицима у другим српским земљама. У Босни и Херцеговини католици нису имали националну свест све до окупације тих покрајина од стране Аустро-угарске, која је уследила одлукама Берлинског конгреса (1878). Европска наука је до Берлинског конгреса покрајине Босну и Херцеговину сматрала српским историјским и етнографским простором (Суботић 2002, 32). И сам Бењамин Калај, кључни аустроугарски управник БиХ, је признавао и истицао српски карактер Босне и Херцеговине, али је, како је говорио, због српске склоности ка сепаратизму, могуће радити на идеји и политици „босанске нације“ и „босанског језика“ (Калај 1895, 83). Настојао је да свим средствима онемогући српску идентификацију босанских муслимана. У том смислу је забрањивао све српске новине и публикације, па и своју књигу у којој је истицао српство двеју покрајина (Калај 1895, 83). Настојао је да муслиманску посебност веже за богумилство, што је историјски потпуно неутемељено. Најзад, при крају своје владавине (управљао је Босном и Херцеговином од 1882. до 1903), настојао је да успостави коалицију између муслимана и католика, тзв. Хрвата, који су се у БиХ „ушуњали“ уз помоћ аустроугарске окупације и језуита на челу са Јосипом Штадлером, сарајевским надбискупом. Бењамин Калај, Лудвиг Талоци, Јосип Штадлер и њихови следбеници тражили су научне доказе за циљеве аустроугарске геополитичке. До тада Хрвата није било у Босни, о чему сведочи и хрватски историчар Вјекослав Клаић.¹¹⁵ Тако је у Босни и Херцеговини

¹¹⁵ Још је 1878. године Вјекослав Клаић писао да се у Босни хрватско име мало чује, да је „народна свиест у народу замрла“, а Антун Радић 1899. године да је „хрватско име у

од једног – српског народа три вере: православне, римокатоличке и мухамеданске, створен „босански геополитички троугао“ са три нације, који је и данас актуелан (Суботић 2012, 75-118).

Половином 19. века, један од Срба католика у Босни Томо Ковачевић, неко време францискански патер, саопштава да „међу Србима у Турској имају три вере“. Даље истиче: „У Босни има 130 хиљада, а у Херцеговини 30 до 40 хиљада католика. Њих сасвим држе под својом влашћу босански францискански калуђери, међу којима има добрих родољуба, а има и таквих који би прешли на православље, али за то сад није време“ (Костић исто, 19). Фра Грга Шкарић, францисканац из Херцеговине, испољавао је почетком друге половине претпрошлог века отворено своје српско национално Вјерују. Фра Грго је основао „Друштво омладине римокатоличке у Херцеговини“ и израдио један „план“ по коме би требало радити да се народ „пробуди из мртвила туђег ропства и да се припреми за опћенито уједињење свих Срба и придружи осталој браћи славне кнежевине Србије...“ План му се састојао из 12 тачака. У трећој тачки стоји да је потребно будити што јаче дух народности српске и уверавати католике „да се слобода и независност могу постићи једино уништењем поменуто мржње и уједињењем свих распарчаних српских огранака...“ У једној тачки препоруча фра Грго да се народу разложи да реч Србин не означава веру, него само један исти народ једног истог језика, исте народности, истих обичаја, једне исте домовине, једне исте слободе и независности, истих права... У тачки осмој узима у одбрану Србију и каже да је кроз неистинито тврђење католичких свештеника да Србија хоће да преведе народ у православље; да она баш оставља свакоме потпуну слободу савести и вероисповести... У десетој тачки фра Грго тражи да се положи заклетва оданости и привржености Србији за сваки случај општег покрета, и да католици херцеговачки у сваком случају буду спремни придружити се осталој браћи Србима за ослобођење свога народа и домовине...“ (Костић исто, 20).

Због ових национално-политичких мисли фра Грго је стекао много непријатеља, тако да је морао бежати у Србију 1869. године, као усталом, нешто раније, и Томо Ковачевић.

Уз Ковачевића и Шкарића било је још Срба католика из реда католичких свештеника. Извесно време се осећао као Србин и

босанском свијету посве непознато“. Према: Томислав Краљачић, *Калајев режим у Босни и Херцеговини 1882-1903*, Сарајево, 1987, стр. 197.

један од главних херцеговачких католика фра Грго (раније Љубомир) Мартић, који је после врдао и, напослетку, поздравио улазак аустријских трупа у Босну. Он је у „Опису Херцеговине“, у „Српском народном листу“ 1842, написао: „Језик је Херцеговаца нарјечје нашег српског језика“. Исте године у „Скоротечи“ се буни против „црквенословенских ријечи“ „у нашем српском литерарном језику“. Описује како је млад тешко примао те речи, настављајући: „Тако је мени Србину било, а како је туђину морало бити?“ Чланак завршава речима: „Прођимо се којекаквих мјешарија, него Србин Србима српски српствујемо“.

О СРБИМА КАТОЛИЦИМА У СЛАВОНИЈИ

Повод за текст о српству Славоније пружила нам је књига историчара др Николе Жутића о Мати Топаловићу, славонском Илиру, коју смо недавно промовисали (Жутић 2022).

Овом књигом аутор сведочи да су три најзначајнија славонска Србина римокатолика књижевници: Матија Антун Рељковић, Андрија Торкват Брлић и Мато Топаловић (није се изричито изјашњавао за Србина, већ за Славонца) указивали да је славонство старије од хрватства, тј. да је некадашња средњовековна мађарска Славонија била на простору потоње трожупанијске, односно Банске Хрватске.

Ако ову тему ставимо у историјски контекст, онда треба поменути да је процес хрватизације на простору Далмације, Славоније и Хрватске отпочела Аустрија својим запоседањем овог простора од Бечког конгреса 1815. године, и он се нарочито одвијао у Далмацији, као и у Дубровнику, поготово у другој половини 19. века, и у БиХ од њене окупације од стране Аустроугарске 1878. године. Првим хрватским католичким састанком у Загребу 1900, по којем се сви римокатолици у Хрватској који говоре хрватским или српским, а у ствари српским језиком, имају сматрати Хрватима, овај процес је ушао у завршну фазу, а крајем 20. века „Олујом“ и другим акцијама етничког чишћења Срба из РСК, у оквиру противуставне и насилне сецесије Хрватске од СФРЈ, остварио је свој стратешки циљ.

За разлику од Дубровника и Далмације које су захваљујући српском језику и развијеној књижевности неговали своје српство, у Славонији није било таквих погодности...

Лазо М. Костић цитира Светозара Прибићевића, који у књизи *Диктанда краља Александра* каже: „Око 1860-1870 било је у Хрватској и Славонији (нарочито у Славонији) католика који су се сматрали Србима и који су у Хрватском сабору истицали своју српску народност (на пример Брлић); па чак и међу католичким вођама херцеговачких устаника, који су се борили против Турака, било је убеђених Срба. Понекипут су се и католички свештеници издавали као Срби...“ Андрија Торкват Брлић писао је да су: „у целом Илирском трокуту живили Срби римокатоличког и источног закона“ (Прибићевић 1990, 5).

Матија Антун Рељковић (1732-1798), славонски песник, рођен у Давору (бившем Свињару), а умро у Винковцима. Син граничарског официра, а сам је стекао чин капетана. Најпознатији је по својој песми *Сашир илићи дивји човик*, у којој непорециво изражава своје српско порекло. У песми у којој Рељковић указује на запуштеност села, немарност и мртвило, постоје и ови стихови:

„... Ој Славонче! ти се врло вараш,
 Којиод ми тако одговараш.
 Ваши/наши сџари јесу књију знали,
 Србски ишлили, а сербски писали;
 Ал ви сада никако нећеће,
 неј за немар свакоја мећеће.“ (Жутић 2022, 103)

Ово „Ваши/наши“ представља покушај хрватских фалсификатора да кажу како Рељковић није написао Наши, него Ваши, што би значило да се то не односи на њега, тј. да он није био Србин католик. О томе је писао Велиша Рајичевић у књизи под псеудонимом Псуњски: *Хрвати у свейлу историјске истине*, марта 1944.

Готово сто година после Рељковића јављају се Мато Топаловић и Андрија Торкват Брлић, који су писали и говорили о српству Славоније.

Мато Топаловић (1812–1962), свештеник, професор филозофије, филолог и песник, један од најистакнутијих славонских филозофа и књижевника. Рођен у Зденцима код Славонског Брода 1812, а умро у Градишту 1862. године. Појављивао се под псеудонимом: Родољуб Зденчанин, Р:З: Славонац, М:Т... .. Докторат из филозофије завршио је 1833, а докторат из богословља 1837. у Бечу. За време студија упознао је Људевита Гаја, с којим потом обавља кореспонденцију. Сматран је „најгорљивијим илирцем у Славонији“. Службовао је као свештеник у многим местима Хабзбуршке

царевине; и радио као професор филозофије у ђаковачком сјеме-ништу. Умро је од туберкулозе, а надгробни споменик подигао му је Јосип Штросмајер у ери свог римокатоличког југословенства, у знак „братимског свећенства и пријатељске љубави“. Овде смо дужни да укажемо на слојевиту и увек хрватски мотивисану геополитичку мисао Штросмајера. Јосип Јурај Штросмајер (1815-1905) је мењао и прилагођавао своје геополитичке ставове. Тако је педесетих-шездесетих година 19. века (то је време када је Мато Топаловић још био жив) заговарао стварање једне федеративне јужнословенске државе. У више наврата је истицао да, уједињена са Црном Гором и припојеном Босном и Херцеговином, Србија треба да постане језгро југословенске федералне заједнице. Хрватска федерална јединица обухватала би своје „традиционалне“ покрајине: Хрватску, Славонију, Далмацију, Истру до реке Раше, део Крањске и део Босне до Врбаса. Полазећи од државног и повјесног права, Штросмајер разликује тзв. реалне и виртуелне хрватске земље. У реалне, неспорне убраја Ријеку, затим Далмацију, ту „зипку Хрватске, од мајке земље одружену“, а виртуелне, тј. спорне територије Међумурје и Босну. У погледу Босне, Штросмајер је заузимао различите ставове. Након А-У нагодбе 1867, Штросмајер изражава подршку припојењу Босне и Херцеговине Србији, да би након Берлинског конгреса и Аустроугарске окупације БиХ 1878. године истицао став да је Босна Хрватска, тј. да Хрватска преко А-У треба да се домогне Босне и Херцеговине.

Топаловић је своје песме, есеје и приче објављивао у Даници илирској, као и другим часописима – Летопису Матице српске – код Теодора Павловића итд.

Жутић у књизи расправља са неколицином хрватских историчара, између осталих са Крешимиром Павићем, који је обрађивао Топаловићеву кореспонденцију, и из тог навео бројне и исцрпне детаље из Топаловићеве биографије. Између осталог Топаловић је први који је предавао хрватски језик, касније је то у Загребу радио Вјекослав Бабукић, из Славонске Пожеге, штокавац, као и Топаловић. Два Славонца, два Илира, Два Шокца, што је други назив за Србе католике у Славонији, предавали су хрватски језик; то је онај хрватски језик који је Људевит Гај „позајмио за стално“ од Вука Караџића, па није никакво чудо што су га предавала помену-та двојица лингвиста којима је то у ствари био, као и Рељковићу, Торквату Брлићу и осталим Славонцима матерњи – српски језик. У

кајкавском Загребу је овај језик био слабо разумљив. Што је такође разумљиво, није им био матерњи. О томе сведочи Антун Мажура нић кад каже да је на промоцији Гундулићевог *Османа* у Загребу 1844, мало ко разумео језик ове литературе. То је разумљиво, пи сана је на српском језику.

Мато Топаловић и Андрија Торкват Брлић били су браниоци илирског славонства пред надирућом кроатизацијом 1842. године, истиче Жутић.

Иначе, Топаловић је био књишки апологета Римске цркве и династије. Испољаво је често своју династичност и оданост до му Хабзбурга и аустријској држави. Написао је бројне панегиричке радове у славу династије, државних великодостојника и цркве...

Андрија Торкват Брлић (1826–1868), Србин римокатолик и славонски родољуб, рођен је у Славонском Броду 1826, а умро 1868. године. Завршио је гимназију у Винковцима, филозофију у Загребу и теологију у Бечу, где је завршио и правне науке. Био је српски политичар католичке вероисповести, заговорник јужнословенског уједињења и тајни агент Илије Гарашанина. У Хрватском сабору је отворено истицао своју српску народност и истицао је да је „Славонија скоро искључиво напучена Сербством римске и герчке цркве...“ (Прибићевић исто). Последње године живота провео је у Славонском Броду радећи као адвокат. Бројна је његова кореспонденција. Пријатељевао је и дописивао се са Вуком Караџићем, са Штросмајером и Матом Топаловићем. За време студирања у Бечу објавио је *Грамајику илирској језика* (1854) и *Изворе српске њовјестнице* (1857) ћирилицом и српским језиком. Написао је велик број новинских чланака у листовима и публикацијама илирског покрета, те бечким, париским и другим новинама. Његово најзначајније дело је *Дневник*, писан од 1844. до 1857, а значајан је и за српску политичку историју у 1848/1849. године. Међутим, како истиче његова снаја и позната књижевница, Ивана Брлић Мажура нић, његови Мемоари су склоњени. Највероватније због његовог „антихрватског“ писања, у корист Славонства, негирања хрватства банске Хрватске, „од које је старија његова Славонија“.

Овде треба правити разлику између „Аустро-хрватског геополитичког пројекта илирства и југословенства“ (Суботић 2010, 71-123) и илиризма Топаловићевог и Брлићевог. Укратко, смисао првог: Хрвати заједно са Вуковим српским штокавским језиком (преузет од стране Хрвата и инструментализован у геополитичке

сврхе ради стварања географски довршене и геополитички самосвојне велике Хрватске) присвајају и српску културну и историјску баштину, српски католички народ и његов простор; временом ће се одвијати и кроатизација преосталих православних Срба, заједно са његовим простором. Топаловићев и Торкватов илиризам није ишао у том правцу – он је представљао отпор према хрватизацији српске Славоније.

Савремени хрватски аутори и Рељковића и Топаловића називају хрватским пучким пјесницима и књижевницима. Као и неке друге Србе католике попут Илије Округића Сремца...

О кроатизацији Славоније упечатљиво сведочење оставио је Антун Радић (брат Стјепана Радића), вођа Хрватске пучке сељачке странке. У листу „Дом“, који је уређивао, у броју од 10. новембра 1904, под насловом *Винковци Срба и Шокаца, а Хрваџима каковима ни ѿраја*, Радић је писао: „Лако данас говори мој господине! Али да сте ви још пред 20 година дошли тамо даље у Хрватску, на пр. у Винковце, па да сте рекли да сте Хрват и да су они људи тамо Хрвати, ви бисте срећни били, кад би вам се сав свиет смијао, јер бисте лако добили и батина. А није тако било само међу господом, него још више међу сељацима: а то су били `Раџи` и `Шокџи`, а Хрватима каковим ни трага. А тко је то учинио да су данас и господа по Славонији већином Хрвати, те има и сељака који поносно кажу да су Хрвати, хрватски сељаци? Тко је то учинио. Тко је те Хрвате, тако рекућ створио? То је учинила Странка права! Наука Анте Старчевића – она је од несвјестне масе створила Хрвате!...“

Епизода са Антом Старчевићем најбоље осликава идентитет хрватства. Старчевић је у младости нагињао Београду и свесловенству. Србин католик, лички Буњевац, мајка Милица православна Српкиња... У Београду је 1851. конкурисао за професора математике на „Мудрословном“ (Филозофском) факултету (молбу је написао ћирилицом), али је „кобном одлуком“ по српство а славодобитном по хрватство одбијен, и од тада, због повређене „личке“ сујете, свом новонасталом антисрпском енергијом почиње да ради у корист промовисања новог националног „идентитета“ хрватства. Мржњу је појачано сипао међу Србе различите вероисповести, и постао „отац Хрватске домовине“ (Жутић 2022, 157).

СРБИ КАТОЛИЦИ У ДРЖАВНОЈ СЛУЖБИ СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ

Један од узрока слабења католичког српства у Дубровнику и Приморју било је и нагло смањење броја интелектуалаца Срба католика. Многи су помрли, а један знатан број је за кратко време отишао у веће културне центре: Загреб, Београд, Беч... Такође треба напоменути и безбрачност дубровачке „властеле“, која више није желела да рађа робове страном сили.

Највиђенији међу њима своје српство потврђивали су животом и радом у српским земљама: Србији и Црној Гори, а затим у првој југословенској држави. Лазо М. Костић наводи читаву плејаду заслужних Срба католика у различитим областима друштвеног ангажовања, а ми ћемо као илустрацију навести само неколицину изузетних. Потребно је напоменути да је покрет Срба католика изнедрио најобразованије људе, и то су били најобразованији Срби свога времена. Отуда је потпуно разумљива потреба младих српских држава, а потом и југословенске државе, да имају и да их репрезентује оваква национална елита.

Познато је да су и двојица првих међу католичким Србима, Матија Бан и Медо Пуцић били у служби српског краљевског двора; Бан као васпитач ћерке кнеза Александра Карађорђевића, а Медо Пуцић као учитељ потоњег српског краља Милана Обреновића. Матија Бан се бавио уставно-правним питањима уређења Кнежевине Србије. На захтев кнеза Александра Карађорђевића 1846. године је урадио је план уставног уређења Србије.

Јосиф Панчић је ботаничар и зоолог (рођен 1814. у Лици, умро у Београду 1888). За њега пише Недељко Кошанин у Народној енциклопедији СХС: „Био је најугледнији научни радник свога времена у Србији и први председник Српске Краљевске академије наука“.

Валтазар Богишић, правни историк (1834-1908). Био је професор словенских права на Новоросијском универзитету у Одеси, после црногорски министар правде, где се прославио са својим кодексом Имовинског законика. Сматрао је српство као народност којој безусловно припада. Лазо М. Костић наводи још једног Србина католика, такође правног историка, Антуна Дабиновића из Доброте. Ухапшен у почетку Првог светског рата, на питање судије у Љубљани да ли је србофил, он је одговорио да не може бити србофил јер је Србин (Костић исто, 82).

Лујо Војновић, конте ужички (1864-1951) – написао *Паг Дубровника, Дубровник и Османско царство*. Конте Лујо је био неко време црногорски министар правде (као и Богишић), и као такав је вршио преговоре са Ватиканом за закључење Конкордата, у коме је српска мисао брањена до крајности.

Наиме, у години пада Цариграда, 1453. у Риму је основан Илирски завод Светог Јеронима за будућу мисионарску делатност међу православнима. Овај Илирски завод Штросмајер је почетком XX века (1901) покушао да преименује у хрватски, али је интервенисао црногорски кнез Никола преко примаса српског у Бару Србина Шиме Милиновића из Пераста и свог министра спољних послова Луја Војновића, који су Ватикан „обавестили“ да постоје и Срби католици. Назив *илирски* за колегијум односило се на Србе католике из свих српских крајева. Поред тога, црногорским опуномоћницима је успело да се у колегијуму предаје српски језик са ћирилицом. У другој Југославији Јосип Броз је за време посете папи 1972. године „испословао“ да се Завод Светог Јеронима преименује у – *хрвајски*. Од тада од католичких Срба нема више ни помена, као ни о ћирилици. У данашњој независној и расрбљеној Црној Гори одбацује се ћирилица као туђе, окупаторско писмо и као симбол новог националног идентитета узима латиница.

Лујо Бакотић (1867-1941), Србин католик, адвокат као и његов отац (др Игњат Бакотић, посланик у Земаљском сабору Далмације), дипломата у Србији, посланик при Ватикану, закључио је Конкордат у име Србије са Ватиканом 1914. Превео „Свето писмо“ на савремени српски језик, „Јустинијанове Институције“ итд. Писац је познате књиге: *Срби у Далмацији од њага Млетачке републике до уједињења*. Бакотић се веома благонаклоно изражавао о својим сународницима католичке вере, величајући оне најзначајније. Посебне похвале изрекао је двојици Срба католичких свештеника. Ево шта Лујо Бакотић каже о дон Јакову Групковићу: „Врло симпатична и поштена фигура католичког попа Србина. Побожан, миран, марљив истражилац блага нашег језика... Волео је много свој народ и био је ватрени Србин... Живео је аскетски и давао је другима све што је могао и никада за себе није ништа тражио...“ (Бакотић исто, 71). Треба рећи да је дон Јаков Групковић (1831-1911), фрањевац, световни свештеник и професор гимназије у Дубровнику био члан прво заједничке Народне, затим Српске странке и један од водећих Срба католика у Дубровнику и Далмацији, близак сарадник Саве

Бјелановића и његових наследника. Због свог отвореног српства Католичка црква му је забранила да служи мисе. Због својих националних ставова овај „ватрени Србин“ био је превремено пензионисан.

Слично је писао и о Антуну Фабрису, уреднику српских новина „Срђ“ и „Дубровник“: „Искрено одан српској мисли; вредан, озбиљан, поштен, Фабрис је припадао оној фаланги наших народних радника, који су несебично радили на нашем политичком пољу. Дао је себе цела за идеју, а за себе није никад ништа тражио“ (Бакотић исто, 126).

Бакотић велича још једног Србина католика. То је Јосип Берса, песник и приповедач, рођен у Дубровнику 1862, умро у Задру 1932. Изразити српски песник, сарадник „Стражилова“, „Јавора“ и мостарске „Зоре“. Лујо Бакотић га истиче као једног од најзначајнијих Срба католика у Далмацији.

Треба поменути и неке Србе католике као што су били чланови веома угледне породице Ђаја. Јован Ђаја (1846-1928) био је један од најугледнијих новинара у Србији, али и веома успешан дипломата и посланик Краљевине Србије у Турској. Ту су и др Александар Ђаја, агроном, др Сениша Ђаја, професор фармацеутике у Београду, затим Иван Ђаја (1884-1957), српски биолог и физиолог, професор и ректор Универзитета у Београду. Драгутин Франасовић, Корчуланин рођен 1842. у Цариграду, умро 1914. код Беча. Прешао све чинове у српској војсци до ђенерала. Ађутант кнеза Милана, три пута министар војни Краљевине Србије итд.

Међу филолозима, којих је било много, свакако је најпознатији Милан Решетар (1860-1943), најбољи коментатор „Горског вијенца“. Решетар је био професор славистике на Бечком универзитету, и српство Дубровника најбоље је представио у својој приступној беседи Српској краљевској академији наука пред Други светски рат, марта 1941. године. Решетар је своју академску беседу, 7. марта 1941, одржао на тему *Најстарији дубровачки језик*. Он је овим својим приступом сведочио да је дубровачки језик – српски. Аутор овог чланка је имао велику част да научни скуп „Српско питање на Балкану“ (2013) посвети осамдесетогодишњици познатог српског историчара Веселина Ђуретића и стопедесетогодишњици рођења Милана Решетара, једног од најзначајнијих дубровачких Срба католика.

Члан САН био је и Луко Зоре (1846-1906), професор и директор средњих школа, Конављанин, издавач „Словинца“, одличан познавалац Гундулићевог дела...

Петар Колендић професор Филозофског факултета у Скопљу, после рата у Београду, такође је био редовни члан САН.

Овде свакако треба истаћи још једну значајну фигуру међу католичким Србима. То је Марко Цар, књижевни критичар, есејист и путописац, рођен у Харцег Новом 1859, умро 1953. Прешао на православље почетком Другог светског рата, ужаснут геноцидном политиком католичке цркве у НДХ.

Иво Андрић и његов сарајевски гимназијски професор Тугомир Алауповић свакако спадају међу значајније Србе католике на служби у првој југословенској држави, те би посебно било интересантно пратити њихов међусобни однос заснован на пријатељству, подршци и помоћи коју је Андрићу несебично пружао његов сународник.

ДУБРОВНИК У ЈУГОСЛАВИЈИ

Овде треба нагласити утицај „Првог хрватског католичког састанка из 1900“. године на судбину Срба католика. Наиме на том састанку под покровитељством папе Лава XIII, на коме су главне фигуре биле надбискуп загребачки Јурај Посиловић, надбискуп врхбосански Јосип Штадлер и бискуп ђаковачки Јосип Јурај Штросмајер, афирмисан је политички католицизам, односно донета одлука да се у наредном веку, у наредних 100 година – хрватство заснива на католичким основама; другим речима донета је одлука да се сви католици српско-хрватског, а у ствари српског језика у будуће имају сматрати Хрватима (Коренић 1900).

У првој Југославији, осим српских националиста у Дубровнику значајније почињу деловати и хрватски, што доводи до првих сукоба унутар католичког клира, па се током периода између два светска рата, забрањује национално изјашњавање Дубровчана, а након Споразума Цветковић – Мачек од 26. августа 1939, Дубровник из окриља Зетске бановине, прелази под управу новоформиране Хрватске бановине. Сасвим неоправдано и етнојезички и историјски Дубровник први пут у историји постаје део хрватске државе. Дубровник и Бока Которска нису били ни у саставу Далмације, поготово не Хрватске. Али ако се зна да је то период српских-хрватских размирица око уређења заједничке државе, коју Хрвати нису хтели, а Срби форсирани, није ни мало чудо што се Дубровник нашао изван српске државе. Наиме, после шестојануарске диктатуре

краља Александра хрватске политичке странке направиле су национални покрет, фронт са стожерном ХСС, тражећи повратак на изходишну 1918, односно право на национално самоопредељење у што већим границама. Српске политичке странке нису се опоравиле од „Шестојануарске диктатуре“ (1929), којом је био укинут парламентарни страначки живот, а затим Октроисаним уставом (1931) поново успостављен, већ су свака понаособ: радикална, демократска, земљорадничка странка доживеле унутрашњи раскол, тако да су на изборима 1935. и 1938. једним делом биле у власти ЈРЗ, коју су чиниле са ЈМО и СЛС, а другим делом у опозицији са хрватским фронтом Влатка Мачека. То је био геополитички „експанзионизам Хрвата, и растројство Срба“ (Михаило Станишић), била је на делу српска „политика на парче“, наспрам хрватског националног покрета (Слободан Јовановић). Конфузни и несналажљиви Српски културни клуб (Слободан Јовановић, Драгиша Васић, Владимир Ћоровић, Стеван Мољевић...) није успео да парира Хрватима, којима су међународне нацифашистичке околности ишле у прилог.

Како је у свему томе прошао Дубровник у који је нахрупила усташка руља на челу са командантом-градоначелником Дубровника Ивом Ројницом (1991. године постао је први Туђманов амбасадор у Аргентини, у коју је избегао као усташа), приказано је у познатом филму „Окупација у 26 слика“.

У другој Југославији – Дубровник у федералној јединици Хрватској постаје најзначајније туристичко место, али он мења своју демографску структуру – насељавају га Хрвати католици. Након „Хрватског прољећа“ (1971/1972) ово досељавање постаје организованије и масовније, што значајно мења демографску слику општине. То изазива сукоб староседелаца и колониста, који постаје знатно видљивији почетком 1990-их година. Коначно, након рата 1991-1995, пописне комисије и званично добијају задатак да сви католици српско-хрватског порекла, без обзира на њихов национални став, буду пописани као Хрвати. Овим репресијама се практично завршава национална прекомпозиција католичких Срба у корист Хрвата.

Имамо дакле два процеса: масовну колонизацију Дубровника од стране католичких Хрвата и погрешну политику, најпре Краљевине (о забрани националног изјашњавања), а затим комуниста (о кроатизацији свих дубровачких католика). Тако су Срби и православни и католици нетрагом нестали.

РЕПУБЛИКА ДУБРОВНИК 1991.

Стварање Републике Дубровник 1991. године била је своје-врсна реакција на хрватску насилну и противуставну сецесију од СФРЈ; реакција на хрватски рат против Срба и Југославије. Краткотрајна и самопроглашена република. Проглашена је 24. новембра 1991. у Цавтату, на скупу у хотелу „Кроација“, а нестала с повлачењем ЈНА из Хрватске, 4. маја 1992. године. Републику је прогласио Покрет за Дубровачку републику на челу са Србином католиком Александром Ацом Аполониом.

На овом скупу успостављено је *Мало вијеће Дубровачке републике* као орган власти Републике. Вијеће је имало 12 чланова, међу којима су били Александар Аполонио, Иво Ланг, Миро Браатош, Мирко Вујачић, Блажо Злопаша и Угљеша Јовић...

Скупу је присуствовао већи број грађана из Дубровника, Цавтата, Млина и Купара. Том приликом, учесницима скупа, као и окупљеним грађанима обратио се новоизабрани премијер самопроглашене републике Александар Ацо Аполонио: „Ми уживамо овдје слободу. А Југословенска народна армија никада није била окупаторска сила, како фашистичке и усташке власти покушавају да је оцрне. Она нам овдје гарантује слободан живот и услове да властитим напорима оправљамо оно што је ратом порушено. Идеја за формирање Републике Дубровник, живи одавно, али није смјела да се слободно изражава. Она тражи једно сасвим друго уређење и од онога које су Дубровчани имали од 1944. а поготово од овога у посљедњим годинама. Више се нећемо наћи у ситуацији, да нам увозе ратове, да нам увозе хорде, да нам увозе мржњу. Дошло је вријеме да подигнемо главе, да кажемо да дубровачки крај и град припадају Дубровнику“.

Према плану Република Дубровник простирала би се на територији бивше Дубровачке републике – од Неума до Превлаке, а била би у саставу неке нове будуће југословенске федерације са другим републикама бивше СФРЈ које то желе. Било је и идеја о формирању прве бесцаринске зоне у јужној Европи. Била би то република слична савременом Монаку, Сан Марину, Хонгконгу...

Након формирања нових власти, очекивана подршка других федералних јединица бивше Југославије, па чак и Србије је изостала. Српска влада никад није давала никакве изјаве у прилог власти самопроглашене републике, нити је укључивала Дубровачку

републику у своје политичке дискусије. Једина отворена подршка властима републике стигла је од Српске радикалне странке и њеног лидера Војислава Шешеља, као и од лидера босанско-херцеговачких Срба Радована Караџића.

Епилог је невесео: Република је насилно укинута од стране власти нове независне хрватске државе, њени политички представници су протерани, неким је и суђено у одсуству; Александар Аполонио, несуђени председник владе Републике Дубровник осуђен је у одсуству на 12 година затвора. Суђено је још неким из руководства попут Иве Ланга.

Заједно са војском из овог подручја се повлачи и неколико хиљада цивила (неке процене говоре о преко 10.000 избеглица), махом симпатизера Републике, док унутар општине и остатку Хрватске бива расејано додатних 25.000 Дубровчана.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Аутор овог чланка имао је част да организује научни скуп, а затим и уреди зборник радова „Љетопис Матице српске у Дубровнику“, у два тома, који се по својој структури, обиму и садржају могао назвати – Срби католици. Превагнуло је мишљење учесника – лингвиста, што ни најмање не умањује вредност ових репрезентативних књига. Закључак у раду: „Покрет Срба католика у Дубровнику и Далмацији – национална и политичка мисао“ и данас је актуелан. Поновићемо тај закључак и он делимично може да послужи као резиме овог рада, који својим насловом и садржајем представља проширено и донекле актуелизовано издање теме о којој смо писали...

Шансе католичког српства до Првог светског рата биле су одличне. Али, са стварањем прве југословенске државе отпочео је процес његовог гашења. Овај процес започет је на Првом хрватском католичком састанку 1900. у Загребу, када је донета одлука да се хрватство изграђује на католичким основама, односно да се сви католици српскога језика са простора Двојне монархије имају сматрати Хрватима. Филолог Петар Милосављевић повлачи ову вертикалу: Штросмајер – Виктор Новак – Јосип Броз, као главну идејну и политичку снагу која је задала смртоносни ударац католичким Србима. То је неспорно! Али, то је хрватски „допринос“. Шта је са српским? Сматрамо да је у праву Лазо М. Костић када

каже: „Да је тада Србија задржала за себе оне крајеве које јој је гарантовао Лондонски уговор, постоји велика вероватноћа да би бар половина тамошњих католика приступила српству. Разумљива је ствар да би држава водила чисту српску политику и јавно пропагирала српство... Једном речју, да је Србија после 1918. остала самостална она би добила више од пола милиона католика српског језика (можда близу једног милиона). До дана данашњега, половина од њих би били Срби“ (Костић исто, 111).¹¹⁶

Данас су шансе католичког српства пале на најнижи ниво, скоро на тачку смрзавања. У другој Југославији је дошло до потпуног поистовећивања верског и националног. Штавише, дошло је до подела и међу Србима православне вере. Тако је у Црној Гори, у којој се готово целокупно њено становништво почетком XX века изјашњавало као Срби, дошло до потпуне конверзије у „црногорство“. Православни се означавају као „Црногорци“, а католици као „Хрвати“! Ето до чега су довели историјски фалсификати. Пред крај свог живота Милован Ђилас, креатор црногорске нације, у књизи о Његошу, признао је српско порекло Црногораца и рекао да је „црногорска“ нација „конституисана“ за потребе комунистичког преуређења југословенске државе. Од три народа настало је шест и исто толико њихових република – држава. Од српског етничког супстрата прављене су нове нације и државе. Правила се „држава равнотеже“ заснована на принципу „Слаба Србија, јака Југославија“. По истом принципу је и Дубровник је додељен Хрватској, и већ самим тим свако испољавање католичког српства косило би се са основном националном линијом земље. Оно се морало у корену угушити. Југославије више нема. Српска национална и политичка мисао више не мора да лута. Срби треба на научно утемељеним основама предјугословенског периода, да граде своју етно-језичку заједницу. Такође, питање шта се десило са католичким Србима треба поставити папи и Римокатоличкој цркви!? Како је могуће да та католичанска, дакле универзална, саборна црква, која има и барску надбискупију којој је на челу Примас Србије, данас нема и вернике из српског народа. Где су нестали Срби католици? Због чијих и каквих циљева су они претворени у Хрвате? Актуелна је теза историчара Веселина Ђуретића, који каже: „Да су сви Срби прешли у римокатоличанство, Хрвата не би ни било“! Имајући у виду историјски, геополитички и сваки други контекст, аутору овог

¹¹⁶ Лазо М. Костић, Нав. дело, стр. 111.

чланка најближи је став Лазе М. Костића о томе да би се у српској, а не југословенској опцији, већина не само Срба католика, него и Срба муслимана, вратили српству.

НАПОМЕНЕ

1. Арсић, Ирена. 2019. *Срби у Дубровнику*, Београд, Задужбина Владете Јеротића.
2. Бакотић, Лујо. 1937. *Срби у Далмацији од њада Млејачке републике до уједињења*, Београд, Геца Кон.
3. Богојевић, Татјана, Певуља, Душко. 2022. Дум Иван Стојановић, Бањалука, Центар за српске студије.
4. Борак, Светозар. 1998. *Срби католици*, Нови Сад.
5. Екмечић, Милорад. 2008. *Дуго кретање између клања и орања. Срби у Новом веку (1492 -1992)*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства
6. Жутић, Никола. 2022. *Мајко Тојаловић. Славонски Илир*, Београд, „Велика Србија“.
7. Калај, Бењамин. 1895. *Историја српског народа*. Београд, Књижара „Петар Ђурић“.
8. Коренић, Стјепан. 1900. *Први хрватски католички сасијанак*, Загреб „Глас концила“.
9. Костић, М. Лазо. 2000. *Католички Срби*, Нови Сад, „обрица књига“
10. Костић М. Лазо. 1964. *Крађа српској језика*, Баден.
11. Краљачић, Томислав. 1987. *Калајев режим у Босни и Херцеговини 1882-1903*, Сарајево.
12. Милосављевић, Петар. 2022. *Дум Иван Стојановић*. Предговор. „Дубровачка књижевност дум Ивана Стојановића“. Бањалука, Центар за српске студије.
13. Милутиновић, Коста. 1989. *О њокрећу Срба католика у Далмацији, Дубровнику и Боки Которској, сепарат*, Београд.
14. Митровић, Д. Јеремија. 1992. *Српство Дубровника*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства.
15. Остојић, Тихомир. 1900. *Дум Иван Стојановић*, Нови Сад, Летопис Матице српске.
16. Прибићевић, Светозар 1990. *Диктатура краља Александра*, Загреб, „Глобус“.

17. Суботић, Момчило. 2012. *Идентитет и геополитичка стварност Срба*, поглавље: „О Калајевом концепту `босанске нације` и њеним савременим промотерима“, Београд, Институт за политичке студије.
18. Суботић, Момчило 2010. *Политичка мисао србистике*, поглавље: поглавље „Аустро-хрватски геополитички пројекат илирства и југословенства“, Београд, Институт за политичке студије.
19. Суботић, Момчило. 2002. *Хрвати и Босна. Геополитичке замисли у Хрватској према Босни и Херцеговини*, Шабац, „Бели анђео“.

ЈУГОСЛОВЕНСТВО И ЈУГОСЛОВЕНСКА ДРЖАВА: ИДЕЈЕ И УЧИНЦИ ЈЕДНОГ ГЕОПОЛИТИЧКОГ ЕКСПЕРИМЕНТА¹¹⁷

И прва и друга Југославија, као и нестанак југословенске државе (1995) резултат су деловања великих западних сила. У складу са њиховим геополитичким интересима настале су обе Југославије; прва на идеји о једном „троименом народу“, а њена наследница, друга, титоистичка Југославија, појављује се као негација прве, јер је у њој дошло до промоције још три нације настале на српском етнојезичком супстрату, и држава је вођена под синтагмом борбе против „великосрпског хегемонизма“ и по формули „слаба Србија, јака Југославија“.

Када је, сломом биполарног светског система, Југославија изгубила свој геополитички значај, уследио је њен разбираспад од традиционалних спољних и унутрашњих непријатеља. Србија и српски народ, нашао се тамо где је био у предјугословенском периоду, у позицији „опкољене земље“ и „ухапшеног народа“.

1. ЈУГОСЛАВИЈА ЈЕ НАСТАЛА НА ХРВАТСКОЈ ИДЕЈИ О ЈЕДНОМ „ТРОИМЕНОМ“ НАРОДУ

Поменули смо и образложили прилике и околности под којима је српска идеја југословенства напуштена и на филолошком и на политичком плану. Рекли смо и који су филолози и политичари прихватили хрватске Штросмајер-Јагићеве геополитичке идеје. За промену политичке парадигме свакако је „најзаслужнији“ Никола Пашић, председник српске Владе. Он је, наиме, између „малог“ или српског решења, које се односило на једноставнију комбинацију окупљања српског народа у једну државу и евентуалну федерацију/конфедерацију са друга два јужнословенска народа, и „великог“, југословенског, изабрао ово друго. Узалуд су га руски савезници и пријатељи – цар Николај II и његов министар иностраних послова Сергеј Сазонов саветовали да прихвати српску варијанту, уверавајући га да ће у заједници са Хрватима и Словенцима

¹¹⁷ Прерађена и за потребе књиге прилагођена верзија текста под истим насловом, објављеног у часопису Национални интерес, 03/2018, ИПС, Београд, 2018, стр. 75-107.

утопити српску државу у море католичанства.¹¹⁸ У другој години рата, 30. априла 1915. у Паризу, на иницијативу Пашића и Српске владе формиран је Југословенски одбор, састављен од представника Словенаца, Хрвата и Срба, који је по његовој замисли требало да код западних савезника пропагира идеју југословенства. Српска влада на челу са Пашићем је тако одбацила свој и прихватила туђи програм, али је и даље комуницирала са Западом преко Русије, све до њеног слома 1917. године.

Силаском Русије са геополитичке сцене Пашић је изгубио државотворни компас. Под утицајем хрватских и словеначких представника у Југословенском одбору (Антон Корошеца и Анте Трумбића) Српска влада се супротставила одлукама Лондонског споразума из 1915. године, који је Србији нудио већински српски етнојезички простор. Без Русије иза себе, Пашић и Влада са представницима Југословенског одбора доносе Крфску декларацију 20. јула 1917, засновану на начелу народности и народног самоопредељења. (хрватска-Штросмајер-Јагићева теза о једном „троименом народу“)

Нешто пре тога, у Царевинском већу у Бечу 30. маја 1917. изгласана је Мајска декларација југословенских заступника (без Срба), на основу „хрватског државног права“, постављен је захтев за уједињење „свих земаља у монархији, у којима живе Словенци, Хрвати и Срби, у једно самостално, од свакога господства туђих народа слободно и на демократској подлози основано државно тијело, под жезлом Хабзбуршко-лоренске династије“. Срби из Аустроугарске на ту изјаву нису пристали, а за све који су се заносили идејом југословенства било је неприхватљиво и позивање на „хрватско државно право“.¹¹⁹

А затим, пред крај рата, у којем је Србија тешко пострадала, кад се већ назирало светло на крају тунела, у Загребу је формирано Народно вијеће Словенаца, Хрвата и Срба (29. октобар 1918.)¹²⁰ У Женеви је почетком септембра 1918. одржана Конференција између Антона Корошеца и Анте Трумбића, као представника Народног

¹¹⁸ У плановима Русије, према речима цара Николаја II и његовог министра спољних послова Сазонова, постоји само Србија којој треба омогућити излаз на море и територијално проширење, од јужних до северних делова Јадрана. Русија „није заинтересована“ за српско-хрватско уједињење, и том контексту хрватски изасланик и члан Југословенског одбора Франо Супило наилази на хладан пријем у руском министарству иностраних послова. У југословенском периоду ће се та чињеница другачије представљати.

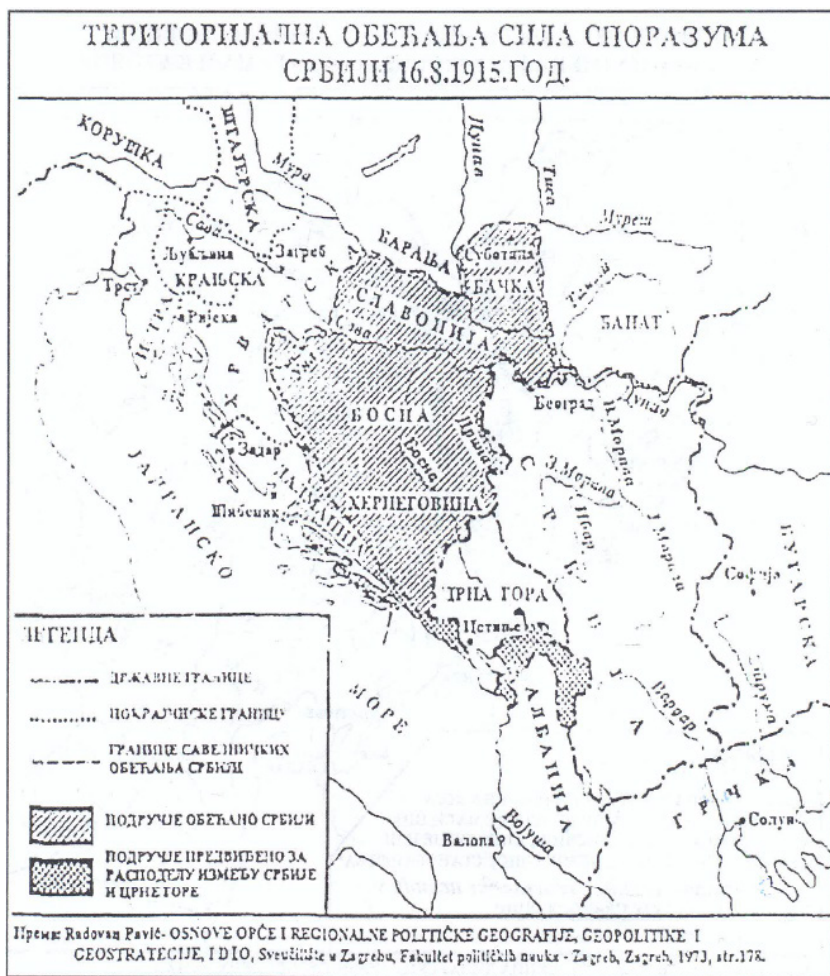
¹¹⁹ Види: Илија Петровић, *Војводина Српска 1918*, Мирослав – Београд, 2018, стр. 110.

¹²⁰ Поред загребачког средишњег, у Љубљани и Сарајеву основана су обласна Народна већа.

вијећа СХС, и Николе Пашића, испред Српске владе, и том приликом је био постигнут споразум о привременом конфедералном односу између Србије са Државом Словенаца, Хрвата и Срба, али је Српска влада тај споразум одбацила, пошто се такав државни пројекат противио њеном основном циљу – уједињењу свих Срба у једну државу. А тај пројекат из Женеви био је копија Аустро-угарске нагодбе из 1867. године, што Србија није могла прихватити, па Српска влада је поднела оставку.¹²¹

У српској историографији уврежено је мишљење да је стварање прве југословенске државе учињено из безбедносних и одбрамбених разлога. Југославија је требало да буде брана од германског реваншизма са запада и бољшевичке експанзије са истока. Ако је тако, ако је југословенска држава била геополитичка неминовност, питање њеног унутрашњег уређења требало је уредити на федеративном или конфедеративном начелу, а разграничење извршити на основу етничког критеријума, што су, уосталом, тражили Словенци и Хрвати. Овome се до 1930-их година, односно до појаве фашизма, не би супротстављале ни велике силе. Имајући у виду да Југославија није била „по вољи народа“, тим пре је државу требало уредити на федеративном или конфедеративном принципу, јер је то омогућавало да се у оквиру српске јединице нађу све или готово све области са српском етничком већином; то је, отприлике, захтев Лондонског споразума из 1915. године. Тако би се избегли сви доцнији неспоразуми и трагични сукоби који су кулминирали хрватским геноцидом над српским народом у Хрватској и Босни и Херцеговини у Другом светском рату и библијским егзодусом Срба из Републике Српске Крајине и Хрватске деведесетих година 20. века. Важно је нагласити: Словенци и Хрвати, да су имали своју националну државу, никад се не би ујединили са Србијом. Уједињење је било услов њиховог националног опстанка.

¹²¹ Сам Пашић је објаснио шта се догађало у Женеви: „У најгежем тренутку у мом животу, када се решава питање уједињења, ја сам стегао срце, примио понижење Србије (много личи на данашња понижења српских државника, МС) и своје лично и жртвовао их народном уједињењу у најтврђем уверењу, да ће наш народ, који је праведан судија, неправду брзо изгладити и дати признање Краљевини Србији, која је дала доказе да све жртвује за јединство...“ Према: Илија Петровић, *Војводина Српска 1918*, исто, стр. 131.

Територијална обећања сила Споразума Србији 16. 8. 1915. године, према: Радован Павић, *Основе опште и регионалне политичке географије, геополитике и геостратегије, I дио*, Свеучилиште у Загребу, ФПН, Загреб, 1973.

2. ПИТАЊЕ ДРЖАВНОГ УРЕЂЕЊА УЗРОК СУКОБА И ПРОПАСТИ ПРВЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

2.1. Од Видовданског до Октроисаног устава: инсистирање на идеји народног јединства и интегралног југословенства

Од Видовданског до Октроисаног устава српска страна је инсистирала на идеји народног јединства и интегралног југословенства. То је хрватско-штротсмајеровско-јагићевско начело на коме је настала држава. Срби су овај хрватски фалсификат прихватили, а Хрвати су га схватили као појас за спасавање, којим треба да се послужи до коначног циља – самосталне и независне хрватске државе.

За разлику од српских (србијанских) политичких странака, поготово оних кључних као што су Радикална и Демократска странка, у коју је Светозар Прибићевић „утопио“ своју Самосталну српску странку, које су безусловно заговарале заједничку државу са Хрватима и Словенцима, и то државу унитарног типа, хрватске политичке странке, првенствено Радићева ХРСС (уласком у Владу 1925. – ХСС), која је представљала истински национални покрет Хрвата, стајале су на становишту историјске и културне посебности, и заговарале федеративно или конфедеративно уређење прве југословенске државе. Ово је разумљиво, имајући у виду да су Хрвати током своје аустроугарске историје играли на карту тзв. тријализма, тј. тријалистичког преуређења Двојне монархије, заговарајући Велику Хрватску као трећу федералну јединицу, у чијем би саставу биле српске Босна и Херцеговина, Далмација и Славонија, те Међумурје и Истра. У том контексту треба посматрати захтеве Супила и Трумбића за стварањем Двојне државе са границом на Дрини, од којих би западни, под хрватском доминацијом, фактички био – хрватска држава. Зато је Трумбић, уз подршку Корошеца, настојао да прво Југословенски одбор, а затим Народно вијеће СХС парира Српској влади. Такво територијално разграничење је свакако било крајње нереално, али је реална њихова тежња за федерацијом или конфедерацијом. Да је Српска влада услишила хрватске захтеве за федерацијом/конфедерацијом, у оквиру српске јединице нашле би се све или скоро све српске етничке територије.

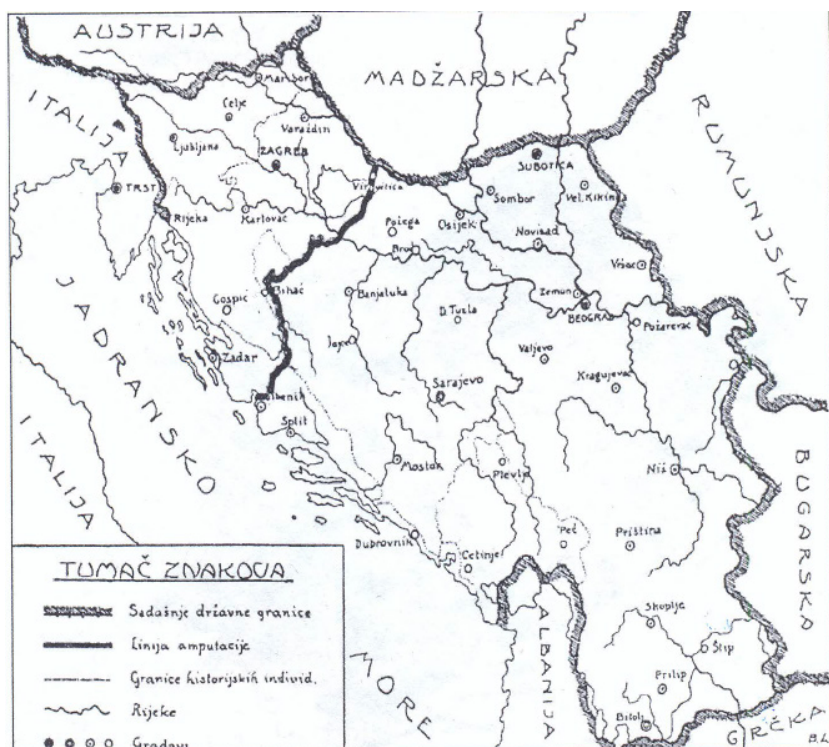
Треба истаћи да је за централистичко и унитарно „одређење“ Хрвата најзаслужнији Светозар Прибићевић, што је српској

ствари нанело несагледиве негативне последице. Прибићевић је то и признао¹²² с образложењем да се надао да ће код Хрвата сазрети свест за југословенство и заједничку државу. Најпре непоколебљиви централиста, затим љути федералиста, Прибићевић је прaviо политички „салто мортале“, а тако је водио и своју Самосталну демократску странку. Он је био нека врста тумача хрватског политичког менталитета, мишљења и става, те гаранта њихове лојалности југословенској држави и политици. Ништа од тога није било ваљано. Препознали су крајишки Срби већ тада погубну политику Светозара Прибићевића, поготово након што је напустио централизам и власт, а затим прешао у опозицију, да би са Радићем формирао Сељачко-демократску коалицију (СДК), и наставио да делује са федеративних, у ствари хрватских позиција.

2.2. Питање ампутације Хрватске, лични режим краља Александра и Загребачке пунктације

Када се 1928. године краљ Александар носио мишљу да изврши ампутацију Хрватске, он за такав корак није имао ни снаге ни подршке. Ни међу хрватско-словеначким политичарима, а ни међу српским. Већ следеће године укинуо је политичке странке, суспендовао политички живот и увео лични режим. У октобру 1929. године извршио је административну поделу државе на девет бановина, а држава је добила ново име – Краљевина Југославија. Краљ је одлучио да појача политички унитаризам и државни централизам, с уверењем да је то начин да се превладају „племенске“ разлике. Није очигледно разумео да се ради о различитим народима, њиховим историјама, језицима, различитим менталитетима и политичким и државним циљевима. Поверовао је у синтагму да је југословенска држава настала по „вољи народа“. Или се повео за Кавуром и његовом тезом након уједињења Италије (1861): „Имамо Италију, сад треба да стварамо Италијане“.

¹²² Види: Светозар Прибићевић, *Диктанда краља Александра*, Глобус, Загреб, 1990.

Службена линија ампутације Хрватске из 1928, према *Хрвајско ишћање и амиушација*, Загреб, 1928.

Радићев наследник на челу ХСС-а Влатко Мачек, на аудијенцији код краља почетком јануара 1929, попут Радића, тражио да се држава подели на седам покрајина и попут Супила и Пилара, заговарао да се од „пречанских крајева“ образује држава под вођством Хрвата која би, евентуално, била повезана са Србијом у некој „асоцијацији интереса“.¹²³ Своје федералистичке идеје разрађивао је са српским и југословенским „пријатељем“, Британцем Ситоном Вотсоном. Међутим, краљ, који је одустао од ампутације Хрватске ни ово није прихватио, већ је увео лични режим и наставио да инсистира на идеји југословенског интегрализма и државног централизма. Ова политика настављена је и после његове

¹²³ „Србија једно, а све земље са Хрватском које су раније припадале Аустро-Угарској једно. Што се тиче Црне Горе то је ствар Срба... Ову нашу полу ми ћемо уредити на федеративној бази“, истицао је Мачек. Према: Љубо Бобан, *Мачек и иолишка ХСС 1928-1941, Књига I*, Загреб, 1974, стр. 218-219.

погибије (1934), а носиле су је Југословенска национална странка у време владе Богољуба Јевтића и Југословенска радикална заједница за владе Милана Стојадиновића.

Већина пречанских Срба гласала је за радикале а део и за демократе, мањи број за Прибићевићеве „самосталце“. СДК је новембра 1932, у Загребу донела загребачке пунктације.¹²⁴ „Најжешћи у осуди хегемонизма `оних преко Дрине` и најрадикалнији у заступању српско-хрватског јединства у `пречанским крајевима` на загребачком скупу били су баш Срби – Душан Кеџмановић из Босне и Душан – Дуда Бошковић из Војводине“.¹²⁵

Истовремено, српски политичари из Хрватске, тзв. самосталци – Прибићевић, после његове смрти (1936) Срђан Будусављевић и други представници СДС-а, држали су се „хрватобојажљиво“, потпуно у сенци ХСС, нису ни помишљали да, на пример, траже аутономију за Србе у Хрватској, али су зато подржавали хрватске захтеве за аутономију у Војводини и на Космету, и били у сталном сукобу са Српским културним клубом (СКК) око наводног хегемонизма Србије, одбацујући залагања СКК-а да треба организовати самоопредељење Срба у Хрватској, сматрајући да је такав захтев „бесмислен у уједињеној Југославији“.¹²⁶

Таква политика није могла да донесе никакве резултате, нити Србима као народу икакву корист. Отуда није чудо што су Хрвати и даље, уз пуну подршку подељених Срба, водили свој национални фронт, у више колона, а Срби, након Шестојануарског режима и доношења Октроисаног устава 1931, подељени у више сукобљених странака и фракција, били су у позицији да решавају српско питање „на парче“ (Слободан Јовановић), свако из своје сужене, интересне диоптрије. У томе су им свакако помогле странке тзв. српске Удружене опозиције чији су челници А. Станојевић, Љ. Давидовић и Ј. Јовановић у Фаркашићу крај Загреба 1937. са првацима СДК Мачеком и Прибићевићем формирали „Блок народног споразума“. На децембарским изборима 1938. листа на челу са Мачеком добила је изборе, захваљујући и стотинама хиљада српских гласова, али се Мачек повукао, одступио од споразума са Србима, чекајући повољну прилику за свој сепаратистички програм.

¹²⁴ Програм „пунктација“ написао је Анте Трумбић, а скуп једногласно прихватио. На скупу су били: Влатко Мачек, Ј. Предавец, Ј. Шутеј и А. Трумбић из ХСС-а, Д. Кеџмановић, Д. Бошковић, С. Косановић, В. Вилдер и Х. Кризман из СДС-а, те фамозни Миле Будак, представник ХСП-а, кога је позвао сам Мачек.

¹²⁵ Михаило Станишић, *Експанзионизам Хрваџа и распроејсво Срба*, Београд, 1999, стр. 153.

¹²⁶ Види: Михаило Станишић, *Експанзионизам Хрваџа и распроејсво Срба*, исто

2.3. Од Бановине Хрватске до НДХ

Хрвати су успели да формирају своју Бановину, а Срби (Српски културни клуб) нису успели да по истом моделу од преосталог подручја формирају Српске земље. Побунили су се Срби из новоформиране хрватске бановине. У њиховој декларацији између осталог стоји: „Не признајемо, нити ћемо признати такво државно уређење по ком би се са Србима или Хрватима, ма у ком делу Југославије поступало као са националним мањинама... Ми не прихватамо и никад нећемо прихватити такво државно уређење, по коме би Срби у било ком крају државе били од Срба у Србији одвојени, било каквим националним или државним границама. Ми за сва времена остајемо једно са Србијом и у националном и у државном погледу.“ Сличног садржаја је и Декларација Срба Врбаске бановине, који се опиру својатању од стране Загреба и Сарајева и траже непосредну везу са Београдом. Срби северне Далмације такође реагују, не мире се са политиком препуштања Хрватима српског етничког простора. Самоорганизују се и оснивају у јесен 1940. „Комисију спаса Срба сјеверне Далмације“, која је тражила да се срез кнински и бенковачки прикључе Врбаској бановини. На томе је остало.

Почео је рат. Мачек, који је већ половином 1930-их формирао полувојне формације својих грађанских и сељачких заштитара који су отпочели са убијањем Срба, предао је Павелићу своју политичку и војничку инфраструктуру. У том рату Хрвати у свим формацијама убијају Србе и као партизане и као четнике и као обичне, политички и војно политички неопредељене грађане. Циљ усташа, домобрана, мачековаца и комуниста био је исти – очистити Хрватску од Срба. Тито је партизанским јединицама, у којима је било више од 90% Срба, постављао Хрвате за команданте и комесаре и давао им је хрватска имена, и пред савезницима се хвалио о хрватском учешћу у антифашистичкој борби. Хрватска је уз одлучујуће учешће Срба успела да се сврста на страну антихитлеровске коалиције.

3. КПЈ И ПРВА ЈУГОСЛАВИЈА

Јосип Броз и кроатокомунистичко вођство КПЈ стајали су на позицијама Петог конгреса КИ (1924) о разбијању југословенске државе. КПЈ је наставила да то чини и након промене Коминтернине политике половином тридесетих година 20. века. Ту је илустративан Дрезденски конгрес КПЈ из 1928, који је донео одлуку

о стварању независних држава: Хрватске, Словеније, Македоније, затим Црне Горе (први пут у званичним партијским документима), док би Космет био прикључен независној и уједињеној Албанији, а право на отцепљење даје се и мађарској мањини у северној Војводини, што је Србију сводило на преткумановске границе. На Дрезденском конгресу је призната црногорска нација „која се бори за своје ослобођење“, што нису никад тврдили ни црногорски федералисти, али је то послужило Јосипу Броз у да на Петом конгресу КПЈ у Београду 1948. године, истакне да је уједињење Црне Горе и Србије 1918. године изведено „против воље и расположења црногорског народа а уз помоћ бајонета српске војске..., путем силе и преваре...“¹²⁷ Комунисти су се доследно борили против југословенске државе, помажући све сепаратистичке снаге попут усташког покрета. Ево неколико примера. У прогласу КПЈ за село: „Акциони програм за село“, 29. априла 1934, каже се и ово: „Стварање версајске Југославије, тј. окупација Хрватске, Далмације, Словеније, Црне Горе, Македоније, Косова, Босне и Војводине од стране српских трупа“. На Четвртој земаљској конференцији КПЈ 1934, комунисти преузимају франковачку паролу: „За прогон српских окупатора, српских трупа, чиновника и жандарма, као српских четника из Хрватске, Славоније, Далмације, Босне, Војводине, Црне Горе, Македоније и са Косова“.¹²⁸ Због опасности од фашизма Коминтерна се определила за одбрану југословенске државе, али је КПЈ и даље остала на позицијама њене разградње (Сплитски пленум КПЈ, 1935), с позивом на самоопредељење до отцепљења, да би на Петој земаљској конференцији (Загреб, 1940) КПЈ на челу са Брозом донела одлуку да се Југославија брани, те да: „Комунисти одлучно стоје на принципу права самоодређења нације до отцепљења, формирања независних националних држава, или прикључења другим државама...“¹²⁹

¹²⁷ Зоран Лакић, „Црна Гора и ` великосрпски хегемонизам“, у: *Велика Србија. Истине, заблуде, злоупотребе* (Ур. Василије Крестић и Марко Недић, СКЗ, Београд, 2003, стр. 270.

¹²⁸ Види: Момчило Косовић, „Југословенски комунисти и српско национално питање у Хрватској“, у: *Република Српска Крајина*, СКД „Сава Мркаљ“, Топуско, СКД „Зора“, Книн, Београд, 1996, стр. 358.

¹²⁹ Према: Бранислав Глигоријевић, „Комунистичка партија Југославије и српско питање у Хрватској 1918-1941“, у: *Република Српска Крајина*, СКД „Сава Мркаљ“, Топуско, СКД „Зора“, Книн, Београд, 1996, стр. 340.

4. „ХОМОГЕНА СРБИЈА“ СТЕВАНА МОЉЕВИЋА¹³⁰

Четнички Равногорски покрет Драже Михаиловића колебао се између великокрпства и југословенства, које ће коначно прихватити почетком 1944. године (Светосавски конгрес у селу Ба). Бањалучки адвокат Стеван Мољевић, идеолог четничког покрета (поред правника и књижевника Драгише Васића) начинио је у пролеће 1941. године спис о послератном територијалном разграничењу три југословенска народа: Срба, Хрвата и Словенаца, који је познат под именом „Хомогена Србија“. Мољевићева „Хомогена Србија“ обухватала је подручје на коме живе сви Срби и она је замишљена као федеративна јединица у оквиру Југославије као тријалистичке монархистичке федерације. Ради етничке компактности Мољевић је предвидео измену становништва: Хрвата са српског и Срба са хрватског подручја. Према карти „Будуће Југославије“, Мољевић је предвидео проширење државе у односу на границе од 6. априла 1941. године према свим суседима изузев Грчке. Осим тога, Југославија би се изнад Словеније и Хрватске једним просторним клином између Аустрије и Мађарске простирала до Чехословачке. Као федерална јединица Србија би обухватала целокупно српско етничко подручје до границе са Хрватском која би ишла линијом Барч-Вировитица-Шибеник. Гранична линија између Хрватске и Словеније ишла би по принципу етничке припадности. Слична је Цвијићева карта из 1915, без поменутог северног „клина“.¹³¹

¹³⁰ Види шире: Момчило Суботић, *Право на самоопредељење и југословенски експеримент*. Прва, група, шрећа Југославија, поглавље: „Југословенска влада у избеглиштву: државна и територијална питања“, ИПС, Београд, 2004, стр. 62-74.

¹³¹ Види: Момчило Суботић, *Право на самоопредељење и југословенски експеримент*. Прва, група, шрећа Југославија, ИПС, Београд, 2004, стр. 69.

Карта „Будуће Југославије“ Стевана Мољевића, према: Драгоје Тодоровић, *Др Стеван Мољевић, Речју, њером, делом и Живошом за 'Уједињено српство'*, Београд, 2000.

5. ДРУГА ЈУГОСЛАВИЈА – „СЛАБА СРБИЈА, ЈАКА ЈУГОСЛАВИЈА“

Прву Југославију персонификовао је краљ Александар Карађорђевић, другу Југославију Јосип Броз Тито. Краљ Александар се залагао за идеју југословенства, Србију је zaloжио за Југославију, а Србе претопио у Југословене, од Срба је покушао (да ли и успео?) да направи психички тип Југословена. Срби су у великом броју прихватили југословенски идентитет. Очекивао је да ће то учинити и Хрвати и Словенци. Међутим, Хрвати и Словенци су све време прве Југославије инсистирали на својој историјској и етнокултурној посебности и издвајању из заједничке државе.

С друге стране, Броз се клонио сваког југословенства и на њему утемељене југословенске државе; његова комунистичка Југославија је била федерација успостављена на антисрпској основи, резултат његове политике представљају нове нације и републике-државе, промовисане из српског језичко-етничког супстрата, а аутономне области конституисане су у Србији, а не, на пример, у Хрватској где је за то било више историјских, етничких, језичких и других разлога. Под изговором „великосрпског хегемонизма“, Броз је лансирао идеју „братства и јединства“ да би заштитио Хрвате због учињеног геноцида над Србима, те у духу политичких ставова британских „пријатеља“ и ХСС-а извршио је федерализацију земље, која није утемељена ни на историјском ни на етничком начелу. Била је то „недовршена држава“ заснована на идеји: „слаба Србија, јака Југославија“. Према изјави Душана Биланџића, Јосип Броз је десет дана након ослобођења Београда, на седници Политбироа рекао: „Ми се у Србији морамо понашати као у земљи коју смо окупирали“. А кад су му скренули пажњу да „од покрајина жели направити државе и свести Србију на Београдски пашалук“, он је одговорио: „Па то и хоћу“.¹³² Шездесетих година, у складу са хрватским и словеначким историјским претензијама, уз подршку Едварда Кардеља и Владимира Бакарића, отворено је кренуо у конфедерализацију југословенске државе. Овај његов модел једва да је преживео свог креатора.

5.1. Дезинтегративни фактори и разбираспад друге Југославије

Прихватањем југословенства и комунизма Срби постају подељен, распоућен народ, што са другим југословенским народима није био случај. „Комунизам је југословенству дао нову снагу и привлачност“¹³³, конструисао Југославију као типичну компромисну творевину, омеђивањем неких јединица као несрпских, што је био вид опкољавања Србије тзв. националном периферијом вештачких и несазрелих нација“.¹³⁴

¹³² Према: *Globus*, Zagreb, 28. сiječanj 1994.

¹³³ Драгољуб Живојиновић, „Ватикан и Срби у XX веку“, У: *Геополитичка стварност Срба*, Институт за геополитичке студије, Београд, 1997, стр. 102.

¹³⁴ Бранко Петрановић, *Србија у Југославији и велике силе*, Војноисторијски гласник, Београд, 1993, стр. 101.

„Неравноправност Срба била је цена опстанка Југославије“ – истицао је Тилас.¹³⁵ Јосип Броз поделио је Србе у четири републике и две покрајине, дакле у шест федералних јединица. Нико се није бунио, јер су сви живели у илузији да су у једној заједничкој југословенској држави. Међурејубличке административне линије ни су сматране границама нити су биле потврђене било каквим правним актом, већ су представљане као „линије у мермеру“ (Броз), које спајају југословенске народе. С питањем граница властите државе Срби су се суочили када је *de facto* и *de iure* југословенска држава престала да постоји.

Јосип Броз је лично интервенисао да се Буњевци преведу у Хрвате. На оснивачком конгресу КП Србије 1945, оптужио је „неке српске шовинисте који не дозвољавају Хрватима да буду Хрвати, већ их називају Буњевцима“. У том смислу, Главни НОО Војводине наредио је свим Окружним НОО: „Догађа се, да се многи Хрвати уводе као Буњевци и Шокци у рубрике, где се означава народност, а не као Хрвати као на пр. у легитимације, разне евиденције и спискове, и то бива често и по њиховом изричитом захтеву или по вољи и нахођењу дотичног чиновника. Како буњевачке и шокачке народности не постоје, то вам се наређује да се Буњевце и Шокце имадете третирати искључиво као Хрвате без обзира на њихову изјаву...“¹³⁶

Равноправност се одликовала гашењем српских културних, просветних и других националних установа, као и српског језика и писма. Веома кратко је радио Главни одбор Срба у Хрватској, формиран септембра 1945, као кровна политичка организација Срба у Хрватској, који је у име Срба одлучио да Хрватску прихвати као федералну јединицу, под условом да рејубличке границе не раздвајају целину српског народа. За овај свој захтев Срби нису ни тражили ни добили ма какве гаранције; једина гаранција за то била је Титова лажна синтагма о „линијама у мермеру“.

Шездесетих година 20. века југословенска држава је све више попримала елементе конфедерализма. Негирање српске националне и политичке посебности почело је у сфери језика и културе, а настављено широко заснованим „маспоком“, тј. покретом за хрватско државно осамостаљење. И овде је испредњачио језички сепаратизам Хрвата. Најпре је Новосадским споразумом из децембра

¹³⁵ Према: Добрица Ћосић, *Пишчеви записи (1981-1991)*, Филип Вишњић, Београд, 2002, стр. 276.

¹³⁶ Главни Народноослободилачки одбор Војводине /ГНООВ/, Одељење за унутрашње послове Број: 1040/1945, 14. маја 1945. године, Нови Сад

1954. „утврђен“ заједнички народни и књижевни језик Хрвата, Срба и Црногораца, под називом хрватскосрпски/српскохрватски. Описали смо како је текао процес језичког и политичког обесправљивања Срба у Хрватској, и како је по истом моделу српски језик у Босни и Херцеговини и Црној Гори преименован у „босански“ и „црногорски“ језик.

„Маспок“ је координиран са највишег партијског места. Његове основне интенције биле су уграђене у савезни Устав из 1974. године. Његовим усвајањем Србија је сведена на простор „Недићеве Србије“ из времена немачке окупације. Уз помоћ анационалног српског руководства Броз је наставио да разграђује „федерацију равнотеже“. „Смисао ове „федерације равнотеже“ огледао се преваходно у ћутању о геноциду, федерализацији Србије, бројним хипотекама (великосрпски хегемонизам и национализам)...“¹³⁷

Томо Матасић: Карта хрватског језика са додатком српског (Минхен, 1984). Карта у ствари приказује Велику Хрватску на основу поделе српскохрватског језика на његову западну и источну варијанту, према: Петар Милосављевић, *Филологија и теоријска лингвистика*, Матица српска у Дубровнику – Београд, Институт за политичке студије, Београд, Логос – Грачаница, 2014. стр. 115.

¹³⁷ Бранко Петрановић, *Југословенско искуство српске националне индустријације*, Београд, 1993.

5.2. Запад, стварање и разбијање Југославије

Геополитичке мотивације спољних актера приликом стварања две југословенске државе, могле би се свести на следеће: Прва Југославија била је геополитички чин западних земаља Француске и Велике Британије, ради сузбијања германског реваншизма са запада и болшевичке експанзије са истока. Што се тиче Ватикана, он се, у почетку, противио стварању Југославије, а када је ова држава настала, подржавао је сепаратистичке покрете и подстицао њено разбијање. Професор Смиља Аврамов истиче, да је Ватикан казнио Србе геноцидом у Другом светском рату, због одбијања Конкордата 1935. године.

Друга Југославија, успостављена по Јалтској формули (1945), имала је позицију еквилибриста према два супротстављена војно-политичка блока: НАТО и Варшавског уговора. Њена улога у свету несврстаних земаља, такође је била пројектована са Запада, са циљем да поменуте земље не крену у смеру источног, социјалистичког лагера. Нестанком биполарног светског система Југославија је изгубила значај свог геополитичког положаја, што је био сигнал да Словенија и Хрватска крену у процес противуставног, насилног осамостаљења. Оне би то урадиле и раније, за време шиптарских демонстрација на КиМ 80-их година 20. века, да се нису плашиле реакције СССР-а. Већ од шездесетих година 20. века западне обавештајне службе, превасходно немачка БНД, раде на подривању југословенске државе, а деведесетих најпре успостављају контакт са неким члановима ЦК КП Хрватске и Словеније. „Један од хрватских вођа из овог круга, Јосип Бољковац, касније је (1996) написао да је сам Тито давао подршку овој сарадњи са Немачком, иако је једно време 1972. то покушавао да прекине. Ово је, вероватно, јединствен случај у историји, да један шеф државе свесно одозго помаже разарање државе коју је сам створио.“¹³⁸

Југославија је разбијена од својих традиционалних спољних и унутрашњих противника. И стварање и разбијање Југославије представљао је геополитички чин моћних западних земаља.

¹³⁸ *Печаш Милорада Екмечића*, главни и одговорни уредник: Милорад Вучелић/Љиљана Богдановић, Милорад Екмечић, Срби у агонији Федеративне Југославије 1945 – 1992, стр. 53.

6. СРПСКИ ОДГОВОР

И када је Хрватска 1990. избацила Србе из устава, као реакција на хрватско противуставно и насилно отцепљење од СФРЈ настала је Република Српска Крајина. По истом начелу самоопредељења на које су се позивали Словенци и Хрвати, Срби на свом етничком и историјском простору исказали су лојалност југословенској држави, с уверењем да насилна сецесија није и не може бити јача од опредељења за останак у постојећој држави. По истом принципу формирана је и Република Српска у оквиру дејтонске ентитетске БиХ.

До „Дејтона“ готово све политичке странке у Србији биле су на становишту да су Република Српска Крајина и Република Српска производ права српског народа на самоопредељење, будући да су Срби у Хрватској и БиХ били конститутиван народ. Али у пракси је учињено другачије. Наиме, формирана је СР Југославија у коју није ушла РСК и Република Српска, и то се показало као велика слабост српске геополитике. Ту су значајна два момента, када је српска геополитичка и државотворна позиција радикално уздрмана. Први се тиче Споразума врховних команди трију српских држава, који је налагао заједничку одбрану у случају напада хрватско-муслиманских снага на неку од њих; тај споразум је остао мртво слово на папиру приликом „Бљеска“ и „Олује“. Други важан моменат је изигравање воље народа, који је крајем маја 1995. захтевао уједињење РСК и Републике Српске. Томе треба додати и одлуку власти у Београду, којом је августа 1994. успостављена блокада на Дрини, чиме је ослабљена укупна српска, не само одбрамбена, него и шира геополитичка позиција. То ће свакако утицати да српски непријатељи поверују да Срби немају црвених линија у одбрани својих националних интереса, што ће се ускоро показати на примеру Косова и Метохије.

За разлику од РСК, Република Српска је одбрањена, барем за сада, и она представља једину српску активу и највреднију творевину у борби за југословенско наслеђе; оно што је за Србе након Првог светског рата представљала Српска Војводина (уз перманентно хрватско проблематизовање њеног статуса и територијалне припадности, од Радића и Мачека до Броза и Туђмана и њихових наследника), то Република Српска за Србе значи данас.¹³⁹

¹³⁹ Види шире: Чедомир Антић / Ненад Кецмановић, *Историја Републике Српске*, Недељник,

Када је реч о Црној Гори¹⁴⁰, њено одметање од српства није од јуче, и оно је углавном везано за Секулу Дрљевића и Савића Марковића Штедимлију, али је прави родоначелник политичког националног „црногорства“, у ствари, Милован Ђилас¹⁴¹. Поменули смо с тим у вези полемику Батрића Јовановића са ставовима Милована Ђиласа. Такође, указали смо на евроатлантску, антисрпску и антируску визију савремене Црне Горе. Исто тако, подсећамо на актуелне српске језичке парадоксе са крајње неповољним геополитичким последицама. Оне би се најбоље могле илустровати са две строфе распеваног песника Добрице Ерића, који је у *Косовској бројаници-повесници од 433 чворића* испевао српску историју. У њој између осталог стоје и стихови који нам илуструју српску југословенску историјску епизоду: о судбини народа српског и језика српског.

*„И њако Срби, народ најјачи,
Што расу кости њо Средоземљу,
Створилише државе својој разбраћи,
А изубилише своју земљу“.*¹⁴²

*„Од јединственој српској језика,
Бистрој као њојочић њорски,
Створена су још њри речника,
Хрвајски, бошњачки и црнојорски“.*¹⁴³

НАПОМЕНЕ

1. Антић Чедомир/Кецмановић Ненад, *Историја Републике Српске*, Недељник, Београд, Службени гласник Републике Српске, Бањалука, 2016.
2. Бобан Љубо, *Мачек и њолиџика ХСС 1928-1941, Књига I*, Загреб, 1974.

Београд, Службени гласник Републике Српске, Бањалука, 2016; Момчило Суботић, *Србија и Република Српска – њолиџички ѡроцеси и ѡерсијекџиве*, ИПС, Београд, 2017.

¹⁴⁰ Види шире: Милош Кнежевић, *Изневерена држава*, Београд, 2007; Момчило Суботић, „Евроатлантско расрбљивање Црне Горе“, Политичка ревија 04/2011, ИПС, Београд, 2011.

¹⁴¹ Види: Милован Ђилас, *Њеѡиш, владика, мислилац, владар*, Београд, 1998.

¹⁴² Добрица Ерић, *Косовски венац-бројанице ѡвеснице од 433 чворића*, Народна књига, Алфа, Београд, 2007, стр. 72.

¹⁴³ Добрица Ерић, *Косовски венац*, исто, стр. 23.

3. Витезовић Милован, *Кнез Милош и Евроја*, Завод за уџбенике, Београд, 2011.
4. Глигоријевић Бранислав, „Комунистичка партија Југославије и српско питање у Хрватској 1918-1941“, у: *Република Српска Крајина*, СКД „Сава Мркаљ“, Топуско, СКД „Зора“, Книн, Београд, 1996.
5. *Globus*, Zagreb, 28. сiječanj 1994.
6. Дучић Јован, *Верујем у Боја и у Српство*, Дерета, Београд, 2004.
7. Ђилас Милован, *Њејош, владица, мислилац, владар*, Београд, 1998.
8. Ерић Добрица, *Косовски венац-бројанице ѿвеснице од 433 чвориха*, Народна књига, Алфа, Београд, 2007.
9. Живојиновић Драгољуб, „Ватикан и Срби у XX веку“, у: *Геополитичка стварност Срба*, Институт за геополитичке студије, Београд, 1997.
10. Јанковић Драгослав/Мирковић Мирко, *Државнојравна историја Југославије*, Научна књига, Београд, 1987.
11. Јовановић Батрић, *Расрбљивање Црногораца. Стиљиново и Титоов злочин*, Српска школска књига, Београд, 2003.
12. Лакић Зоран, „Црна Гора и ` великосрпски хегемонизам“, у: *Велика Србија. Истине, заблуде, злоујоуребе* (Ур. Василије Крестић и Марко Недић), СКЗ, Београд, 2003.
13. Кнежевић Милош, *Изневерена држава*, Београд, 2007.
14. Косовић Момчило, „Југословенски комунисти и српско национално питање у Хрватској“, у: *Република Српска Крајина*, СКД „Сава Мркаљ“, Топуско, СКД „Зора“, Книн, Београд, 1996.
15. Костић М. Лазо, *Крађа српској језика*, Баден, 1964, стр. 55.
16. Матић Милан, *О српском ѿлишчком обрасцу*, Институт за политичке студије, Београд, 2000.
17. Милосављевић Петар, *О разликовању српској и хрвајској језика*, у: Српско питање и србистика II, *Лојос-Бачка Паланка*, 2007.
18. Мужих Иван, *Хрвајска ѿлишика и југословенска идеја*, Сплит, 1969.
19. *О Србима муслиманске вероисповести*, Зборник радова (приредио Момчило Суботић) ИПС, Београд, 2012.
20. Петрановић Бранко, *Србија у Југославији и велике силе*, Војноисторијски гласник, Београд, 1993.
21. Петрановић Бранко, *Југословенско искуство српске националне интeграције*, Београд, 1993.

22. Петровић Драгољуб, *Зайерци српскога језика*, Мирослав, Београд, 2013.
23. Петровић Илија, *Војводина Српска 1918*, Мирослав – Београд, 2018.
24. *Печай Милорада Екмечића*, (главни и одговорни уредник Милорада Вучелић/Љильана Богдановић), Београд, 2018.
25. Прибићевић Светозар, *Дикџитална краља Александра*, Глобус, Загреб, 1990.
26. Радић Бојан, *Разговори са Пејром Милосављевићем. О Новосадском скупу*, Мирослав – Београд, Књиготворница Логос – Ваљево, Логос – Бачка Паланка, 2008.
27. Станишић Михаило, *Експанзионизам Хрватска и распрорјективо Срба*, Београд, 1999.
28. Суботић Момчило, *Идентификација и историјска стварност Срба*, ИПС, Београд, 2012.
29. Суботић Момчило, *Право на самоопредељење и југословенски експеримент`. Прва, друга, трећа Југославија*, ИПС, Београд, 2004.
30. Суботић Момчило, *Србија и Република Српска – политички процеси и перцепције*, ИПС, Београд, 2017.
31. Суботић Момчило, „Евроатлантско расрбљивање Црне Горе“, Политичка ревија 04/2011, ИПС, Београд, 2011.
32. Суботић Момчило, *Политичка мисао српистике*, ИПС, Београд, 2010.
33. Терзић Славенко, „Реч на отварању скупа“: *Босна и Херцеговина од средњега века до новијега времена*, Београд, САНУ, 1995.
34. Ћосић Добрица, *Пишчеви записи (1981-1991)*, Филип Вишњић, Београд, 2002.

ИСТОРИЈА – ЈЕЗИК – ГЕОПОЛИТИКА¹⁴⁴

Основу за овај текст чине претходни ауторови чланци и монографије из ове области: „Филологија и геополитика“, Политичка ревија 04/2018, као и поглавље под истим насловом у књизи *Српско ишћање данас* из 2008. године, те књига *Политичка мисао србисћике*, поглавље „Аустро-хрватски геополитички пројекат илирства и југословенства“, из 2010. године. Ова тематика, међутим, присутна је и у другим радовима аутора, с обзиром да је геополитичка инструментализација српског језика у циљу конституисања нових нација и држава на српском историјско-језичком простору, једна од његових стратешких тема.

Стога ће овај чланак, поред окоснице садржане у претходним радовима, бити иновирани неким чињеницама и процесима историјског карактера, као и савременим чињеницама из домена лингвистичког садржаја.

ИСТОРИЈСКИ КОНТЕКСТ

У нашој јавности влада мишљење да је *Начертаније* Илије Гарашанина из 1844. године, први писани српски национални програм. Ово мишљење је погрешно, јер је наша историографија (Ј. Радонић, Н. Радојчић, С. Новаковић, – да поменемо само неке ауторе) одавно утврдила да је гроф Ђорђе Бранковић (1645-1711), несуджени деспот Илирика, аутор првог политичког списка на српском језику. У њему је изложена идеја о стварању Илирске Краљевине, посебне државе српског народа, смештене између Аустрије и Турске, која би се ослањала на традиције средњовековне Србије. Бранковићеве *Славеносербске Хронике* (недовршени спис у 5 томова са преко 2000 страна) представљале су својеврсно упутство српским народним и духовним вођама у тражењу верске и националне аутономије. Бранковић је био на становишту да је поред црквене аутономије, потребна и засебна територија са световним старешином који би био под врховном царевом влашћу. Посебно је истицао потребу

¹⁴⁴ Овај рад представља скраћену и модификовану верзију рада под насловом „Историја – језик – геополитика“, Међународни научни скуп: *Историја као инструмент геополитике*, Београд, 14-15. 03. 2022. Зборник радова, Институт за политичке студије, Београд, 2022, стр. 669-705.

очувања православне вере, страхујући да Срби изгубивши веру, остану без свог националног идентитета.

Неподељено је мишљење историчара који су се бавили делом и злосрећном судбином српског деспота, да је Ђорђе Бранковић целом српском народу дао први политички програм у борби за аутономију и очување вере, а тиме и националне посебности (Новаковић 1872, 192). Историчар Чедомир Попов о томе пише: „На самом почетку тежњи и замисли о обнови српске државе стоје знамените *Славеносербске хронике* несрећног деспота, несрећног грофа Ђорђа Бранковића. У пет књига тих волуминозних *Хроника* саопштена је не сасвим артикулисана и национално дефинисана идеја о стварању `самосталне српске државе насупрот тадашњим аустријским тежњама`. А то се збило у току и непосредно после Великог бечког рата 1683-1699. и Велике сеобе Срба.“ (Попов 2007, 29). Више фантастичан него реалан, овај план остао је без директних последица, што је био случај и са Српским националним програмом патријарха Арсенија IV Шакабенте из 1736/37, који је предвиђао стварање српске државе у вазалном односу према Аустрији (Гавриловић 1991, 39-48).

Филолог Петар Милосављевић овако слика лик и дело ове значајне српске историјске личности: „Гроф Ђорђе Бранковић (1645-1711) био је, уз патријарха Арсенија Трећег Чарнојевића, најзначајнија личност српске историје на крају 17. и на почетку 18. века. Поред тога што је аутор *Славеносрбских хроника*, једног од првих и најважнијих српских историографских дела, Бранковићев дипломатски и политички рад и програм обнове српске државе имају трајни значај за развој српске идеје. А идеја му је била, да се, под заштитом Аустрије, обнови држава српског народа као брана према турским освајањима Европе. Себе је, као потомка династије Бранковић, сматрао наследним деспотом те обновљене државе што су му, изгласавањем, признали и српски прваци његовог времена. А и сам аустријски цар му је доделом титуле, прво барона па грофа, наговестио пут ка могућем кнежевству. О овој крупној личности објавио је Јован Радоњић 1911. докторску дисертацију „Гроф Ђорђе Бранковић и његово дело“, једну од најбољих историјских монографија. Краћу верзију својих истраживања о истој личности Радоњић је објавио 1929. под насловом *Десјош Илирика*.

Бранковић је свој пројекат стварања српске државе изложио у Мемоару аустријском цару 1688. године. Важно је знати да

Бранковићев пројекат Илирске државе није укључивао Хрвате. Иако му је поводом Мемоара цар доделио титулу грофа и обећао му помоћ у борби против Турака, Бранковићев пројекат није прихваћен. Напротив, он је на превару ухваћен и стављен у доживотно заточеништво, без суда и осуде, у Хебу у Чешкој, где је умро 1711. године... А што се пројекта државе Илирије тиче, такође, треба знати да је Бранковић 1691. године одустао од илирског имена.

Аустрија је убрзо добила један други и другачији пројекат који би се могао сматрати реакцијом на Бранковићев Мемоар. Сачинио га је Павле Ритер Витезовић, похрваћени Немац, и објавио га као књигу 1700. године под називом *Croatia rediviva* (Оживјела Хрватска). Ритер Витезовић је у овом спису који је писао за потребе Бечког двора, као пројекат за ослобођење балканских простора од турске власти, доказивао да на простору Балканског полуострва од Јадранског до Црног мора живи један народ, народ хрватски, који говори једним језиком, језиком хрватским. Његов великохрватски пројекат (премда се ради о спису од 30-ак страна, прим. аут.) предвиђао је стварање велике Хрватске, састављене од Беле Хрватске (Словенија, Хрватска, Славонија, Истра, Далмација) и Црвене Хрватске (Босна, Херцеговина, Србија, Македонија, Бугарска). Таква Хрватска, разуме се, никада није постојала па није ни могла да буде оживљена. Али је идеја искрсла. И настављена, најпре илирским покретом, век и по после Витезовића. Хрватска идеја у овој књизи имала је функцију да неутралише удео српског фактора на Балкану“ (Милосављевић 2020, 130).

Превођење Хрвата у српски језик не почиње, међутим, са илирским покретом. То је завршна фаза, фаза прихватања српског језика за хрватски. Још 16. и почетком 17. века „превођење“ Хрвата у српски језик иницирала је Конгрегација за пропаганду вере у Риму (...). У архиву Конгрегације за пропаганду вере у Риму чува се меморандум о преводу *Новой завети* на словенски језик, у коме се, поред осталог, каже да Срби имају дијалект од свих Јужних Словена најбољи“ (Борак 1998, 86). За превод *Новой завети* одређен је верски писац и граматичар Бартол Кашић, који је најбоље знао „илирски језик“. Кашић је 1604. године написао прву „илирску граматику“ – *Institutionum linguae illiricae libri duo*. За ту Кашићеву граматику Ватрослав Јагић ће 1884. године рећи: „То је граматика народног српског језика, средњег између штокавизма и чакавизма... Већ 1636. године у Загребу прихватају тај језик, који

су назвали најприје илирски, а затим и хрватски. Али у суштини то није ништа друго него српски народни језик“ (Јагић 1884/1885). Људевит Гај је са илирским покретом био само завршна карика у реализацији идеје римске Конгрегације за провођење вјере.

Као што су дела грофа Бранковића и Арсенија III Чарнојевића пресудно допринела очувању права српског народа у Хабзбуршкој монархији, где је започињао њихов духовни преображај, тако су и политички захтеви Темишварског сабора (1790), и нарочито политичке идеје Саве Текелије, а затим и Рајићева *Историја* (1794), постали духовно извориште српске револуције 1804. године. Текелија је свој програм-визију српске државе, наговештену на Темишварском сабору, посебно изложио у свом писму Наполеону 1804. године. „И Бранковићеве *Хронике* и списи Саве Текелије, и други писани извори сведоче да су Срби имали своју националну стратегију за обнављање српске државе. Српски национални и духовни препород, који почиње са Бранковићем, а чији врхунци су Доситеј и Вук, одвијао се по истом основном програму – успостављање континуитета са старом српском државном традицијом, духовна интеграција српског народа и остварење крајњег циља – уједињење свих српских земаља када тај циљ постане остварљив. Српски национални програм који је почео да се оживотворује на почетку 19. века био је главна српска оријентација све до Првог светског рата.

С обзиром на то да смо у претходном тексту презентовали геополитичку суштину и смисао „Аустро-хрватског геополитичког пројекта илирства и југословенства“, овде ћемо поменути феномен допунити са још неким аргументима који доприносе понуђеним тезама.

Људевит Гај (1809-1872) је, на самом почетку, „запушио“ уста данашњим хрватским лингвистима, који негирају чињеницу да су Хрвати присвојили Вуков(ски) српски језик, речима: „Та например сав свиет знаде и признаје, да смо ми књижевност илирску подигли; ну нама још ни издалека није на ум пало икада тврдити, да то није сербски већ илирски језик; паче поносимо се и хвалимо Богу Великому, што ми Хрвати с братјом Србљима сада један књижевни језик имамо“ (Милосављевић 1997, 164). А да је Гајев „штокавски“ намијењен Хрватима заиста српски језик потврђује и искуство Антуна Мажуранића, који је, говорећи о периоду од 1836. године када је почео предавати „хрватски (штокавски) језик и литературу“ ђацима виших разреда гимназије, 1852. године рекао и сљедеће: „Тим

није чудо што ни најбољи, ни најученији наши људи, нису могли складно и углађено ни десет ричи проговорити нашим језиком“ (Ковачевић, 75-76)... Кад је Фрањо Рачки код старешина босанских самостана почео да „навија за босанско хрватство“, старешина се на њ издерао: „Ај бога ти махните се ви тог Хрватства. Ви ћете с тим Вашим Хрватством упропастити и Србе и Хрвате! Та ми знамо да ниесмо Хрвати него Срби, а ми не смијемо од Рима звати се Србима“ (Милованчев, 1989, 65).

Чедомир Попов износи: „Занимљив је податак који је 1859. саопштио и руски истраживач и путописац Александар Ф. Гиљфердинг, да на свом путу кроз Босну и Херцеговину није срео ни једну особу која би за себе рекла да је Хрват“.¹⁴⁵ Осим тога, многи далматински католици (неко време и фамозни дон Миховил Павлиновић) сматрали су Далмацију српском земљом, која у цивилизацију треба да иде под вођством Србије. Медо Пуцић (Orsatto Pozza), на пример, писао је 1867. да је Дубровник „српска република“, а песник Лука Ботић и историчар Натко Нодило да је у Далмацији српска национална свест однела победу. За српски назив свог језика залагали су се и ђаци задарске католичке богословије, који су основали удружење „Регимента Не бој се“.

С језиком је ишла и српска књижевност, нарочито дубровачка, која је Вуку послужила за стандардизацију српског језика, и нај-после српски католички народ и њихов историјски и етнојезички простор.¹⁴⁶ Ова хрватска територијална посезања¹⁴⁷ настављена су кроз цео 20. век, све до слома и окупације Републике Српске Крајине од стране Хрватске. Био је то добро замишљен и ефектно разрађен

¹⁴⁵ Исто, 56.

¹⁴⁶ Медо Пуцић, Србин католик из Дубровника, констатује „... Али су Хрвати, формулисавши своје погледе на будућност примили српски језик као званични, српску литературу као своју, српску земљу као своју рођену, обележавајући их само својим именом...“ Према: Лазо М. Костић, Крађа српског језика, Баден, 1964, стр. 55.

¹⁴⁷ Великохрватске идеје садржане у *Croatia rediviva* Павла Ритера Витезовића, постале су обавезна литература за рад Гаја, Штросмајера, Старчевића, Јагића, Кватерника, Франка, Супила, Пилара, Трумбића, Радића, Мачека, Павелића и усташке НДХ – „Croatia sacra“, до Туђмана и његове готово етнички чисте католичке Хрватске. Сви они су се позивали на фамозно „хрватско државно и историјско право“ и тезу о хрватском „политичком“ народу у стварању хрватског геополитичког „оптимума“ на српском простору и од српског народа. Нигде географија није толико извршила утицај на политичке идеје као у Хрватској. Величина и облик Хрватске диктирали су хрватске мегаломанске и геноцидне геополитичке конструкције. Јер, „хрватска перца“, „кифла“, „раскречена кобасица“, хрватски „меки трбух“ тражио је да се попуни српском Босном и Херцеговином, као и другим српским покрајинама. Отуда су и босански муслимани у Павелићевој визији „цвијеће хрватског народа“, које је и Туђман користио у борби против Срба у РС Крајини и Републици Српској.

аустријско-хрватски геополитички пројекат илирства и југословенства, без којег трожупанијска кајкавска Хрватска никад не би изашла на ширину српског штокавског етнојезичког простора – у српску Далмацију, Лику, Кордун, Босну, Херцеговину, Славонију, Банију, Дубровник, Барању (Суботић 2010, 71-123).

Овде би требало још нешто рећи о Штросмајеру и његовој политичкој мисији... Јосип Јурај Штросмајер је ради привођења Србије и Срба Бечком двору, односно трећој, јужнословенској федералној јединици, са центром у Загребу, тактички, не и стварно, стајао на становишту о културном, језичком и политичком јединству Срба и Хрвата. Штросмајер је говорио да се ради о једном народу, да су Срби и Хрвати Југословени који имају један народни језик (што би значило да Хрвати говоре кајкавски и штокавски, а Срби штокавски и кајкавски, што је потпуно произвољно и нетачно), те да теже политичком јединству (што је такође нетачно). Његове тезе су под снажним утицајем геополитичких ставова. Штросмајер је заокупљен питањем хрватске територије. Територијална целокупност и одрживост за њега је најважнији геополитички задатак, јер „свака држава неизмјерно држи до територијалне цјелокупности своје, а питам вас, откле су многе размирице, многи дуготрајни ратови? Управо због тога се чувала и бранила по дужности цјеловитост територијална“.¹⁴⁸ Штросмајеров мото био је потпуно покатоличавање Срба, не само „аустријских“ него и оних у Србији (Крестић 2006). Његова југословенска идеја била је симулакрум, а он, Штросмајер лажни Југословен, који је себи поставио два задатка, у оквиру истог циља: прво, да у оквиру Римокатоличке цркве духовно уједини Србе и Хрвате, а затим да Србе кроатизује на основу заједничког језика са Хрватима.

Ватрослав Јагић (1838-1923), највећи хрватски филолог, бавећи се политиком колико и науком, подупирао је Штросмајерову идеју југословенства и заступао једну по Хрвате ефикасну, али за науку конфузну и ненаучну тезу. „У обимном чланку *Југословени* Јагић конструише модел „Хрвато-Срба“, полазећи од става да су Хрвати и Срби један народ по језику а два народа по вери, те да сваки треба да задржи своје име и национално име своме језику, предлажући да се на истоку језик зове српски, а на западу хрватски. Јагић је на тај начин сугерисао не само да се језик дели по верској основи него је дао основ тумачењу да западна ијекавска варијанта представља

¹⁴⁸ Štrossmajer-Rački, *Politički spisi*, Zagreb, 1971, стр.133

хрватски језик. Латиница је хрватско, а ћирилица српско писмо. Дакле тамо где је Вук стандардизовао српски језик. Јагић је свакако знао да је дубровачка литература српска. Да је то тако сведочи и дон Иван Стојановић у књизи „Дубровачка књижевност“ (1900) за коју каже да је „прворођена кћи српска“. Тих година (1897) Матица хрватска је српске народне песме, које је Србин католик дон Иво Рајић сакупљао по у дубровачком залеђу и диљем Херцеговине, штампала као хрватске народне песме, што је и сам Јагић критиковао сматрајући да Хрвати стварају идентитет „крпежом“. Ови Јагићеви ставови оживотворени су у Титово време Новосадским договором (1954).“ (Милосављевић 2003, 19-20).

1. О ДОСИТЕЈУ И ВУКУ

Још мало о Вуку, а претходно о Доситеју...

Доситеј је, у *Писму Хараламију* (1783), пре Вука изрекао став о језичкој дефиницији Срба, сматрајући да су Срби народ трију вера, као и да „Вера и закон се могу променити, али род и језик никада“. А Доситеј је, као што је познато, био учитељ Вуку у Великој школи. У чему се састојала ова идеја? Вук је још у чланку „Срби сви и свуда“ (1836) утврдио, попут водећих слависта свога времена, да штокавско наречје представља територијалну основу српског народа и назвао га српским језиком. Сви штокавци су Срби и сви Срби су штокавци – било је Вуково основно полазиште. У оквиру тога језика, постоје дијалекатске разлике (екавица, ијекавица и икавица), али се српски језик којег чини штокавско наречје разликује од других блиских наречја, као што су чакавско и кајкавско, тј. хрватски и словеначки језик. Вук је у више наврата поновио свој став о посебности српског језика, као у *Ковчежићу* (1848), а затим у полемици са Богославом Шулеком, у чланку „Срби и Хрвати“ (1861), као и годину дана пред смрт (1863). Шулеку, који је био на Јагићевом филолошком становишту, Вук је писао: „Хрвати по правди могу се звати 1) сви Чакавци, 2) Кекавци (кајкавци, М. С.) у Краљевини Хрватској који су се на то већ навикли. Срби се по правди могу звати сви Штокавци макар које вјере били или макар гдје становали“ (Суботић 2006, 37-38). По ко зна који пут Вук је био принуђен да објашњава своју тезу из *Ковчежића*, да су „Срби само они који говоре српскијем језиком, без разлике вјерозакона и мјеста становања, а за Чакавце и Кекавце нијесам казао да су Срби“

(Милосављевић 1997, 150). Став о српском језику Вук ће поновити и 1863. године, 13 година након Бечког књижевног договора (1850): „да су Срби само они који говоре српскијем језиком без разлике вјерозакона и мјеста становања“ (Ковачевић 2020, 36). Када је реч о Бечком књижевном споразуму (1850), треба рећи следеће: Вук је заједно са Даничићем, са српске стране, потписао овај књижевни договор, који са хрватске стране потписују Иван Мажуранић, Стјебан Пејаковић, Димитрије Деметар (грчког порекла), Винко Пацел и Словенац Франц Миклошич.

Истакли смо тезу да је Југославија створена на хрватској идеји (Штросмајер-Јагић) о „троименом народу“. Српска језичка идеја југословенства напуштена и на научном и на политичком пољу. Учинили су то филолошки прваци: у предјугословенском периоду водећи српски лингвиста и Вуков најближи сарадник и наследник Ђуро Даничић, у југословенском периоду учинио је то водећи српски лингвиста Александар Белић, а затим у Титовој Југославији Павле Ивић, али и други поменути угледници. Не треба заборавити да су Јован Цвијић и Александар Белић били саветници Александра Карађорђевића током Првог светског рата и у процесима одређивања за југословенску државу. А управо ова двојица, као и историчар Владимир Ћоровић, били су у блиским односима са најзначајнијим „вуковцем“ међу Хрватима Ватрославом Јагићем, из времена бечких студија и касније. Овакво тумачење налази се и у њиховим делима, код Цвијића у *Балканском њолуострву*, у поглављу „Етничко јединство и психички типови“, а Белићев фалсификат у чланку: „Вук – ујединилац Срба и Хрвата у књижевном језику“ (Милосављевић 2020, 96).

Тако се десило да је Српска влада ушла у рат са југословенским програмом, тј. са циљем ослобођења неослобођене браће, Хрвата и Словенаца (који ово ослобођење нису ни тражили) и уједињење у заједничку југословенску државу. Међутим, српска друштвена и политичка елита није до краја проникла у хрватски политички менталитет и пристала је на хрватске фалсификате о језичком јединству „троименог“ народа, па је у складу са овом тезом назив језика у Краљевини СХС/Југославији био „српско-хрватско-словеначки, што је било далеко од научних чињеница. Тако су српски лингвисти и политичари изгубили и свој српски језик и своју српску државу.

Епилог се може сагледати овако – Прву југословенску државу, 1918. године, сачињавали су три народа: Срби, Хрвати и Словенци,

а другу, титоистичку – шест народа. Три народа: Македонци, Црногорци и Муслимани (од 1993. Бошњаци) настали су из српског етнојезичког супстрата. Био је то велики геополитички обрт. У постјугословенском периоду Бошњаци и Црногорци су по хрватском језичком моделу извршили преименовање српског језика у „босански“ и „црногорски“ језик, са циљем да и они конституишу сопствену нацију и државу. Терен за конституисање ових антисрпских државоликих творевина припремио је Јосип Броз, настављајући Штросмајерово дело.

2. О ИСТОРИОГРАФИЈИ, ЈЕЗИКУ И ГЕОПОЛИТИЦИ НОВИХ НАЦИЈА И ДРЖАВА У ДРУГОЈ ЈУГОСЛАВИЈИ

Под изговором „великосрпског хегемонизма“, Броз је заштитио Хрвате, због учињеног геноцида над Србима, те по налозима КИ и у духу политичких ставова Британаца и ХСС-а извршио федерализацију земље која није утемељена ни на историјском ни на етничком начелу, те тако успоставио „државу равнотеже“, „недовршену државу“ засновану на идеји: „слаба Србија, јака Југославија“.

И овде је предњачио језички сепаратизам Хрвата. Најпре је Новосадским споразумом из децембра 1954. „утврђен“ заједнички народни и књижевни језик Хрвата, Срба и Црногораца, под називом хрватскосрпски/српскохрватски.

„Пре овог Договора језик се у Матици, САНУ, и у уставима Републике Србије и Републике Црне Горе, називао српски. Затим је на Новосадском договору добио ново име – српскохрватски. Формирана је Правописна комисија да уради правопис заједничког књижевног језика Срба и Хрвата. Правопис је урађен и он се 1960. појавио у два издања, као Правопис српскохрватског језика, штампан екавицом и ћирилицом у Матици српској и *Pravopis hrvatskosrpskoga jezika*, штампан латиницом и ијекавицом у Матици хрватској. Та два правописа су практично усталичила идеју о два варијантама „заједничког“ српскохрватског језика, о српској и хрватској варијанти... Однос између тих двеју варијаната је био такав да је овај номинално један језик био представљен као хрватски језик са додатком српског... Лингвистичка „новосадска школа“, чији су главни представници били Милка и Павле Ивић, такво устројство српскохрватског/хрватскосрпског језика већ од шездесетих година,

прихватала је као научно утврђену чињеницу... Године 1967. уследила је хрватска Декларација о називу и положају хрватског књижевног језика коју је потписало 18 хрватских институција, што је био увод за разбијање Југославије (Милосављевић 2020, 104).

У време сецесионистичког рата Хрватска је свој, сада – „хрватски“ језик заједно са „хрватском“ латиницом легализовала код ЕУ (1994).

Хрвати су слично присвајању и крађи српског језика учинили и са српским народом – одузели му конститутивност и свели га на националну мањину.

Професор Петар Милосављевић у књизи *Историја, историографија и историологија* (2020), пишући о српској и југословенској историографији, узима за пример *Историју српског народа* – шестотомно колективно дело 44 аутора (1981-1983), међу којим је лингвиста и филолог Павле Ивић један од носећих аутора овог пројекта... Већ у првом тексту: „Језик у немањихкој епоси“, Ивић пише: „Истим путем наставио је да се развија и црквенословенски на земљишту појединих словенских језика – руског, бугарског, српскохрватског итд“. Овакве формулације аутора не изненађују. Ивић је, током своје научне каријере, на језик Срба увек у основи гледао са становишта сербокроатистике. По том становишту, Срби никад и нису имали свој језик, тј. српски језик: њихов језик је одувек био српскохрватски“ (Милосављевић 2020, 29-30). А Ивић је, да подсетимо, после Александра Белића био водећи српски лингвиста. „Ивић је био најгласовитији српски језички стручњак“... Ова *Историја* је тако, преко првака српске лингвистике „сведочила да је Свети Сава говорио српскохрватским језиком, да је тим језиком говорио и писао Вук Караџић, да је њиме писао и Стојан Новаковић. Ови ставови озбиљно компромитују српску науку о језику. А компромитују и српску историографију“ (Милосављевић 2020, 30)... Чему су стремиле идеје сербокроатистике и југословенства, најконкретније се могло видети на примеру односа према Дубровнику и дубровачкој литератури. И Дубровник и дубровачка књижевност у другој Југославији су систематски изостављани из српског корпуса. Изостављани су и из едиције *Историја српског народа*... (Милосављевић 2020, 31). У данашње време се поново узбуркала хрватска културна и стручна јавност на подсећање српске стране о језичком српству Дубровника.

3. ЈЕДНА НАПОМЕНА О РАЗЛИЦИ ИЗМЕЂУ СРПСКО-ХРВАТСКОГ И ЧЕШКО-СЛОВАЧКОГ ЈЕЗИЧКО-ЕТНИЧКОГ РАЗГРАНИЧЕЊА

Неретко се у српском политичком дискурсу указује да су Срби и Хрвати требало да се демократски поделе, по узору на Чехе и Словаке. Да би то било немогуће, побринула се аустријска филологија и геополитика, подржана од неколицине хрватских делатника, још у време Илирског покрета, кроз „геополитички пројекат илирства и југословенства“. „Наиме, истовремено и паралелно се појављују два покрета: Покрет Људевита Штура и Илирски покрет. Оба покрета су се, по Кмећу, јавила истовремено: 1835. године, и трајала по седам година, све до 1843. Али су програми и учинци ових покрета били различити. Покрет Људевита Штура. – У време рађања славистике, два блиска словенска народа, Чеси и Словаци, имали су посебне народне језике. Али тако није било и са књижевним језиком. Неки од првака славистике, по народности Словаци, као што су били Јан Колар и Павел Јозеф Шафарик, али и други, сматрали да Чеси и Словаци треба да се служе једним књижевним језиком, чешким, као заједнички за оба народа. Међутим, Покрет Људевита Штура међу Словацима супротставио се таквом решењу и истакао став да словачки књижевни језик треба изградити на основу словачког народног језика... После седам година борбе, покрет Људевита Штура је у потпуности успео. Од тада Чеси и Словаци имају посебне и народне и књижевне језике. Ваљаност овог модела потврдила се током историје. Чеси и Словаци, који су се у периоду 1918-1991. налазили у истој државној заједници, Чехословачкој, лако и безболно су се раздвојили 1991. године и створили посебне државе Републику Чешку и Републику Словачку. То је било могуће и природно јер су већ од средине 19. века неговали језичку посебност“ (Милосављевић 2020, 126-127).

4. О ГЕОПОЛИТИЦИ „БОСАНСКОГ ЈЕЗИКА“

Поменутом босанском „геополитичком троуглу“, допринео је Јагићево језичко ширење хрватства на простор Босне и Херцеговине. То се десило тако што је Јагић подржао Калајев „босански језик“, који нико други из света славистике није сматрао за нешто друго него за српски језик. А повод је била академска беседа

Љубомира Стојановића 1896, која је била уприличена поводом Штросмајер-Јагићевих филолошко-политичких фалсификата у посезању за српским језиком, народом, културном баштином, територијом... „Академска беседа 1896. Љубомира Стојановића (1860-1930) био је „лабудова пјесма“ српског филолошког програма. Он је у полемици са Јагићем остао до краја доследан српском језику и српском филолошком програму; Стојановић је доследно заступао тезу да су се Срби и Хрвати до илирског покрета јасно разликовали по језику; сви Срби су штокавци и сви штокавци су Срби, без обзира на вероисповест (што је Вукова полазна теза); чакавски је сматрао хрватским језиком. Стојановић истиче да су Хрвати преузевши, захваљујући Гајевом илирском покрету, Вуков српски књижевни језик, коме је у основици Хрватима стран штокавски дијалекат, очито желели да измијене историју, чињенице и научну истину... (Ковачевић 2020, 122).

Као реакцију на Стојановићеву критику, Јагић је подржао „босански језик“ Бењамина Калаја, али не због његове научне утемељености, већ ради даљег замагљивања ствари у циљу слабљења српског језика и језичке релативизације, са циљем да се као неко средње решење испостави његов српскохрватски, тј. и хрватска варијанта „заједничког“ језика. Био је то политички и геополитички разоран ударац на српски језик и српство у Босни и Херцеговини. На том језичко-геополитичком фалсификату успостављен је „босански геополитички троугао“. Калајев назив за „босански језик“, Јагић је бранио аргументацијом да се тиме избегава спор између Срба и Хрвата око назива језика у БиХ. Јагић „подупире“ тај аргумент ставом да је то „исти онај језик што га Срби зову српским, а Хрвати хрватским“. Исту бесмислицу о преименованом српском језику изговорио је и Мирослав Крлежа, пола века после Јагића. Јагић је да се назив „босански“ не може одржати – те да се као „компромисно“ решење намеће српскохрватски – хрватски или српски...

Поменути Споразум између Срба православних и мухамеданаца потписали су: Глигорије Јефтановић, Војислав Шола, Али-бег Фирдус и Бакир-бег Тузлић, у члану 11. пише: „Народни и службени језик је српски, а писмо ћирилица. Не признаје се право завичајности никоме, ко је дошао с окупацијом или после ње, па ни њиховим потомцима, макар да су у Босни рођени.“ (Селимовић 2021:482).

Босански муслимани, као и муслимани у Рашкој области у Србији се од 1993. године именују као Бошњаци. За име свог,

преименованог, српског језика узели су „босански“. Вероватно консултујући се са својим страним менторима, па истичу и да је Дејтонски споразум потписан између осталог и „босанским језиком“. Испод Дејтонског уговора, који је потписан у Паризу 14. децембра 1995, стоје потписи на четири језика: „босанском“, енглеском, „хрватском“ и српском. Не треба никога уверавати да се ради о само два језика: енглеском и српском. „Хрватски“ и „босански“ су преименовани. За њих лингвиста Милош Ковачевић каже да је у питању „хрватска, тј. загребачка и муслиманска, тј. сарајевска варијанта српског језика. „Савремени српски језик је, дакле, један стандардно полицентричан и варијантски раслојен језик“ (Ковачевић 2020, 10)... „Научно“ оправдање за чинове преименовања српског језика пронађено је у „праву“ сваког народа да језик којим се користи као књижевним именује по својој вољи (Ковачевић исто, 11)... Због тога се данашњи српски језик заиста остварује као *српски језик и српски језици* (Ковачевић 2020, 12).

Кад су Хрвати донели Декларацију о називу и положају хрватског књижевног језика (1967), они су тај чин правдали тврдњом да је „неотуђиво право свакога народа да свој језик назива властитим именом, без обзира ради ли се о филолошком феномену који у облику засебне језичне варијанте или чак у цијелости припада и неком другом народу“ (Декларација 1967: 164). Такав је став и бошњачких лингвиста. Тако Џ. Јахић, бранећи назив босански језик, каже да је „право народа на свој назив језик, на свој национални назив језика, такођер неспорно и не подлијеже никаквим научним сумњама, па чак ни политичким“. Будући да се Бошњаци нису определили за назив језика „бошњачки“ према националном имену, већ „босански“, то би требало да значи „право да свако свој језик може да назива како хоће“ (Ковачевић 2020, 26). Наравно, у првом, па онда и у другом случају, ради се о ад хок измишљеном `праву`. Зна се да су Американци, Канађани, Бразилци, Швајцарци, Аустријанци посебне нације иако нису национално именовали „свој“ службени језик... „нема према томе никаквих разлога због којих би Хрвати и Босанци, на пример, одједном имали `право на свој језик` (Јакобсен 2010, 93-94)... То је чисто политички феномен и израз воље Хрвата и Бошњака, не водећи рачуна да се ради о српском језику.

5. ЦРНОГОРСКО „ЈЕЗИЧКО“ ОДМЕТАЊЕ ОД СРПСТВА

У Црној Гори творац језика је Војислав Никчевић, који није лингвиста нити ишта зна о лингвистици. „Није то лако: не знати ништа о језику а бити творац „црногорскога језика“ и „науке“ о њему“ (Ковачевић 240)... „Правопис црногорског језика“ сачинили су два страна лингвиста – један Хрват и једна Украјинка (Ј. Силић и Љ. Васиљева) – и један Црногорац нелингвиста (М. Перовић), као председник комисије. „Граматику црногорског језика“ сачињавала су два Хрвата (Ј. Силић и И. Прањковић) и један црногорски Муслиман (Аднан Чиргић), чија је улога очигледно била да буде „преводиолац са хрватског на црногорски“ (Ковачевић 2020, 268). Круну на заједнички хрватско-црногорски подухват у фалсификовању историје, представља докторат о „црногорском“ језику, који је Аднан Чиргић одбранио на Осјечком свеучилишту, на „хрватском“, а заправо на *српском* језику. Овај Бошњак је тако постао први доктор из области „црногорског“ језика, који је написао и бранио на једино могућем – *српском* језику.

... Ако би се за „бошњачки/босански језик“ могло рећи да почива на начелу „Гдје год нађеш згодно мјесто, ти Х убаци“, онда би начело „црногорског језика“ без сумње било: „Ђе гођ можеш, ти ријечи са *ć* (лат.с) *i* з употријеби“ (Ковачевић 2020, 303).

6. ЕВРОПСКА ПОВЕЉА О МАЊИНСКИМ ЈЕЗИЦИМА: САВРЕМЕНИ СРПСКИ ФИЛОЛОШКО-ГЕОПОЛИТИЧКИ ПАРАДОКСИ-

О језичким правима мањина међународне организације до-неле су више декларација и повеља у последњих тридесетак година. Једна од њих је Европска повеља за регионалне и мањинске језике, донесена У Стразбуру 1992. године. У тој Повељи најбитнија је дефиниција мањинских језика, а она гласи: „Регионални језици или језици мањина значе језике... који су различити од званичног језика те државе, ово не укључује дијалекте званичног језика државе, нити језике миграната“ (Део 1, Опште одредбе, члан 1, Дефиниција (Ковачевић 2020: 31).

Одбор за стандардизацију српског језика, 1998, препоручује да се назив језика „босански“ замени са називом „бошњачки“,

према имену народа – Бошњаци. Уместо да је речено да се ради о преименованом српском језику, којег Бошњаци могу да зову како хоће, али не и српске филолошке и државне установе. У вези с тим, Ковачевић указује на један филолошки и политички апсурд. Наиме, у Србији данас српски језик има статус и већинског и мањинског. Као већински у Уставу Србије се зове српски, а као мањински у Закону о мањинама зове се хрватски и босански. А ти називијезици према дефиницији мањинских језика датој у Европској повељи за регионалне и мањинске језике не могу добити статус мањинских језика, јер Повеља мањинским језицима сматра само оне „који су различити од званичног језика дате државе“. А разликују ли се „босански“ и „хрватски“ од Српског? Не разликују. Јесу ли они онда посебни мањински језици? Нису (Ковачевић 2020:39).

Хрватски лингвиста Иво Прањковић такође истиче да су „на стандардолшкој разини, хрватски, српски, босански, па и црногорски језик различити варијетети, али истог језика...“ Прањковић не каже којег. А могао би рећи – српског...

У Уставу Републике Српске амандманима на језик из 2002, каже се: „У Републици Српској у службеној употреби је српски језик екавског и ијекавског изговора, односно хрватски језик и бошњачки језик. У службеној употреби су ћирилично и латиничко писмо“ (Ковачевић исто: 165)... Претензија муслимана (Бошњаци) са „босанским“ (уместо „бошњачким“) језиком врло је јасна, и она има геополитичку и државотворну амбицију. Бошњаци, наиме, „босански“ језик сматрају домаћим, државним за све становнике Босне (Херцеговина им терминолошки, због изразитог српског порекла не одговара те је и не помињу). Другим речима бошњачки лингвисти и политичари на Калајевој неуспелој конструкцији граде „босански“ језик за све њене житеље: Бошњаке, Србе, Хрвате и остале припаднике, или, боље, присталице „босанске нације. „Босански“ је дакле некакав општи језик. Геополитичко присвајање целокупне БиХ је више него очигледно. Муслимани (Бошњаци) на овај начин себе сматрају јединим матичним народом у БиХ. Одбор за стандардизацију српског језика на челу са Павлом Ивићем донео је Одлуку која се тицала назива „босански“ језик, а одлуку су сачинили Б. Брборић, И. Клајн и П. Пипер (ниједан није србиста). Одбор је требало да понуди одговор „о (не)постојању идиома, а нарочито о његовом имену“ (Ковачевић 2020: 193). Уместо тога, Одбор се позивао на Дејтонски споразум и уместо „босански“ језик,

како стоји у Споразуму из Дејтона, предложио „бошњачки“, јер се може и у „називу језика који су одабрали (босански) препознати њихова тежња ка унитарној БиХ, у којој би владали и они и њихов језик“, те да због тога у српском језику треба именовати атрибутом бошњачки (Ковачевић 2020: 195). Одбор дакле не доводи у питање тај идиом, и не доводи у питање постојање тог језика – оријентир му је Дејтонски споразум – научно утемељено, нема шта (Ковачевић 2020:195)!

Бошњачки лингвисти редом истичу да нема суштинске разлике између босанског, српског и хрватског језика. Мидхат Риђановић тако каже: „Народ у БиХ говори једним језиком, који својим специфичностима одмах `упада у уши` свим људима изван наше земље. Он се сад зове тројако – српски, хрватски и босански“ (Риђановић 2013:41) (Ковачевић 2020: 205). Џевад Јахић чак истиче: „у нашим балканским приликама језик да би био језик не мора се обавезно битно разликовати од другог јер тај разликовни принцип није мјерило постојања, односно непостојања националних језика“ (Џ. Јахић 1999:252). Чудно резонување, засновано на праву да свако „свој“ језик зове како хоће. „Избором термина Бошњаци у значењу етнонима (имена народа) и термина *босански* у значењу глотони-ма (имена језика) муслимани су директно исказали тежњу ка унитарној БиХ, у којој би владали само они и њихов језик. И они се у складу с том тежњом и понашају“ (Ковачевић 2020:350).

Мада разликовање српског и хрватског језика није ни тешко ни немогуће, не треба очекивати да ће то разликовање бити лако прихваћено, посебно са хрватске стране. Хрватска је 1994. у Унеску заштитила свој „хрватски“ језик, а неки њени лингвисти (Сњежана Кордић) у последње време настоје да успоставе некакав *Заједнички језик* који би се пре свега односио на житеље Босне и Херцеговине, али и Србије, што значи да само Хрвати неоспорно имају свој језик, а Срби и бивши Срби у БиХ и Црној Гори имају некакав *заједнички*. Има у Србији неких књижевника и културних делатника који су прихватили ову ненаучну и геополитички мотивисану идеју.

У Изјави Хрватске академије знаности и умјетности из 2005, хрватски лингвисти се труде да докажу историјски идентитет хрватског језика. Они се при томе позивају на најмање 18. век када је стандардизован хрватски књижевни језик, док српски вежу за 19. век. При томе не кажу о којем хрватском језику је реч: кајкавском, чакавском или штокавском. Може да се говори о кајкавском, о чему

је говорио и Гај. А онда се поставља питање зашто су прешли на Вуков српски језик, како је то и сам Гај у више наврата сведочио и писао. Тако је и Томо Маретић 1899. у својој граматици и стилистици извршио нормирање тзв. хрватског књижевног језика данашњег типа, узимајући за корпус искључиво српске народне пјесме, приче и пословице, као и језик Вука Караџића и Ђура Даничића (343). Да ли хрватским лингвистима ишта значи изјава Милана Решетара о српском језику Дубровника... Ништа им не значи ни Андрија Качић Миошић ни садржај *Разјовора уједној народа словинскоја* (1756), као ни Матија Антун Релковић и његов *Сашир илићи дивји човик* (из 1762): „Ваши стари јесу српски штили, српски штили и српски писали“ (Ковачевић 2020, 345). „Најбоља дефиниција хрватског језика била би да је то `генетски модификовани језик`“ – Милорад Екмечић...

О српском писму или писмима Милош Ковачевић пише: „Српски књижевни језик има два писма – ћирилицу и латиницу... Ћирилица јесте право српско национално писмо. С њом је латиница равноправна само употребно, јер се Срби одавно служе и латиницом, на којој су написали огроман број дела из српске књижевности, науке и културе. Одрицањем од латинице, одrekli би се Дубровачке и бококорторске књижевности које су у целини писане латиницом, а које су централни део српске књижевности. Без њих би Срби изгубили два века књижевности (ренесанса и барок)... И из тих разлога латиница, уз ћирилицу, мора остати писмо српскога народа, а можда још више и због тога што би се одрицањем од латинице Хрватима и муслиманима дао аргумент за издвајање дијела српскога језика под њиховим именом, с писмом као диференцијалном особином према српском књижевном језику“ (Ковачевић 2020, 22-23).

Овде бисмо се могли и нашалити: „... И сви добили – оно што су тражили: т[акв]е „језике“ хоће они који не знају ни ко су ни откуд долазе, ни куд су наумили, ни шта је језик, а једино су научили лекцију да са Србима никад нису били ни у суседству, а камоли да су (недајбоже!) и сами, некад, били Срби: Одбор им објаснио да су, пре десетак-дванаест деценија, српски језик Хрватима потурили „хрватски вуковци“, и то функционисало пет-шест деценија, а онда им се учинило да ће бити паметнији ако устврде да то неће бити тако и да је „њихов језик“ заправо старији од српског, али се нису могли договорити ни који је то језик ни да ли је старији „полдруг стољећа“, или „седамнаест десетљећа“, или „пет

стољећа“; „Бошњаци / Бошњани“ у том су смислу много краћи и они веле да је „њихов језик“ утемељио друг Авдо на неком (трећем) свебошњачком теферичу и да је то било „десетак година прије“ него ли су то исто с „црногорским“ учинили другови Мило и Мијат¹⁴⁹ (Петровић 2021).

Али, и без шале, имајући у виду све речено, могли бисмо констатовати да се створила нова геополитичка позиција, која је за Србе и Србију (РСК, БиХ – РС, Црну Гору – српске земље) најсличнија оној из времена окупације (1878) и анексије (1908) БиХ од стране Аустроугарске, у којој је, како је говорио Јован Цвијић, Србија „опкољена“ земља, а Срби „ухапшен“ народ.

НАПОМЕНЕ

1. Бојовић Драга, „Опет о „преименовању“ (доименовању, разименовању...) српског језика у Црној Гори, и још понечему“, у: *Српско ишћинање и србистика* (Зборник радова 1, приредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић), Бачка Паланка-Ваљево, 2007.
2. Борак Светозар, *Срби кайолици, СД Др Јован Рашковић, Нови Сад, СД Зора, Београд, 1998.*
3. Гавриловић Славко, „Српски национални програм патријарха Арсенија IV Шакабенте из 1736/37“, *Зборник Мајнице српске за историју*, бр. 44, Нови Сад 1991.
4. *Globus, Zagreb, 28. сјећанј 1994.*
5. Дучић Јован, *Верујем у Боја и у Српство*, Дерета, Београд, 2004.
6. Ђилас Милован, *Њејош, владика, мислилац, владар*, Београд, 1998.
7. Екмечић Милорад, „Српски духовни простор на размеђу векова“, у: *Српски духовни простор*, Зборник радова АНУРС (Главни уредник академик Милорад Екмечић, Одговорни уредник академик Петар Мандић, Бања Лука, Српско Сарајево, 1999.
8. Јовановић Батрић, *Расрбљивање Црногораца. Сћалинов и Тићов злочин*. Српска школска књига, Београд, 2003.
9. Кнежевић Милош, „Геополитичко окружење СР Југославије“, у: *Геополитичка сћварносћ Срба*, Институт за геополитичке студије, Београд, 1997.
10. Ковачевић Милош, *Српски језик и српски језици*, Штампар „Макарије“, Београд, 2020.

¹⁴⁹ Драгољуб Петровић, Хрвати утврдили да је њихов језик старији од српског, србининфо, 24. 11. 2021. <https://srbin.info/drustvo/hrvati-utvdili-da-je-njihov-jezik-stariji-od-srpskog-lingvista-ih-patosirao/>

11. Костић М. Лазо, *Крађа српској језика*, Баден, 1964.
12. Крестић Василије, *Историја Срба у Хрватској и Славонији 1848-1914*, НИП Политика, Београд, 1991.
13. Крестић, Василије, *Бискуј Широсмајер-Хрвај, Великохрвај или Јуословен*, Гамбит, Јагодина, 2006.
14. Лакић Зоран, „Црна Гора и `великосрпски хегемонизам“, у: *Велика Србија. Истинe, заблуде, злоујојребе* (Ур. Василије Крестић и Марко Недић), Српска књижевна задруга, Београд, 2003.
15. Матовић Веселин, „Разголићно се стидуљак из заграде“, у: *Српско ијишање и србистика* (Зборник радова 1, приредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић), Бачка Паланка-Ваљево, 2007.
16. Матовић Веселин, „Не може се ријека кроз дудук натјерати“, у: *Српско ијишање и србистика* (Зборник радова 1, приредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић), Бачка Паланка-Ваљево 2007.
17. Милованчев Никола, „Дон Јаков Групковић (1883-1911): свештеник, педагог, филолог и национални радник“, у *Зборник о Србима у хрватској*, САНУ, Београд, 1989.
18. Милосављевић Петар, „Обнова свести о српској језичкој заједници“, у: *Српско ијишање и србистика*, (Зборник радова 1, приредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић), Бачка Паланка, Ваљево, 2001.
19. Милосављевић Петар, *О разликовању српској и хрватској језика*, у: Српско питање и србистика II, Лојос-Бачка Паланка, 2007.
20. Милосављевић Петар, *Историја, историографија и историологија*, Центар за српске студије, ИПС, Београд, 2020.
21. Мужих Иван, *Хрватска јолијика и јуословенска идеја*, Сплит, 1969.
22. Новаковић Стојан, *Из Хронике Десиоша Ђорђа Бранковића*, Гласник СУД, 1872.
23. *О Србима муслиманске вероисповести* (приредио Момчило Суботић), Институт за политичке студије, Београд, 2012.
24. Петровић Драгољуб, Хрвати утврдили да је њихов језик старији од српског, србин инфо, 24. 11. 2021. <https://srbin.info/drustvo/hrvatitvrdili-da-je-njihov-jezik-stariji-od-srpskog-lingvista-ih-patosirao/>
25. *Печай Милорада Екмечића*, (главни и одговорни уредник Милорад Вучелић/Љиљана Богдановић), Милорад Екмечић, „Мађарска завера“, Београд, 2018.

26. Попов Чедомир, *Велика Србија – стварности и мити*, Издавачка књижевна заједница Зорана Стојановића, Сремски Карловци-Нови Сад, 2007.
27. Стојановић Јелица, „Идентитет и статус српског језика у Црној Гори (некад и сад)“, у: *Српско питање и србистика*, (Зборник радова 1, приредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић), Бачка Паланка-Ваљево, 2007.
28. Суботић Момчило, *Политичка мисао србистике*, поглавље: „Аустро-хрватски геополитички пројекат илирства и југословенства“, Институт за политичке студије, Београд, 2010.
29. Суботић Момчило, *Идентитет и геополитичка стварности Срба*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
30. Терзић Славенко, „Реч на отварању скупа“: *Босна и Херцеговина од средњега века до новијег времена*, Београд, САНУ, 1995.

СРПСКА ПОЛИТИКА „НА ПАРЧЕ“¹⁵⁰

Термин српска политика „на парче“ први је употребио Слободан Јовановић објашњавајући замор и неуспех српске југословенске политике 30-их година 20. века, насупротив хрватског сепаратистичког националног покрета који је тежио стварању независне и самосталне хрватске државе. Мехмед Беговић, професор Правног факултета у Београду у међуратном периоду и један од најбољих познавалаца шеријатског права, Србин муслиманске вероисповести, у књизи *Муслимани у Босни и Херцеговини*, која је штампана у Београду 1938. године, између осталог пише: „Изгледа да је код Срба наступила нека врста националног замора. Стварањем заједничке државе, Срби сматрају да су постигли свој идеал и вековни сан и да развијање култа српског национализма није више потребно у новој држави. Они постепено напуштају своју националну пропаганду и организовање на бази посебног национализма, сматрајући да у новој држави треба националну акцију заснивати на широком југословенском национализму, на идеји која се поклапа са појмом државе.

Хрвати ту ствар гледају друкчије. Они су у заједничкој држави наставили да развијају култ свог посебног национализма, који је почео да граничи са националним револуционаризмом. Они нарочиту и смишљену пропаганду развијају међу муслиманима, истичући да су Срби криви за њихово осиромашење“.¹⁵¹

Уместо компромисне и штетне „политике на парче“, која је већ у првој Југославији прихватила процес конструисања нових нација, требало је разрешити питање наших муслиманских и католичких превереника; требало је прво решити српско питање и обележити српски етнички и политички простор. Ова политика је додатно збуњивала босанске муслимане. О њиховој рапапетости између старог народног српства и новог идеолошко-политички устројеног хабзбуршког хрватства, Мустафа Мулалић је записао следеће: „А Муслимани? Испитују своје словенско порекло. Турци нису. Не говоре турским језиком. Све остале особине су словенске. А да ли су српске или хрватске? За српство се знало одавно, а хрватство је нова

¹⁵⁰ Скраћена и донекле измењена верзија чланка: „Српска политика `на парче` или недостатак националне идеје“, у зборнику: *Српско ишћање на Балкану*, приредио др Момчило Суботић, Институт за политичке студије, Београд, 2013, стр. 419-434.

¹⁵¹ Мехмед Беговић, *Муслимани у Босни и Херцеговини*, Београд, 1938, 37.

ствар, нов народни покрет, који је имао окупити цео народ истога језика, који живи на југу Аустро-угарске монархије...“¹⁵²

Покушај Српског културног клуба на челу са Слободаном Јовановићем да се од остатка југословенске територије конституишу Српске земље прекинуо је Други светски рат, али и прилична конфузија око саме идеје стварања српске земље и њене реализације, с обзиром да српска политичка класа Србију није видела изван југословенске државе. Уосталом о томе сведоче и идеја и политика четничког покрета Драгољуба Михаиловића и његових идеолога Драгише Васића и Стевана Мољевића, као и послератне идеје о преуређењу државе Слободана Јовановића.

Друга, Титова комунистичка Југославија је федерализована на штету српског народа. Сведоци смо да се десио историјски и етнојезички парадокс: уместо три народа (Срби, Хрвати и Словенци) који су творили прву Југославију, на крају друге Југославије из ње је изашло шест народа. Данас је свима јасно да су три новостворене нације и њихове државе (Македонци, Црногорци и босански муслимани, данас Бошњаци) настали из српског историјског и етнојезичког супстрата. Јосип Броз је, као „последњи Хабзбург“ (Тејлор), све учинио да врати Србију на простор од пре Балканских ратова. Правећи „државу равнотеже“ Тито је инсистирао на формули „слаба Србија – јака Југославија“; у томе је имао безрезервну подршку недораслог српског политичког руководства. Српски комунистички руководиоци нису се изборили, нису ни покушали, за већу и на етнојезичком принципу засновану српску федералну јединицу, изван српске јединице остало је готово трећина, тачније 24% Срба.

Каквим су се све фалсификатима и обманама служили Броз и његови кроатоцентристи у отимању српских територија, уз прећутну сагласност српских политичара, показује пример Барање и Западног Срема – Илока и Вуковара, као српских крајева – који су припали Хрватској. Броз је наставио Павелићеву колонизацију Западног Срема и Барање, и та хрватска мегаломанија представља константу хрватске политике – од Радића и Мачека, преко Павелића и Броза до Туђмана и данашњих дана. Хрвати су тражили Барању која никад није била у саставу хрватске државе, правдајући то наводним привредним и саобраћајним везама, са захтевом да се у

¹⁵² Мустафа Мулалић, *Оријени на зајугу*, Београд, 1936, 164-165; Мулалић је био припадник Равногорског покрета Драже Михаиловића и члан Централног националног комитета

њу насели 1.500 хрватских породица – Загораца. Треба нагласити да је октобра 1944. године наредбом Врховног команданта формирана Војна управа за Барању, Бачку и Банат. Ове територије су биле издвојене из Србије. Барања је дата Хрватској, а Срем, Банат и Бачка постали су Војводина.

Драматична кроатизација Буњеваца и Шокаца имала је циљ да повећа број Хрвата у војвођанским областима како би се за Хрватску у односу на Србију избориле што повољније границе. Тзв. Ђиласова комисија користила је бројно стање Срба и Хрвата у пограничним подручјима, којима су претходно приписани Буњевци и Шокци, као аргумент код одређивања српско-хрватске границе.¹⁵³ У Брозову реторику о републичким границама као „линијама у мермеру“ које спајају а не раздвајају југословенске народе, поверовали су само српски политичари. Наиме, Барања је на основу лажних података о бројном односу Срба и Хрвата изузета из Србије и додељена Хрватској. Такође, да би се српске делови западног Срема (Вуковар и околина) доделили Хрватској, најпре је Илочки срез подељен на источни и западни део, те је, на основу хрватске већине у западном делу среза, град Илок додељен Хрватској. Без обзира на српску већину у Вуковарском срезу, с обзиром на то да је он био западно од Илока, и цео Вуковарски срез је додељен Хрватској.

„Последице насилне хрватизације Буњеваца и Шокаца у Војводини после Другог светског рата, коју су комунистичке власти спровеле помоћу полиције при органима народне власти у Војводини, биле су позитивне за Хрвате и Хрватску, а негативне за Буњевце, Шокеце и Србе у војвођанским областима и за Србију. У Србији се то, нажалост, видело тек при распаду федеративне Југославије, када су привремене републичке границе постале државне на основу арбитраже Бадинтерове комисије.“¹⁵⁴

Још један пример вођења политике на парче био је одустајање српских политичара од политичко-територијалне аутономије на простору Хрватске 1945; то је простор на којем ће се у процесу

¹⁵³ Види: Драго Његован, „Документи о насилној хрватизацији Буњеваца и Шокаца у Војводини после Другог светског рата“, у зборнику: *Етнoлинијевистичка и историјска исцрживања о Буњевцима*, уредили: проф. др Мато Пижурца, мр Сузана Кујунџић Остојић, Буњевачки информативни центар Суботица, Нови Сад, 2008, стр. 105; На челу Комисије за границе, испред Политбироа ЦК КПЈ био је Милован Ђилас, а њени чланови Милентије Поповић, Вицко Крстуловић, Јован Веселинов и Јерко Златарић, Види: Момчило Суботић, *Право на самоопредељење и југословенски експеримент: прва, друга, трећа Југославија*, ИПС, Београд, 2004, стр. 92.

¹⁵⁴ Драго Његован, нав. дело, стр. 105-106.

хрватске противустановне и насилне сецесије формирати Република Српска Крајина. Познато је како је Јосип Броз грубо одбацио предлог Моше Пијаде да се Србима у Хрватској додели аутономија, а познато је и како је на крају југословенског пута грубо изиграна српска уставна конститутивност и равноправност са Хрватима.

Наиме, Тито је, опседнут страхом од Срба, бринуо само за будућност Хрватске. После Трећег заседања ЗАВНОХ-а у Топуском говорио је Бакарићу: „Ми морамо имати јединствену Хрватску, с обзиром на то да сви вани шпекулирају на Србију, на четнике, морамо имати јединствену Хрватску и маните се те критике и тог лупања по ХСС-у“. За „Јединствену Хрватску“ требало је придобити и Србе. У Топуском, маја 1943, је дакле вођена расправа: да ли ће Срби имати своју политичку аутономију или статус равноправног народа. И овде је пресудио комунистички диктат Јосипа Броза, што је била једна од највећих подвала српском народу.¹⁵⁵

Септембра 1945. године у Загребу је одржан Први конгрес Срба у Хрватској, на којем је изабран Главни одбор Срба у Хрватској, као највише национално и политичко тело, који прихвата „равноправност и конститутивност Срба“ и условно прихвата федералну Хрватску, разумевајући да „границе федералних јединица не цијепају и не раздвајају српски народ, већ су чврсте споне које вежу све Србе у Југославији“. Видели смо колико је то трајало; нешто мало дуже него креатор овог југословенског пројекта. Идеја о два суверенитета, хрватском и српском, након хрватске сецесије, није била могућа; суверенитет је недељив, немогућа је коегзистенција заснована на идеји о „једној земљи а два господара“. Тако је створена РСК. Да нису водили политику „на парче“, а то значи уз сталне, често непотребне и штетне компромисе, Срби би 1945, по други пут обележили свој прекодрински етнички и политички простор и тако у повољнијој констелацији дочекали југословенско „раздруживање“.

У време када је Тито говорио да не жели да у Југославији буду границе које ће раздвајати већ спајати наше народе, партијски врх је поделио Рашку област између Србије и Црне Горе. Нешто касније у оквиру Србије створене су Аутономна Покрајина Војводина и Аутономна Област Косово и Метохија, која ће крајем 60-их година 20. века такође постати покрајина, с аспирацијама уздизања на ниво република са сепаратистичким претензијама. Овим је, потпуно смишљено, разбијен интегритет Србије и обесмишљена

¹⁵⁵ Види: „Срби у Хрватској, насеља, број и територијални размештај“, Београд, 1993, 142.

њена борба за ослобођење и уједињење од 1918. године. Титово кроатокомунистичко територијално разграничење вратило је Србију на простор пред Балканске ратове. Колико се ту радило о србофобији и србомржњи са геополитичким консеквенцама, говори и чињеница да Тито и његови комунистички пројектанти (међу њима и Срби) нису пристајали да се у оквиру Хрватске формирају аутономне покрајине, иако су неки њени делови вековима имали свој самосталан положај. Далмација и Дубровник, на пример, постали су хрватски тек образовањем Бановине Хрватске, а Барања после Другог светског рата. Истра такође никад није припадала Хрватској све до 1945. године. Данас је ваљда сваком јасно да Тита није занимало никакво југословенство; он је под паролом о братству и јединству бринуо само једну бригу: како да Хрватску извуче на страну победника и што је боље као републику-државу међународно позиционира. Те да прикрије страشان злочин који су Хрвати у НДХ починили над Србима.

Антисрпски савезници у југословенској држави доследно су радили на реализацији формуле о слабој Србији као услову опстанка „државе равнотеже“ или „недовршене државе“. Српско политичко руководство, не само у Србији већ и на југословенском простору, сем часних изузетака, било је опседнуто својим „врховним командантом“ и његовом југословенском креацијом, која је била у перманентној борби против „великосрпског хегемонизма“. Тако је хрватско-шиптарски клан на челу с Брозом 1958. године прикључио Косову и Метохији територију уже Србије у дужини од 42 километра са градовима Лешком и Лепосавићем и припадајућим насељима, све до јужних падина Копаоника. Албанско руководство је то правдало недостатком шуме и дрвета.

Шта је друго него политика „на парче“ или недостатак националне идеје, беспоговорно прихватање антисрпске одлуке Јосипа Броза којом се забрањује повратак стотина хиљада Срба са Космета и омогућава да се на стотине хиљада Албанаца из Албаније насели на српска имања на Косову и Метохији. Изградња бране и хидроцентралне Газиводе на северном Косову 1965. године, када је потопљено на десетине српских насеља, цркви, манастира и гробишта а Срби напустили свој завичај и одселили у централну Србију, имало је за циљ етничко чишћење Срба са Космета. Баш као што је циљ био и стварање бране Перуће у српској Крајини, када су поплављена српска села око манастира

Драговић и сам манастир, а Срби напустили своја огњишта. Ради изгона Срба рађени су и војни полигони у Хрватској, у Слуњу и у Славонији, у Набрђу.

Добрица Ћосић за српске поразе у две југословенске државе сматра најодговорније српске политичаре, а пре свега српске комунисте, „који су на власти четири деценије и својим заблудама и вазалним односом према Титу издавали интересе свог народа и тиме припомогли распаду Југославије“.¹⁵⁶

У савременим условима разбијања и распада југословенске државе и геополитичког позиционирања српског народа, уместо интегралне српске политике вођена је „политика на парче“ које је резултирала не само слабљењем српске преговарачке позиције него и урушавањем српског геополитичког положаја уопште. Због такве политике у последњих двадесетак година дошло је до редуковања и фрагментације српског историјског и етничког простора – уништења Републике Српске Крајине уз геноцид и етничко чишћење Срба са своје историјске земље; систематску ревизију Дејтонског споразума са циљем укидања Републике Српске и њеног утапање у унитарну Босну и Херцеговину; давање независности Црној Гори и њено одвајање од Србије; отимање Косова и Метохије и стварање друге албанске државе на територији Србије, уз сталне тензије на југу Србије у општинама са већинским албанским становништвом; давање државних атрибута Војводини под изговором функционалне аутономије, са циљем њеног одвајања од Србије и проблематизовање политичког статуса муслимана у Рашкој области.¹⁵⁷ Геополитички положај Срба данас најсличнији је оном после Берлинског конгреса 1878. године, када је Србија, како је говорио Јован Цвијић, била „опкољена земља“, а Срби „ухапшен народ“. И тој и таквој, резидуалној Србији нуди се чланство у ЕУ и НАТО, што њена актуелна власт „безалтернативно“ прихвата, са јасном намером удаљавања од Русије – доказаног историјског пријатеља Србије и српског народа.

У више наших радова доминирале су тезе по којима се Србија и српске земље данас налазе између идеологије југословенства и евроунијатства, те да је Србија доспела у канце евроатлантизма.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Добрица Ћосић, у Српско питање (1991): ур. Алекса Ћилас, Београд, Политика

¹⁵⁷ Види шире: Момчило Суботић, *Идентичност и геополитичка стварност Срба*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.

¹⁵⁸ Види: Момчило Суботић, „Србија између југословенства и евроунијатства“, Политичка ревија 1/2012, стр. 137-162, ИПС, Београд, 2012; Зоран Петровић Пироћанац, „Косово и

Све то је резултат слабо осмишљене националне и државне идеологије и политике, и поступање по инерцији и под притиском спољних актера, што заправо говори о недостатку националне идеје и политике. Како другачије разумети и тумачити српску политику после Дејтонског споразума, или још конкретније, како тумачити потпуно препуштање питања Космета као суштинског националног и државног питања Србије и српског народа у целини спољним, западним факторима; такво значење има формирање ЕУЛЕКС-а на Косову и Метохији, тј. пристајање да се питање суверенитета и територијалног интегритета пренесе са УН на ЕУ и препусти у руке земаља које су признале независност Косова. Слична је ствар са тражењем Мишљења Међународног суда у Хагу о међународно-правној основи косовске независности, уместо подношења тужбе против држава које су признале независност Косова. Исто се односи и на повлачење сопствене и прихватање Резолуције моћних западних држава о косовској независности, која историјску српску земљу изводи из српске државе.

Свети Владика Николај каже да Србе неће спасти вештина него врлина. Другим речима, међу српским политичарима који су водили ову „политику на парче“, било је и оних који су имали најбољу намеру, али ствар нису разумели, нису схватили ситуацију, тј. схватили су ствар на парче, па су тако и радили; нереално и само на моменат, са резонам сад нека иде овако, а доцније ћемо исправити лако. Показало се да се ништа не исправља лако, поготово ако за то исправљање нема одговарајућих савезника.

Српски политичари од 5. октобра до данас имали су само подршку Русије у политици одбране Косова и Метохије. Нажалост, у савременим српско-руским односима можемо да констатујемо следећи парадокс: док су српски политичари у Србији и другим српским земљама (Милошевић и други) водили какву-такву националну политику, у Русији је у време Јељцина вођена прозападна политика која је претила опстанку саме Русије, тако да о некој искреној помоћи братској Србији није могло бити ни говора; данас Путин уздиже Русију и настоји помоћи Србији у заштити њеног суверенитета и територијалног интегритета, али у самој Србији, тј. у њеној власти нема за то искрених савезника; у Србији је на

Метохија – од Дрезденског конгреса до почетка сецесије Албанаца“, Политичка ревија 3/2012, ИПС, Београд, 2012; Момчило Суботић, „Косово и Европска унија“, Национални интерес, 3/2012, стр. 217-238, ИПС, Београд, 2012.

власти гарнитура политичара која дозвољава да Путин „буде већи Србин од Срба“; не верује Путину него Западу који за отимање Косова Србији не нуди ништа. Данас је политика Запада оличена у тзв. Француско-немачком плану за Косово и Метохију, у коме су на отворен начин ултимативно захтева да власт у Београду пристане на независност тзв. Косова.

Тако имамо ситуацију да је политичка власт од 5. октобра 2000. до данас готово фанатични заговорник ЕУ, мање евроатлантских интеграција, јер су још свежје НАТО ране нанесене српском народу, и ставова српског народа који никад већински није подржавао ЕУ, поготово НАТО. Данас је та несразмера највећа, јер власт некадашњих противника Запада – СНС и СПС – данас представља беспоговорног заговорника ЕУ, док је у народу најмања подршка овом посрнулом, неизвесном и по српске државу и народ непријатељском концепту.

Са друге стране, према Републици Српској, која представља највећу и једину тековину српског народа у борби за југословенско наслеђе, актуелна политика у Београду не показује довољно разумевања и националне и државотворне одговорности. „Београд никада не би смио из било којих разлога да отежава положај тог народа и Републике Српске као међународно признатог државно-правног ентитета у БиХ. А у више махова је то чинио у последњих двадесетак година. Сви Срби стално треба да имају на уму да на овим просторима једино српско национално питање није ријешено. Срби у РС су, опет, дужни да негују и унапреде оно што је српско вођство на челу са Радованом Караџићем, борбом српског народа који је узео оружје у руке да брани свој опстанак, достојанство и права, уз подршку Србије, постигло у претходним дешавањима на подручју бивше Југославије и БиХ“¹⁵⁹

Посебно је актуелна српска власт пала на испиту по питању Срба у Црној Гори; данас је то поред косметских Срба најдискриминисанији и најобесправљенији народ у Европи. А њих је према попису из 2011. године 33%, за проценат више од претходног пописа; 45% је оних који говоре српским језиком, а 35% црногорским.

Под видом европских (и евроатлантских) интеграција¹⁶⁰, Србија је не само одустала од залагања за интегрално решење српског

¹⁵⁹ Проф. др Радивоје Керовић, „Дух самопрезира“, Печат, 2. август 2013, стр. 34.

¹⁶⁰ Види наш чланак: *Србија и Евројска унија*, Српска политичка мисао 01/2010, стр. 43-66, Институт за политичке студије, Београд, 2010, као и: *НАТО-изација Срба*, Политичка ревија 03/2010, стр. 69-86, Институт за политичке студије, Београд, 2010.

националног питања по европским стандардима, већ је релативизовала и питање сопствене суверености и територијалне целокупности на Косову и Метохији. Приоритет српске спољне политике постала је Европска унија и то „без алтернативе“, а паралелно с тим и политика помирења и сарадње са суседима, превасходно са Хрватском и Босном и Херцеговином,¹⁶¹ што почиње да личи на политику југословенства које Срби никако да се ослободе. Тако смо у геополитичком смислу враћени у период Берлинског конгреса када је, како је говорио Јован Цвијић – Србија била „опколјена земља“ а Срби „ухапшен народ“, а у идеолошком погледу остали заробљеници југословенске парадигме.

Свеколика српска политика и медији, поготово они финансирани споља, спас тражи у Европској унији, а Милорад Екмечић с правом указује да „Наш улазак у ЕУ изгледа да је казна, а не остварење права на поштене договоре“. Едвард Херман, аутор књиге *Политика геноцида*, која је изашла у издању „Весна инфо“ у Београду, 2010, политику Запада, превасходно САД према Србији на Косову и Метохији назива геноцидном. У интервјуу „Печату“ Херман, између осталог, каже: „Пропаганда коју спроводе медији у Србији је специфична врста пропаганде, јер служи интересима империјалне политике. Ова врста пропаганде захтева спровођење специфичне културне политике уперене против сопствене земље и народа, и њен циљ је да омогући политичку, културну, економску, војну колонизацију. И, овде не можемо више говорити о независној земљи већ о провинцији. Та провинција се зове Србија и Србија је провинција америчке империје. Гувернери у овој провинцији раде за империју. Пропаганда у медијима је подређена том циљу. Она је улизичка и покорна према империји, и има сасвим јасне задатке и редоследе потеза у спровођењу зацртане политике према Србији. Пропагандни модел, у који су укључени ови медији, своди их на марионете, играчке у служби империје. Марионетско провинцијално позориште, у којем се реализује пузајућа политика и таквој политици подређени медији, делује јако патетично. Ради се, дакле, о пропагандном моделу доведеном до екстрема: ви немате више чак ни сопствену пропаганду већ пропаганду која служи

¹⁶¹ Председник Тадић се у више наврата извинио Хрватима и муслиманима за злочине које су починили припадници српског народа, али његова „извињавајућа“ политика није изазвала сличне реакције с друге стране, па се стиче утисак да су Срби агресори и злочинци који треба да се свима извињавају.

империјалним интересима, при чему они који је спроводе у томе необично много уживају¹⁶².

Српска власт треба да се окрене према Русији, јер је ова братска земља и народ проверен историјски ослонац; кад је Русија била снажна и Срби су били снажни, кад је Русија била слаба, Срби су страдали. Тек ослоњен на Русију, наш народ постаје значајан фактор на Балкану и Европи. Руско енергетско наступање према Европи у три правца, од којих један пролази и кроз Србију, представља путоказ не само за српску привреду и економију, него и за једну нову интегрално српску геополитичку парадигму, која се уз подршку Русије може остварити.¹⁶³

НАПОМЕНЕ

1. Беговић Мехмед, *Муслимани у Босни и Херцеговини*, Београд, 1938.
2. Ерић Добрица, *Косовски венац – бројанице њовеснице од 433 чворића*, Нова књига, Алфа, Београд, 2007.
3. Керовић Радивоје, „Дух самопрезира“, Печат, 2. август 2013.
4. Милосављевић Петар, *Српско ишћање и србистика*, Логос-Бачка Паланка, Књиготворница Логос-Ваљево, 2007.
5. Милосављевић Петар, „Преименовања српског језика“, У: *Србија-џолићички и инстџиуционални изазови*, (уредили: Момчило Суботић, Живојин Ђурић), Институт за политичке студије, Београд, 2008.
6. Мулалић Мустафа, *Оријент на западу*, Београд, 1936.
7. Његован Драго, „Документи о насилној хрватизацији Буњеваца и Шокаца у Војводини после Другог светског рата“, у зборнику: *Еџнолинџистичка и истџоријска исџраживања о Буњевацама* (уредили: проф. др Мато Пижурица, мр Сузана Кујунџић Остојић), Суботица, Нови Сад, 2008.
8. Пироћанац Зоран Петровић, „Косово и Метохија – од Дрезденског конгреса до почетка сецесије Албанаца, Политичка ревија, 1/2012, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
9. Суботић Момчило, *Полићичка мисао србистике*, Институт за политичке студије, Београд, 2010.

¹⁶² Едвард Херман, „Србија је провинција америчке империје“, Печат, 26. новембар, 2010, стр. 12.

¹⁶³ Види: Момчило Суботић, *Полићичка мисао србистике*, део: „Србија и Европска унија“, Институт за политичке студије, Београд, 2010, стр. 283.

10. Суботић Момчило, *Идентитет и геополитичка стварност Срба*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
11. Суботић Момчило, „Србија између југословенства и евроунијства“, Политичка ревија, 1/2012, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
12. Херман Едвард, *Политика јеноцида*, Весна инфо, Београд, 2010.
13. Херман Едвард, „Србија је провинција америчке империје“, Печат, 26. новембар 2010.
14. Ћосић Добрица, Српско питање, Политика, Београд, 1991.

О ВИШЕСТРАНАЧЈУ КОД СРБА – ПОЛИТИКОЛОШКО-ИСТОРИЈСКИ АСПЕКТ¹⁶⁴

1. ПРЕДЈУГОСЛОВЕНСКИ ПЕРИОД

1.1. Деветнаести век

Ако бисмо правили временску периодизацију политичких партија у Србији и њихово упоређивање и истицање неких сличности и разлика, те значајних историјских момената, онда бисмо вишепартијско деловање могли осматрати кроз три периода: предјугословенски, југословенски и постјугословенски.

Неспорно је да је 19. век – век српског просветитељства, модернизације и европеизације, како се данас каже. Још у време Карађорђа и Српске револуције од 1804. имамо Велику школу 1808. (Доситеја Обрадовића Ивана Југовића), касније у Лицеј (1838), затим музеје и библиотеке, гимназије, Друштво српске словесности (1841), Велику школу (1863), Народно позориште (1869), Српско лекарско друштво и Црвени крст (1872. оснивач и председник др Владан Ђорђевић), обновљену аутокефалност Српске православне цркве (1879). Године 1882. Србија постаје краљевина, први пут од времена Немањића, на челу са краљем Миланом. Оснива Српска краљевска академија (1886), Српска књижевна задруга (1892), све до Београдског универзитета (1905).

„То је време када су маленом Србијом ходали велики људи“ – како је истицао историчар Радован Самарцић. Заиста, у време Српске револуције (Леополд Ранке) у Србији су се стицали многи велики и значајни Срби. Доситеј, светски путник и интелектуалац европског формата. Пре европског путовања Доситеј је 10 година провео у посној и убогој Српској Далмацији (Радуловић, 1990), затим ту је Иван Југовић, тј. Милан Савић, затим Теодор Филиповић, тј. Божидар Грујовић, а живе везе са Карађорђевићим устаницима одржавао је и митрополит Стефан Стратимировић и владика новоградски Јован Јовановић и други. Ту је Вук Караџић, Јован Стерија Поповић, ту су и други интелектуалци који су се сјатили у Србији,

¹⁶⁴ Донекле прерађен чланак под истоименим насловом објављен у часопису Политичка ревија 01/2022, ИПС, Београд, 2022, стр. 51-69.

као професори и научници. Многи који су студирали у иностранству по плану српске државе и вратили се да јој буду од користи.

Ту су и Срби католици; први председник СКА био је Србин католик, Јосиф Панчић, ботаничар и зоолог, који је прешао у православље (мали број Срба се вратио у православље из других деноминација). У Београду су и Срби католици: Матија Бан, Медо Пуцић, Лујо Војновић (његов брат Иво Војновић; драме *Смрт Мајке Јујовића*, *Лазарево васкрсење*; али он није живео и деловао у Србији), затим Јован Ђаја (1846 – 1928), један од најугледнијих новинара у Србији, посланик у Турској, др Александар Ђаја, агроном, др Симиша Ђаја, професор фармацеутике у Београду; ђенерал Драгутин Франасовић, са Корчуле, прешао све чинове у српској војсци – до ђенерала, ађутант кнеза Милана и три пута министар војни Краљевине Србије итд.

Наравно, међу њих спадају и значајни српски политичари и државници, што је и тема овог чланка, који су постали и оснивачи првих политичких странака у Србији. Ту бисмо могли повући једну лако уочљиво државотворну вертикалу међу тим значајним именима. То су за време владавине кнеза Александра Карађорђевића (занимљиво је да је кнез Александар Карађорђевић био ађутант код кнеза Михаила до смене власти, прим. аут.): Тома Вучић Перишић, као прек и насилан човек био је „други кнез Милош“, и не може се сврстати у узорне српске државнике; Аврам Петронијевић, образован, светски човек води Србију кроз бурне године како на унутрашњем тако и на спољном плану – до смрти 1852; замењује га на Влади Илија Гарашанин, министар унутрашњих послова, творац чувеног „Начертанија“. За време кнеза Александра Карађорђевића Србија је војнички помагала Српску Војводину, и ту је посебно место имао Стеван Петровић Книћанин. Гарашанин ће бити председник Министарског савета код кнеза Михаила Обреновића од 1861. до 1867. Михаило га је сменио јер се противио његовом браку са рођаком Катарином Константиновић, унуком газда Јевремовом (Михаило јој је написао песму: „Што се море мисли моје“). Није неважно истаћи да је Михаила напустила супруга Јулија Хуњади и отишла љубавнику. Михаило је, пак, имао ванбрачног сина Велимира (новинар „Политике“?) са неком Словенком, али га очигледно није признао, иначе би питање наслеђа другачије било решено.

У несређеним породицама расли су и живели сви Обреновићи, поготово Милан и Александар, а среће нису имали ни са својим

женама – попут Топаловића у Маратонцима. Као велику заслугу кнеза Михаила треба истакнути 1867. годину и ослобођење градова – тврђава (Београд, Смедерево, Кладово и Шабац) и протеривање Турака. Томе је свој велики допринос дао и Јован Ристић, посланик (капућехаја) у Цариграду.

Да наставимо поменути вертикалу. Након Илије Гарашанина следи Јован Ристић, оснивач и председник Либералне странке (1881, страначко гласило *Српска застава*, чије је уредник и одличан списатељ: Живан Живановић, писац *Полијичке историје Србије*, зет Аписов; оженио је Аписову старију сестру Јелену, прву у рангу Више женске школе). Председник либерала до уједињења у прву Југославију био је Стојан Рибарац, а странка је поред интелигенције окупљала и трговце, људе од традиције, и била је изразито национална и државотворна. Ристић је био најдржавотворнији српски политичар уопште (по политичком карактеру, ставу и политичкој постојаности и родољубљу најближа му је легендарна тројка политичара из Српске Војводине: Светозар Милетић, Михаило Полит Десанчић и Јаша Томић). Образован, упоран, са израженим политичким и дипломатским стилем, намесник и кнезу Милану и краљу Александру Обреновићу.

Један од најзначајнијих датума у историји модерне Србије је свакако Берлински конгрес (1878). Велики је допринос Јована Ристића, који се у кулоарима, будући да је није могао да присуствује самом конгресу, сусретао са главним креаторима на Конгресу, на којем је Србија призната као независна држава.¹⁶⁵

Никола Пашић, оснивач и председник Народне радикалне странке (1881 – гласило *Самоуправа*, уредник Пера Тодоровић, један од првих радикала, од којих је одбачен због покушаја да их наговори за коалицију са напредњацима, након тога – Дворски новинар – *Мале новине*). Пашић је творац парламентаризма у Србији, у 45 година дугој политичкој каријери у 25 мандата био је председник владе Краљевине Србије и Краљевине СХС. (Генерал Сава Грујић,

¹⁶⁵ Овде треба „увезати“ две значајне личности: Леополда Ранкеа и Јована Ристића. Ранке је писац огромног дела; важи за највећег немачког историчара 19. века... Јован Ристић, посветио му је своју академску беседу под називом „Леополд Ранке и ослобођење Србије“ (1892). Ристић је био и Ранкеов студент, а постоји прича да је Ристић на Берлинском конгресу свог професора подсетио на давну сарадњу са Вуком Караџићем. Ристић је био шеф српске делегације а Ранке саветник најмоћнијег човека Конгреса Ота фон Бизмарка. На том Конгресу Србија и Црна Гора су признате као независне државе, а Србија је увећана за пет округа: нишки, пиротски, врањски, лесковачки и топлички.

радикал, био је председник Владе седам пута, Чедомиљ Мијатовић био је у шест наврата што председник што министар разних ресора, затим др Владан Ђорђевић, па самосталци Љуба Стојановић, Љуба Давидовић, Никола Узуновић...) Радикали нису могли остати на учењу Светозара Марковића који није признавао ни веру ни породицу, а требало је ући у српско неписмено и сиромашно село.

Милан Пироћанац, председник Напредне странке (1881 – 1886), а након њега ту функцију су обављали: Милутин Гарашанин, Чедомиљ Мијатовић, Стојан Новаковић, (страначки орган „напредњака“ било је *Videlo*). Странка се углавном поистовећивала са краљем Миланом. Кад су напредњаци остали без подршке краља (1896) – Гарашанин је распустио странку. Иако је важила као Дворска странка, треба рећи да је краљ Милан, као и касније краљ Александар правило разне коалиције између ове три странке, што је доводило до њихових жестоких и насилних окршаја, убистава, паљевина, итд. Краљ Милан је био немилосрдан у кажњавању побуњеника, као што је било у време Тимочке буне (1883), кад је насилно с војском кренуо да узима оружје од становника Зајечара и околине. Насилне и погибелне биле су и Тополска буна 1885, Ивањдански атентат (1899) и сл... Било је велике омразе и сукоба међу странкама. Тако су напредњаци страдали од радикалске освете када је Милан уместо њих 1887. у владу поставио радикале – убијено је више од 140 људи, спаљено неколико стотина кућа, амбара, летине и слично. Овакви и слични изливи беса и братомржње дешавали су се више пута у наредним годинама.

Стојан (рођен као Коста, па је касније своје име посрбио) Новаковић, гласовити српски историчар и филолог, председник владе и министар у више наврата, како у владама последњих Обреновића, тако и на почетку 20. века, у владама краља Петра Карађорђевића. Ово је период парламентарних влада, за разлику од 19. века у којем је Србија имала уставе: два Милошева: Сретењски (1835) затим тзв. турски (1838), а потом Намеснички (1869), затим Миланов (1888), Александров (1901), Александров (1903), али ови уставни нису досегли до парламентаризма, већ само до министарских савета и владе, а у Михаилово време до скупштине.

За разлику од данашње српске партијске сцене, где је прелазак из једне странке у другу готово нормална ствар (један председнички кандидат се на изборима појавио као симбол такве политичке праксе као „Бели Прелетачевић“), то се, међутим, у 19. веку у

периоду настанка и деловања првих политичких странака у Србији није могло ни замислити. Партије су чврсто држале своје позиције. Треба нагласити да су питање уједињења Србије са осталим деловима српског народа у БиХ, Војводини, делу Хрватске биле стално присутне теме у политичким плановима кнеза Михаила, Јована Ристића и Стојана Новаковића.

1.2. Двадесети век

Устав из 1901, који су напредњаци прихватили, иако је био крајње апсолутистички, прихватио је и већински део радикала, док се мањински део издвојио у тз. самосталце, што је довело до поделе у редовима радикала на радикале и самосталце. У веома турбулентним и ратним годинама, све до уједињења у Краљевину СХС, на власти ће бити углавном радикали и самосталци, уз декоративно учешће либерала и напредњака. Иако се за ове бурне године каже да су биле „златно доба српског парламентаризма“, њих су оптерећивали и политичке прилике у околним српским земљама.

Ово је период Анексије Босне и Херцеговине од стране А/У (1908), која је изазвала велике демонстрације у Београду, да би српска влада у марту 1909, изјавила да Анексија на угрожава интересе Србије. На анексију је слично реаговала и Русија, заносећи се обећаним правом пролаза кроз мореузе Босфор и Дарданеле. Након Ријечке и Задарске резолуције (септембар 1905), у којима су хрватски представници признали Србе као нацију и одустали од својатања Босне и Херцеговине, формирана је Хрватско-српска коалиција (1906) на челу са Франом Супилом и Светозаром Прибићевићем (Прибићевић 1999). Међутим, 1909. године у Хрватској се одвија Велеиздајнички процес против 53 Србина, члана Српске самосталне странке, која је са Хрватском странком права чинила Хрватско-српску коалицију. Оптужени су да су сарађивали са властима Краљевине Србије у завери, са циљем уједињења Јужних Словена у заједничку државу са Србијом. Такође, паралелно је вођен тзв. Фридјунгов процес, у којем историчар и академик Царске академије наука Хајнрих Фридјунг у чланку „Аустроугарска и Србија“ оптужује четворицу неименованих чланова Коалиције, да су за своје деловање примили новац од МИП-а Краљевине Србије. Треба поменути, да су победе Србије у Балканским ратовима 1912/1913. изазвале талас одушевљења у јужнословенским крајевима под А/У,

што је допринело победи Хрватско-српске коалиције на изборима 1913, која је током рата имала већину у Сабору, свакако захваљујући опортунистичкој политици њеног вођства. Богдан Медаковић био је председник Сабора током Првог светског рата, и та чињеница је имала утицаја на какав-такав опстанак Срба у Хрватској. Иначе, према сведочењу Ивана Рибара, српском народу у Хрватској била је намењена судбина покоља који су планирали франковци са неким круговима у Бечу. Рибар каже да би се то и десило да Срба, како он наводи, није било преко 650 хиљада (Рибар 1965).

То је време оснивања Народне одбране (1808), затим „Организације Уједињење или смрт“, познатије као „Црна Рука“ (1911), којој је на челу био један од водећих завереника Драгутин Димитријевић Апис, начелник обавештајног одељења у Генералштабу. Гласило „Црне руке“ *Пијемонти* уређивао је Љуба Јовановић – Чупа. Апису је приписивана умешаност у Сарајевски атентат 1914. По узору на загребачки, вођен је и Бањалучки велеиздајнички процес (1915) против 156 Срба; ниједан Србин, члан Босанског сабора није био на слободи. Треба истаћи да су учесници мајског преврата, поред Аписа, били и пуковник Петар Мишић, пуковник Александар Машин (девер Драге Луњевице Машин) и други, као и поручник Петар Живковић, који ће касније одступити и бити оснивач тзв. „Беле руке“, а потом и Командант гарде. Аписа су у почетку подржавали и регент Александар, као и Никола Пашић. И политика и Врховна команда (војвода Путник је био наклоњен Апису) су знали за постојање „Црне руке“. Апис је обавестио Пашића о постојању и циљевима организације, а овај му је одговорио: „Ви можете радити, али бићете ухапшени када ми то будемо хтели“. Солунски процес на којем су, наводно због атентата на Александра, а у ствари због, наводне умешаности у Сарајевски атентат, ликвидирани пуковник Апис, мајор Љубомир Вуловић и Раде Малобабић. Да нису претходно погинули били би сигурно стрељани на овом суђењу и војвода Вук (потпуковник Војин Поповић) и мајор Војислав Танкосић (Турлаков 2001, 142). Овај злочин уздрмао је на дуже време српску политичку сцену, и крајње негативно деловао на српску политику (гео)политичку оријентацију. Апису и друговима судио је његов некадашњи професор у Војној академији, па блискомишљеник и завереник, потом радикалски посланик и војни експерт, пуковник Петар Мишић. Бедно, срамотно!

Никола Пашић и владајући радикали у више наврата су показали да они нису државотворна, ни национална, српска, већ југословенска странка. О томе сведоче бар три-четири кључна доказа. Први је Нишка декларација (1914), у којој Пашић и Влада за ратни циљ Србије проглашава ослобођење и уједињење Србије и Срба и неослобођене браће Словенаца и Хрвата, који то од Србије нису тражили, напротив, били су на супротној страни фронта. Декларација је донета у време када у Церској и Колубарској бици Хрвати, уз Чехе убијају и врше покољ у Мачви и Подрињу. Дакле, уместо тзв. малог решења које је значило проширену Србију, ограничену на већински српске делове Двојне монархије, на које су га упућивали руски савезници, па и сам цар Николај Други, преко министра Сергеја Сазонова, Пашић се определио за „велико решење“, које обухватало све етнички југословенске крајеве. Очигледно да је на њега, преко Јована Цвијића и Александра Белића, његових главних саветника, снажно утицала „Штросмајер-Јагићева“ теорија о „једном троименом народу“, која ће за Хрвате и Словенце имати орочен геополитички смисао до стварања њихових националних држава, Хрватске и Словеније, што је изазвало пометњу међу српским политичким партијама. Ова хрватска подметачина о „троименом“ народу нашла је своје место и у Видовданском уставу (1921) у којем је и језик назван „српско-хрватско-словеначки“, што је најобичнији фалсификат и бесмислица. Други доказ о Пашићевом државном експерименту представља оснивање Југословенског одбора (30. април 1915), када је просто ловио по иностранству хрватске и словеначке представнике за тај одбор, да према Западу демонстрира југословенску политику уједињења. Већина чланова ЈО били су чланови масонских ложа, па се и каснија Југославија, односно Краљевина СХС, може сматрати и масонским делом.

У више наврата су Пашићу, Трумбић и Супило, хрватски чланови ЈО, иначе бивши праваши, давали до знања да њих интересује само идеја самосталне и велике Хрватске. Супило је отворено говорио о супериорности Хрвата због католичке вере, и „да би до уједињења могло доћи само уколико то желе Хрвати, а да они то неће“ (Шепић 1968, 281). Трумбић, пак, је истицао да је Дрина, Сава и Дунав „санитарна линија“ или „демаркациона линија“ која дели пречанске крајеве од Србије. Управо је са руске стране долазила бојазан од католичанства будуће југословенске државе, на шта су опомињали Пашића. „Мало решење“ имало је ослонац и у

понуди западних савезника. Тако долазимо до трећег доказа, а то је Лондонски споразум (26. април 1915), који је нудио стварање територијално заокружене српске етничке територије, са пола Македоније, северном Албанијом, Босном и Херцеговином и већом облашћу Јадранског приморја у Далмацији, до рта Планке, изнад Сплита, под условом да се Србија одрекне југословенских тежњи и приступи обнови „балканског блока“. Следећи, четврти доказ Пашићевих, и Александрових југословенских амбиција, представљала је Женевска конференција (30. октобар 1918) Двадесет деветог октобра 1918. у Загребу је формирано Народно веће Државе Словенаца, Хрвата и Срба, које није признала ниједна држава, али јесте Никола Пашић, који је предводио делегацију Владе Србије на Женевској конференцији новембра 1918, у преговорима са ЈО и представницима Народног већа око уређења будуће државе. Поред Пашића са српске стране били су опозиционари Милорад Драшковић, Војислав Маринковић и Марко Трифковић, од Народног вијећа: Корошец са Чингријом и Жерјавим, и од ЈО: Трумбић, Грегорин, Душан Васиљевић, Никола Стојановић и Јован Бањанин. Донета је тзв. Женевска декларација која прихвата предлог НВ и ЈО о дуалистичком уређењу нове југословенске државе. Женевска декларација, тј. креатори ове декларације, под иницијативом хрватских представника, стајали су под утиском Аустроугарске нагодбе из 1867. године и Декларација је изражавала оснивање државе са двојном државношћу. Остварени су Супилови и Трумбићеви идеали... „пазите, нас има осам милиона, а вас само четири. То морате узети у обзир“ – истицао је Трумбић. Он је Србе из непризнате државе СХС узимао за своје. Држава би се делила на хрватски део и Србију и Црну Гору. Пашићу је ово, наводно, „спаковала“ опозиција, поготово самосталци, која је имала више разумевања за представнике Хрвата него за српске интересе.

Поменули смо државотворност првака српских војвођанских странака: Светозара Милетића, Михаила Полит Десанчића и Јаше Томића. Овом приликом само да кажемо следеће. Светозар Милетић (1826-1901) био је најзначајнија политичка личност међу војвођанским Србима. За његово име везана је Српска народна слободумна странка која је основана Бечкеречким споразумом 28. јануара 1869. године. (страначко гласило *Застава*). Позната је Милетићева мисао: „Јер и ми Срби смо и Срби и грађани“. Суштина Милетићеве националне мисли сводила се на ово: „Срби морају имати

своју независну и уједињену државу. Док се то не оствари, Србима у Угарској неопходна је аутономија ради заштите свог националног бића“ (Попов/Микавица 1999, 232). Милетић, као и његови политички наследници Михаило Полит Десанчић и Јаша Томић, видео је српску државу (са Србијом уједињене: Српска Војводина, Босна и Херцеговина, Црна Гора и Стара Србија) у некој врсти федерације или конфедерације са Бугарском. Никако са Хрватском, на шта ће се под утицајем Штросмајерове идеологије југословенства, али и већине српских интелектуалаца одлучити Српска Влада почетком Првог светског рата. Наиме, и Милетић и његови наследници добро су упознали антисрпску димензију и суштину „аустро-хрватског геополитичког пројекта илирства и југословенства“.

Михаило Полит Десанчић (1833-1920) је из СНСС издвојио своје либерално крило и 1887. основао Српску либералну странку (страначки орган *Браник*), док је у постојећој странци у којој је остало радикално језгро оформљена Радикална странка (лист *Застава*) а странку је наставио да води Јаша Томић, који је био зет Св. Милетића) О родољубљу, здравој политичкој и националној мисли ове двојице политичких људи, сведоче следеће реченице: Либерал Полит је истицао да је право сваког народа на националну државу, сматрајући да тамо где је нација подељена на више држава, као што је случај са Србима, законито према овом начелу, треба да дође до уједињења делова у целину и до стварања једне државе... Крајњи смисао ове идеје исказао је на скупштини у Новом Саду 1918, када је Полит закључио да је његова Српска либерална странка испунила историјски задатак и да у новој држави, Краљевини СХС, нема довољно разлога за даље деловање. Кад је у Темишвару дочекао ослободилачку српску војску Десанчићу се, уместо Српске Војводине у Хабзбуршкој монархији, „јасно указивала велика Србија“, за коју је мислио да ће дефинитивно постати највећа држава на Балкану (Микавица 2007, 428). О Јаши Томићу (1856-1922), овом приликом, само толико да је био један од ретких противника доктрине о „троименом народу“. Говорио је да треба прво „обући српску кошуљу“, па тек онда „југословенски капут“. Пресудно је утицао на одлуку Велике народне скупштине да се Банат, Бачка и Барања (Срем је то учино дан раније) прикључе Краљевини Србији непосредно, без посредовања Загреба (Ракић 1986).

2. ЈУГОСЛОВЕНСКИ ПЕРИОД

2.1. Прва Југославија

Питање облика државног уређења је узрок сталних сукоба и пропасти прве југословенске државе. Године 1919. основана је у Сарајеву Демократска заједница – касније Демократска странка у коју су ушле самостална радикална странка, напредњачка, либерална (народна), један део радикала, део српско-хрватске коалиције, либерали из Словеније и још неке мање групе из БиХ и Далмације. Њени главни људи били су Љуба Давидовић и Светозар Прибићевић. Имала је свој лист „Демократија“, под уредништвом Владимира Ћоровића. Комунистичка партија Југославије основана 1919. На првим изборима јуна 1920. заузела је треће место са 58 посланика. Законом о заштити државе (1921) забрањен јој је рад.

Године 1919. Љубомир Стојановић, вођа самосталаца и некадашњи председник Владе, основао је Републиканску странку. Њен партијски орган звао се, у складу са идеолошком оријентацијом и називом странке, „Република“. Маја 1919. основан је Усташа-Хрватски ослободилачки покрет у Грацу – један од главних оснивача били су Ивица Франк, син Јосипа Франка, шефа Чисте странке права, и Стјепан Саркотић, последњи А/У гувернер БиХ.

Новембра 1920. у Загребу су Хрвати протестовали против уједињења. Радић и његове присталице говорили су да им је нова држава наметнута. Радић је тражио „неутралну сељачку републику Хрватску“, односно да се Хрватској „по праву самоодређења“ призна пуна државност (Чулиновић 1961, 159). Српски политичари, попут Стојана Протића, почели су да удовољавају Хрватима и праве планове о федерализацији државе, на племенске аутономије. Томе се жестоко противио Светозар Прибићевић, који је стајао на становишту хрватске, штросмајеровско-јагићевске теорије по којој су Срби, Хрвати и Словенци један народ – теорија о „троплеменом“ народу. Од доношења Видовданског устава до његовог укидања 9. јануара 1929, Народна скупштина је бирана још три пута марта 1923, фебруара 1925. и септембра 1927. године. Међутим, држава састављена од дојучерашњих ратних непријатеља, историјски неутемељена, није имала базни консензус заснован на „вољи народа“. Године 1924. Прибићевић из Демократске странке издваја своју Самосталну демократску странку. Радић се одриче републиканизма и 1925.

улази у владу; владе се мењају као на текућој траци. Као министар просвете Радић је за кратко време сменио читав низ Срба професора Универзитета у Загребу – дао их је „умировити“. Прибићевић и Радић 1927. године праве коалицију – Сељачко демократску коалицију (СДК). Тако сад Прибићевић долази на позиције Радића, и жестоко удара по централизму. Децембра 1926. умире Пашић. Краљ Александар у јануару 1929. суспендује Устав и парламентарни партијски систем, уводи лични режим и за председника Владе именује генерала Петра Живковића. Почетком септембра 1931. октроисао је нови Устав. Српске политичке странке се расипају – оне се даље деле, за разлику од хрватских које након Загребачких пунктација (1932) траже повратак на 1918. годину. Потписници ових пунктација су: В. Мачек (који је у ствари био Словенац, и у том смислу подсећао је на бискупа Антона Махнича, такође Словенца, који је рекао: „Рођен сам као Словенац а умрећу као Хрват“), Ј. Предавец, Јурај Шутеј (ХСС), затим три Србина, Душан Бошковић (адвокат из Панчева), прота Душан Кецмановић из БиХ и Сава Косановић (министар у Симовићевој влади, а после другог светског рата Титов министар и амбасадор, иначе Теслин сестрић), Хинко Кризман, Вјаћеслав Вилдер испред СДС (Светозар Прибићевић је био интерниран), као и усташки идеолог Миле Будак. После „пунктација“ Мачек је био затворен, као и Корошец, (конфиниран на Хвару), али Мачек и из затвора изјављује да је Југославија болесник који „болује од неизлечиве болести, који ће сигурно умрети, а та смрт ослободиће Хрватску“. У њима се тражи повратак на исходишну 1918. годину, осуђује централизам и тражи федералистичко преуређење Краљевине Југославије. Краљ Александар у низу свакојаких довијања и импровизација (1928. намеравао ја да изврши тзв. ампутацију Хрватске) 1933. оснива Југословенску националну странку (делови радикала, демократа и десно крило Словеначке народне странке). ЈНС, у чијем вођству су између осталих били: Петар Живковић, Милан Сршкић, Никола Узуновић, Богољуб Јевтић... , заснована је на централизму и југословенском унитаризму, чији је циљ да развија „југословенску националну мисао“. Интересантно је мишљење Љубе Стојановића: „У Србији, пре рата, зато што су били сви Срби, није било никаквог јединственог српског фронта, већ су били подељени у политичке партије. Тако подељени дошли су у нову државу, у нади да ће се тако поделити и нови држављани. Али, преварили су се. Сем Срба, остали то нису чинили. Тако

у Срба ни сад нема тог јединственог фронта, а надам се, неће га ни бити...“ (Турлаков 2001, 183). Но, није само Љуба Стојановић тако мислио и тако говорио.

У борби против Шестојануарског режима, федералистичким концепцијама приклањају се и Драгољуб, вођа левог крила Земљорадничке странке, као и првак Демократске странке Љуба Давидовић. Давидовић је био на становишту да се поред три културно-национална центра (Београд, Загреб, Љубљана) створи и четврта политичко-државноправна јединица, коју би сачињавали Босна и Херцеговина и Јужна Далмација (Радојевић 1994, 237). Све у свему, у Хрватској су странке не само преживеле, него и створиле снажан хрватски национални фронт који је настојао да интернационализује тзв. хрватско питање, с крајњим циљем њеног осамостаљења и стварања независне хрватске државе. За то време српске политичке странке, разбијене и обезглављене, водиле су партијске борбе уместо националне, државотворне; водиле су „политику на парче“. То се посебно манифестовало у време избора 1935. и 1938. „Србијанска опозиција“ предвођена Љубом Давидовићем, демократом и Јованом Јовановићем Пижоном, земљорадником (Савез земљорадника), отићи ће на ноге Мачеку, са молбом да буде носилац заједничке листе на изборима, које је влада Б. Јевтића расписала за 5. мај 1935. Тој опозицији придружили су се и ЈМО Мехмеда Спахе. Мачеку су понудили вођство само зато што нису могли између себе да се поговоре, ко ће бити носилац листе. Дакле, једна чиста људска и морална беда, али и знак потпуног српског дебакла и националног и државног ћорсокака... На изборима је победила владина листа на челу са Б. Јевтићем, али се она није дуго задржала на власти. Мандат је припао Милану Стојадиновићу који је са делом радикалне странке, ЈМО Мехмеда Спахе и Словеначком народном странком попа Корошеца направио – Југословенску радикалну заједницу, која је заобишла ХСС и Мачека, јер Хрвати нису хтели да преговарају са непоузданим и подељеним српским странкама. Потпуно је неприхватљива уврежена формулација по којој Стојадиновић није хтео у ЈРЗ Мачекову ХСС, јер се њих двојица нису подносили. То је крајње неозбиљно. Неозбиљно је решавати тзв. хрватско питање без њихове најјаче странке – националног покрета. Стојадиновић је у српској јавности постао омрзнут у време обнове конкордата са Ватиканом 1937, када су се десиле познате крваве литије – сукоб полиције с архијерејима и свештеницима СПЦ, што је узроковало

смрт патријарха Варнаве Росића (23. јул 1937). Отуда није тешко разумети стварање Удружене опозиције од делова радикала Аце Станојевића, демократа Љубе Давидовића и земљорадника Пижона и Драгољуба Јовановића у Фаркашићу крај Загреба 1937. године. Опет је на челу листе за изборе 1938. био Мачек. Поновила се дакле ситуација са Женевске конференције (1918), кад је Трумбић, уз помоћ српске опозиције, разбијених српских политичких странака, „средио“ Пашића. Сад је Мачек, требало, са српским гласовима, да „среди“ Стојадиновића. Чиста српска класика, која је увек била спремна да због страначких интереса, жртвује све националне и државне интересе. Уследила је промена на челу владе и Споразум Цветковић-Мачек, који је био корак ка хрватској државној независности. Бановина Хрватска је тако устројена да је била потпуно суверена на сопственој територији, али је задржала право да се пита и консултује и у остатку Југославије, што је био главни разлог што Српски културни клуб (Слободан Јовановић, Драгослав Страњаковић, Прица и остали) није успео да од остатка територије образује Српске земље (Србија, Црна Гора, БиХ и Војводина). Споразум су између осталих сачинили и српски правници: Ђорђе Тасић, Михаило Константиновић и Михаило Илић (све професори Правног факултета у Београду, а међу Хрватима је нарочито уважаван Михаило Константиновић, чији је син је Радомир Константиновић, аутор *Филозофије њаланке*). Споразум је прихватио део Савеза земљорадника Драгољуба Јовановића, његово лево крило и ниједна друга српска политичка странка. Бановина је убрзо прерасла у НДХ која је учинила незапамћен покољ над српским народом. Српски политичари из СДС тзв. самосталци (Срђан Будисављевић, Сава Косановић, Јован Бањанин и други), држали су се „хрватобојажљиво“, потпуно у сенци ХСС, нису ни помишљали да траже аутономију за Србе у Хрватској, али су зато подржавали хрватске захтеве за аутономију Војводине и Космета (неспорне српске земље) и били у сталном сукобу са СКК и његовим органом „Српским гласом“, око наводног српског хегемонизма, одбацујући залагање СКК да треба организовати самоопредељење Срба у Хрватској, сматрајући такав захтев „бесмисленим у уједињеној Југославији“ (Станишић 1999, 153).

2.2. Друга Југославија

Дошао је Други светски рат. Влада у Лондону, а потом у Каиру у сталним је споровима. Формално још припадају различитим странкама. КПЈ на челу са Титом симулира борбу против окупатора, а главни јој је циљ уништење српске четничке војске и Србије као државе. Споразум Тито-Шубашић, јуна 1944, један број Срба је оцењивао као репризу Цветковић-Мачековог споразумевања, а Слободан Јовановић је био мишљења да је „Черчил овакав став према Титу узео само зато да би одвојио Хрвате од Павелића, и самим тим од Немаца“. Судбина четничког Равногорског покрета Д. Михаиловића, па и судбина југословенске владе у Лондону, као и судбина српског народа је већ увелико била одређена. Под притиском Черчила, краљ Петар 12. септембра 1944, шаље апел југословенским народима да ступе у НОВ под вођством Тита. Поставља се питање где су били српски министри када је краљ Петар упутио овакав капитулантски апел, који ће за године унапред одредити судбину Србије и српског народа у целини (Ђуретић 1983, 209). Марта 1945. образована је Привремена народна влада у којој су били: демократа Милан Грол, на месту потпредседника, и као чланови: Шубашић, министар спољних послова и Шутеј, министар финансија (ХСС), самосталци Будисављевић и Косановић, земљораднички првак Драгољуб Јовановић, и „југословени“ Гризогоно и Кумануди (Јовановић-Павловић 1993). Грол је реактивирао и страначки лист „Демократија“. Међутим, био је то само политички декор који је требало да замагли очи домаћој и иностраној јавности. Све ове странке су укинуте и велики број њихових припадника завршио је у затвору. Затворен је и члан демократа, познати писац Борислав Пекић, као и земљорадник Драгољуб Јовановић (написао познате *Полиитичке усйомене* и *Људи, људи...* из Сремско-митровачке казнионице). В. Коштуница и Коста Чавошки на ову тему су написали књигу под насловом *Страначки илурализам или монизам: обнова и заширање йослерайне ойозиције*.

Јосип Броз је улазећи у ослобођени Београд рекао да се нове власти у Србији имају понашати као окупатори. За разлику од краља Александра који је настојао да створи барем политички тип Југословена, и који је наводно приликом атентата рекао „Чувајте ми Југославију“, Јосип Броз се, под геслом „братства и јединства“ и борбе против „великосрпског хегемонизма“, клонио сваког

југословенства, усмерен искључиво да одржи и сачува Хрватску у што већем територијалном обиму.

Није тешко закључити зашто је Јосип Броз укинуо вишестраначки политички систем. Он је доследно следио партијски и свој лични став о „великосрпској хегемонији“ која „социјално и национално угњетава“ несрпске нације. Поступио је у складу са одлукама Петог конгреса Коминтерне (1924), које говоре о праву народа на самоопредељење и разбијање тек успостављене југословенске државе. Ове одлуке следиће и југословенски комунисти на свом Трећем (1926) и нарочито Четвртом конгресу КПЈ одржаном у Дрездену 1928, на којем се захтева разбијање Југославије кроз стварање независних држава Хрватске, Словеније, Македоније, затим Црне Горе (црногорска нација – први пут у званичним партијским документима), док би Космет био прикључен независној и уједињеној Албанији, а право на отцепљење дато је и мађарској националној мањини у северној Војводини, што је Србију сводило у преткумановске границе. Ова политика настављена је на Сплитском пленуму КПЈ (1935), да би 1940. на Петој партијској конференцији, у Загребу, Броз и КПЈ донели одлуку да се Југославија брани, и након рата конституише као федерализована држава, заснована на праву самоодређења до отцепљења. Због тога је тек крајем 1945. основана КП Србије, и том приликом је Тито осуо палбу на српске националисте и шовинисте, ни мање ни више, него због тога што Буњевце не зову Хрватима. Броз није питао Буњевце – зашто су Буњевци, а не Хрвати! Али је донео одлуку да се морају писати као Хрвати. У питању је била закулисна политика према територијалној припадности Српске Војводине. Зато је Тито, по узору на лидере ХСС Радића и Мачека, стално проблематизовао питање Војводине, дајући јој, као и КиМ, аутономију са уставним овлашћењима, док је брутално одбацио идеју о аутономији Срба у Хрватској, коју је предлагао Моша Пијаде. Осим тога, обновљени вишепартијски систем би на дневни ред поставио питање страшног покоља Срба, Јевреја и Рома у НДХ, услед чега се новонастала Хрватска као таква не би могла одржати. Показало би се да су Хрвати у огромном броју били за НДХ. За њену рехабилитацију као усташке државе и нацистичке савезнице, тад није било време. То ће учинити Стипе Месић осамдесетих година и Фрањо Туђман, али и многи други 1990-и година, након успостављања вишепартијског система у Хрватској. Српски комунистички кадрови су, уз часне изузетке, верно служили овој антисрпској политици.

3. ПОСТЈУГОСЛОВЕНСКИ ПЕРИОД

Када је Југославији истекао рок геополитичке позиције „еквидистанце“ међу антагонизованом политичким блоковима Запада и Истока, Хрвати су (као и Словенци) кренули ка свом природном гекултурном цивилизацијском кругу. Уз подршку германског блока кренули су у противуставно и насилно рушење Југославије. Претходно су донели Устав и изгласали вишестраначки систем. Србија је последња одлучила да уведе вишестраначје, сматрајући да је то процес који воду распаду земље. Што је и био, али истовремено то значи да Србија није била спремна на алтернативу постојећој југословенској држави. Михаило Марковић је сматрао да је вишестраначје опасно по државу. Као филозоф леве оријентације и логичар, сматрао је да се друштвени интереси могу остварити у оквиру социјалистичког савеза, тј. једнопартијског система.

Овде ћемо само набројати радове које смо објавили о политичким странкама у Србији у постјугословенском периоду, уз нека кључна објашњења, и то само о политици странака до „Дејтона“. Аутор овог чланка је написао неколико радова на ову тему: „О српском националном програму“; „Интелектуалци и српско питање 1990. године“ (у оквиру овог рада аутор је анализирао, између осталих, и ставове – Добрице Ћосића: „Српско питање је искључиво демократско питање“. Ћосић је сматрао да је заједничка држава најрационалније решење... Али је нагласио: „Југославија је држава која није могла да поднесе ни рат, ни мир, ни диктатуру, ни демократију, а данас ни европски интеграциони процес“; Михаила Марковића: „Начело националне равноправности и самоопредељења“, био је за разграничење Срба и Хрвата по принципу етничке већине, као и поделу БиХ по етничком критеријуму; Јована Рашковића: „Две српске државе; Радована Караџића: „Не тражимо нову државу“; Косте Чавошког: „Начела разграничења“.) Други рад аутора овог текста из домена политичких партија је: „Српска држава у програмима политичких странака у Србији до Дејтонског споразума“. СПС, ДС, ДСС, СРС, СПО, Грађански савез, све ове странке, осим Грађанског савеза, који се није посебно бавио националним питањима, су у својим програмима заговарале право на самоопредељење Срба у Хрватској и у БиХ (као конститутивног народа), и то је записано у програмима ових странака, у њиховим декларацијама као и у политичким наступима њихових лидера и водећих функционера. Међутим, након „Дејтона“ и хрватске окупације РСК,

готове све ове странке, осим СРС, одустале су да бране легитимно право Срба из Крајине. (Република Српска је успела да опстане и да се делимично призна њено право на самоопредељење у Дејтону). Треба да поменемо још два рада о партијама. То су: „Постдејтонско раздобље: Србија и њене политичке странке до НАТО агресије 1999. године“; и „Владавина ДОС – а: од `Петооктобарске револуције` до распада коалиције 2003. године“. Као што је напред истакнуто приказани су ставови из програма политичких странака до „Дејтона“, о партијској сцени након `петооктобарске револуције` и распада коалиције ДОС 2003, можете прочитати у поменутиим радовима, које ћемо навести у литератури.

НАПОМЕНЕ

1. Ђуретић Веселин, *Влада на бесјућу. Интернационализација југословенских историјских односа 1941-1944*, Светозар Марковић, Београд, 1983. Јовановић Слободан/ Коста Ст. Павловић, *Слободан Јовановић у емиграцији. Разговори и записи*, СЛ СРП, Београд, 1993.
2. Милетић Светозар, *Сабрани списи*, приредили: Чедомир Попов и Дејан Микавица, Књ. I, Нови Сад, 1999.
3. Микавица Дејан, *Михаило Полић Десанчић – вођа српских либерала у Аустроугарској*, Stylos, Нови Сад, 2007.
4. Прибићевић Адам, „Хрватско-српска коалиција“, *Зборник о Србима у Хрватској*, Београд, 1999.
5. Радојевић Мира, *Удружена опозиција 1935-1939*, ИСИ, Београд, 1994
6. Рибар Иван, *Из моје политичке сурадње (1901-1963)*, Загреб, 1965.)
7. Радуловић Јован, *Учешће Досићеј*, СКЗ, Београд, 1990.
8. Ракић Лазар, *Јаша Томић*, Нови Сад, 1986.
9. Станишић Михаило, *Експанзионизам Хрвата и растројство Срба*, Београд, 1999.
10. Суботић Момчило, *Право на самоопредељење и југословенски експеримент`. Прва, група, шрећа Југославија*, ИПС, Београд, 2004.
11. Суботић Момчило, „Српска држава у програмима политичких странака у Србији до Дејтонског споразума“, *Политичка ревија*, бр. 04/2006, ИПС, Београд, 2006.
12. Турлаков Слободан, *Водич за Србе почешнике (1804-1941)*, Београд, 2001.
13. Ćulinović Ferdo, *Jugoslavija između dva rata*, Zagreb, 1961.
14. Šepić Dragovan, *Hrvatska u koncepcijama Frana Supila*, Forum, 1968.

О ПРАВУ НА САМООПРЕДЕЉЕЊЕ И ГЕОПОЛИТИЧКОЈ СУДБИНИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ КРАЈИНЕ¹⁶⁶

О САМООПРЕДЕЉЕЊУ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА ЗА ПРВУ ЈУГОСЛАВИЈУ

О историјским, политичким, правним, друштвеним, међународним, војним и другим околностима настанка и слома Републике Српске Крајине написано је много књига, монографија, чланака, па и магистарских и докторских теза, организовано више међународних и националних конференција и публиковано више зборника радова. Аутор овог текста је такође написао бројне радове на ову тему, истражујући шире српско-хрватске етно-језичке и политичке односе у пред-југословенском, југословенском и пост-југословенском периоду. Разуме се, аутор је детаљније писао у монографијама које су настале из магистарског, а затим докторског рада; у првој која расправља историју прве, друге и треће Југославије, са аспекта права народа на самоопредељење, у контексту међународних организација (Друштва народа и Организације Уједињених нација) и међународно-правних докумената, као и домаћег уставног права; и у другој, у којој су презентоване хрватске геополитичке идеје према Босни и Херцеговини, и другим српским просторима, од Илирског покрета до „разбираспада“ друге Југославије. Имајући у виду да је аутор о овим темама рекао и написао мање-више све што је требало, на овом месту ће у краћим цртама бити апострофирани кључне напомене које ближе и конкретније објашњавају феномен самоопредељења, затим, такође укратко, глобални однос великих сила пред Други светски рат, те у хладноратовском периоду као својеврсним геополитичким координатама у којима се одвијао политички живот Титове Југославије, а потом уследио њен крах, након распада Варшавског блока и Совјетског савеза. То је био геополитички оквир у којем је реализована југословенска верзија самоопредељења: противуставно и насилно отцепљење Словеније и Хрватске, потом и муслиманско-хрватског дела БиХ, што је резултирало формирањем две западне српске државе: Републике

¹⁶⁶ Рад објављен у часопису Политичка ревија 04/2020, ИПС, Београд, 2020, стр. 71-95.

Српске Крајине и Републике Српске. О четворогодишњем рату за „југословенско наслеђе“, као и о борби крајишких Срба доста је речено и написано, па би и овде само констатовали кључне моменте у српској геополитици која још траје...

Већ у току Првог светског рата, почело је да се говори о праву народа на самоопредељење, поготово је то дошло до изражаја у завршници рата, када је било извесно да ће доћи до победе Антанте и распада Аустроугарске монархије, захваљујући и борбеним напорима Србије. Из тог периода позната су три документа који говоре о праву на самоопредељење. Један је познат као Лондонски споразум (април 1915), који је био повољан за Србију и српски народ јер је Антанта Србији, након успешно завршеног рата нудила готово целокупан српски етно-језички простор. Други документ је Лењиново начело самоопредељења (1917) по којем је након Октобарске револуције створена федерална Русија и Совјетски Савез. Лењинов принцип самоопредељења постао је актуелан у другој Југославији, када је Тито, мимо историјских и етно-језичких принципа, извршио антисрпску поделу Југославије, баш као што је и Лењин учинио у односу на Русију. Трећи документ директно се тичао Србије и Срба са простора будуће југословенске државе; то је „Четрнаест тачака Вудроа Вилсона“, које је амерички председник изнео у облику „посланице“ Конгресу 8. јануара 1918. године. У њима је Вилсон поздравио стварање Чехословачке, Пољске и југословенске државе, и с обзиром да се западни савезници још нису били определили за разбијање Аустроугарске, већ за њену федерализацију, захтевао је њено разграничење са увећаном Србијом. Вилсонова „Увећана“ Србија је исто што и Природна Србија, што значи српски етнојезички и историјски простор. Тачка XI предвиђа да се „Србија и Црна Гора имају евакуисати, окупирани територије обновити, Србији признати слободан и сигуран прилаз мору, а међународни односи појединих балканских држава средити помоћу пријатељских договора дуж историјски утврђених линија припадности и народности“ (Митровић, 1967, 147).

Српска влада није прихватила ниједан од понуђених докумената. После Церске и Колубарске битке, Влада је у Нишу 7. децембра 1914. донела Нишку декларацију у којој се опредељује за ослобођење Србије и српског народа са простора Двојне монархије, али и за ослобођење и уједињење „неослобођене браће Хрвата и Словенаца“; који то од Србије нису тражили! Ваља нагласити да је

овакав ратни циљ Александра и Пашићева Србија прокламовала пре слома Русије 1917. године. Претходно је, маја 1915, формиран Југословенски одбор, што је, у складу са прокламованим ратним циљем, дело српске владе. Доцније су уследили сукоби са Одбором, тј. његовим хрватским члановима, који су се манифестовали лошим решењима већ у Крфској декларацији, јула 1917. и Женевској конференцији, септембра 1918. године. Наиме, влада на челу са Пашићем одустала је од тзв. малог решења, које је подразумевало стварање велике, тј. увећане – Природне Србије, и прихватила тзв. велико – југословенско решење, које се заснивало на хрватској Штросмајер-Јагићевој идеји о једном „троименом“ или „троплеменом“ народу,¹⁶⁷ а која је потпуно произвољно и научно неутемељено ишла дотле да је изједначавала и језик ова три сродна али језички различита народа. Тако је у Видовданском уставу 1921, као и у Октроисаном 1931. године језик називан: „српскохрватскословеначки“.

Хрватско и словеначко опредељење за прву југословенску државу није имало одговарајућу алтернативу, и оно је било тактичког карактера; то није била воља ни жеља ова два народа, већ геополитички изнуђено решење. Отуда је питање облика будуће државе било најважније питање за све хрватске политичке групације и личности. Од оних који су се приклањали унитаристичком концепту српске владе, а то је већински део хрватске политике, одударао је Радићев сепаратистички предлог који је тражио неутралну хрватску сељачку републику. Хрватски политичар Мате Дринковић је упозоравао: „Морамо ипак коначно признати да је Српска краљевина изишла у овоме рату победницом, а ми да смо побеђени. Разум и поштење налаже од свакога патриоте, да у овим великим моментима иступи за народно државно јединство...“ (Чулиновић, 1961, 116). Овде се намеће питање тзв. Државе Словенаца, Хрвата и Срба, која је формирана на отцепљеним територијама Двојне монархије, с намером да буде суверен субјекат уједињења; да ли би епилог распада југословенске државе био другачији, као и читава

¹⁶⁷ Јаша Томић (1856-1922), вођа радикала у Војводини, био је један од ретких противника доктрине о „троименом народу“ међу српским политичарима и интелектуалцима, и он је пресудно утицао на одлуку Велике народне скупштине да се Банат, Бачка и Барања прикључе Краљевини Србији непосредно, без посредовања Загреба, тј. тзв. Државе СХС. Позната је његова изјава, да прво треба да се уједине Срби, односно: прво треба „обући српску кошуљу, па онда југословенску хаљину“. Љубомирка Кркљуш, „Узвишено начело самоопредељења“, Војска, бр. 81, 1993, према: Момчило Суботић, *Српска Војводина и њене мањине*, ИПС, Београд, 2011, стр. 43.

историја која му је претходила, да је уједињење извршено по том основу, имајући у виду српски удео у тој непризнатој творевини.

Српска влада и краљ Александар од уједињења, од Видовданског до Октоисаног устава, инсистирали су на идеји народног јединства и интегралног југословенства. Краљевина СХС постаје Краљевина Југославија, подељена на девет бановина, чиме је напуштен „компромисни унитаризам“. Бановине формиране по географском а не по националном критеријуму, требало је постигну замишљени циљ националне унификације и са дневног реда скину тзв. хрватско питање. У немогућности да реши ово питање Краљ 1928. излази са планом о ампутацији Хрватске. Та идеја чинила се јединим спасом за опстанак државе, коју је „Хрватски национални комитет“ (сачињен од ХСС – а, усташа и комуниста) доводио до амбиса распада и грађанског рата. Краљ је у писму Радићу, који се након атентата налазио у Загребу, озваничио ампутацију Хрватске: „Ми више не можемо заједно с Хрватима. Не желим никакав рат с Хрватима. Будући да не можемо остати заједно, боље је да се раздвојимо. Боље се растати у миру, као Шведска и Норвешка. Ако Радић прихвати мој предлог, сутра може прогласити отцепљење. Ми ћемо отуда повући наше трупе, а оставићемо само онолико јединица на граници, да се не може рећи како смо те крајеве оставили Италијанима. Па кад тамо буде уређена народна одбрана повући ћемо и те јединице.“ Краљ је тада још рекао и ово: „Ја нећу федерацију. Ја сам пре за поделу него за федерацију“ (Прибићевић, 1990, 67-68). Краљ Александар не каже како би се извршило територијално разграничење и шта би било са крајишким Србима, као и са Србима у БиХ. Шта је са њиховим самоопредељењем, имајући у виду њихово плебисцитарно опредељење за јединствену српску државу. Све хрватске политичке странке супротстављале су се ампутацији, а Влатко Мачек је истицао: „О ампутацији би могли говорити Србијанци, да су ово освојили, али то нису. Али ако су се покајали – ми много пута – кажем, ако су се покајали, може бити растава, али ампутација не може бити“.¹⁶⁸ На другом месту је Ма-

¹⁶⁸ Влатко Мачек, Политика, 7. септембар 1928. према: Момчило Суботић, *Право на самоопредељење и „југословенски експеримент“*, Прва, друга, трећа Југославија, ИПС, Београд, 2004, стр. 41. За покушај ампутације Хрватске, Прибићевић је оптужио тзв. четворну коалицију (Аца Станојевић, – Радикална странка, Антон Корошец – СЛС, Мехмед Спахо – ЈМО и Љуба Давидовић – Демократска странка), Светозар Прибићевић, Новости, 10. септембар 1928. Према, Момчило Суботић, исто

чек поновио ову констатацију тражећи, у пословичном хрватском маниру, повратак на исходишну 1918. годину.

Планирана ампутација Хрватске била је више нека врста сондирања терена и пробни балон за јавност, него званична одређеност и намера Двора да повуче потез у смеру разрешења дубоке државне кризе. Хрватски политичари ће и даље наставити да инсистирају на исходишној 1918, тражећи начина да укажу на своју државну, културну и политичку посебност, све до интернационализације тзв. хрватског питања у циљу разградње и разбијања југословенске државе и стварања независне Хрватске. Попут Супила и Пилара, Мачек је заговарао да се од „пречанских крајева“ образује држава под вођством Хрвата која би, евентуално, била повезана са Србијом у некој „асоцијацији интереса“. Следећи своје претходнике (Супило, Пилар, Радић) тражио је да се Југославија подели на два дела, до Дрине и преко Дрине. Питање утврђивања посебне хрватске територије и организације власти на њој, Мачек је сматрао од пресудног значаја. Од Краља је тражио федерализацију Југославије, поделу на федералне јединице које би чиниле: Србија, Хрватска, Словенија, Црна Гора, Војводина, Босна и Херцеговина и Македонија (Суботић, 2004, 43). У свакој прилици Хрвати испољавају своје неслагање с постојећим системом и уређењем државе. Својим деловањем утичу и на политичко понашање Словенаца и босанских муслимана. Тако су настале тзв. Загребачке пунктације 1932, које је припремио Трумбић, а њихове тачке – захтеве потписали В. Мачек, Ј. Предавец, Ј. Шутеј (ХСС), Д. Бошковић, Д. Кеџмановић, С. Косановић, Х. Кризман, В. Вилдер (СДС – Светозар Прибићевић је био интерниран), као и усташки идеолог Миле Будак. У њима се тражи повратак на „исходишну 1918. годину“, осуђује централизам и тражи федералистичко преуређење Краљевине Југославије. Уследиле су Љубљанске, затим Сарајевске пунктације са сличним захтевима, нешто слично захтевима Загреба, Љубљане и Сарајева у периоду разбијања и распада СФРЈ.

Треба нагласити да је ово период проблематизовања тзв. војвођанског питања од стране хрватских политичара, Радића, Мачека, Броза. У ту сврху основан је и од Загреба подстицан Војвођански фронт (покрет), са девизом „Војводина Војвођанима“, усмерен против Београда и „србијанског хегемонизма“. Његов покретач и лидер био је Душан Дуда Бошковић, адвокат из Панчева, власник листа „Панчевац“ и „Војвођанин“. „Војвођански фронт“ чиниле су

разне минорне странке и појединци, равнодушни према свом српском народу, његовој традицији и културним вредностима. Покрет је био потпуно у функцији хрватске идеје, поготово на плану денационализације Буњеваца и Шокаца и ширења хрватске историјске фикције државног и историјског права на Срем, Бачку и Барању, која ће политичким смицалицама Јосипа Броза и југословенског „кроатокомунистичког“ вођства бити додељена Хрватској. Треба истаћи, да „... илегална КПЈ је већ 1936. понудила „Војвођанима“ своје услуге у борби против „србијанског хегемонизма“ ради одбране Срба од Срба и заштите других народа на тлу Војводине“ (Пејин 2002, 78). Српски политичари из Хрватске, тзв. самосталци (Прибићевић, после његове смрти Срђан Будисављевић и други представници СДС-а) подржавали су идеје „Војвођанског фронта“, држећи се „хрватобојажљиво“, потпуно у сенци ХСС, нису ни помишљали да траже аутономију за Србе у Хрватској, али су зато подржавали хрватске захтеве за аутономију у Војводини и на Космету, и били у сталном сукобу са Српским културним клубом (СКК) око наводног хегемонизма Србије, одбацујући залагања СКК-а да треба организовати самоопредељење Срба у Хрватској, сматрајући да је такав захтев бесмислен у уједињеној Југославији (Станишић, 1999, 103).

ДРУШТВО НАРОДА И ПРАВО НА САМООПРЕДЕЉЕЊЕ

Да видимо како је теоретски засновано право народа на самоопредељење и како је оно примењивано у политичкој и геополитичкој пракси. Послужићемо се неким формулацијама из наше књиге настале на основу магистарске тезе о праву народа на самоопредељење и југословенском експерименту; дакле, ред историје и права, ред геополитике...

По завршетку Првог светског рата основана је међународна организација Друштво народа. За његово оснивање постојала је снажна геополитичка мотивација; у њему су велике силе виделе, пре свега, заштиту од октобарског утицаја и бољшевичке опасности и најбољег чувара Версајског поретка. У Пакт Друштва народа није унето право народа на самоопредељење због противљења моћне Велике Британије и њене колонијалне политике. Због тога је до примене права на самоопредељење дошло само на простору Европе, тј. на простору побеђених империја, Аустроугарске и Турске. Са

напоменом да то самоопредељење народа у српском случају, као ни у хрватском и словеначком није реализовано путем референдума или плебисцита, него посредством њихових политичких представника. Док се у хрватском и словеначком самоопредељењу радило о изнуђеној опцији; њима Југославија није била циљ, већ средство за стварање самосталне хрватске односно словеначке државе, код Срба је у питању наивност и политички дилетантизам. Само у извесним случајевима у Европи између два рата долазило је до примене начела самоопредељења. Оно је тада, али и доцније, до данас, иако је правно кодификовано, зависило пре свега од геополитичке констелације великих сила и њихових интереса, а затим од националне свести, жеље, снаге и одлучности народа који се позива на право на самоопредељење; разуме се, веома је важно да тај народ има и моћног заштитника и промотера. У зависности од поменутих чинилаца феномен самоопредељења креће се од политичког прогласа или манифеста, преко политичког принципа до правила међународног права – када су стечени услови његове примене. При томе постоје два облика самоопредељења: унутрашњи, који се тиче права на самоуправу, тј. на свој језик, писмо, културне, образовне и друге националне установе у оквиру постојеће државе; и спољни, тј. право на формирање сопствене националне државе.

Као што смо поменули Пакт Друштва народа није садржао одредбу о праву народа на самоопредељење. Уместо овог начела, у Друштву народа чешће је предност давана стратешком начелу великих сила, начелу политичке равнотеже, историјском начелу, начелу етничког баланса, итд. Тако је код разграничења Пољске и Немачке, на пример, примењен је тзв. шлески систем плебисцита, по којем сваки рејон представља засебну целину при утврђивању резултата плебисцита. Применом оваквог гласања становништва постигнут је жељени циљ: померање пољске границе на запад. У спору између Немачке и Француске око Алзаса и Лорена, уместо начела самоопредељења, великим силама је више одговарало историјско начело. Граница између Румуније и Краљевине СХС повучена је по начелу етничког баланса: броју Срба у Румунији одговарао је број Румуна у Краљевини СХС (једних и других по 60 хиљада). Негирање права на самоопредељење најбоље потврђује проблем Аландских острва, након Првог светског рата и проглашења независности Финске. Наиме, „иако се становништво ових острва, које је 95% шведског порекла (Аландска острва тада су имала око

25.000 становника – М.С.), на плебисциту изјаснило за припојење Шведској, Савет Друштва народа доноси препоруку којом Аландска острва оставља под ауторитетом Финске“ (Булајић, 1963, 42).

ОУН И ПРАВО НА САМООПРЕДЕЉЕЊЕ

У односу на Пакт Друштва народа Повеља УН представља значајан корак напред по питању права на самоопредељење. Већ у Атлантској повељи, коју су августа 1941. године потписали Ф. Рузвелт и В. Черчил, а још више у Декларацији ОУН од јануара 1942, коју су потписали представници 26 држава, што представља први документ о стварању Уједињених нација, дошло је до изражаја Рузвелтово антиколонијално опредељење. Черчил се супротставио тачки 3 Атлантске повеље која говори о праву на самоопредељење, противећи се независности и самоопредељењу народа Индије. Ова спорења произлазила су из геополитичке стварности света онога времена.

Право на самоопредељење садржано је у члану 1, став 2 и члану 55 Повеље УН. У члану 1, став 2 се тражи „развијање међу нацијама пријатељских односа заснованих на поштовању начела равноправности и самоопредељења народа и предузимање одговарајућих мера ради учвршћења општег мира“. У члану 55 стоји: „у циљу стварања стабилности и благостања који су неопходни за мирољубиве и пријатељске односе између нација, засноване на поштовању начела равноправности и самоопредељења народа“. ¹⁶⁹ Према Х. Келсену, ове одредбе Повеље поистовећују самоопредељење и сувереност држава, јер термин „народи“ у вези за равноправношћу, вероватно значи „државе“, будући да само „државе поседују једнака права на основу општег међународног права...“, те да „народи могу вршити право на самоопредељење само у оквиру већ успостављених националних држава“ (Келсен, 1950, 51-53).

Поред Повеље УН, право на самоопредељење је кључни део и наредних међународно-правних докумената, донетих током шездесетих и седамдесетих година 20. века, а захваљујући инсистирању на примени овог начела од стране моћних држава, дошло је до процеса деколонизације и настанка више од 50 нових држава на простору афричког и азијског континента. Ти документи су: „Декларација о деколонизацији“, донета 1960, која је значајно допринела

¹⁶⁹ Повеља УН, члан 1, став 2 и члан 55

деколонијацији и кодификацији међународног права; затим „Пактови о правима човека“ из 1966, „Декларација о принципима међународног права о пријатељским односима“ и Завршни акт у Хелсинкију, који је усвојио КЕБС 1975. године.

Али до примене права на самоопредељење није се лако долазило јер су се колонијалне силе томе и оружаном супротстављале; бројни су примери оружане борбе за стицање националне и државне независности: од Алжира, Вијетнама, Кеније, Туниса, Марока, Анголе и других народа и држава с азијског и афричког континента. У Европи карактеристичан је проблем Кипарског самоопредељења. Кипар (на коме живи око 500 хиљада становника од којих су око 70% Грци) изразио је жељу да британску владавину оконча „Енозисом“ – уједињењем са Грчком, али су интереси западних земаља били јачи од кипарског права на самоопредељење, па је ово острво и даље остало база тих земаља. Било је очигледно да се кипарско самоопредељење није могло ускладити са интересима Велике Британије и Турске, која је истакла захтев за „Таксимом“ – поделом Кипра и стварањем федералне државе, па је као решење наметнуто стварање посебне државе Кипар, као резултат споразума који су у Лондону 1961. потписале Грчка, Турска и Велика Британија. Године 1974. Турска је извршила агресију и окупирала северни део Кипра и тако, кршећи Повелу УН, грубо нарушила његову државну сувереност и територијални интегритет (Суботић, 2004, 11).

У овом тексту нећемо наводити ни анализирати експертска мишљења о праву на самоопредељење бројних западних, совјетских и наших – српских и југословенских стручњака. Довољно је да кажемо само то, да су западни теоретичари (Ривлин, Иглтон, Квинси Рајт, Бентвич и Мартин...) давали предност домаћој надлежности, дакле суверенитету и територијалном интегритету постојећих држава, а то значи и колонијалних, у односу на право народа на самоопредељење, дозвољавајући, евентуално, његову унутрашњу, тј. политичку димензију – локалну самоуправу, док су совјетски аутори (Левин, Коровин, Старушенко...) – у складу са Лењиновим принципом самоопредељења и праксом Совјетског Савеза и његовим територијалним разграничењем, што је Русији донело многе етничке, геополитичке и друге невоље – били искључиво на страни права народа на самоопредељење, а српски и југословенски аутори (Ј. Андраши, О. Шуковић, М. Булајић, Б. Јаковљевић, Ј. Ђорђевић...) били су „нешто између“ ова два начела:

домаће надлежности и права на самоопредељење. Такви су били и поменути међународно-правни документи којима је тумачено право на самоопредељење – компромисни, јер су искључиво зависили од геополитичких констелација, интереса и моћи великих сила, као и сама примена права на самоопредељење. Зато га западни аутори третирају као политички проглас или манифест, наглашавајући његову унутрашњу садржину – право на културну аутономију, док су совјетски писци, а пре њих политичари, настојали да право на самоопредељење постане правило међународног права. Српски и југословенски аутори видели су у овом начелу и његов спољни и унутрашњи облик: спољни као право на отцепљење и формирање независне националне државе и унутрашњи као право на унутрашњу – политичку, културну локалну самоуправу. У „разбираспаду“ СФРЈ, готово сви српски писци и политичари сматрали су да Срби из РСК као конститутиван народ имају право на спољни вид самоопредељења и формирање сопствене националне државе, која ће остати у „нераздруженом“ саставу постојеће југословенске државе.

„Завршни акт из Хелсинкија“ (1975) је још прецизније од претходних међународно-правних докумената (иако он нема правни значај, већ само моралну и политичку „обавезу“) прокламовао заштиту територијалног интегритета и неповредивости европских граница. Хелсиншки акт у глави VII Декларације о принципима потврђује равноправност народа и њихово право на самоопредељење. Када говори о заштити територијалног интегритета и неповредивости државних граница Завршни акт не сугерише њихову непроменљивост, не супротставља се мирној и споразумној измени граница. Стога је овај документ актуелан у југословенском случају, „чиме је оспорена деликатна дилема многобројних европских држава између подршке праву народа на самоопредељење и настојања да се сачува *status quo* у Европи, у складу с начелима Акта из Хелсинкија“ (Симић, 1992, 2).

Константин Обрадовић сматра да је право на самоопредељење „једно од императивних правила међународног права, али исте вредности као и других шест таквих правила (међу које спадају и она о забрани употребе силе и интервенције, односно о сувереној једнакости држава којим се гарантује њихов територијални интегритет), и она се морају примењивати заједно, водећи рачуна о томе да ниједно не буде примењено на штету другог. Ипак, очигледно је најважније правило о забрани употребе силе или претње силом

пошто је основни циљ модерног међународног права заштита општег интереса међународне заједнице, а то су међународни мир и безбедност“ (Обрадовић, 1994, 24). Видимо колико је ово, иначе коректно, тумачење одредаба Повеље УН, па и оног о самоопредељењу, у суштини далеко од југословенске праксе самоопредељења, тј. насилног и противуставног отцепљења Хрватске (и Словеније, као и муслиманско-хрватског дела БиХ) и исто таквог насилног онемогућавања права на самоопредељење Срба у РСК, и њихово оружаног прогонство, уз подршку НАТО пакта и САД-а.

Константин Обрадовић је један од ретких аутора који је југословенску верзију самоопредељења и њен повољнији епилог за српски народ видео у вишем нивоу интернационализације. Он сматра да је југословенска држава требало да проблем државне кризе, чим је попримила озбиљне облике, пре словеначког рата и пре прокламовања независности Хрватске и Словеније, изнесе пред Савет безбедности УН као проблем који представља претњу миру и безбедности, у смислу члана 39 Повеље УН. Према Обрадовићу ово је „требало учинити тим пре, што Устав из 1974. није омогућавао да се питање самоопредељења и отцепљења реши одговарајућом уставном процедуром, а употреба силе против сецесиониста није дала изгледа на успех“. Обрадовић истиче да би се „изношењем питања самоопредељења пред УН омогућило да се питање југословенске кризе решава у пакету, што би било много повољније за оне југословенске народе и републике који су се определили за живот у заједничкој држави“ (Обрадовић, 1994, 25). Овакав приступ сугерише да би се право на самоопредељење остваривало у складу са Завршним актом из Хелсинкија, а то значи посредством демократски утврђених правила, путем референдума на нивоу целе државе или, у случају Хрватске, прихватањем одржаног референдума Срба у Републици Српској Крајини.

КАКО ЈЕ ЈОСИП БРОЗ ЗЛОУПОТРЕБИО ПРАВО СРБА НА САМООПРЕДЕЉЕЊЕ

Да укажемо на још неке важне историјске и политичке моменте, везане за српску и југословенску историју у међуратном периоду и титоистичкој Југославији. Видели смо да је тзв. хрватско питање било отворено отпочетка југословенске државе; у ту сврху краљ Александар је поделио државу на бановине, па ни то

није било довољно; формирана је Бановина Хрватска, а ускоро је почео рат и успостављена је хрватска усташка НДХ. Познато је да су југословенски комунисти од свог оснивања радили на разбијању Краљевине СХС/Југославије. Наиме, Коминтерна се на свом Петом конгресу 1924. године определила за разбијање Југославије. Ову политику ће КПЈ доследно примењивати, чак и када је Коминтерна половином 1930-их година, услед опасности од „нацифашизма“ одлучила да се Југославија брани. На свом Четвртом конгресу у Дрездену 1928. КПЈ донео одлуку о разбијању југословенске државе и стварању независних држава: Хрватске, Словеније, Македоније, Црне Горе (први пут у партијским документима), док би Косово и Метохија били прикључени независној Албанији, а право на самоопредељење било је предвиђено и за мађарску националну мањину у северној Војводини (Суботић, 2004, 77). У партијским документима 1932. године, поред поменутих, помињу се и слободне федералне јединице Босна, Војводина и Србија (Ч. и Ј. Попов, 2000, 56). Комунисти, дакле, говоре о слободној Босни, па Војводини и Србији, што значи да су већ тада стајали на позицијама о „великосрпском хегемонизму“, па је Војводину требало издвојити из састава Србије. То је била хрватска политика Радића, Мачека, а потом и Броза. Освајањем власти Јосип Броз је, супротстављајући се интегралном и сваком другом југословенству, под паролом о „братству и јединству“ разбио српски етнички простор и на њему успоставио модел „недовршене“ државе, који је почивао на формули „слаба Србија јака Југославија“ (у пракси „Слаба Србија могућа Југославија“, прим. аут.), и с правом добио назив „последњег Хабзбурга“. Титова политичка идеологија се заснивала на идеји да се онемогући национално уједињење српског народа, што је била „претпоставка да Хрватска изађе из стања понижења, са циљем да се очува интегритет Хрватске у границама које је добила као Бановина 1939. године, и спречи њена дезинтеграција по националној основи“. У оквиру Србије створене су чак две, а у Хрватској ни једна аутономија (Петрановић-Лакић, 1993, 262). Због тога је Јосип Броз, настављајући политику својих претходника, измислио и наметнуо аутономију Војводине. Та аутономија није постојала. Она је Брозов „кroatокомунистички“ пројекат, наставак политике ХСС-а са крајњим циљем да се Војводина издвоји и супротстави Србији. Аутономија Војводине требало је да олакша формирање хрватске државе – у што већим границама. Борећи се за „јединствену

Хрватску“, не треба да чуди што се Тито, „подржан“ од Ранковића и Ђиласа, жестоко супротставио предлогу Моше Пијаде о стварању српске аутономне области у Хрватској. Историчар Бранислав Глигоријевић наводи да је Тито „грубо одбио пројекат аутономије Срба у Хрватској“, који му је новембра 1944. године поднео Моша Пијаде, „поцепавши папир на коме су биле уцртане територије аутономије“ (Глигоријевић, 1996, 345).

Опседнут страхом од Срба, Јосип Броз је бринуо само за будућност Хрватске. После Трећег заседања ЗАВНОХ-а у Топуском говорио је Бакарићу: „Ми морамо имати јединствену Хрватску, с обзиром на то да сви вани шпекулирају на Србију, на четнике, морамо имати јединствену Хрватску и маните се те критике и тог лупања по ХСС-у“. ¹⁷⁰ За „јединствену Хрватску“ требало је придобити и Србе. То је и постигнуто. На то су пристали српски политички представници у Топуском маја 1944, када су се нашли пред питањем: да ли ће Срби имати своју политичку аутономију или статус равноправног народа. Политичку, нити било какву другу, аутономију нико од српских представника није тражио, а равноправност са Хрватима, која ће у уставима Републике Хрватске од 1947. до 1990. године бити дефинисана као конститутивност Срба, била је обична обмана. Српски политички представници потпуно су занемарили чињеницу, да је одвајање од Југославије и стварање посебне државе представљало историјску константу хрватске геополитике. Тако се и могло десити да Срби, позивајући се на сувереност/двојну сувереност са Хрватима, што представља логички и формалноправни нонсенс, Титову бесмислену конструкцију, на свом Првом конгресу, одржаном септембра 1945. у Загребу, условно прихвате федералну Хрватску тако да „границе федералних јединица не цијепају и не раздвајају српски народ, већ су чврсте споне, које вежу све Србе у Југославији“. Конститутивност Срба ће брутално избрисати Хрватски сабор акламацијом хрватских заступника приликом доношења Хрватског устава 1990. године. Политичким и правним насиљем Хрватског Сабора Срби су постали угрожена и непожељна мањина. Броз је Уставом из 1974. трасирао пут хрватској сецесији од Југославије. Обистиниле су се речи Томаша Масарика изговорене 1918. године: „Срби су испали политички наивни до неурачунљивости. Уједињују се са једним народом који ће им доћи главе, који зна само за вешто парничење са другима,... “, док је Јован Дучић указивао

¹⁷⁰ ZAVNOH, Zbornik dokumenata, 1943, Zagreb, IHRPH, 1964, dok. 26 i 75

да би, након страшног геноцида који је усташка држава извршила над српским народом, „живот са Хрватима био нејбестијалнији брак дегенерика, а не удруживање честитих народа“.

РАЗБИРАСПАД СФРЈ И ПРАВО НА САМООПРЕДЕЉЕЊЕ

Хрвати су, након слома Варшавског блока и распада Совјетског Савеза, охрабрени од Немачке, Ватикана, Аустрије, Мађарске и других традиционалних средњоевропских савезника, а доцније и најмоћнијих држава Запада на челу са САД, кренули у насилно и противуставно отцепљење од СФРЈ. Кад је у питању улога спољног фактора у разбијању Југославије, треба указати на Екмечићеву тезу, да се приликом разбијања СФРЈ средња Европа у пуној мери реванширала западној, која је у два наврата, 1918. и 1945, из геополитичких побуда, противно интересима поменутих средњоевропских држава, утицала на формирање југословенске државе. Помогнути споља Хрвати су уместо право народа на самоопредељење истицали право република на самоопредељење, поготово су то чинили након изbacивања Срба као конститутивног народа из устава Хрватске. Овим насилним чином Хрвати су предупредили сваку аргументовану критику. Попут ове: „Хрватска није, ни по важећем југословенском уставу ни по правилима међународног права, која гарантују територијални интегритет чланица Уједињених нација, ни по документима КЕБС-а о непромењивости граница у Европи, имала право да се отцепи из дотадашње југословенске државе. Но, ако је, с позивом на право на самоопредељење хрватског народа, то већ учинила, она никако није могла да у отцепљену територију укључи подручја Републике Српске Крајине. Српски народ, настањен већ вековима на овим подручјима, користећи сопствено право на самоопредељење, путем референдума, још маја 1991. изразио је своју решеност да остане у дотадашњој Југославији, односно да се уједини с другим српским земљама“ (Јовичић, 1995, 83).

За разлику од хрватско-словеначког „Модела конфедерације“¹⁷¹ Председништво СФРЈ је предложило „Модел федеративног“

¹⁷¹ Види шире: Момчило Суботић, *Право на самоопредељење и „југословенски експеримент“*..., поднаслов: „Савремена интерпретација права народа на самоопредељење и образовање нових држава на Балкану“, ИПС, Београд, 2004, стр. 109-115. Почетком октобра 1990. Председништва Словеније и Хрватске достављају Председништву СФРЈ свој „Модел конфедерације“, припремајући „раздруживање“. Овај модел заговара конфедерално

уређења, не прихватајући хрватско-словеначки став о праву република, уместо о праву народа на самоопредељење. Нажалост, српска страна није остала доследна у подржавању сопствене верзије самоопредељења, што се манифестовало већ на Хашкој конференцији, октобра 1990, када су крајишки Срби препуштени да се у „договору“ са Загребом изборе за свој статус. Био је то чин који је ишао на руку хрватској сецесији и који је наговестио злу судбину Срба и њихове крајишке државе. Ова неразумна дефанзивна геополитика Београда још је очигледнија опредељењем да се формира СРЈ, чији творци нису били начисто ко треба да сачињава ову државу. Наиме, у уставу ове државе пише, да на основу права на самоопредељење у њен састав могу да се укључе и други народи и републике, иако је било сасвим јасно да су Хрватска и Словенија кренуле путем своје националне и државне независности, да је у Босни са истим циљем муслиманско-хрватска коалиција изгласала „ратни“ референдум против Срба, тако да је било више него логично да се Србији и Црној Гори прикључе две западне српске земље – Република Српска Крајина и Република Српска. Њихово право да живе у дотадашњој Југославији, није смело да буде мање од права оних који се насилно и противуставно отцепљују од постојеће југословенске државе.

Срби су узалуд указивали на чињеницу да је Хрватска била двонационална држава: држава Хрвата и Срба у Хрватској, и захтевали да се по узору на Чехословачку – државу Чеха и Словака, који су се мирно разграничили по етно-језичкој основи, изврши и територијално демократско разграничење Хрвата и Срба. То је смисао самоопредељења Срба у Хрватској и њиховог територијализовања и институционализовања у облику Републике Српске Крајине. Нажалост, Хрвати и Срби у Хрватској нису могли да се етно-језички разграниче, јер су Хрвати у XIX веку, у време илирског покрета „замутили воду“, преузевши тј. присвојивши српски Вуков штокавски језик и тако се помешали са Србима; од тада датира њихов историјски сусрет и етно-језички сукоб до данашњих дана. На основу тог историјског фалсификата, највеће геополитичке подметачине српском народу, Хрватска се насилно проширила

уређење по узору на ЕЗ (ЕУ). У предлогу се истиче да се републике конституишу као државе, које ће на основу права на самоопредељење остваривати пуну сувереност на својој територији и указује да „конфедерални уговор могу склапати само самосталне државе, дакле републике у садашњој СФРЈ које се конституишу на основу права на самоопредељење... Интегрални текст објављен је у Вјеснику 6. октобра 1990. године.

из своје три кајкавске жупаније на ширину српског штокавског етно-језичког простора, на Славонију, Далмацију, Босну и Херцеговину... Овде је преименовани српски језик, најпре у српско-хрватски, затим у хрватски или српски, а потом само у хрватски – послужио као геополитички инструмент ради стварања велике хрватске државе на српском историјском и етничком простору (Суботић, (2010, 71-124).

Срби су 25. јула 1990. у Србу одржали Скупштину на којој су донели Декларацију о суверености Срба у Хрватској, а затим је 19. августа 1990. одржан референдум о аутономији српског народа у Хрватској. У другој половини 1990. расла је нетрпељивост према Србима, за коју је вођа крајишких Срба, Јован Рашковић, рекао: „Отворено вам кажем, ми не можемо живјети у овом садашњем усташком терору Хрватске... јер оно што је било у Петрињи, оно што је било на Банији и Кордуну представља једну врсту геноцидног понашања“.¹⁷² Након доношења хрватског устава, који је избрисао српску конститутивност, председник Сабора Владимир Шекс овако је видео равноправност Срба: „Ту ће опстати Хрвати или Срби“, или „Срби ће бити под хрватском земљом или изван хрватске земље“.

Српско национално веће и Извршно веће САО Крајине 28. фебруара 1991. усвајају Декларацију о раздруживању од Хрватске и останку у нераздруженом делу Југославије. У одлуци се подвлачи да се Краљевини СХС 1918. није прикључила Хрватска, као већ формирана држава, већ се међународно признатим државама – Србији и Црној Гори које су се удружиле, придружила међународно непризната држава настала распадом Аустро-Угарске монархије, дакле њени народи Словенци, Хрвати и Срби, као и да се српски народ на свом етничком простору који обухвата Крајина изјаснио за федерацију, а на свом националном плебисциту августа 1990. потврдио своју сувереност и задржао право да сам одреди облик свог националног и државног развоја (Суботић, 2004, 125). Три дана пре хрватског референдума за суверену и независну Хрватску, Срби у Крајини су 16. маја 1991, организовали референдум на којем су изгласали да се САО Крајина присаједини Србији, Црној Гори и другима који желе остати у Југославији.

¹⁷² Јован Рашковић, „Морамо селити из усташке Хрватске“, Вјесник, Загреб, 13. новембар 1990.

КАКО ЈЕ ВЛАСТ У БЕОГРАДУ ИЗИГРАЛА ПРАВО СРБА НА САМООПРЕДЕЉЕЊЕ

Република Српска Крајина, званично проглашена 19. децембра 1991, већ у пролеће наредне 1992. године, јасно је изразила свој став. Међутим, политичко вођство Београда мислило је другачије – формирана је СРЈ, држава Србије и Црне Горе, настала Жабљачким уставом априла 1992. и она није прихватила самоопредељење крајишких Срба. У састав новоформиране СРЈ нису ушле РСК и Република Српска, што је захтевао народ двеју западних српских држава, и то се показало као велика слабост српске државотворне геополитике.

Треба поменути и ово. На Другом конгресу српских интелектуалаца, одржаном у Београду априла 1994, пледирало се, да је циљ српског народа на простору бивше Југославије да сачува јединство, али „и да српски народ добије своју независну државу“¹⁷³, те да иако „постизање пуног државног јединства није непосредно, односно тренутно остварљиво, Срби убудуће треба да живе у сопственој националној држави у којој се може применити демократски принцип један грађанин један глас, која има само једног председника, једну владу и једну скупштину“.¹⁷⁴ Из овог става Михаила Марковића, водећег идеолога СПС-а, види се да се од српског уједињења одустало и да се оно одгађа за нека будућа, незнано која и каква времена. Неки учесници овог скупа сматрали су да је „време да се изврши уједињење српских држава, што би имало утицаја и на ставове међународне заједнице“¹⁷⁵, други да „српски народ мора остати јединствен у жељи да се уједини... то би се могло остварити путем истовременог плебисцита у свим српским земљама“.¹⁷⁶ Коначно, у Резолуцији Другог конгреса српских интелектуалаца између осталог стоји: „Решење српског питања могуће је искључиво применом истих права и начела која су и другим народима омогућила образовање властитих држава. Стога захтевамо да се и Србима омогући да на своје етничком простору изграде модерну

¹⁷³ Други конгрес српских интелектуалаца, „Јединство и национални циљ“, Милорад Екмечић, Политика, 23. април 1994, стр. 117.

¹⁷⁴ Исти, из реферата Михаила Марковића, „Снага уједињеног духа“, Јавност, Сарајево, 30 април 1994, стр. 17.

¹⁷⁵ Исто, из реферата Биљане Плавшић, Политика 23. април 1994, стр. 7.

¹⁷⁶ Исто, из реферата Миодрага Јовичића, Политика, 23. април 1994, стр. 7.

правну и демократску државу¹⁷⁷. Међутим, српска политика није операционализовала вољу српског народа и његових мислећих посленика и, уместо свесрпског плебисцита и уједињења који би сигурно имао одређеног утицаја на ставове тзв. међународне заједнице, остављено је да се представници РСК-е „договоре“ са Загребом о својој националној и државној судбини.

Овде треба поменути још два момента када је српска државотворна и геополитичка позиција радикално уздрмана. Први се тиче Споразума врховних команди три српске државе: СРЈ, РСК и Републике Српске, који се односио на заједничку одбрану у случају напада хрватско-муслиманских снага на неку од њих; али тај споразум је заборављен већ приликом операција хрватске војске: „Бљеска“ и хрватско-муслиманских снага у акцији „Олуја“. Други важан моменат представља изигравање воље народа који је крајем маја 1995. захтевао уједињење западних српских држава: Републике Српске Крајине и Републике Српске. Овоме је претходила одлука власти у Београду августа 1994, којом је успостављена блокада на Дрини, што је значило одустајање од права на самоопредељење српског народа и слабљење његове не само одбрамбене него и шире геополитичке позиције, и не само тренутно него и у будућности, што ће се веома брзо показати приликом „отимања“ Косова и Метохије од стране шиптарских терориста и њихових западних покровитеља.

Епилог је познат. Један народ је протеран а његова држава уништена и окупирана. Као заслугу за извршен геноцид и етничко чишћење Запад је Хрватску примио у Европску унију, а водеће крајишке Србе убија и држи утамничене у европским казаматима.

Са таквом Хрватском власт у Београду је потписала Споразум о нормализацији односа, августа 1996, и у том документу пише, да се државе потписнице признају у постојећим границама; нико није ни поменуо РСК, као да није ни постојала, као да су Хрвати били у праву када су право Срба на самоопредељење назвали „балван“ револуцијом и побили и протерали цео један народ. Нису преговарачи Србије поменули никакав облик аутономије за Србе у Крајини, као ни захтев Хашке конференције и њене Комисије (Бадинтерова комисија) из октобра 1991, која је налагала да Хрватска уставним законом гарантује аутономију крајишких Срба. Бадинтерова комисија је ову аутономију Срба везала за аутономију косметских

¹⁷⁷ Из Резолуције Другог

Албанаца, али ни то нико није узимао у обзир. Епилог је такав да је, због погрешних српских геополитичких потеза, нејединства и сталних узмицања ускоро на ред дошао Космет, и да смо на путу да изгубимо и једно и друго.

Хрватска је своју захвалност за одрицање Београда од Крајине и „принципијелност“ када је у питању међусобно признање у постојећим границама, показала већ 2008. године када је признала једнострану и противуставну шиптарску сецесију Космета. Претходно је 2000. тужила Србију Хашком суду за протеривање Срба из Републике Српске Крајине. Наравно, то је нечувено и апсурдно: за злочин сопствене државе и сопствене војске оптужити Србију. Хрватска се меша и у српске унутрашње односе у Војводини, као и у БиХ, тј. Републици Српској, коју би најрадије да збрише и тако попуни свој „меки трбух“, и, по упутствима Пилара, Мачека, Павелића, Супила, Туђмана... успостави хрватски „геополитички оптимум“. Те своје намере Хрватска данас, као чланица ЕУ, у својству арбитра за чланство Србије у ЕУ, условљава мање-више отвореним геополитичким претензијама.

НАПОМЕНЕ

1. Булајић, Милан. 1963. *Право на самоопредељење у Друштвеном народу и УН 1917-1962*, Београд
2. Глигоријевић, Бранислав. 1996. „КПЈ и српско питање у Хрватској 1918-1991“, у зборнику: *Република Српска Крајина*, СКД „Сава Мркаљ“, Топуско, СКД „Зора“, Книн, Книн-Београд
3. ZAVNOH, *Zbornik dokumenata*, 1943, Zagreb, IHRPH, 1964.
4. Иљич, Владимир Лењин. 1958. *О праву нација на самоопредељење*, Култура, Београд
5. Јовичић, Миодраг. 1995. „Право народа на самоопредељење (идеја и њено остварење)“, у: *Српско питање данас*, Други конгрес српских интелектуалаца, ур. Василије Крестић, Београд
6. Митровић, Андреј. 1967. *Делегација Краљевине СХС на Конференцији мира 1919-1920*, Београд
7. Обрадовић, Константин. 1994. „О вредности међународног права данас и вештини његовог коришћења“, „Међународна политика“ бр. 1024, Београд

8. Пејин, Јован. 2002. *Аутономија Војводине – кошмар српској на­рода*, ИП Београд-Зрењанин
9. Петрановић, Бранко, Лакић, Зоран. 1993. *Партизанска ауто­номија Санџака 1943-1945*, ВИГ, Београд
10. Попов, Чедомир и Јелена. 2000. *Аутономија Војводине српско ишћање*, Кровови, Сремски Карловци
11. Прибићевић, Светозар. 1990. *Диктатура краља Александра*, Глобус, Загреб
12. Симић, Предраг. 1992. „Европа и југословенско питање“, „Ме­ђународна политика“ бр. 1001, Београд
13. Станишић, Михаило. 1999. *Експанзионизам Хрватиа и расирој­ство Срба*, Београд
14. Суботић, Момчило. 2004. *Право на самоопредељење и „југо­словенски експеримент“*. Прва, група, шрећа Јуославија, ИПС, Београд
15. Суботић, Момчило. 2010. *Полиитичка мисао србистике*, ИПС, Београд
16. Суботић, Момчило. 2011. *Српска Војводина и њене мањине*, ИПС, Београд
17. Чулиновић, Фердо. 1961. *Јуославија између два раиа*, Загреб

ПРОЗАПАДНА ПОЛИТИКА РАЗГРАЂУЈЕ СРПСКУ ДРЖАВУ И НАЦИЈУ¹⁷⁸

ДЕКЛАРАЦИЈА О ВОЈНО НЕУТРАЛНОМ БАЛКАНУ

Крајем јуна 2016. године, Јединствена Русија, партија Владимира Путина, одржала је конгрес на којем су као гости били и представници неких српских политичких странака. Након одржаног конгреса представници Јединствене Русије са представницима политичких партија из Србије, Црне Горе, БиХ, Македоније и Бугарске донели су декларацију којом се залажу за стварање војно неутралне територије на Балкану. Потписници Декларације, како преносе медији у Србији, указују да у оквиру „смањења међународне опасности“, посебан значај за Југоисточну Европу представља иницијатива „низа балканских политичара о формирању територије суверених неутралних држава у којој би биле Србија, Црна Гора, Македонија, Босна и Херцеговина“. На сајту Путинове партије стоји пише следеће: „Тај пројекат има за циљ да постане стратешка регионална доктрина и да у будућности буде инкорпорирана у општеевропска разматрања нове континенталне архитектуре безбедности“, тражења заједничких „ванблоковских решења“, те сарадње балканских земаља са земљама Евроазијског економског савеза“. На овом Конгресу Јединствене Русије, поред представника Српске напредне странке, били су и представници ДСС и Двери, као и Српска народна партија Ненада Поповића.

На питање да ли ова информација представља изненађење, могли бисмо да одговоримо: и да и не. За Русију, руску спољну политику то није никакво изненађење, већ след једне концепиране и добро осмишљене глобалне спољнополитичке парадигме. Када је реч о Србији, ту ствар стоји нешто другачије. Овај споразум није једини споразум који је Путинова партија потписала са СНС¹⁷⁹ и другим српским политичким странкама, као и са политичким партијама из суседства, с напоменом, да се и ту, изузев Македоније и Бугарске, ради о српским политичким партијама из Републике Српске и Црне Горе. Осим тога, неке политичке партије из Србије, као

¹⁷⁸ Овај чланак је, нешто измењен и прерађен, настао из истоименог чланка објављеног у Зборнику радова: *Србија и евроазијски савез* (приредио Зоран Милошевић), Центар академске речи, Шабац, Српско одељење Међународне словенске академије, Београд, 2016, стр. 59-70.

¹⁷⁹ Ова политичка странка је са Јединственом Русијом такав споразум потписала 2012. године.

што је СРС, као и неке мање странке и покрети¹⁸⁰, иако нема писане споразуме са владајућом руском партијом, своју спољнополитичку оријентацију заснивају искључиво на сарадњи са Русијом.¹⁸¹ Смисао и значај ове Декларације везан је пре свега за актуелни тренутак српске политике и њене евроунијске и евроатлантске оријентације, у околностима када је и сам опстанак ЕУ доведен у питање. Изласком Велике Британије, једне од најбогатијих држава света, политика даљег проширења ЕУ изгубила је сваки реалан смисао. Не треба заборавити да је Велика Британија традиционални и проверени геополитички експонент Америке у Европи и један од ослонаца евроунијског концепта. Она је „брегзитом“ на известан начин ударила на америчке интересе, јер су ЕУ, као уосталом и НАТО, у основи америчке геополитичке творевине. Ако се томе дода дискриминаторска политика ЕУ и њених водећих држава према територијалном интегритету Србије, којој су отеле историјски највреднији део територије – КиМ, логично је и нормално да српска власт потражи алтернативу, која постоји.

У том контексту, Московска декларација може да значи опредељење ка војној неутралности, али и ка економском приклањању Русији и Евроазијском савезу. У сваком случају Декларација представља трасирање пута за излазак из кризе земаља Балкана. Досадашње ослањање на евроатлантске интеграције није донело никакве резултате. С тим у вези, треба подсетити да је руска Дума 22. јуна 2016. усвојила изјаву у којој се позивају балканске државе да се супротставе постављању противракетних система НАТО у Румунији, Пољској и балтичким државама, као и учлањењу Црне Горе у НАТО алијансу.

На овај позив из српске власти није било никаквих реакција. Неколико месеци раније, почетком марта 2016, српски премијер Вучић је изјавио: „Потребан нам је НАТО као савезник да заштити Србе на Косову“. Народски речено: „Потребна нам је лисица да чува кокоши“, или: „Потребан нам је вук да чува јагњад“. Овакав

¹⁸⁰ Руско-српска странка, Источна иницијатива и друге.

¹⁸¹ Познато је да се радикали од свог оснивања залажу за тесну сарадњу са Русијом, док су били на власти заговарали су савез СРЈ са Русијом и Белорусијом. Одржавали су вишегодишњу сарадњу са неким руским политичким странкама, попут Либерално-демократске партије Александра Жириновског, али након Шешељевог доласка из Хага акценат је стављен на сарадњу са Јединственом Русијом. Доказ за ову тезу представља и посета потпредседника руске Владе Дмитрија Рогозина Војиславу Шешељу и СРС, пред изборе у Србији 2016. године.

став представника власти у Београду не треба да чуди, јер свака српска власт од 2000. била је и јесте прозападна, евроунијска а тиме и евроатлантска, иако ово последње она невешто скрива.

КОНТИНУИТЕТ У ВОЂЕЊУ ШТЕТНЕ ПРОЗАПАДНЕ ПОЛИТИКЕ

Србија је већ деценијама под притиском америчких и западних војнополитичких структура. Под притиском Запада Тадићева власт је пристала да се решавање питања Косова и Метохије премести из УН у ЕУ – под надлежност Еулекса. То је учињено без знања и против става Русије да се ово решава у УН. Затим је напредњачко-социјалистичка коалиција наставила да спроводи Бриселске споразуме који Србију „изгоне“ из јужне покрајине. Вучић и Дачић су Бриселским споразумом поставили границу између КиМ и централне Србије, угасили државне институције и државност Србије на Косову и Метохији, предали „независној“ држави Косову део правосудног и безбедносног система Србије са севера Косова, извршили притисак на преостале Србе да изађу на изборе и гласају за власт „независног“ Косова, препуштајући их на милост и немилост терористичких бандита Хашима Тачија. Тако је бачена под ноге деценијска борба Срба да сачувају државу Србију у њеној јужној покрајини. Све се то чини због једног нејасног, неизвесног и отпочетка неуспешног провизоријума званог Европска унија. Српски политичари – од Тадића, преко Николића, Вучића, Дачића – су „мировну“ димензију ЕУ прихватили „здрово за готово“, заборављајући да су управо заговорници овог „мировног пројекта“ подстакли разбијање друге Југославије, а потом и Србије. Заборавља се да је Немачка одлуке из Мастрихта (1993), о стварању ЕУ као политичке и безбедносне заједнице, условила признањем Словеније и Хрватске, што је био окидач за разарање југословенске државе. Исте те земље, водеће чланице ЕУ, подстакле су косметске Албанце да изврше противустванно и насилно отцепљење Косова од Србије и признале његову независност. Другим речима, ЕУ је свој западни, католички мир градила на бруталном разарању српског етнојезичког, политичког и државног простора. Наставила је да и даље „слепо“ следи САД у неоколонијалном походу на свет – почев од Југославије/Србије, преко Ирака, Авганистана, Египта, Либије, Сирије, Украјине... Водила је не миротворну него ратнохушкачку

политику, а водећи српски политичари, попут Тадића, највише су се „лепили“ на ЕУ као „мировни пројекат“. Ова њена миротворност, након Другог светског рата, важила је за водеће западне земље (Француску, Немачку и друге), и ЕУ је у том смислу тражени *модус вивенди*, али је очигледно цена плаћена на другој страни, на европској периферији каква је мала православна Србија. Уосталом, сетимо се како је немачка и европска политичка и друштвена јавност, па и српска, захтев за самоопредељење и уједињење немачког, осамдесетомилионског народа доживљавала као демократски чин који доприноси светском миру и безбедности, а исти такав захтев неупоредиво малобројнијег српског народа квалификовала као угрожавање светског мира и безбедности. По Хантингтоновом моделу о сукобу цивилизација западни, католички и протестантски део Европе се уједињавао да би разбијао, уништавао и делио њен српски – православни, у перспективи и руски и друге припадајуће просторе. Пример Украјине сведочи исправност поменутих теза. Не треба посебно доказивати да се све ово ради под вођством САД, те да је и сама Хантингтонова студија, иако научно фундирана, обимна и детаљна, истовремено и пропагандна идеја водиља, упутство за акцију и деловање америчке геополитичке империје.

За српску власт од 2000. године важи синтагма „Брисел влада спољном, а ММФ економском политиком“. Наиме, све српске власти у нелогичној и бесмисленој тежњи да Србију пречицом уведу у ЕУ и НАТО, под притиском западних „пријатеља“ и њихових пријатеља из тзв. невладиног сектора, врше десуверенизацију Србије испољавајући притом непојмљив вазални однос према западним факторима. Економиста Јован Душанић о томе пише: „Све је видљивије како се Србија, која је формално суверена држава, понаша као протекторат, а већина њених политичких „лидера“ неодољиво подсећа на тужни карневал вазала, док у исто време Република Српска, ентитет у Босни и Херцеговини, која је истински протекторат, у пракси демонстрира већи степен суверености, а њен политички лидер понаша се као државник“. Душанић аргументовано доказује да „Србија не треба да иде у ЕУ већ да се реформише – својим снагама“.¹⁸²

Има мишљења да је „једино уједињена Европа могла да пружи отпор америчкој доминацији. Али, Америка је нашла начин како да

¹⁸² Јован Душанић, „Република Српска демонстрира већи степен суверености од Србије“, Факти, електронско издање, 02. март 2015.

се привремено супротстави европском уједињењу. Испровоцирала је, уз помоћ Њемачке, Аустрије и Ватикана, серију балканских ратова и преко НАТО завладала „старим континентом“. Мислећи да владају свијетом и да им нико ништа не може, Американци су уништили међународно право својом самовољом и бахатошћу, сијући терор по свијету војним, политичким и економским интервенцијама. При том су имали три приоритетна циља: ставити под контролу најважније енергетске и минералне ресурсе планете, доминирати главним геостратешким подручјима и нуклеарно опколити Русију, имплантирајући се у њеним сусједним државама. У својим акцијама, највише су, посебно преко „арапског прољећа“ уништавали муслимане на Блиском и Средњем истоку, имајући за образац Хантингтонову теорију о сукобу хришћанске и исламске цивилизације. Међутим, „да се Власи не досјете“, они су уништавање и окупацију исламских држава „компензирали“ подршком муслиманским ентитетима на Балкану: у Србији, БиХ, Македонији и Црној Гори.¹⁸³

ЧЛАНСТВО У ЕУ ПОДРАЗУМЕВА УЛАЗАК У НАТО

Српска власт уверава своје поданике да чланство у ЕУ не значи и чланство у НАТО, занемарујући чињеницу да је НАТО својеврсна пријемна канцеларија ЕУ, да је то пут којим су прошле све источноевропске државе пре пријема у ЕУ. НАТО је главни – ЕУ је другоразредна. У ствари, и једно и друго су инструменти америчке империјалне политике. НАТО – као војна полуга САД за изазивање и управљање кризама, цивилизовање и демократизовање непослушних влада у свету, а ЕУ – као америчка (гео)политичка креација, без обзира на њену изворно европску идеју, која у основи служи за геополитичко сузбијање Европе од стране САД, под чијом је својеврсном окупацијом од Другог светског рата.¹⁸⁴ Да је Европска унија под америчким туторством сведочи и њена (зло) употреба у украјинској кризи и сукобљавању са Русијом¹⁸⁵. На делу је неоколонијализам који се одвија под маском глобалних интеграција,

¹⁸³ Види: Емил Влајки, Западна русофобија и трећи светски рат, Факти, електронско издање, 06. март 2016.

¹⁸⁴ Види шире: Момчило Суботић, „Србија и Европска унија“, Српска политичка мисао 01/2010, ИПС, Београд, 2010, стр 43-66, и Момчило Суботић, „НАТО-изација Срба“, Политичка ревија 03/2010, ИПС, Београд, 2010, стр. 69-86.

¹⁸⁵ Види шире: *Украјинско питање данас* (ур. Зоран Милошевић), Центар академске речи, Шабац, 2015.

што подразумева и европске интеграције. ЕУ је такође један особен вид неоколијализма, без обзира на америчку доминацију, то је организација иза које се крију старе поробљивачке претензије великих западних сила. Свет се налази у позицији у којој је био пред Други светски рат, који је наставак Првог, јер су оба светска сукоба настала због колонијалних апетита великих сила – у оба случаја Немачке, која је захтевала прерасподелу интересних сфера и светског богатства. Готово су истоветни ратови које је водио Хитлер, градећи нови европски и светски поредак, са ратовима које данас води Запад на челу са САД, градећи такође нови светски поредак, игноришући и грубо газећи одредбе међународног права.

Руски генерал и геополитичар Леонид Петровић Решетњиков, директор РИСИ, о томе каже: „Ако, рецимо, политичари народу говоре да `ми идемо у ЕУ, али не идемо у НАТО`, то је наивна илузија. Ако си ушао у Европску унију, ти си већ постао део те огромне машине која служи интересима САД... И зато је следећа фаза – чланство у НАТО. Немогуће је ући у ЕУ, а да се не уђе у НАТО. Јер нема примера да је земља Источне Европе ушла у ЕУ, а да није ушла у НАТО. И Србија сигурно неће да постане изузетак од тог правила“. Указујући да не треба да чуди кад руски дипломати кажу да Русија нема ништа против уласка Србије у ЕУ, јер се ту ради о дипломатским манирима, као и о принципу немешања у унутрашње ствари Србије као суверене земље, политиколози и геополитичари, ипак, имају већу слободу да кажу своје лично мишљење. Решетњиков управо то саопштава: „Наравно да ћемо рећи `слободно, улазите у ЕУ`. Али шта ћете тиме да добијете? Добићете стечајну управу. ЕУ је управо то – стечајна управа...“ Осврћући се на западну политику расрбљивања, Решетњиков између осталог истиче: „Ми смо од самог почетка указивали на то да је Ђукановић све време испуњавао наређења Запада и спроводио добро познату западну политику, чији је циљ подела и маргинализација српског народа, као и сам рат, као и одвајање Републике Српске од Србије. Цео смисао западне политике према српском народу сводио се на једно – Србима се не сме дозволити да се осете као нација. Зато је уместо Пашићевог плана Велике Србије подметнут пројекат Југославије, у коју су угурани и Хрвати и Словенци. Када је задатак испуњен, приступило се уништавању Југославије, на њеном месту граде се мале марионетске државе, попут држава поменутих народа, или такве једне смешне земље као што је Македонија. Чим

су се Срби мало прибрали, одмах се кренуло да им се отме Косово, да се одвоји Црна Гора, а у резерви се држе и други региони које у случају српске некооперативности могу одвојити. И тај задатак је испуњавао и Ђукановић – одвојити од Србије део српског народа. Ми на Црногорце наравно гледамо као на Србе, јер су се идентични процеси одвијали у Русији у време СССР“. На констатацију да се Вучићева политика не разликује битно од Ђукановићеве, али се Русија од ње и даље не ограђује, Решетњиков истиче: „Вучић је премијер Србије, и ми морамо да одржавамо контакт са премијером. Ако сте га већ изабрали, ако је постао ваш премијер, значи да морамо да радимо са њим“.¹⁸⁶ Сагласни са констатацијама генерала Решетњикова, додали бисмо следеће. Државна заједница Србија и Црна Гора конституисана је и пројектована за распад, што се и догодило маја 2006, након нелегалног и нелегитимног црногорског референдума о независности. То је био референдум против Србије, јер ће јој западни добротинитељи отети и КиМ. Требало је цео овај простор укључити у НАТО, и то је главни геополитички циљ западних стратега, а чланство у ЕУ је само узредна процедура. Замисао Запада је да ће се овако испарцелисан српски етнички и историјски простор лакше укључити у западну геополитичку орбиту. То је смицао црногорске и косовске независности, као и њиховог међусобног признања, окренутог против Србије и српске интегралне идеје. С обзиром да се западне политичко територијалне претензије према Србији на смирују, јер им је циљ даље парцелисање српског простора – Рашке, Војводине, јужне Србије са већинским општинама у којима живе Албанци, можемо констатовати да је циљ НАТО-а потпуна разградња и разбијање српске државе и уништење српског културног, образовног,¹⁸⁷ политичког и државотворног идентитета. Овом циљу на услузи стоје бројни српски „интелектуалци“,

¹⁸⁶ Леонид Петровић Решетњиков, „Наивна је илузија да се може ући у ЕУ а да се не уђе у НАТО, НСПМ, 14. јун 2016.

¹⁸⁷ Србији се намеће РЕКОМ, регионална организација која ће писати заједничку савремену балканску историју, у којој ће српска страна без сумње бити оптужена за „сва зла овога света“. Да су српске научне и просветне институције и појединци спремни на беспризорну ревизију сопствене прошлости, на „посипање пепелом“ и „прихватање кривице без кривице“, сведоче и следећи примери. У уџбенику историје осмог разреда за 2002. годину стајало је како је Рамбује био пружена шанса Србима од стране Запада да се избегне рат. Пошто Срби то нису хтели прихватити, настављајући да малтретирају Албанце са Косова, НАТО је морао интервенисати! Нешто касније преведена је, уз помоћ амбасаде САД, књига Американца Хејвуда *Полишка*, која је на ФПН у Београду била уџбеник. Српски студенти су из тог уџбеника морали учити да припадају геноцидном народу који је раван Хитлеровим нацистима! Нажалост, и Народна скупштина Србије је својом декларацијом

политичари, медији, невладине организације, финансиране како споља, тако и од Владе Србије.¹⁸⁸

РЕФЕРЕНДУМ ЗА ЧЛАНСТВО У ЕУ

У немогућности да Србију адекватно спољнополитички позиционира, Вучићева власт држи земљу у перманентној политичкој кризи, а ванредно стање захтева и ванредне потезе; стога се по други пут тражи решење у расписивању ванредних парламентарних избора. О чему се ради? Велику обавезу је актуелна власт преузела од својих западних ментора. Њен задатак је да Србију, без Косова и Метохије, уведе у ЕУ, првенствено у НАТО. У ствари, циљ је само учлањење Србије у НАТО. У неким од наших ранијих радова изнели смо тезу, да Западу није циљ да Србија уђе у ЕУ, већ првенствено да јој отме Косово и Метохију и што више територијално фрагментира, што се уклапа у стратегију НАТО у његовом даљем походу на Исток. Овладавање руском евроазијском континенталном масом и богатим енергетским ресурсима представља стратешки циљ западне геополитике. Игра око Србије и њеног чланства у ЕУ је заправо намера Запада на челу са Америком, да се она територијално распарча и учини политички неорганизованим простором, како не би била оно што у историјском, геополитичком и геостратегијском смислу треба да буде – „продужена рука Русије на Блукану и Медитерану“. Последњи избори у Србији требало је да припреме политичку платформу за промену Устава Србије, првенствено његове преамбуле, у којој пише да је Косово и Метохија њен саставни део, те да се Србија одрекне војне неутралности и изгласа приступање НАТО пакту, што је све скупа доводи у непријатељство са Русијом. Надамо се да политички повратак опозиције у српски парламент, који се „неплански“ догодио на овим изборима, неће дозволити овакав негативан епилог. Ако ништа друго,

прихватила становиште Међународног суда правде да су Срби у Сребреници јула 1995. починили геноцид. Види: Емил Влајки, наведено дело.

¹⁸⁸ За финансирање невладиних организација, па и оних које за туђе интересе раде на уништењу сопствене државе, Влада Србије издваја више средстава него, на пример, за развој српске науке. Неке од њих, као „Жене у црном“, које добијају десетине хиљада долара, стално истичу „геноцид“ у Сребреници, али никако да се сете више хиљада убијених српских цивила у Подрињу. Мајкл Кирби, бивши амерички амбасадор у Београду, уручно је представницима девет организација цивилног друштва 2,7 милиона долара као донацију Америчке агенције за међународни развој (УСАИД).

подсетиће власт на дато обећање¹⁸⁹ и захтевати да се организује референдум о уласку Србије у ЕУ, чему се Вучић сада жестоко противи. Његова реакција на само помињање референдума је политички неодговорна, бледа и неуверљива, садржана у реченици: да неће дозволити референдум о ЕУ, јер су избори били фактички референдум. „Мој одговор је јасан: Неће бити референдума без обзира колико постоји иницијатива за то“. Вучић се, дакле, супротставља изјашњавању народа по кључним питањима за опстанак ове државе. Он пренебрегава чињеницу да је већина становника Србије против ЕУ и више од 80% против НАТО; да је за учлањење у евроатлантске организације само део привилеговане политичке класе и тзв. невладиних организација, те да је, као ни у једној другој европској држави, ископан тешко премостив јаз између интереса и хтења народне, грађанске, гласачке Србије и политичке гарнитуре на власти. Овакву подељеност Србије, амерички амбасадор Мајкл Кирби назвао је шизофреном. Увелико је у праву, неко је болестан, народ или власт! Или обоје, неко мање неко више. Стога ће формирање владе Србије бити путоказ куда се креће Србија.

СПОРАЗУМИ СРБИЈА – НАТО

Оно што је евидентно, јесте да је актуелна српска власт дословно наставила евроатлантски пут претходне досовске власти. Ради се о два паралелна процеса: један је политички, и он се односи на Бриселске споразуме, којим Србија, одрицањем од Косова и Метохије, крчи пут ка ЕУ, а други војни, и он подразумева споразуме које је власт у Србији потписала са представницима НАТО.

Један од таквих споразума потписали су у Бриселу министри напредњачко-социјалистичке коалиције Гашић и Дачић, 18. фебруара 2015. године. Србија је тада потписала Индивидуални партнерски акциони план (ИПАП) са НАТО пактом и тиме, како истичу, подигла на „виши ниво сарадњу са НАТО алијансом“ и „сачувала војну неутралност“. Овај споразум представља корак до формалног чланства Србије у Северноатлантском савезу. Тиме је, по неким ауторима, амнестиран НАТО пакт за најбруталнију агресију на једну суверену земљу, и у ствари потписан Рамбује, чиме је понижена Србија и поништена њена страдалничка и узвишена одбрана

¹⁸⁹ Томислав Николић је у предизборној кампањи 2012. јавно обећао да ће се његова странка залагати за референдум о учлањењу Србије у ЕУ.

1999. године. Тада су Слободан Милошевић и СПС подигли земљу на одбрану, сада се Дачић и „нови“ СПС, заједно са пресвученим радикалима – напредњацима, прилагођава новој „геополитичкој реалности“. Напредњаци и социјалисти настављају политику својих досовских претходника. Да подсетимо, да је тадашњи министар спољних послова Вук Драшковић у име Државне Заједнице Србије и Црне Горе дозволио, својим потписом, да трупе НАТО савеза могу слободно и без накнаде да пролазе територијом државне заједнице. Сада ИПАП подразумева слободно коришћење српске територије, ваздушног простора и инфраструктуре. По овом споразуму Србија мора да обезбеди пуну слободу кретања војника НАТО алијансе, бесплатно коришћење српске војне структуре (касарне, аеродроми, радарски системи, војне болнице...). НАТО војници ће имати дипломатски статус (за злочине које почине у Србији, не може им се судити у Србији). Србија мора да уништи „вишак наоружања“, ионако разоружане војске Србије, обавезна је да НАТО-у бесплатно уступи базу Југ, и да размењује информације са НАТО командом и земљама ЕУ.¹⁹⁰

Овим споразумом Србија је прихватила учешће у америчком програму „Акт о превенцији руске агресије“, којим је одређено да се током наредне две године у Европи креира Безбедносни фонд НАТО пакта у који би биле укључене Украјина, Грузија, Молдавија, Азербејџан, БиХ, Македонија, Црна Гора, Косово и Србија. То су државе за које је амерички државни секретар Џон Кери рекао да се налазе на „линији ватре“ када је реч о односима САД и Русије.

Чак ни Кумановским тзв. „техничким споразумом“ из 1999. године овако нешто није било могуће. Сада је практично могуће да трупе чланица НАТО-а, као што је Хрватска, уђу на територију Србије и одржавају вежбе.

У Чешкој постоји изрека: „Ми смо у НАТО да нас не би хуманитарно бомбардовали“.¹⁹¹

Иако се Русија још није изјаснила поводом ИПАП споразума, сасвим је очигледно да се ради о политици пузајућег уласка Србије у НАТО, чиме се Србија сврстава у антируску војну коалицију.

¹⁹⁰ ИПАП споразум је најбољи доказ да је тачна теза по којој су сви облици војног савезништва атлантских снага, од НАТО пакта до „Партнерства за мир“ и од „трансфера стабилности“ до „превладавања кризе“, голи „рекет“, јер су то у ствари модерни методи принуде и изнуде... Тако у ствари „Нови светски хаос“ – постаје „Нови светски поредак“.

¹⁹¹ Вацлав Дворжак, „Чешка између Путина и НАТО“, Печат, 15. мај 2015, 59.

И РУСИЈА СЕ ПИТА

Али, да се и Русија нешто пита сведочи недавна посета Вучића Путину, и том приликом је Владимир Путин поновио, да Русија остаје привржена поштовању и заштити суверенитета и територијалног интегритета Србије, као и принципима економске, политичке, војне и друге сарадње и развијања свестраних односа Русије и Србије.¹⁹² Руски председник је притом нагласио, да очекује да у српску владу уђу министри који ће бити спремни да реализују поменуту политику. Ваља подсетити да су Русија и Србија недавно потписале бројне економске и друге споразуме, као и споразуме из домена војно-техничке сарадње.¹⁹³ Руски амбасадор у Србији Александар Чепурин подсетио је да Русија Вучића држи за реч. Ово би могло да значи да Русија помало подозриво гледа на спољнополитичке потезе власти у Србији, јер зна да иза српске идеје о чланству у ЕУ, стоји и обавеза учлањења у НАТО, а то је већ нешто што је за Русију неприхватљиво.

Британска агенција Ројтерс истиче да српска политика тихо клизи ка НАТО, те да српски политичари не смеју да признају пун обим сарадње са Алијансом. Српска војска је учествовала у 197 заједничких активности са НАТО и још 370 билатералних активности са земљама које су чланице Алијансе, а само 37 активности организовано је са Русијом. Када су у питању војне вежбе, њих је било 22 о чега само две са Русијом, остале са чланицама НАТО.

Вучићева власт нема никаквог националног, моралног ни правног, историјског ни геополитичког, ни било каквог државног разлога да Србију „гура“ у НАТО пакт. Како ће НАТО бранити Србе на Косову, показао је у време агресије на Србију, а показује и

¹⁹² О савременим српско-руским односима написано је много чланака, књига и монографија. О историјском и савременом геоекономском и геополитичком аспекту тих односа види шире у: Милош Кнежевић, *Србија и Русија: савремене геоекономске и геополитичке дилеме*, Институт за политичке студије, Београд, 2009.

¹⁹³ Србија је купила два руска хеликоптера МИ 17 за 25 милиона евра, а премијер Вучић је још говорио о куповини четири борбена авиона МИГ 29, за 260 милиона евра, али се, изгледа, на томе и завршило. На јесен у посету Београду долази руски премијер Дмитриј Медведев, који ће тражити да се верификује Споразум о посебним дипломатским привилегијама Српско-руског хуманитарног центра у Нишу, који је на чекању још од 2014. године. Очекује се и да дође до проширења овог центра, тако што би војни аеродром у Ечкој, крај Зрењанина, постао тренажни центар за потребе ове хуманитарне мисије. Иначе, Центар у Нишу је основан 2012, а највише спорења изазвао је захтев руске стране да се овом центру додели дипломатски имунитет, какав ужива НАТО у Србији.

данас.¹⁹⁴ Србија би сврставањем уз НАТО, непоправљиво кренула путем духовног уништења (уништења православља које ће утопити у западни папински екуменизам),¹⁹⁵ као и путем моралне и територијалне дезинтеграције. Све у свему, кренула је путем „хуманог“ уништења свеколиког српства.¹⁹⁶ У више радова истицали смо да Србија и српске земље треба да се окрену Русији, и у економском и политичко-безбедносном смислу, да српске власти престану да воде прозападну политику, јер су на Западу „концентрисани сви српски непријатељи“, што је посебно дошло до изражаја од распада југословенске државе, када је почела и још увек траје разградња српске (гео)политике и државе.

НАПОМЕНЕ

1. Влајки Емил, „Западна русофобија и трећи светски рат“, Факти, електронско издање, 06. март 2016.
2. Душанић Јован, „Република Српска демонстрира већи степен суверености од Србије“, Факти, електронско издање, 02. март 2015.

¹⁹⁴ Подсетимо да је НАТО, са својих 19 држава, мимо СБ ОУН, кршећи међународно право, извршио агресију на државу чланицу УН, која никога није напала, да је 78 дана бомбардовао Србију (мање Црну Гору), при чему је на њену територију бацио 40.000 бомби, 10 тона осиромашеног уранијума, сејући смрт не бирајући циљеве, не само да је својим бестијалним бомбардовањем убио 2.500 људи, 12.000 је рањених, него је коришћењем недозвољеног хемијско-биолошког оружја проузроковао жртве које ће наредних десет генерација умирати од карцинома. Осим тога, садејствовао је терористичкој ОВК у протеривању више од 250.000 Срба са Косова и Метохије, а затим благонаклоно посматрао рушење и паљење српских светиња, од чега више од 150 цркава и манастира, скрнављење преко 250 српских гробаља, а затим мирно посматрао када су шиптарске банде 17. и 18. марта 2004. протерале још 4.000 Срба, убивши осам људи, као што ће убијати и у наредним годинама српске житеље и повратнике (Старо Грацко, минирани аутобус који је превозио Србе из Ниша на територију КиМ), те најзад 2008. је признао независност своје накардне и криминалне творевине. Да је НАТО имао намеру да Србе заувек протера са Косова и Метохије говори и заташкавање стравичних злочина који су извршени у „Жутој кући“, у којој су шиптарски терористи вадиле органе ухапшеним Србима и другим неалбанцима и продавали их европским здравственим установама. О томе злочину више нико не говори. Ако је НАТО заинтересован за заштиту Срба на КиМ, како тврди српски премијер, откуд онда толика незаинтересованост за повратак прогнаних Срба, о чему ни српска власт не брине много, готово да се од тога питања прави „табу“, као и од помињања Резолуције СБ УН 1244, која је необорив правни основ заостанак КиМ у Србији.

¹⁹⁵ Види: Зоран Милошевић, „Источна (гео)политика Ватикана“, у: *Небеска теологијска. Ватикан и међународни односи* (приредио Зоран Милошевић), Центар академске речи, Шабац 2016, као и друге веома садржајне и занимљиве радове из овог зборника.

¹⁹⁶ Емил Влајки, нав. дело

3. Кнежевић Милош, *Србија и Русија: савремене геоекономске и геополитичке дилеме*, Институт за политичке студије, Београд, 2009.
4. Зоран Милошевић, „Источна (гео)политика Ватикана“, у: *Небеска геополитика. Ватикан и међународни односи* (приредио Зоран Милошевић), Центар академске речи, Шабац 2016.
5. Решетњиков Леонид Петрович, „Наивна је илузија да се може ући у ЕУ а да се не уђе у НАТО“, Нова српска политичка мисао, 14. јун 2016.
6. Суботић Момчило, „Србија и Европска унија“, Српска политичка мисао 01/2010, ИПС, Београд, 2010.
7. Суботић Момчило, „НАТО-изација Срба“, Политичка ревија 03/2010, ИПС, Београд, 2010.
8. *Украјинско питање данас* (ур. Зоран Милошевић), Центар академске речи, Шабац, 2015.

ОД РЕЗОЛУЦИЈЕ 1244 ДО БРИСЕЛСКОГ СПОРАЗУМА – ПОЛИТИКА ПРЕПУШТАЊА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ¹⁹⁷

Српска власт се определила за улазак у ЕУ, али није јасно да ли то она жели са КиМ или без КиМ у свом саставу. Овакву дилему намеће пристанак на Бриселске преговоре, које је напредњачко-социјалистички тријумвират Николић-Вучић-Дачић прихватио, наводно искључиво због Заједнице српских општина, која се због противљења албанске стране и уз прећутну подршку спољних актера не реализује већ дуги низ година.

У контексту разматрања идеје председника Републике Србије Александра Вучића о „унутрашњем дијалогу по питању Косова и Метохије, неопходно је подсетити на неколико важних политичких чињеница. Основна премиса садржана је у констатацији да је политика напредњака по питању Косова и Метохије и спољнополитичке оријентације наставак претходне политике демократске власти. У време њиховог мандата дошло је до одвајања и државног осамостаљивања Црне Горе као и до проглашења независности Косова. Али треба истаћи да је суноврат отпочео разбијањем и распадом СФРЈ, које је отпочело након рушења Берлинског зида и уједињења Немачке, те разбијања СССР-а, раздвајања Чешке и Словачке и нестанак социјалистичких вишенационалних држава – федерација. Тадашња социјалистичка власт у Србији и Црној Гори нису биле у стању да антиципирају геополитичке последице глобалних промена које су за епилог имале грађански и верски рат на простору друге Југославије. Шиптарска сецесија висила је као Дамоклов мач над судбином Србије у време ратних збивања у Хрватској и БиХ у којима се одлучивала судбина Срба из Крајине и Републике Српске. Милошевићева власт у Србији није много марила за окупацију и нестанак Републике Српске Крајине; погрешно је процењивала да ће то задовољити непријатељски Запад на челу са САД, те да ће успостављањем Републике Српске као самоуправног ентитета у БиХ и задржавањем Косова и Метохије у саставу Србије решити деведесет одсто српског националног и државног питања. Али западни моћници у свом тријумфализму након победе

¹⁹⁷ Овај чланак је објављен у часопису Политичка ревија 03/2019, ИПС, Београд, 2019, стр. 129-149.

у «хладном рату», такву политику су окарактерисали као слабост и по принципу «домино ефекта» започели рушење српске државе. Црна Гора и Косово су «у пакету» отети од Србије. Борис Тадић је први полетео Милу Ђукановићу у загрљај да му честита независну Црну Гору (мај 2006), а тада је пут независном Косову био широко отворен. Коштуница је покушао Митровданским Уставом (2006) да заштити и одржи целовитост Србије, али су ствари кренуле наопако након неуспеха да спречи усвајање ССП, јер је прегласан од стране министара ДС-а. Показало се да питање Косова и Метохије није никакво демократско већ искључиво геополитичко питање, које је требало решавати у време када је Србија имала бољу геополитичку позицију, како би се избегла изнуђена и губитничка решења, у време Милошевићеве власти – то је период пре рата 1991-1995, а у време Вучића – то је период по преузимању власти 2012. године. Николић и Вучић су веома брзо заборавили на предизборна обећања о раскиду са дотадашњом политиком демократа, те прекид евроунијског и евроатлантског арбитражања и захтев да се у складу са Резолуцијом СБ 1244 и Уставом Србије питање Космета врати у надлежност Уједињених нација. Применом овакве политичке стратегије Србија би задржала фактички суверенитет на северном делу КиМ, и формални на целом КиМ, према Резолуцији 1244. Тако не би било никаквих Бриселских споразума који политички дерогирају Резолуцију 1244, већ би се уз подршку Русије и Кине ово питање решавало у складу са међународним правом и уставним системом Србије. Још једном је Србија била у прилици да проблематизује и оспори косовски пут ка независности. Наиме, самопроглашену независност „Косова“, признале су између осталих Словенија и Хрватска. Хрватска је тим чином грубо нарушила Споразум о међусобном признању у постојећим границама са СРЈ из августа 1996. – дакле Србије са КиМ. Била је то прилика да Србија реafirмише питање РСК, макар кроз признање њене Владе у изгнанству. Као што је познато реторзија је у међународним односима сасвим легитимно дипломатско средство.

ПОГУБНА ПОЛИТИКА КОНТИНУИТЕТА У ПРЕПУШТАЊУ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

Али, не само да није прекинула штетну националну и државну политику претходне власти, већ је Дачић-Вучићева влада

учинила радикалан искорак, пристајући на све захтеве ЕУ који су кулминирали Бриселским споразумом. Тако је трасирана политика којом се Косово и Метохија корак по корак изузимају из територијалног и уставно-правног система Србије, занемарујући међународно право, Резолуцију 1244 СБ УН и сопствени устав, који Косово и Метохију изричито, не само у преамбули, наводи као неотуђиви део државе Србије.

Кренуло се од „суштинске аутономије“, затим „стандарди пре статуса“, „стандарди и статус“, „и Косово и ЕУ“, „интегрисано управљање границама“, „интегрисање судства у правни систем Косова“, све су то етапе које оцртавају повлачење Србије и напредовање пузеће сецесије...¹⁹⁸

Треба имати у виду да је Устав из 2006, ради очувања суверенитета Србије над Косовом и Метохијом, донесен консесуално, споразумом свих странака у републичкој скупштини. Две године касније, 2008. године, пала је влада Војислава Коштунице око питања ССП, јер су представници ДС прихватили споразум о придруживању ЕУ која није гарантовала суверенитет над Косовом. Грађани су поверовали и гласали за раст привреде и виши стандард, као важније питање од територијалне целовитости државе. Власт су формирали ДС и социјалисти. Тада је дошло до пуча у СРС, из које је настала СНС, сад као проевропска странка са новим евроунијским обећањима. На крилима евроунијске пропаганде СНС побеђује на изборима 2012, и са СПС и неким мањим странкама формира власт. Поред ЕУ-обећања, нова трансформирана странка дала је и снажна „косовска“ обећања, али је било очигледно да је била спремна на нове уступке западних центара моћи. Вучићев СНС се веома брзо учврстио на власти и задобио подршку од преко 50% бирача.

Иначе, питање Косова и Метохије постало је „табу тема“ одмах након убиства премијера Зорана Ђинђића. Познато је да се Ђинђић, разочаран политиком и уценама Запада, па и изостанком обећане финансијске помоћи Србији на путу њене европеизације, без Косова, окренуо националној и државотворној политици Србије, односно заштити њеног територијалног интегритета. Он је тада предлагао да се питање Косова и Метохије реши по моделу Федерације БиХ, тј. да Шиптари имају пуну аутономију на КиМ у

¹⁹⁸ Види: Милан Јовановић, „Подела Косова и Метохије – изнуђено решење насилне и једностране сецесије“, *Национални инјерес*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 03/2017.

саставу Србије, а српски народ на КиМ да има сопствену аутономију у оквиру аутономног Косова и Метохије и непосредну везу са Београдом. Позната је његова реченица: питање Косова и Метохије неће се решавати ни у Вашингтону ни у Бриселу него у Београду.

Недуго после интервјуа које је на ову тему дао бањалучким Независним новинама, Ћинђић је убијен, а питање Косова и Метохије у српској политичкој јавности стављено је у други план. Тек неколико година касније, председник Србије Томислав Николић је израдио „Платформу Заједнице српских општина“¹⁹⁹, као саставни део Бриселског споразума, и она има доста сличности са Ћинђићевим планом о Косову и Метохији. Наиме, оба плана подразумевају КиМ као саставни део Србије, те су због тога неприхватљиви и Шиптарима на Косову и Метохији и западним покровитељима њихове самозване државе.

Резолуција СБ УН 1244 је дуго времена, па и данас, у српском политичком дискурсу такође била „табу тема“. Иако представља међународно-правни документ и угаони камен права Србије на КиМ, ниједан српски политичар на власти није ни помињао, а камоли нешто учинио да дође до примене Резолуције 1244. Александар Вучић, пак, који је увек будно пазио да не помене Резолуцију 1244, тврдио је да се овај међународни документ и не односи на Србију већ на СРЈ, иако би као правник морао да зна да је Србија правни наследник СР Југославије, тј. да је задржала континуитет над Косметом, као неотуђивим делом своје територије. Ово је записано у Уставној повељи ДЗСЦГ. Тек ће у наредним искушењима по Србију, као што је покушај тзв. Косова да уђе у Унеско, Русија, Кина, Куба и друге државе наклоњене међународном праву и политици Србије да брани сопствени територијални интегритет, подсетити водеће српске политичаре на кључни међународни документ – Резолуцију 1244 СБ УН.

Албанским мартовским погромом над Србима, 2004. године, питање КиМ поново избија у први план, па је своје место на адекватан начина нашло и у Митровданском уставу из 2006. године (преамбула и чланови 114 став 3 и 182 члан 2). Међутим, већ 2008, у Влади Србије побеђују демократе (ДС) који сматрају да је за Србију од Косова важнији ССП и придружење ЕУ. Показаће се, а многи су знали и тада, да се ради о евроунијској политици „штапа и

¹⁹⁹ Види: Момчило Суботић, „Платформа о Косову и Метохији“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 01/2013.

шаргарепе“, тј. политици отимања Косова и Метохије и даље фрагментације Србије, коју на Западу, уз сву сервилност актуелне власти у Београду, сматрају значајним геостратешким и геополитичким ослоном Русије на Балкану и Медитерану, њеном „продуженом руком“ или „стратешким земљом“, и немају озбиљне намере да Србија постане чланица „породице“ европских народа. У наредних неколико година, до избора 2012, питање Косова и Метохије поново је изван српског политичког дискурса, у првом плану је ЕУ и задаци Србије на путу придруживања.

Власт напредњака и социјалиста натерала је Србе са севера Космета на локалне изборе под контролом Приштине, предајући и овај део покрајине под власт нове шиптарске псеудо-државе; увела је граничне прелазе са тзв. независним Косовом, допустила да тзв. Косово добије међународни телефонски број... Филип Мисфелдер, извештач за спољну политику ЦДУ/ЦСУ немачке канцеларке Ангеле Меркел, хвали ову политику српске владе: „Из наше перспективе је за Србију прави пут да са СНС и Александром Вучићем даље иде ка ЕУ. Предуслов за то су преговори са Косовом. У априлу прошле године потписан споразум, који на крају треба да води до признања Косова, мора сада даље да буде спроведен“.²⁰⁰ Тако каже високи званичник Немачке која је најзначајнија држава Европске уније. Функционери осталих држава чланица понављају поменути услов на путу Србије ка ЕУ. Српски званичници понављају евроунијску мантру, али не и ултимативан став кључних ЕУ-играча о признању независности Косова.

ЕУ, дакле, тражи да Србија на крају процеса преговарања са „Косовом“ потпише правно обавезујући споразум, другим речима да призна ту нову државу. Да би се реализовао овај ултиматум ЕУ, Србија мора да приступи промени устава и избрише преамбулу и одговарајуће чланове Устава из 2006, у којем пише да је АП Косово и Метохија неотуђиви део Србије. С обзиром да је за промену устава потребан референдум грађана и њихова двотрећинска већина, то би могло у извесном смислу да отежа посао, али имајући у виду да у Скупштини Србије седе већински евроунијати и да манипуланти навелико раде свој посао, ни то није немогуће. Поготово ако се покаже успешним процес промене свести српског народа²⁰¹,

²⁰⁰ Види: Никола Врзић, „Дан после“, Печат, 21. март 2014, стр. 9.

²⁰¹ По повратку из једне од својих посета Немачкој, још док је био први потпредседник владе, Александар Вучић, ваљда импресиониран немачком економском и политичком моћи, рекао је да Срби треба да промене своју свест. Касније ће Вучић јавно пропагирати Вебера

што се већ увелико чини променом садашњих неприлагодљивих уџбеника историје, географије, српског језика и књижевности...²⁰²

У тексту под насловом „Србија да поврати своју душу“ Војислав Коштуница пише о штетним последицама опредељења Србије за улазак у ЕУ. Већ први корак је промена устава за коју је потребан референдум, али „власт која је потпуно снисходљива, поданички, екстремно кооперативна без икакве потребе – да се о промени устава разговара, или се може разговарати, тек када земља дође надомак тих бриселских врата. Пре тога не мора. Као што нису морале да се укидају царине на пољопривредне производе. Као што није требало за три године омогућити странцима да купују нашу земљу...“²⁰³ Исто се односи и на промену Устава Србије.

Да се политичке странке у Србији, поготово када освоје власт, не држе датих обећања, те да „преко ноћи“ праве политички коперникански обрт, препуштајући заборава дојучерашњу идеологију и програм, најбоље илуструје Српска напредна странка. На изборима 2012, ова странка се изричито залагала за очување Косова и Метохије у саставу Србије, јер је дотадашња попустљива политика ДС наишла на осуду народа. Политички прваци СНС-а Николић и Вучић, заклињали су се да је за њих питање суверенитета и територијалног интегритета најпрече национално и државно питање. Тако се Николић у Северној Митровици заветовао да се неће смирити док Косово не врати у састав Србије. Лидери СНС у предизборној кампањи обећавали су да ће преиспитати уговоре које је представник Србије, члан ДС Борислав Стефановић потписао са Едитом Тахири. Али, била су то само обећања.

У пракси се десило да је СНС у рекордном року повукао позете на које се ДС није усуђивао. Предизборно обећање напредњачких вођа, да се српске институције неће никад повући са Косова и

и протестантизам, те протестантску етику као идеал којем треба да тежи српско друштво. Али занемарно је чињеницу да Немачка већински није протестантска него католичка, што када је у питању рад и радна етика није исто. Иначе, и римокатолици и протестанти су својевремено били наклоњени Хитлеру у његовој мржњи и расистичкој политици према православу и Словенима. Није код Немаца то од јуче. Сетимо се да су и Маркс и Енгелс, као родоначелници праведнијег социјалистичког друштва према Русима и уопште Словенима истицали непојмљиву мржњу и нетрпељивост.

²⁰² Неко је у Министарству просвете и науке дошао до закључка да ученици у средњим и основним школама у Србији не треба да уче историју, већ да она постане факултативни предмет. За српски језик тражено је да се смањи на два часа недељно и изједначи са енглеским језиком. Уџбеници и радне свеске из географије су пуни тенденционих грешака, где се чак на неким географским картама КиМ представља као независна држава.

²⁰³ Војислав Коштуница, „Србија да поврати своју душу“, Печат, 13. март 2014, стр. 7.

Метохије, поништено је тако што су Николић, Дачић и Вучић са сепаратистичко-терористичким структурама из Приштине потписали Бриселски споразум: поставили границу између јужне српске покрајине и централне Србије; угасили државне институције и државност Србије на Косову и Метохији; предали су „независној“ држави Косову део правосудног и безбедносног система Србије са севера Косова; извршили притисак на преостале Србе да изађу на изборе и гласају за власт „независног“ Косова, препуштајући их на милост и немилост Хашима Тачија. Тако је бачена под ноге деценијска борба Срба да сачувају државу Србију у њеној јужној покрајини.

Ваља подсетити да је Томислав Николић и пре, а поготово након преузимања власти, у више наврата изјављивао да је Борис Тадић водио добру спољну политику, што је требало да значи да је и он спреман да настави тамо где је ДС-ов режим стао. Тако је и било. Демократска власт је водила политику под слоганом „И Косово и ЕУ“, а напредњачка, пошто је, мање више, довршила посао око „независног“ Косова, своју политику своди на исто тако несувислу синтагму „И Русија и ЕУ“. За такву политику српске власти Мајкл Кирби, донедавно амерички амбасадор у Београду, рекао је да српски народ и државу ставља у шизофрену ситуацију, јер се историјски, културно, идентитетски итд. вежу за Русију, а политички за Европску унију и Запад.

Оно што ипак разликује политику напредњака и демократа, јесте и чињеница да је Вучић, кад је постао председник Србије, за разлику од Тадића који лично није водио преговоре, мимо скупштинске воље подигао преговоре на највиши ниво: на ниво преговора двојице председника: Србије и тзв. Косова. Разумљиво је зашто Албанци наступају са највишег места; они на просто желе да наступају са позиције независне државе, али је несхватљиво опредељење председника Србије, као да жели да помогне свом албанском партнеру да легитимизује позицију председника независне државе Косово. Осим тога, скупштина Србије није овластила председника Вучића да води преговоре о питању Косова и Метохије; по Уставу Србије то нису надлежности председника Републике већ Владе Србије. Ради упоредбе, да поменемо преговоре Срба из РСК са хрватским властима око решења политичког статуса крајишких Срба, што би могло да буде узор за српске преговараче. Хрватска власт није ниједног момента преговоре са крајишким Србима водила са највишег места – места председника државе. Напротив, Туђман и

његова власт је Србе сматрала обичним побуњеницима, и за њих је било задужено министарство унутрашњих послова; преговоре са српским представницима водио је помоћник министра унутрашњих послова Хрватске, Славко Дегориџија. Значи да је Хрватска српско питање сводила на унутрашње, полицијско питање.

БРИСЕЛСКИ СПОРАЗУМ И ЗАЈЕДНИЦА СРПСКИХ ОПШТИНА

Иако су Београд и Приштина уз посредовање ЕУ договорили да тзв. Косово може да буде члан само регионалних организација, и да се оно представља са звездicom и образложењем у фусноти, српска власт се прећутно сагласила да „Косово“ постане члан и таквих организација које никако нису регионалне, као што су ММФ, Светска банка, спортске организације ФИФА, УЕФА, Светска рукометна асоцијација, Међународни олимпијски комитет. У тачки 14. Бриселског споразума пише: „Две стране се обавезују да неће једна другу блокирати, нити подстицати друге да блокирају европске интеграције друге стране“. ЕУ спада у међународне организације, то је највиши облик европског политичког организовања, у коју се удружују државе. Ово је по себи доказ да ЕУ Косово третира као државу, без обзира што пет држава чланица није признало његову независност. По том основу Косово је постало члан поменутих организација – све су то међународне, а не регионалне организације, на које тзв. Косово наводно полаже право. Треба поменути да Србија није искористила право вета приликом пријема тзв. Косова у Међународни олимпијски комитет, на шта је имала право, што говори да се једно говори а друго чини, тј. да српске власти разграђују сопствену државу.²⁰⁴

²⁰⁴ БРИСЕЛСКИ СПОРАЗУМ

Sporazumom je utvrđeno:

1. Formiraće se Udruženje/Zajednica većinski srpskih opština na Kosovu. Članstvo će biti otvoreno za sve druge opštine, ako se o tome slože članovi.
2. Zajednica će imati osnivački statut. Може бити укинута само одлуком општина које су у њеном саставу. Garancije za Zajednicu su важећи закон и Ustavni zakon.
3. Organizacija Zajednice će biti zasnovana na istim osnovama kao i Asocijacija kosovskih opština, odnosno imaće predsednika, potpredsednika, skupštinu i веће.
4. Opštine članice, u skladu sa Evropskom poveljom o lokalnoj samoupravi i kosovskim zakonima, biće ovlašćene da saraduju vršeći svoje nadležnosti kolektivno preko zajednice. Zajednica će imati puni nadzor u oblastima ekonomskog razvoja, obrazovanja, zdravstva, urbanog i ruralnog planiranja.

Актуелна власт убеђивала је јавност да Бриселске споразуме потписује преваходно због Заједнице српских општина, а парадокс је да су све тачке овог споразума (15 укупно) реализоване осим те, наводно, главне; Шиптари неће да чују за конституисање Заједнице српских општина. То значи да су наши преговарачи или били крајње наивни или су унапред обећали моћним западним менторима да се неће супротстављати стварању независног Косова. Јер, како другачије тумачити политичке потезе власти у Београду који

5. Zajednica/Asocijacija ima i dodatne nadležnosti, koje će na nju prenete centralne vlasti u Prištini.
6. Zajednica će imati predstavničku ulogu pri centralnoj vlasti, kao i mesto u lokalnim, savetodavnim telima u tu svrhu. Kako bi se navedeno sprovelo, predviđa se funkcija monitoringa.
7. Policija će biti jedinstvena i to će biti kosovska policija. Čitava policija sa severa Kosova treba da bude integrisana u okvire kosovske policije. Plate će isplaćivati jedino kosovska policija.
8. Pripadnicima drugih bezbednosnih srpskih struktura biće ponuđeno mesto u odgovarajućim kosovskim strukturama.
9. Zajednica će preko četiri opštine (Severna Mitrovica, Zvečan, Zubin Potok, Leposavić) birati regionalnog komandira policije, Mitrovica će imati drugog regionalnog komandira za Južnu Mitrovicu, Srbicu i Vučitrn. Regionalni komandant četiri severne opštine saradivaće sa drugim regionalnim komandantima.
10. Predviđa se da pravosudne vlasti budu integrisane i rade u okviru kosovskog pravnog okvira. Apelacioni sud u Prištini će uspostaviti panel u kojem će u većini biti sudije kosovski Srbi koji će se baviti poslovima u svim opštinama sa većinskim srpskim stanovništvom. Odeljenje Apelacionog suda, uključujući administrativno osoblje i sudije, imaće stalno sedište u severnoj Mitrovici. Svaki panel imaće u sastavu većinu sudija koji su kosovski Srbi. Pravosuđe će biti integrisano i radiće u okvirima pravnog sistema Kosova. Apelacioni sud u Prištini će formirati panel sudija u kome će većinu činiti sudije kosovski Srbi. Oni će biti nadležni za sve opštine sa većinskim srpskim stanovništvom. Odeljenje apelacionog suda, sastavljeno od administrativnog osoblja i sudija, imaće stalno sedište u severnoj Mitrovici (Okružni sud Mitrovica). Svaki panel ovog odeljenja biće sastavljen većinski od sudija kosovskih Srba. U zavisnosti od prirode predmeta sudiće nadležne sudije.
11. Predviđa se održavanje lokalnih izbora u 2013, uz podršku OEBS-a i po zakonima Kosova i međunarodnim standardima.
12. Potpisnici se obavezuju na izradu plana za implementaciju dogovorenog do 26. aprila. U sprovođenju dogovora mora se poštovati princip transparentnosti finansiranja.
13. Potpisnici se obavezuju na postizanje sporazuma o telekomunikacijama i energetici i da ih završe do 15. juna 2013.
14. Dve strane se obavezuju da neće jednu drugu blokirati, niti podsticati druge da blokiraju evropske integracije druge strane.
15. Predviđa se formiranje Odbora za primenu dogovora uz podršku Evropske unije, u kome će biti predstavnici obe strane, kojima će predstavnici EU pružati podršku.

Потписници Даčić и Хаšим Тачи

Копију споразума, на основу којег је урађен превод, парафраио је у Бриселу премијер Србије Ивица Даčić уз пропратни текст: “Овиме потврђујем да је ово текст предлога о чијем ће прихватању или одбијању обе стране поднети своје одлуке”.

Председник ОК Србије Владе Дивац је овај државни аутогол Србије објашњавао некаквим „спортским разлосима“, иако је знано да је на овакав нечестан поступак био „инструиран са највишег места“.

су реално ишли у прилог стварању независне државе на српском историјском простору.

Приликом покушаја тзв. Косова да постане члан Унеска част Србије и међународног права браниле су многе државе. Русија је указивала да Косово није држава него територија која се налази под привременом управом УН, да Косово није легитимно, да је Косово саставни део Србије. Кина је изнела став да би пријем Косова у Унеско могао „негативно да се одрази на дијалог Београда и Приштине у Бриселу“. Представник Аргентине је рекао да „пријем Косова није у складу са резолуцијом 1244“, док је представник Кубе истакао „да је то супротно међународном праву“ и да његова земља снажно подржава суверенитет Србије. Поменуте и друге земље, које су подржале територијални интегритет Србије, заслужне су да тзв. Косово није постало члан још једне међународне организације. Изненађење представља уздржан став Грчке и Румуније, чланица ЕУ које нису признале тзв. Косово. Непријатељски став Словеније и Хрватске никога није изненадио, али је крајње забрињавајући антисрпски став Црне Горе и Македоније. Нарочито забрињава став Црне Горе у којој су припадници српског народа крајње дискриминисани. Забрињавајуће је и то што на то не реагују власти у Београду.²⁰⁵ Црногорски председник владе у посети Београду саопштава да су односи двеју држава најбољи у последњих 20 година, што делује лицемерно јер се политичка Црна Гора у том периоду потпуно одметнула од српства којим се вековима дичила. Признала је независност шиптарског Косова, примала у посету доказаног ратног злочинца – Хашима Тачија, разменила амбасадоре са тзв. Косовом и гласала за његов пријем у Унеско. Све су то антисрпски политички потези и „нож у леђа“ Србији и њеној борби за очување територијалног интегритета, а не пријатељски односи како истичу представници Ђукановићеве власти у Подгорици, на шта се власт у Београду ниједним гестом не осврће. Да је политичка Црна Гора заиграла на карту НАТО-а показала је и увођењем санкција Русији, што је такође остало без реаговања званичног Београда. Власт у Црној Гори активно је учествовала у процесу евроатлантског расрбљивања ове некад изразите српске државе – српске Спарте, чија је независност изведена у режији великих западних сила на челу са САД, да би послужила као инструмент НАТО за геополитичко

²⁰⁵ Види шире: Момчило Суботић, „Србија, Унеско и Бриселски споразум“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 04/2015, стр. 75-90.

опкољавање Србије.²⁰⁶ Српски патриотски блок са КиМ истиче да је „гласање у Унеско тријумф Путинове, а не Вучићеве политике“, као и да „актуелна власт у Београду жртвује државну територију ради уласка у Европску унију“. Покрет подсећа да је Русија у два наврата одлучујуће допринела заштити српског културног, националног и државног интереса. Најпре је ветом у СБ УН поводом резолуције о геноциду у Сребреници сачувала углед Србији, а затим је својим лобирањем спречила улазак самопроглашене републике Косово у Унеско.²⁰⁷ Искључиву заслугу Русије истиче и др Ненад Којић, председник Покрајинског одбора ДСС-а КиМ.

Пристајањем на Бриселске разговоре, под фирмом о формирању ЗСО, Вучићева власт је повукла државу Србију из њене јужне покрајине. Власт у Београду је укинула све институције Републике Србије на Космету: „све судове и друге јавне установе и десет српских општина, чије су се власти бирале по српском Уставу и законима и у којима су наши сународници могли добити своје личне исправе – од личних карата, пасоша, возачких и саобраћајних дозвола до свих могућних уверења.

Вучић је све то укинуо и натерао наше држављане и сународнике да излазе на изборе по уставу и законима те самозване државе. При томе је основао и политичку фракцију СНС-а Српску листу, која даје легитимитет косовској сецесионистичкој влади на челу са овејаним терористима: Хашимом Тачијем, а затим Рамушом Харадинајем и Аљбином Куртијем. На тим изборима они могу да гласају само с косметским личним картама, што значи да се претходно морају уписати у књигу држављана те самозване државе. И што је најгоре, на административној линији између Космета и остатка Србије успоставио је праву државну границу на којој се наплаћују царине. Другим речима, уместо да тражи повратак на Космет до 2000 српских војника и полицајаца, на шта имамо право по Резолуцији СБ УН 1244, он је затро све преостале државне власти и установе на КиМ, тако да је самозвану државу косметских Арбанаса на целој њеној територији учинио сувереном и независном.“²⁰⁸ Било је

²⁰⁶ Види шире: Момчило Суботић, „Евроатлантско расрбљивање Црне Горе“, Политичка ревија 4/2011, стр. 89-105; Момчило Суботић, „Избори у Црној Гори 2016 и положај Срба“, Политичка ревија 01/2017, стр. 99-135.

²⁰⁷ Патриотски блок КиМ, „Гласање у Унеско тријумф Путинове, а не Вучићеве политике“, Факти, 9. новембар 2015, <http://fakti.org/serbian-point/kritika-vlasti/patriotski-blok-kim-glasanje-u-unesko-je-trijumf-putinove-a-ne-vuciceve-politike>;

²⁰⁸ Коста Чавошки, *Наше за наше*, поглавље „Не липши магарче...“, Catena Mundi, Београд, 2019, стр. 23.

такође логично да Вучић захтева да се врати на Космет око 200.000 прогнаних Срба и других не-Арбанаса, па да се тек онда воде било какви разговори.²⁰⁹ Градоначелници четири северне српске општине поднели су оставке и своје општине издвојили из уставног и правног поретка самозване косметске државе. То је значило да није ни требало улазити у институционални систем самозваног Космета, на шта их је својевремено баш Вучић натерао.²¹⁰

Кад је у питању Српска православна црква и овде је било различитих тонова по питању косметске политике српске владе. Али, након потписивања Бриселских споразума очекује се већи отпор попустљивој политици Владе и председника Србије, имајући у виду да су двојица епископа СПЦ: митрополит Амфилохије (Радовић) и Атанасије (Јевтић) потписивање Бриселског споразума прогласили за велеиздају и том приликом (2013) јавно читали опело Влади Србије.

Тешко је веровати да су поменуте владике променили став имајући у виду изразито неповољне ефекте Бриселског споразума. Патријарх Иринеј је такође у више наврата истицао важност Косова и Метохије за српско историјско и народно памћење и очување националног идентитета, али је изјављивао да има поверења у Вучићеву косметску политику. Тим поводом речено је на Светом Архијерејском Сабору 2018. године: „Што се тиче државно-правног статуса наше државе на Косову, односно њеног пуног суверенитета и интегритета, Сабор понавља јасан, више пута изречен став поглавара СПЦ Иринеја који је апеловао на наше државнике да не смеју никада да дају своју сагласност на отуђење Косова, јер оно што се силом узме, то се и врати, оно пак што се поклони некоме, то је за свагда изгубљено, а то Срби и Србија не смеју дозволити“. „Оно што је отето може се вратити, али оно што је поклоњено се не враћа“.

На овогодишњем Мајском заседању Сабора СПЦ поновљено је да не долази у обзир ни признање нити било какво територијално разграничење КиМ.

Не треба заборавити да је СПЦ већ имала „случај“ владике Артемија, који је имао другачији став према америчком и западном поимању српског Косова и Метохије. Наиме, владика Артемије се оглушио да у својој Рашко-призренској епархији прими америчког државног секретара Џозефа Бајдена, што је резултирало његовом

²⁰⁹ Коста Чавошки, исто

²¹⁰ Коста Чавошки, исто, 45.

екскомуникацијом из СПЦ. Мало ко у српској јавности верује да је његово рашчињење извршено због наводних финансијских малверзација око обнове порушених цркава и манастира на Косову и Метохији.²¹¹

Треба подсетити да је Уставни суд Србије неуставном прогласио уредбу Владе о катастарским књигама на Косову и Метохији, што говори да је правни поредак био суспендован. Власт је прешла преко ове одлуке највише судске инстанце као да се ништа није десило. Било би разумно да је Уставни суд и друге делове Бриселског споразума прогласио противуставним, али је он Бриселске споразуме подвео под политичка питања. Уставни суд је избегао да Бриселски споразум прогласи неуставним и оценио га политичким, што овај свакако није јер производи правне последице.

Али у питању је очигледно шири Вашингтонско-бриселски пројекат смењивања и постављања српских владајућих гарнитура које спроводе америчку балканску политику. Свака од ових владајућих гарнитура одради намењену деоницу евроатлантског пута. Западни ментори „толеришу“ постојећу власт док год она има уцењивачког капацитета. Када се побунио због признања косовске независности Коштуница је замењен подобнијим од себе – Тадићем. Тадића ће, затим, заменити још „кооперативнији партнер“. И као што је Тадић, мимо и против Русије, тражио да се КиМ изузме из надлежности УН и стави под окриље ЕУ (Еулеск), тако су Николић-Вучић-Дачић пристали да Бриселским споразумима (1 и 2) север Косова предају Приштини и фактички признају сецесију.²¹²

Наставком садашње политике да „ЕУ нема алтернативу“ биће неизбежни нови порази са несагледивим последицама по будућност Србије“. Иако је напредњачка власт обећавала да ће питање Косова изместити из непријатељског окружења ЕУ под окриље Уједињених нација и тако довести у склад са одредбама Резолуције 1244, од тога није било ништа. Након Бриселског споразума уследио је

²¹¹ Нажалост, преминули су главни српски архијереји који су се истински опирали отимању Косова и Метохије: митрополит црногорско-приморски Амфилохије, владика захумско-херцеговачки Атанасије, владика рашко-призренски Артемије, као и патријарх српски Иринеј. Спала књига на два слова – нови патријарх Порфирије забранио је владикама и свештенству да се „мешају у политику“, а поједини епископи, као и сам патријарх верују и уверавају да Вучић води одговорну косовску политику, коју СПЦ подржава.

²¹² Патриотски блок са КИМ који предводе ДСС и Двери поднели су Вишем јавном тужилаштву кривичну пријаву против Ивице Дачића и Александра Вучића због потписивања Бриселског споразума, наводећи да су тиме „угрозили целовитост државе Србије, што на основу члана 307 кривичног законика представља кривично дело националне велеиздаје...

Вашингтонски, а тренутно је актуелан тзв. Француско-немачки споразум о Косову.

Академик Коста Чавошки о преговорима у Бриселу између осталог каже: „По нашем суду, с представницима самозване државе косметских Арбанаса уопште није требало преговарати у Бриселу, пошто се тиме та држава *de facto* признаје, него је требало разговарати искључиво с УНМИК-ом, који је по Резолуцији 1244 СБ УН управља окупираним Косовом и Метохијом... Било је логичније, истиче Чавошки, да је Вучић пошто је постао председник владе, после Ивице Дачића, покренуо „унутрашњи дијалог о Косову и Метохији, па да тек по сабирању свих изнетих мишљења настави или не настави започети дијалог у Бриселу?“²¹³ „После потпуног и често принудног спровођења свих споразума потписаних у Бриселу, на Косову и Метохији нема више ниједног трага српске државности“.²¹⁴ „У овом тренутку нико од наших главара не помиње да су, зарад уласка у ЕУ, преузели обавезу да до 2019. године са самозваним Косметом закључе правно обавезујући споразум о нормализацији међусобних односа...“²¹⁵ Космет тако постаје окупирана територија Републике Србије, у процесу настајања Велике Албаније као геополитичког пројекта великих сила кроз историју.²¹⁶

Како истиче Чавошки – Тадић је у поверљивом разговору са Ангелом Меркел сазнао да правно обавезујући споразум у ствари значи и *de iure* признање те самозване државе, што је на њега деловало као хладан туш. Препустио је власт ономе који за такав потез има више „капацитета“. По тој Меркеловој стратегији Србија би, ако икад уђе у ЕУ, то учинила истовремено са самозваним Косметом или са Албанијом, ако дође до стварања Велике Албаније.²¹⁷

Наиме, Чавошки отворено износи свој суд о томе да је Вучић пуки извршилац воље западних, поготово америчких, обавештајаца и дипломата у решавању косметског питања. Чавошки при томе указује, да је такав правац у Вучићевој политици почео још у

²¹³ Коста Чавошки, *Наше за наше*, поглавље „О наводном унутрашњем дијалогу о Косову и Метохији“, стр. *Catena mundi*, Београд, 2019, 25.

²¹⁴ Коста Чавошки, исто, 28.

²¹⁵ Коста Чавошки, исто, 30.

²¹⁶ Види: Љубиша Деспотовић, *Геополитика Светосавља*, део: „Геополитичка судбина Косова и Метохије“, Каирос, Сремски Карловци, 2019. стр. 94 – 114.

²¹⁷ Коста Чавошки, исто, поглавље „Поступање моћних страних чинилаца с нашим политичарима“, стр. 76.

време СРС, када је Вучић посећивао Шешеља у Хашком казамату. „Тај учестали боравак у иностранству Вучић је, поред осталог, користио да би се у потаји састајао с челницима страних, а нарочито америчке обавештајне службе. Ови су за погодбу коју су очекивали давали предност Вучићу, који добро говори енглески...“

„... Том приликом Вучић је са страним обавештајцима углавном опасну и далекосежну погодбу да он и Николић разбију српску радикалну странку, образују нову странку која би изашла на председничке изборе, а потом кад преузму власт, крену даље од Бориса Тадића и признају не само *de facto* него и *de iure* самозвану косметску државу, чему Тадић није до краја био склон“.²¹⁸

ЕУ САМО МАМАЦ ДА БИ СРБИЈА УШЛА У НАТО

У неком од претходних радова указали смо, да је циљ Вашингтона и Брисела отимање Косова и даље распарчавање Србије, а не њен улазак у ЕУ. Иде се даље – ка евроатланстким интеграцијама. Прихватљива је теза руске историчарке Наталије Нарочнице која каже да је „ЕУ само мамац да би Србија ушла у НАТО. Наравно да се управо то тражи“.²¹⁹

Из ЕУ наглашавају да ће Србија „на крају пута у ЕУ“ морати да потпише са „Косовом“ „правно обавезујући споразум“, за који министар Дачић каже да ова формулација не значи ништа, и никога ни на шта не обавезује, да је ту конструкцију измислио Штефан Филе, како би за обе стране била прихватљива. Ова Дачићева дефиниција делује крајње неуверљиво, и поставља се питање зашто је српска страна прихватила неку формулацију „која не значи ништа и која никога ни на шта не обавезује“. Ипак је вероватније да та „олако и узгред“ измишљена формулација и те како правно обавезује Србију. Видели смо да се на ту Филеову „измишљотину“ веома озбиљно позивају немачки политички званичници.

Све у свему – нема чланства у ЕУ без претходног признања „Косова“. На то српске државне „евроунијате“ готово свакодневно подсећају званичници из Брисела, Вашингтона, Берлина, па и суседи, попут некадашњег хрватског председника Иве Јосиповића.

²¹⁸ Коста Чавошки, исто, стр. 62.

²¹⁹ Наталија Нарочница, „Ако Срби буду истрајни Русија их неће изневерити“, интервју, Геополитика, бр. 92, новембар 2015, стр. 16.

Кад је реч о односу ЕУ и НАТО, о којима је аутор овог текста писао у више наврата²²⁰, за ову прилику довољно је изнети кључну тезу: ЕУ и НАТО су превасходно у служби америчке империјалне политике.

У Чешкој постоји изрека: „Ми смо у НАТО да нас не би хуманитарно бомбардовали“.²²¹ Али, Србија је већ бомбардована!

„Ступање у ЕУ и НАТО има алтернативу, и Русија има шта да понуди. Заправо ЕУ нема шта да понуди Србији, осим стагнације коју сада доживљавају суседне земље, Бугарска, Румунија и Грчка. А Русија има шта да понуди“.²²²

Вучићев коментар на потписивање споразума тзв. Косова са ЕУ о стабилизацији и придруживању (ССП), гласио је да је то „јакó добра вест за Србију јер ствара економске услове за развој српске привреде“, занемарујући при том да ЕУ тим споразумом комада државну територију Србије. Какву економску корист ће имати Србија Вучић није рекао. ЕУ је потписивањем ССП са Косовом одустала од уобичајене праксе да споразум ратификује свака чланица ЕУ – њих 28, јер тзв. Косово није признало 5 држава, већ је то учинила Комисија ЕУ, што сведочи о намери да се „Косово“ пречицом прошверцује и сврста у државе. Након овог чина председница тзв. Косова Атифеге Јахјага поднела је захтев косовском Уставном суду, да оцени уставност оснивања Заједнице српских општина (ЗСО), што је овај суд привремено суспендовао на 60 дана. Од тада до данас Приштина не жели да прича о ЗСО.

²²⁰ Момчило Суботић, „Србија и Европска унија“, Српска политичка мисао 01/2010, ИПС, Београд, 2010, стр 43-66; Момчило Суботић, „НАТО-изација Срба“, Политичка ревија 03/2010, ИПС, Београд, 2010, стр. 69-86; Момчило Суботић, „Прозападна политика Србије и разграђивање државе и нације“, у: *Србија и евроазијски савез (ириредио Зоран Милошевић)*, Центар академске речи, Шабац, Српско одељење међународне словенске академије, Београд, 2016, стр.59-70

²²¹ Вацлав Дворжак, „Чешка између Путина и НАТО“, Печат, 15. мај 2015, 59.

²²² „Како руски експерти тумаче тврдње академика Костића“, став Никите Бондарева, старијег научног сарадника РИСИ, Геополитика, бр. 92, новембар 2015, стр. 12.

НАЦИОНАЛНЕ ИНСТИТУЦИЈЕ И УНУТРАШЊИ ДИЈАЛОГ²²³

У околностима апсолутне руске подршке суверенитету и територијалном интегритету Србије, Вучић је изјавио да не жели да изгуби пријатеље са Запада, поготово Немачку – чак и по цену губитка власти. Немачка је признала Косово, то значи да српски председник не жели да изгуби пријатељство Немачке – ни по цену губитка КиМ.

О Вучићевом спољнополитичком балансирању између Запада и Русије, тј. произвољним поимањем непријатеља за пријатеље и релативизовањем историјски доказаног руског савезништва и пријатељства, сведочи и епизода са академиком Владимиром Костићем, председником САНУ, који тражи да Србија призна реалност косовске независности и „достојанствено се повуче са Косова“, као и да схвати да је Русија „вештачка алтернатива“ Европи и Западу. Вучић га је узео у заштиту у смислу да свако има право да изнесе своје мишљење. Не треба посебно наглашавати да то није обично лично мишљење, већ мишљење председника најпрестижније националне институције – САНУ. Ово је индикативно, јер баца велику сенку на опредељеност актуелне власти да брани суверенитет и територијалну целовитост Србије. Костић је рекао да тзв. Косово и де јуре и де факто није део Србије. Дефакто није захваљујући недржавотворној политици режима у Београду, али де јуре се Косово, по Уставу Србије, као и по Резолуцији СБ УН 1244 третира као саставни део Србије. А то би академик Костић требало да зна. Као што је познато, Устав још нико није ревидирао, али је могуће да је и овакав став корак ка релативизовању снаге важећег српског Устава и позив на његову измену. Костић не објашњава свој став о „извештачености“ односа са Русијом и одсуству алтернативе када је реч о путу у ЕУ и НАТО, баш као што ни актуелни српски режим не би био у стању да објасни ма какву оправданост и смисао својих евроатлантских стремљења. Из САНУ се нико више није јавно огласио, иако је познато да неки њени чланови имају другачије мишљење, што значи да ова водећа национална институција нема јединствено мишљење о тако важном националном и државном питању као што је питање Косова и Метохије.

²²³ Види шире: Момчило Суботић, Косово и Метохија: питање унутрашњег дијалога“, Национални интерес 02/2017, ИПС, Београд, 2017, стр. 81-105.

Када је у питању учествовање српске научне и стручне јавности у „унутрашњем дијалогу“ о Косову и Метохији, добија се утисак да ће она послужити за пуко прибављање легитимитета за одлуку која је већ донета у западним центрима моћи, а коју српска власт треба само да примени. Аутор инсистира на ставу да је питање „унутрашњег дијалога“ требало покренути у време напредњачког запоседања власти и обећања да ће се питање Косова и Метохије решавати у СБ УН, у којем има држава које поштују међународно право и територијални интегритет Србије, а не уз посредовање ЕУ и моћних западних земаља које су већ признале независност „Косова“. Дакле, пре било каквих Бриселских споразума и прећутног или отвореног саглашавања са поменутиим атрибутима косовске независности од стране државних институција Србије, па стога ова акција председника Србије подсећа на пребацивање одговорности на цело друштво за лоше вођену политику по стратешким питањима очувања суверенитета и територијалног интегритета Србије. Тако би „институционализовани друштвени дијалог“ био својеврсна друштвена и правна основа за ампутацију Косова и Метохије. Нажалост, овакав епилог међусрпског дијалога је могућ и због чињенице да његов иницијатор нигде не помиње Устав Србије, у оквиру којег би требало да се одвија дијалог о Косову и Метохији. Зато сви они који учествују у овом „дијалогу“ треба да буду свесни чињенице, да иако су били на страни Устава и настојали да се изнађе решење које би представљало компромис између етничког права Албанаца и државног права Срба, могу да се манипулацијом и конструисањем већинске воље нађу у мањини и буду злоупотребљени тако што су дали легитимитет одвајању КиМ из састава Србије. На овакав закључак упућује и „одушевљење“ председника Вучића предлогом да се српско-албански односи на КиМ разреше стварањем реалне уније (предлог професора В. Кутлешића).

УНУТАРСРПСКИ ДИЈАЛОГ О КИМ ПОДРЖАВАЈУ ЗАПАД И АЛБАНСКИ ПОЛИТИЧАРИ

Важно је уочити да Вучићев „унутрашњи дијалог“ подржавају ЕУ и амерички „савезници“; Русија се посебно не изјашњава. Притом амерички званичници (Пенс) најављују веће америчко ангажовање у преговорима Београда и Приштине. Међусрпски дијалог подржавају и албански политичари из Приштине, али само

у смислу да политичка и грађанска Србија прихвате чињеницу да је Косово независно. Само тако виде унутрашњи дијалог и зато су сви шиптарски лидери, и на Косову и у Албанији, подржали Вучићеву идеју. Иначе, у Приштини говоре о 114 држава које су признале Косово, Србија (Дачић) каже да је 7-8 држава измишљено (од 193 држава чланица УН) и уверава да ће та бројка пасти испод 100. Приштина, пак, настоји да бројка порасте до две трећине – тј. 129 држава, што би тзв. Косову омогућило да буде члан Генералне скупштине УН.

Све у свему – нема чланства у ЕУ без претходног признања „Косова“. На то српске државне „евроунијате“ готово свакодневно подсећају званичници из Брисела, Вашингтона, Берлина, а недавно је то учинио и бивши хрватски председник Иво Јосиповић. Кад је реч о темама ЕУ и НАТО, о којима је аутор овог текста писао у више наврата, за ову прилику довољно је изнети неколико кључних теза. ЕУ и НАТО су превасходно у служби америчке империјалне политике. То се показало у низу америчких интервенција у свету, поготово у последњих двадесетак година, почев од Србије, Авганистана, Либије, Ирака, Сирије, Украјине итд. Циљ Запада није чланство Србије у ЕУ, циљ је отимање Косова и Метохије и даље територијално распарчавање Србије, што значи да циљ није њено политичко и државно јачање, већ њено свођење на политички неорганизован простор укључен у војно-политичке структуре НАТО пакта. Србија не може ући у ЕУ, под претпоставком да ће се то уопште догодити, а да претходно не уђе у НАТО као неку врсту пријемне канцеларије, као што је то био случај са свим другим државама источне и централне Европе. Дакле у првом плану је НАТО. ЕУ је другоразредна, и у свему под утицајем САД. Видело се то и поводом украјинске кризе. САД и НАТО настоје да сузбију руски утицај на српском етнојезичком и државном простору и онемогуће геополитичку парадигму по којој су Србија и српске земље „продужена рука Русије на Балкану“, „руска стратешка земља“. Србија би према визији Запада на челу са САД, требало да учествује у ратном сукобу НАТО алијансе против Русије.

АПЕЛ СЕДМОРИЦЕ

Кад су у питању представници политичких партија, илустративан пример је реаговање представника Двери и њихових

блискомишљеника²²⁴, који су упутили апел српској јавности у којем истичу да се ради о Вучићевом лажном дијалогу и предлажу да се о КиМ организује народни референдум. Они истичу да председник Вучић унутрашњим дијалогом жели да прикрије праву намеру власти да се у 2018. години потпише обавезујући документ о свеобухватној нормализацији односа са тзв. независним Косовом, што представља услов на даљем путу Србије у ЕУ и значи споразум између две независне државе, чиме се отвара пут за улазак лажне државе Косово у Уједињене нације. Потписници захтевају од власти да одмах прекину преговоре о КиМ са посредовањем ЕУ, поништи све антиуставне бриселске споразуме и тему КиМ врати у СБ УН. Истовремено траже потпуно испуњавање одредби Резолуције СБ УН 1244, а посебно оних које се тичу повратка српског државног особља на КиМ. Такође, одбацују сваку идеју поделе Косова и Метохије, или било какво друго угрожавање територијалног и државног суверенитета Србије. Да би се донела адекватна одлука о КиМ потписници сматрају да је неопходно организовати народни референдум.²²⁵

Код овог апела треба имати у виду да су двојица потписника са Косова и Метохије (др Марко Јакшић и Славиша Ристић), што овом документу даје већу снагу и уверљивост, јер се ради о аутентичном мишљењу и ставу људи који живе на КиМ и који боље од других познају политичке и животне прилике у јужној српској покрајини. Власт у Србији има обавезу да о овом стратешком националном и државном питању поштује мишљење најутицајнијих представника Срба са КиМ, уместо што их је међусобно делила и сукобљавала зарад сопствених тренутних политичких интереса.

²²⁴ Апел су у Народној скупштини Републике Србије потписали председник Двери, народни посланик Бошко Обрадовић, Драган Тодоровић, бивши народни посланик, министар и потпредседник Владе Србије (1998-2000), проф. др Слободан Самарџић, бивши народни посланик и бивши министар за Косово и Метохију у Влади Србије 2007-2008, Славиша Ристић народни посланик и бивши председник општине Зубин Поток, др Марко Јакшић, бивши народни посланик, др Дејан Мировић, бивши народни посланик и Милан Стамаговић, председник општине Чајетина.

²²⁵ Апел седморице: „Уместо Вучићевог лажног дијалога о КиМ да се народ изјасни“, <https://dveri.rs/clanci/apel-sedmorice-umesto-vucicevog-laznog-dijaloga-o-kim-referendum>

ИДЕЈА О ТЕРИТОРИЈАЛНОМ РАЗГРАНИЧЕЊУ И ПОДЕЛИ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

У последњих пола века било је неколико идеја територијалног разграничења које су се појавиле као вид решења српско-шиптарских односа на Косову и Метохији. У разматрању ових идеја, њихови аутори су имали у виду историјске, етничке, геополитичке, културне, верске и друге компоненте сукоба два начела: етничког (албанског) и историјско-државног (српског).²²⁶ Било је неколико предлога са српске стране за решење српско-албанских односа и статуса КиМ. У јануару 2004. епископ рашко-призренски Артемије, као председник Српског националног већа на Косову и Метохији, одржао је предавање у „Центру за западну Политику“ у Вашингтону, на тему „Мултиетничко Косово – дипломатски сан или балканска реалност“, и том приликом указао да је на делу владавина „етничке дискриминације и насиља која се систематски наставља из године у годину“, што представља главну препреку за повратак избеглог српског становништва. Као пример „суживота“ владика је навео да је од доласка мировне мисије оскрнављено или порушено „112 православних цркава“.²²⁷ Завршавајући своје излагање владика се заложио за „принцип асиметричне аутономије Косова и Метохије у којој би заједнице на српском и албанском говорном подручју имале у оквиру својих самоуправних институција различите врсте веза са матичном државом“ и истакао „да такво решење статуса КиМ неће бити негативан преседан другим етничким заједницама широм Европе које би волеле да искористе своје право на самоопредељење на штету суверенитета својих држава“.²²⁸

Ваља подсетити да је, у време грађанског рата између Хрватске и РСК, Ибрахим Ругова, заједно са другим шиптарским

²²⁶ Види шире: Милош Кнежевић, *Косметске теме: (1996-2006)*, Лепосавић: Институт за српску културу – Приштина, 2006; Миломир Степић, *Косово и Метохија – Постмодерни геополитички експеримент*, Београд, 2012.

²²⁷ Ово предавање владике Артемија одржано је три месеца пре мартовског погрома Срба (17. март 2004.), када су Албанци учинили оно што су и до тада радили, овога пута отворено и без зазора, пред лицем целог света извршили су етничко чишћење преосталог српског становништва из њихових енклава у централном делу КиМ. Извршен је погром над српским народом и његовим имовином: убијено осморо Срба, спаљено неколико стотина њихових кућа и око 40 цркава и манастира, и у новом избеглиштву се нашло око 4.000 људи. Био је то добро припремљен и синхронизован албански допринос мултиетничком Косову, подржан од стране њихових спољних покровитеља. Види: Дијалог за Косово, јануар 2004, стр. 1.

²²⁸ Дијалог за Косово, исто

представницима, а под утицајем западних ментора, истицао формулу „K=K“ (Косово = Крајина), тј. колико аутономије Србима у РСК у оквиру Хрватске, толико аутономије косметским Албанцима у оквиру Србије. Позната као Вашингтонски папир из 1994. године, ова формула је послужила Ругови да по узору на крајишке Србе тражи примену права на самоопредељење. Није му сметало, као ни његовим америчким менторима да се овде ради о правно различитим категоријама: да су Срби у Хрватској конститутиван народ са свим правима који из тога произлазе, а да су Шиптари национална мањина у оквиру Србије, такође са правима која из тога произлазе. Два различита нивоа права. Ову дистинкцију могуће је тумачити са три аспекта: историјског правног и геополитичког. Газећи међународно и југословенско уставно право, западне силе и њихови унутрашњи сателити, у „малом светском рату“ против Срба, поништили су њихову легитимну државу – РСК, а на другој страни протерали Србе са њихове историјске земље – Косова и Метохије и признали „Косово“ као независну албанску државу.²²⁹

И поред потпуног краха модела мултиетничности, који је био и јесте у функцији етничког чишћења Срба, САД и водеће државе ЕУ су наставиле да инсистирају на примени овог концепта „до последњег Србина“. ЕУ је одбила да прихвати предлог председника Владе Републике Србије Војислава Коштунице да се кроз другачији приступ обезбеди институционална заштита Срба на КиМ, тј. њихова аутономија путем кантонизације или кроз модел два ентитета.

Поменути предлози фигурирали су пре признања косовске независности од стране западних земаља. Након овог чина, са српске стране није било готово никаквих писаних или усмених концепата по питању КиМ. Пре поменутих била су још два. Један је предлог тадашњег премијера Зорана Ђинђића о успостављању ентитетског система на КиМ који би био сличан моделу Бошњачко-хрватске федерације, а други је концепт Добрице Ћосића, и он је настао пре грађанског и верског рата на простору друге Југославије. Ћосићев концепт представљао је јерес у српској политичкој јавности, јер је заговарао поделу Космета у време кад је српска страна била јача него у доцнијем периоду. Ствар је у томе да су Албанци такво решење тада прихватили. Концепт територијалног разграничења предлагао

²²⁹ Види: Момчило Суботић, „K=K“, у: *Истина о Републици Српској Крајини*, Реферати и саопштења, Зборник радова I (приредили др Момчило Суботић и др Бранко Надовеза), Институт за политичке студије, Влада РСК у прогонству, Београд, 2008, стр. 273.

је и академик Деспић. У промењеним геополитичким околностима, када је међународни фактор (западне силе на челу са САД) иницирао и арбитрао распадом југословенске државе, за ову опцију није било више изгледа. Добрица Ћосић је још једном, у мају 1999. године, усред бомбардовања, упутио писмо Влади Француске, у којем је написао: „Косово и Метохија су простор сукобљених националних интереса, који се трајно и праведно могу решити само компромисом. Историјски компромис и трајно решење вековних албанско-српских сукоба, који потресају читав балкански простор, може се остварити територијалним разграничењем Срба и Албанаца и поделом Косова. Ако није могла да опстане Титова Југославија, ако није успео експеримент с мултиетничком дејтонском Босном и Херцеговином, сасвим је извесно да после грађанског и етничког рата не може опстати ни мултиетничко Косово... На Косову и Метохији, око великих српских манастира и етничких енклава, треба формирати самосталне државице, попут Сан Марина, Андоре, Ватикана, Лихтенштајна и сличних државно-правних, суверених заједница у Европи, каква је Аланд у Финској. Српске пределе на северу Косова, који су јој припадали од ослобођења од Турака до 1958, придружити Србији, а јужне пределе Косова и део Метохије, где живи албанска већина, прикључити Албанији или самосталној албанској држави, ако то желе косовски Албанци“.²³⁰ Значило би то извесну корекцију политике ЕУ у односу на српско питање, на шта велике западне силе нису биле спремне. Европа је пристала, под америчким притиском, на експерименте на једном делу своје територије. У том смислу треба посматрати државно-правни провизоријум државне заједнице Србије и Црне Горе, чудну творевину коју је ЕУ, попут Косова, временски орочила на три године наменивши им исту политичку судбину.²³¹

ВУЧИЋЕВА ИДЕЈА О РАЗГРАНИЧЕЊУ СРБА И АЛБАНАЦА

Председник Социјалистичке партије Србије Ивица Дачић, такође се залагао за поделу Косова и Метохије, а затим је ову идеју преузео Вучић и представио је кроз магловиту и конфузну

²³⁰ Наведено према листу „Куир“; бр. 273, Београд, 23. март 2004, стр. 3.

²³¹ Види: Момчило Суботић, *Право на самоодређење и југословенски експеримент*, глава: СРЈ, Србија и Црна Гора. Питање Косова и Метохије, стр.167-168.

формулацију о разграничењу Срба и Албанаца по принципу „наше за наше“. Иако магловита и нејасна, постала је, како је рекао Дачић, државна политика Србије. Дачић је био принуђен да одустане од ове тврдње после критике појединих опозиционих политичара, да та нова политика није изгласана у парламенту Србије. Али није одустао Вучић, већ је за идеју о разграничењу тражио подршку код куће и у свету. Изгледа да су поједини европски политичари подржали ту идеју, као и званична Америка. Управо вођен овом идејом Вучић је организовао унутрашњи дијалог о Космету, који је био крајње неуспешан, јер је већина, како је и сам истицао, против ове идеје.

Вучићева идеја разграничења није политика разграничења на КиМ, него политика разграничења између Срба и Албанаца. Дакле, нешто по Србију далекосежно неповољније, јер задире и у унутрашњост централне Србије. Вучић је, како истиче Чавошки, био близу договора око разграничења са Тачијем. Али се Ангела Меркел неочекивано успротивила свакој промени граница. Због тога Вучић зове Макрона у Београд, да овај омекша Меркелову. Јер, Америка пристаје на поменуту територијалну поделу, коју Вучић није обелоданио пред српском јавношћу.²³²

Сетимо се Дачићеве изјаве, да је Путин још пре неколико година рекао да се не супротставља разграничењу Србије и Косова. Али оно што је евидентно јесте да се Путин прибојава да би независно Косово, одмах после пријема у УН, постало чланица НАТО, а онда би путем НАТО-а кренула и БиХ (јер би тиме и отпорност Републике Српске нагло ослабила), као и Србија, у Вучићевој или нечијој другој изведби.

ОТИМАЊЕ 1999 – ЛЕГАЛИЗАЦИЈА 2013. ГОДИНЕ

Овај поднаслов, позајмљен од Ж. Јовановића, на сликовит начин објашњава суштину косметске драме и српске политике на КиМ. Наиме, ни у Кумановском споразуму, нити у Резолуцији 1244, нема говора ни о каквој војсци Косова, али је она у међувремену формирана, након Бриселских споразума, а реакција Србије је изостала, тј. Вучићев режим је наставио преговоре као да се ништа није десило.

²³² Коста Чавошки, исто, поглавље „Поступање моћних страних чинилаца с нашим политичарима“

Треба имати у виду да међународно право не даје право националним мањинама на самоопредељење и стварање самосталних држава, по чему се право албанске мањине на КиМ никако не би могло поредити са правом Срба у Хрватској и РСК, која је нажалост голом силом и неправдом Запада етнички очишћена и збрисана и од Хрватске окупирана, као ни са правом Срба у Републици Српској. Западни центри моћи надмено жмуре над овим принципима и у први план стављају сопствене геополитичке интересе у свом надметању са Русијом. Овде се намеће логично питање: Шта је са ставом Бадинтерове комисије о неповредивости авнојевских граница?

Али Западна русофобија и „србофобија као рукавац русофобије“ (М. Екмечић) не мари за принципе и правила међународног права и сопствене правне документе. Јер, Запад Србију и српске земље сматра продуженом руком Русије на Балкану и њеном стратешком земљом у глобалном надметању са европским и америчким интересима на том простору. Српско руководство мора да инсистира у Бриселу и Вашингтону на Резолуцији 1244 и њеном целовитом и доследном спровођењу. Ако ЕУ, која посредује у преговорима између Београда и Приштине, не признаје и не прихвата Резолуцију 1244, преговарачки процес треба вратити у УН, у СБ УН који је донео поменути резолуцију.

Уместо политике сталног и неоправданог попуштања, неопходна је, на међународном праву, Уставу Србије и постојећој Резолуцији 1244, другачија тактика и стратегија српске политике према Косову и Метохији (Степић, 2019, 219-236).

Група српских интелектуалаца међу којима су академик Коста Чавошки, проф. Мило Ломпар, проф. Дејан Мировић, бивши народни посланик са КиМ др Марко Јакшић, Драгана Трифковић и други, поднели су кривичну пријаву против председника Србије Александра Вучића јер је својим исказом да се залаже за разграничење између Србије и њене јужне покрајине – Косова и Метохије угрозио уставни поредак и територијални интегритет Србије.

Поменути исказ Александар Вучић је обзнанио 9. августа 2018, када је изјавио: „,,Залажем се за разграничење са Албанцима... имамо територију за коју се не зна ко је како третира и шта коме припада – то је увек извор потенцијалних сукоба и проблема“, а све супротно Уставу Републике Србије, садржини билатералних међународних уговора – Протоколу о разграничењу између Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, односно Краљевине Југославије и

Републике Албаније односно Краљевине Албаније од 1926. године, затим Конвенцији о одржавању и обнављању граничних каменова, малих пирамида и кочева на граници од 1929. године, те садржини Резолуције 1244 СБ ОУН и одговарајућим законима који су на снази у оквиру уставно-правног поретка Републике Србије, при чему противуставна и незаконита приватна платформа и погодба пријављеног Александра Вучића о разграничењу и размени територија никада није представљала службени предлог Републике Србије – чиме би пријављени Александар Вучић учинио кривично дело признавање капитулације или окупације из чл. 306 КЗ-а у стицају са кривичним делом угрожавање територијалне целине из чл. 307 КЗ-а у помагању у вези са чл. 35 КЗ“.

Јелена Гускова, руска историчарка и стручњак за савремену историју Балкана, истиче да је „постало јасно да је Београд већ донео одлуку и да је руководство Србије спремно да призна независност Косова. Русија се неће противити том процесу, зато што је реч о српској територији и Срби треба да одлуче да ли ће је поклонити, продати или ће се ње одрећи“ (Гускова, Србин. инфо, 2020). Сматрамо, међутим, као што смо навели, да Русија ипак неће, због сопствене балканске политике дозволити потпуни дебакл српске косметске геополитике.

Слично Гусковој, политику актуелне српске власти према КиМ критикује и Ана Филимонова, такође историчарка и добар познавалац балканских етноконфесионалних и политичких прилика.

Филимонова пише: „Осам година влада Александра Вучића није учинила ништа да врати 250 хиљада Срба протераних са КиМ. Наглашавамо да се под Вучићем Срби не само да се нису вратили на КиМ, већ се њихов одлив појачао. И то упркос чињеници да тренутна ситуација иде у прилог Србији. Тако је, на пример, „огроман наталитет у албанском окружењу на Косову“ – мит. Срби са КиМ тврде да Албанаца нема више од 800.000. Резултати избора показују да су Албанци из Албаније и Македоније уписани на изборне листе. Ниска излазност Албанаца на изборима у стварности значи да њих једноставно на Косову нема.

Срба на Косову има око 130 хиљада, а одатле је протерано још 250 хиљада. Сходно томе, Срба има 380 хиљада, којима треба додати Горанце, Турке, Хрвате (?), МС) и Цигане. Свеукупно, неалбанско становништво на Косову бројаће најмање 500 хиљада. Такође је неспорно да албанска омладина настоји да напусти Косово

и никад се тамо не врати (на Косову добро живи само врх бивше „Ослободилачке војске“). Млади Албанци напуштају КиМ у још већем броју од Срба из Србије. Код Албанаца се распада патријархална породица и старе вредности. Младе Албанке више су оријентисане на живот по европском моделу, наталитет им је пао на ниво од 2-3 деце, док је наталитет код Срба на северу КиМ већи него њихов...“ (Филимонова, Србин. инфо, 2020).

Путин је на самиту у Пекингу, у разговору са Вучићем, који је настојао да га убеди како је разграничење за Србију добра опција, стопирао идеју о разграничењу, и позвао српско руководство да споразум за КиМ тражи у оквиру међународног права, Резолуције 1244 и Устава Републике Србије.

Вучић се, како је сам хвалисаво истицао, 15 пута састао са Владимиром Путином, и просто је невероватно да није прихватио политичку платформу, која у решавању косметског питања полази од принципа и докумената које је поменуо руски председник. Штавише, Вучић је, како истиче Драгана Трифковић, тражио од Русије да прихвати план о разграничењу и не блокира пријем Косова у УН.

Одбијен од Путина (на самиту у Пекингу), Вучић је, гостујући на ТВ „Пинк“ рекао: „Бићемо у све тежој ситуацији. Када сам рекао да се борим за разграничење (није прецизирао шта оно подразумева, као ниједном до сада, М. С.) знао сам о чему говорим, јер је то сигурно максимум био у таквој ситуацији. Сада више разговора о томе нема. Рушење сваке идеје је лоше. Ми нећемо признати Косово и неће оно бити одвојено, али то остаје неким будућим генерацијама да преживљава страшне ствари. Покушао сам да се борим, борио се за наш народ на КиМ, борићу се за њих и нећу их оставити на цедилу. Ја нећу предати и то нећу да радим, ви нађите неког другог који ће то да уради“.

Вучић је на седници скупштине Републике Србије 27. маја 2019. рекао: „Ако не пристанемо на компромис са Албанцима, све ћемо изгубити“. „Ако не буде компромисног решења, биће напада Албанаца на Србе на Косову, јер Албанци губе живце“. Није рекао о каквом се компромису се ради. Као што то ни до сада није рекао, а стално говори о некаквом компромису. За њега је изгледа компромис – затечено стање, дакле независно Косово у постојећим границама, или поменуто „разграничење Срба и Албанаца“. У једном од својих наступа Вучић је, да би, ваљда, упозорио западне земље

које су признале независно Косово, рекао, да „без компромисног решења“ Србија неће признати Косово.²³³

Али, не само на званичним преговорима у Бриселу, Вучић се често тајно састајао и са Хашимом Тачијем, челником самозване државе Косово оптуженим за ратне злочине над Србима. Шта су преговарали и какву су политику разграничења договарали, у својој књизи *Наше за наше* (2019), сведочи Коста Чавошки:

„Па да видимо да ли ти преговори о „правно обавезујућем споразуму Београда и Приштине“ заиста могу и морају бити тајни! Почнимо од Вучића и Тачија приликом преговора у Бриселу. Вучић нуди Хашиму Тачију исправку граница да баш не би испало да је Србија све изгубила, а самозвана држава косметских Арбанаса све добила. Тачи одмах пита: Како замишљате ту исправку? Вучић спремно одговара: Ми вам нудимо три општине на југоистоку Србије – Бујановац, Медвеђу и Прешево, а заузврат тражимо да ви нама уступите четири општине на северу Косова (северна Косовска Митровица, Зубин Поток, Звечан и Лепосавић)... Тако, дакле, Вучић ништа не крије од Тачија, само у тај свој предлог, који би значао и *de iure* признање државе Косова и њен пријем у УН, треба да убеди српску јавност (СПЦ и родољубиве појединце Србе, те савезнике, превасходно Русију и председника Путина). Зато Вучић не говори о територијалном разграничењу на Косову, него о разграничењу између Срба и Албанаца.

Очигледно је, „да Вучић заправо предлаже *размену нашеј за наше* – наших трију општина на југоистоку Србије за четири општине на северу Косова, које и по важећем Уставу и по Резолуцији Савета безбедности УН 1244 припадају нама.²³⁴ Није тешко схватити да би после оваквог разграничења дошло до протеривања преосталог српског народа са подручја Косова и Метохије. Оваквим сценаријом била би прекинута моравско-вардарска удолина, која има изузетан геостратегијски значај“.

²³³ О потреби другачије тактике и стратегије српске политике према Косову и Метохији види у: Миломир Степић, „Српски геополитички императиви у контексту глобалних промена: Косово и Метохија, у *Косовска вершикала или неоколинијална хоризонтала – демографски, економски, социјални, правни, геополитички и еколошки аспекти косовско-метохијској питања* (ур. Часлав Оцић), Институт за европске студије, Београд; Градска библиотека „Жарко Зрењанин“, Зрењанин; Дом културе „Грачаница“, Грачаница, ТВ Храм, Београд, 2019, стр. 219-236.

²³⁴ Коста Чавошки, исто, поглавље „Размена нашег за наше“ 38.

Чавошки посебно наглашава за Вучића следеће: „Он, наиме, добро зна, што већина правника иначе не зна, да у спољним односима шеф државе, председник владе и министар спољних послова у свему заступају своју државу, те да могу без икаквог писменог овлашћења да потпишу међународни уговор или преузму неку другу обавезу. Штавише, такви акти важе и правно обавезују њихову државу, чак и кад нису у складу с унутрашњим уставним поретком. Отуда кад Вучић с Тачијем закључи и потпише уговор о исправљању граница и размени територија, тај ће уговор, ако то пише у њему, одмах ступити на снагу и постати извршив без икакве ратификације, односно сагласности Народне скупштине. То је неопозив свршен чин и Вучић то зна...“

„... На овакав сценарио упућује и чињеница да Вучић и његови сеизи уопште не помињу било какву промену Устава у делу који се тиче Косова и Метохије (преамбула и чланови 114 став 3 и 182 члан 2). То само значи да ће исправљање граница и такозвану размену територија извести на противустанан начин, без икакве јавне расправе и сагласности Народне скупштине. А Вучић само испуњава своје обавезе, које је у разговорима са страним обавештајцима и дипломатама својевремено преузео и пре разбијања Српске радикалне странке“.²³⁵

Вучић је за албанске царине од 100 одсто рекао: „Молим вас, повуците те одлуке, да седнемо да разговарамо, морамо да постигнемо договор и компромис.“²³⁶ Србија ничим није узвратила на ове мере Приштине. Из Брисела су стигле вербалне осуде, а из САД констатација да таксе треба повући уколико ће то довести до наставка дијалога. Јасно је какав дијалог очекују САД као кључни патрон косметске независности.

Имајући у виду наведено, није случајно што су Вучић и Дачић неуморни о „одбрани“ Косова и Метохије. Вучић: „Вратили смо Србију у игру“; „Србија неће никад признати Косово у овим границама“!?! Није рекао у којима хоће! Дачић: „Северно Косово не може бити под суверенитетом Приштине“. За остатак Косова не каже ништа.

²³⁵ Коста Чавошки, исто, поглавље „Размена нашег за наше“, 38-39.

²³⁶ Коста Чавошки, исто, поглавље „Прохибитивне царине без узвраћања“, 42.

НАПОМЕНЕ

1. Апел седморице: „Уместо Вучићевог лажног дијалога о КиМ да се народ изјасни“, <https://dveri.rs/clanci/apel-sedmorice-umesto-vucicevog-laznog-dijaloga-o-kim-referendum>
2. Врзић Никола, „Дан после“, Печат, 21. март 2014.
3. Деспотовић, Љубиша, *Геополитика светосавља*, Каирос, Сремски Карловци, 2019.
4. Дијалог за Косово, јануар 2004,
5. Дворжак Вацлав, „Чешка између Путина и НАТО“, Печат, 15. мај 2015.
6. Јевтовић Горан, „Како је и до када Вучићева Србија `победила` Унеско“, Искра, 9. Новембар 2016.
7. Јовановић, Милан, „Подела Косова и Метохије – изнуђено решење насилне и једностране сецесије“, *Национални интерес*., Институт за политичке студије, Београд, 2017
8. Кнежевић Милош, *Косметске теме: (1996-2006)*, Лепосавић: Институт за српску културу – Приштина, 2006.
9. Коштуница Војислав, „Србија да поврати своју душу“, Печат, 13. март 2014.
10. „Куир“, бр. 273, Београд, 23. март 2004.
11. Милошевић Зоран, „Источна (гео)политика Ватикана“, у: *Небеска геополитика. Ватикан и међународни односи* (приредио Зоран Милошевић), Центар академске речи, Шабац 2016.
12. Нарочница Наталија, „Ако Срби буду истрајни Русија их неће изневерити“, интервју, Геополитика, бр. 92, новембар 2015.
13. Патриотски блок КиМ, „Гласање у Унеско тријумф Путинове, а не Вучићеве политике“, Факти, 9. новембар 2015, <http://fakti.org/serbian-point/kritika-vlasti/patriotски-blok-kim-glasanje-u-unesko-je-trijumf-putinove-a-ne-vuciceve-politike> Суботић Момчило, „Платформа о Косову и Метохији“, Политичка ревија, 01/2013, ИПС, Београд, 2013.
14. Степић Миломир, Косово и Метохија – Постмодерни геополитички
15. Степић, Миломир, „Српски геополитички императиви у контексту глобалних промена: Косово и Метохија, у *Косовска вертикала или неоколонијална хоризонтала – демографски, економски, социјални, правни, геополитички и еколошки аспекти косовскометохијској питања* (ур. Часлав Оцић), Институт за

- европске студије, Београд; Градска библиотека „Жарко Зрењанин“, Зрењанин; Дом културе „Грачаница“, Грачаница, ТВ Храм, Београд, 2019,
16. Суботић, Момчило, „Косово и Европска унија“, Национални интерес, 03/2012, ИПС, Београд, 2012,
 17. Суботић Момчило, „Евроатлантско расрбљивање Црне Горе“, Политичка ревија 4/2011
 18. Суботић Момчило, „Србија и Европска унија“, Српска политичка мисао 01/2010, ИПС, Београд, 2010.
 19. Суботић Момчило, „НАТО – изација Срба“, Политичка ревија 03/2010, ИПС, Београд, 2010.
 20. Суботић Момчило, „Прозападна политика Србије и разграђивање државе и нације“, у: *Србија и евроазијски савез (ириредио Зоран Милошевић)*, Центар академске речи, Шабац, Српско одељење међународне словенске академије, Београд, 2016.
 21. Момчило Суботић, „К=К“, у: *Истина о Републици Српској Крајини*, Реферати и саопштења, Зборник радова 1(приредили др Момчило Суботић и др Бранко Надовеза), Институт за политичке студије, Влада РСК у прогонству, Београд, 2008.
 22. Чавошки, Коста, *Наше за наше*, Catena Mundi, Београд, 2019.

ВАШИНГТОНСКИ СПОРАЗУМ: КА НЕСЛАВНОЈ ЗАВРШНИЦИ „КОСМЕТСКОГ ПИТАЊА“²³⁷

ДА ЛИ ЈЕ У ВАШИНГТОНУ СРБИЈА ПРИХВАТИЛА НЕЗАВИСНОСТ КОСОВА?

Српска стручна и шира јавност, заинтересована за решење косовско-метохијског питања у складу са основама међународног права, Уставом Србије и Резолуцијом 1244 СБ УН, а с обзиром на потпуни неуспех Бриселских споразума, очекивала је да ће напредњачка власт изаћи из Бриселских споразума, прогласити их ништавим и ово најважније српско национално и државно питање вратити у Савет безбедности УН, где Србија има подршку Русије и Кине.

Међутим, председник Александар Вучић, који је себе прогласио за главног и јединог преговарача, чиме је узурпирао надлежност Владе која по Уставу води унутрашњу и спољну политику земље, без икакве у Скупштини Србије усаглашене преговарачке платформе, и без знања српских спољних савезника, Русије, Кине и других земаља, прихватио је Вашингтонски позив (или га је сам иницирао), на којем је, у организацији Специјалног изасланика Беле куће за дијалог Београда и Приштине Ричарда Гренела и председника Доналда Трампа, потписао споразум о економској нормализацији односа са Приштином. Исти такав споразум, изузев последње 16. тачке, (које нису нумерисане, прим. аут.) потписао је и премијер тзв. косовске владе Абдулах Хоти. САД нису ништа потписале. Имајући у виду чињеницу да делегације Београда и Приштине међусобно нису преговарале, већ су амерички посредници изнели готов документ, које су Вучић и Хоти потписали, неки аутори сматрају да у Вашингтону није потписан никакав споразум већ изјава о намерама. Било како било, ради се о документу који је крајње штетан по Србију, јер представља несумњив корак ка издвајању Косова и Метохије из састава Србије, али исто тако неким својим тачкама уводи Србију у сукоб са својим традиционалним савезницима Русијом и Кином, као и са арапским земљама које нису признале независност Косова. И поред свих Вучићевих уверавања, да

²³⁷ Рад настао из чланка објављеног под насловом: „Ка неславној завршници `косметског питања“, Политичка ревија 03/2018, ИПС, Београд, 2018, стр. 11-32.

је докуменат добар за Србију, стиче се утисак да му је наметнут и да га није ни прочитао пре потписивања. Целокупно његово држање пред Трампом, седење на обичној столици-хоклици, окружен америчким функционерима и српском делегацијом, личило је као да седи на оптуженичкој клупи, и деловало је крајње бедно и трагикомично. Очигледно је било, да је цео састанак, као и природа самог Вашингтонског споразума, уприличен као део предизборне кампање Доналда Трампа пред новембарске председничке изборе у САД. Тако је у документу „набацано“ више решења од Трамповог предизборног и америчког глобалног интереса, него конкретних предлога за решење косметског питања. Иако се српска страна наводно изборила против тачке о међусобном признању Србије и Косова, што је Вучић неуверљиво али с поносом истицао, а Ричард Гренел порицао, да је та тачка уопште понуђена, сва друга решења тзв. Косово фактички третирају као независну државу и воде ка међусобној нормализацији односа две државе: економској у Вашингтону, а након тога, политичкој у Бриселу. Све би завршило неформалним признањем Косова, чему се актуелни режим супротставља, и што нико не тражи од Београда, већ фактичким признањем, чему води дух и слово Вашингтонског документа.

Да видимо шта садржи Вашингтонски документ.²³⁸ Једна од погубних тачака по Србију је она која говори да се „на годину дана

²³⁸ ВАШИНГТОНСКИ СПОРАЗУМ

Sporazumi Srbije i Kosova sa SAD imaju po 16 tačaka, prvih 15 je isto u oba dokumenta, dok se tačka 16 razlikuje. Tekst sporazuma nazvanih „Ekonomska normalizacija“ glasi: Srbija (Beograd) i Kosovo (Priština) su saglasni da načine korak napred u ekonomskoj normalizaciji prihvatajući sledeće:

1. Obe strane će primeniti sporazum o autoputu Beograd-Priština potpisan 14. februara 2020.
2. Obe strane će primeniti sporazum o pruži Beograd-Priština potpisan 14. februara 2020. – Uz to, obe strane će se obavezati na zajedničku studiju o izvodljivosti o opcijama za povezivanje železničke infrastrukture Beograd-Priština sa lukom na Jadranskom moru.
3. Kosovo (Priština) i Srbija (Beograd) će saradivati sa američkom Finansijskom korporacijom za međunarodni razvoj (U.S. International Development Finance Corporation) i EKSIM (Uvožno-izvoznom) bankom SAD na memorandumima o saglasnosti radi ostvarivanja sledećeg:
 - Autoput mira
 - Železnička veza između Prištine i Merdara
 - Železnička veza između Niša i Prištine
 - Obezbeđivanje sredstava za finansiranje zajmova potrebnih za mala i srednja preduzeća
 - Dodatni bilateralni projekti
 - Stalno prisustvo američke Finansijske korporacije za međunarodni razvoj u Beogradu, Srbija.
4. Obe strane će otvoriti i upravljati zajedničkim prelazom Merdare.
5. Obe strane će pristupiti „mini-Šengen zoni“, koju su Srbija, Albanija i Severna Makedonija proglasile u oktobru 2019. godine i u potpunosti iskoristiti njene prednosti.

ставља мораторијум на активности Србије у прилог повлачењу признања независности Косова, с тим што Косово годину дана неће тражити пријем у међународне организације“. То истовремено значи да тзв. Косово може и даље да ради на међународном признању, а по истеку 12 месеци и на пријему у УН, затим у Интерпол, Унеско и све преостале, јер је власт Србије одустала од тзв. Косовске звезде и прихватила улазак ове НАТО државе у многе међународне, а не само у регионалне организације како је налагала поменута „звезда“ (Суботић, 2017, 87). То практично значи, да је Вучић у Вашингтону у име Србије признао косовску независност, одгођену на годину дана. Вучић је капитулирао пред америчким притиском,

6. Obe strane će uzajamno priznavati diplome i profesionalne sertifikate.
7. Obe strane će saradivati sa Ministarstvom energetike SAD i drugim odgovarajućim telima američke vlade na izradi studije izvodljivosti za potrebe deljenja jezera Gazivode/Ujmani, kao pouzdanog izvora snabdevanja vodom i energijom.
8. Obe strane će diverzifikovati svoje snabdevanje energijom.
9. Obe strane će u svojoj mrežnoj infrastrukturi zabraniti upotrebu 5G opreme koja dolazi od nepouzdatih dobavljača. Tamo gde takva oprema već postoji, obe strane se obavezuju na njeno blagovremeno uklanjanje i na druge potrebne korake.
10. Obe strane će povećati kontrolu avionskih putnika, razmenu informacija između sebe i u okviru šire saradnje sa SAD na Balkanu, i posvetiti se unapređenju tehnologije radi borbe protiv nedozvoljenih aktivnosti, primenom skrining i informacionih sistema koje obezbeđuju SAD, uključujući PISCES, APIS, ATS-G i SRTP.
11. Obe strane se obavezuju da će štiti i promovisati slobodu veroispovesti, uključujući obnavljanje međuverke komunikacije, zaštitu verskih objekata i sprovođenje sudskih odluka koje se odnose na Srpsku pravoslavnu crkvu, i nastavak restitucije jevrejske imovine žrtava holokausta bez naslednika.
12. Obe strane se obavezuju da ubrzaju napore na lociranju i identifikaciji ostataka nestalih osoba. Obe strane se obavezuju da utvrde i primene dugoročna, trajna rešenja za izbeglice i interno raseljene. Obe strane se obavezuju da odrede osobu koja će predvoditi te napore u okviru ministarstava i biti zadužena za koordinaciju Beograda i Prištine, i dostavljace ažurirane informacije na godišnjem nivou o broju rešenih i nerešenih slučajeva.
13. Obe strane će raditi na tome da u 69 zemalja u kojima je homoseksualnost kažnjiva dođe do njene dekriminalizacije.
14. Obe strane se obavezuju da će Hezbolah u njegovoj celini označiti kao terorističku organizaciju i da će u potpunosti sprovesti mere za ograničavanje poslovanja i finansijskih aktivnosti Hezbolaha unutar svoje nadležnosti.
15. Kosovo (Priština) će pristati da primeni jednogodišnji moratorijum na podnošenje zahteva za članstvo u međunarodnim organizacijama. Srbija (Beograd) će pristati na jednogodišnji moratorijum na svoju kampanju za povlačenje priznanja (nezavisnosti Kosova) i uzdržace se od formalnog ili neformalnog zahteva bilo kojoj naciji ili međunarodnoj organizaciji da ne prizna Kosovo (Prištinu) kao nezavisnu državu.

Oba dogovora odmah stupaju na snagu.

U sporazumu Srbije i SAD, tačka 16 glasi: Srbija (Beograd) pristaje da otvori kancelariju privredne komore i državnu kancelariju u Jerusalimu 20. septembra 2020. godine i da prebaci ambasadu u Jerusalim do 1. jula 2021. godine.

U sporazumu Kosova i SAD, tačka 16 glasi: Kosovo (Priština) i Izrael pristaju na međusobno priznanje.

не консултујући се претходно са Русијом, Кином и државама које подржавају суверенитет и територијалну целовитост Србије. Наиме, не водећи рачуна о интересима Србије, Вучић је још мање водио рачуна о интересима српских савезника. Тако „Комерсант“ наводи, позивајући се на изворе у руским државним структурама, да у исто време „Београд није обавестио Москву о целом низу тачака које су ушле у тај споразум, укључујући преношење амбасаде у Јерусалим, признавање Хезболаха за терористичку организацију и забрану кинеских технологија“.

„Ово је најпроблематичнији део споразума. Ако не спречавамо Косово да уђе у УН, онда се практично слажемо да Косово уђе у УН. *De iure* смо у Вашингтону признали Косово“, истиче Дејан Мировић. „Косово ће за годину дана, поднети захтев за чланство у УН. Тада ће велики број земаља које нису признале Косово, то и да ураде, нарочито муслиманске земље после ове брљотине са амбасадом у Јерусалиму“ (Мировић, 2020 Србин. инфо).

За ово што је Вучић потписао следи кривична одговорност. Проблем је што по међународном праву, председник државе је обавезујући за државу, јер међународно право не познаје то што је Вучић извео државни удар и што све што одлучује није легитимно, истиче Мировић. На овакву могућност указивао је и академик Коста Чавошки, који подсећа, да међународно јавно право каже да председник Републике, председник Владе и министар спољних послова могу без ичије сагласности потписати неки међународни споразум и да тај споразум више нико не може опозвати ни у скупштини ни нигде друго, и он постаје правно обавезујући за ту државу. Да ли ће тако бити са Вашингтонским споразумом? Русија подсећа Вучића да ће се све решавати у Савету безбедности УН-а.

Вучић је информисао Москву о резултатима посете у САД, али тек после поста Марије Захарове. Том приликом, српска јавност је сазнала да се Захарова извинила због увреда, а из разговора Вучић-Лавров наведено је да се позиција Русије не мења по питању КиМ, тј. Русија ће прихватити свако решење засновано на Резолуцији 1244 СБ УН. У више наврата и у различитим приликама, Путин је Вучићу и српском руководству, као и Западу и целом свету износио став Русије, која ће прихватити решење косметског питања у складу са договором Београда и Приштине у оквиру међународног права, Устава Србије и Резолуције 1244 СБ УН. То је оно што је Вучић на сваки начин хтео да избегне. Поготово Резолуцију 1244!

А Русија такав сценарио не може да прихвати, не само због међународног права и пријатељске Србије, него и због позиције Русије, која је на Балкану као глобалном геополитичком жаришту задобијала и губила својство велике силе. Зато јој не требају Вучићеве политичке смицалице. Уосталом, амерички изасланик за Балкан Ричард Гренел истиче да: „Споразум удаљава Србију од Русије и Кине“ и закључује да је то „Трампова победа“.

Некадашњи амбасадор СР Југославије и Србије у Лондону Владета Јанковић оценио је, да ће захваљујући споразуму потписаном у Вашингтону, Косово за годину дана постати члан Уједињених нација. „(...) Не заборавимо да предстоје признања независности до сада уздржаних или нама наклоњених земаља, што значи потребан број гласова у Генералној скупштини“, казао је Јанковић. Овде треба приметити да је довољан један глас против пријема тзв. Косова у УН, па да се чланство стопира. Тај глас мора да дође из редова сталних чланица СБ УН, а то значи од Русије, могуће и од Кине. Али ако Србија уведи санкције Русији, због украјинске кризе, што Вучић, под притиском својих западних ментора, помиње као реалну политику, онда Русије нема никаквих обавеза да чува територијални интегритет Србије.

Јанковић је навео да је председник Србије Александар Вучић политички и етички посматрано у име Србије „потпуно попустио пред Вашингтоном“ и „ружно изневерио савезнике којима се клео на верност и братство“.

„Он је своју земљу довео у немогућ положај и тиме што је, како се то каже, ‘сва јаја ставио у једну корпу’“, рекао је Јанковић (Јанковић, 2020, rs.n1info).

Једнако је по Србију погубна тачка којом се Вучић обавезао да ће у наредних годину дана преместити амбасаду Србије из Тел Авива у Јерусалим, што је у директној супротности са Резолуцијом 478 Савета безбедности УН, у којој се све чланице обавезују да своје амбасаде неће измештати из Тел Авива у Јерусалим. То су учиниле само две земље: Гватемала, незнано како и зашто, и САД, јер је моћна па јој се тако прохтело. Вучић очигледно није размишљао о стриктним последицама кршења резолуције УН; како ће се сада Србија кредибилно залагати за поштовање Резолуције 1244, која је темељ српске косовске политике, ако је тако лако поништила другу резолуцију СБ УН. Ниједна држава чланица ЕУ то није учинила, а Србија жели да постане чланица ЕУ. Ова тачка повезана

је са међусобним признањем између тзв. Косова и Израела, које је Трамп бомбастично најавио у присуству српске делегације, која није ни „оком трепнула“. С тим у вези, Вучић с поносом истиче да делегација Србије није иницирала ово признање, али му очигледно није сметало што је то Трамп учинио. Дакле, Србија, по жељи Израела и САД, премешта амбасаду у Јерусалим, а Израел признаје независно Косово. Трамп је на тај начин показао моћ свог предизборног маркетинга, купујући српском глупошћу моћни јеврејски лоби који му може бити од велике користи у изборном надметању.

Једна од тачака споразума која Србију доводи у крајње неугодан положај јесте и тачка којом се Вучић обавезао да ће Србија пристати на диверзификацију енергетског снабдевања, што је директан удар на руске интересе у региону и доводи у питање изградњу „Турског тока“. Вучић је у међувремену разговарао са Путином, и у први план истиче његово извињење због гафа Захарове, али оно што је кључно из тих разговора (а што би Вучић свакако желео да сакрије), јесте непромењена позиција Русије по питању Косова и Метохије, тј. Русија стоји чврсто на ставу да се питање КиМ решава кроз разговоре Београда и Приштине у оквиру Резолуције 1244 СБ УН.

За Србију је такође погубна политика која Хезболах, који је савезник Русије у Сирији, проглашава за терористичку организацију, а управо тако гласи једна од тачака овог споразума. Вучић је лаконски саопштио да су се две стране обавезале да осуђују екстремистички проирански Хезболах, истакавши да је то била „америчка жеља“. Све је у овом споразуму америчка жеља, Вучић не каже шта је била српска жеља. Заиста, зашто је Вучић ишао у Вашингтон? Шта је била „српска агенда“? Зар само међусобно признање Израела и тзв. Косова!? И изневеравање и напуштање интереса савезника Србије?! И саме Србије?! Како да се после овакве изјаве тумачи и објашњава присуство српске војне мисије у Либану, окружене припадницима Хезболаха, како да им се каже да је српска војска, њих неколико стотина, неутрална посматрачка страна, или ће та војска, захваљујући „мудрој“ политици српске власти, сад кренути у обрачун са „терористима“ Хезболаха. Ово се даље крши са интересима Ирана, Русије, Сирије, Кине итд. То је искључиво у интересу Израела, који ову организацију сматра опасношћу по сопствене интересе. Хезболах је организација која је остварила значајне резултате у борби са тероризмом у Сирији, заједно са

САА и руском војском. Све и да није тако, то су глобалне ствари које Србија нити може, нити треба да решава.

Постоји једна пословица која каже: кад седнеш у погрешан воз, свака следећа станица је погрешна. Тако је и председник Србије кренуо у Вашингтон – „грлом у јагоде“, без икакве платформе о преговорима, а није имао ни уставна овлашћења да у њима учествује. Имао је само добру вољу да судбину Србије препусти Америци, која је најмоћнији ментор тзв. Косовске независности.

Вучић хвали потписани споразум, изгледа највише због његових финансијских параметара. САД, наиме, преко свог Фонда за економски развој, који ће бити смештен у Београду, улажу у инфраструктуру саобраћаја између Косова и Србије две милијарде долара, то се односи на ваздушни саобраћај, као и аутопут Приштина – Ниш, који треба да почне са изградњом почетком следеће године, те на железнички саобраћај и пругу од Београда до Драча. Дакле, повезивање Албанаца из Албаније и КиМ, као и њихово повезивање са Европом и светом, преко Србије. Иако нико није против нових аеродрома, аутопута и добрих железничких пруга, који ће донети нова радна места и привредни и друштвени развој, треба знати да све то у таквом облику није приоритет Србије, поготово ако се има у виду да поменути милијарде долара нису никакве донације него кредити, и да амерички инвестициони Фонд управља поменутиим средствима, баш као што америчко Министарство енергетике управља раздеобом водних и енергетских ресурса из језера Газиводе. „... Ова хидроелектрана има стратешки значај за читав енергетски систем Косова, а језеро Газиводе је извор водоснабдевања, Поред тога, вода из језера се користи за термоелектране Обилић, па без тога не би могла да ради термоелектрана у Обилићу. Хидроелектрану Газиводе је изградила држава Србија 1980. године и она је исплатила све кредите који су подигнути због изградње овог постројења. Председник Србије је потписао да ће о овој имовини државе Србије америчко Министарство енергетике радити студију изводљивости, за поделу језера као сигурног извора воде и енергије. Тиме је директно оштетио државу Србију, док се други проблем јавља у односима са Немачком. Наиме, Немачка је уложила огромна средства из кредита у енергетски систем Косова, који без хидроелектране Газиводе не може да функционише. Претходно је Александар Вучић потписао енергетске договоре у оквиру Бриселског споразума, односно у оквиру дијалога са Приштином под окриљем

ЕУ. Сада је вашингтонским договором поприлично закомпликована ситуација и Немачка као и ЕУ нису задовољне тиме“ (Трифковић, Србин.инфо, 2020). Сећамо се колико је Александар Вучић убеђивао и себе и јавност да никад неће дати Газиводе. И Трепчу. Испада да је обмањивао и себе и јавност; јер је претходно дао цео север Косова, као и његов енергетски систем.

Обе стране су се обавезале да заштите и промовишу слободу религије и да заштите верске објекте, а Косово се обавезало и да примени све судске одлуке у вези са Српском православном црквом. Како ће тзв. Косово штитити српске цркве и манастире показали су у време погрома 2004, и проглашавањем независности 2008, као и током и после агресије на КиМ, када је уништено више од 150 српских православних цркава и манастира. Осим тога шиптарска историографија отворено фалсификује историју Косова и Метохије, конструисањем прича о некаквом несрпском, албанском косовском културном и верском наслеђу, иако је познато, јер је документовано, да на Косову и Метохији нема ни једног шиптарског, ни исламског верског објекта, до турске окупације 1389. године, а ни доцније тамо нема велик број турских џамија.

Вучић уверава да „Американци кроз билатерални споразум и са нама и са њима гарантују да ће се те судске одлуке спроводити у дело“, додао је Вучић.

У Споразуму нема ни речи о праву на повратак више од 250.000 прогнаних и интерно расељених Срба и других народности са Косова и Метохије, нити је српска делегација поставила питање њиховог повратка, као и повратка до 2.000 српских војника и полицајаца, што је једна од тачака Резолуције 1244, која представља предуслов за разрешење косметске кризе.

РЕЗОЛУЦИЈА СБ УН 1244 ОКВИР ЗА РЕШЕЊЕ СТАТУСА КИМ

Европска унија, (иако пет њених чланица није признало тзв. Косово) тражи да Србија на крају процеса преговарања са тзв. Косовом потпише правно обавезујући споразум, у којем ће тзв. Косово бити признато и добити столицу у УН. Да би се реализовао овај својеврсни ултиматум ЕУ, Србија мора да приступи промени устава и избрише преамбулу и одговарајуће чланове Устава из 2006, у којима пише да је АП Косово и Метохија неотуђиви део Србије.

То је политика западних сила, покровитеља косовске независности, на коју се обавезала власт у Београду на челу са председником Вучићем. Зато српском председнику смета Резолуција 1244, за коју је рекао да се не односи на Србију већ на СРЈ, иако би као правник морао да зна да је Србија правни наследник СР Југославије, тј. да је задржала континуитет над Косовом и Метохијом, као неотуђивим делом Србије. Ово је записано и у Уставној повељи Државне Заједнице Србија и Црна Гора. Тек ће у наредним искушењима по Србију, као што је покушај тзв. Косова да уђе у Унеско, Русија, Кина, Куба и друге државе наклоњене међународном праву, и политици Србије да брани сопствени територијални интегритет, подсетити водеће српске политичаре на значај и домет Резолуције 1244.

Уместо овог међународно правног документа који Косово и Метохију недвосмислено дефинише саставним делом Србије, Вучић стално говори о компромисном решењу и, да би умирио домаћу јавност, ствара утисак да ће Србија у замену за признање Косова „добити Републику Српску“. Ова тврдња је крајње произвољна и неутемељена, и у служби је западне политике која је признала тзв. Косово. Треба се ослањати на оно што је реално постојеће и извесно – за Републику Српску то је изворни „Дејтон“, као полазни став у креирању њене геополитичке позиције, најсигурнија варијанта за очување државе и народа, а за политику Србије према Косову и Метохији то свакако нису произвољни „нон-пејпери“, већ постојећа Резолуција 1244, као гарант њеног суверенитета и територијалне целовитости и кључ мира у овом делу Европе. Горе поменути ставови засновани су на две доказане историјске и геополитичке константе: 1. „У новијој историји нико, бар са Запада, није одустајао од било чега што је лоше за Србију“ (Ž. Jovanović 2021); 2. Такође, у новијој историји Срба (бар од Првог српског устанка до данас), Запад је будно мотрио да се Србија не прошири западно од Дрине. Уједињењу Срба, које би требало да је циљ сваке српске власти и свих Срба, свакако неће допринети „нон-пејпери“ са Запада.

У недавној посети Немачкој, Вучић се посебно захвалио немачком министру Масу због подршке коју Немачка, на челу с канцеларком Ангелом Меркел, пружа Србији. Вучић не каже о каквој подршци је реч, осим немачког инсистирања на обавези Србије да са тзв. Косовом потпише правно обавезујући споразум и призна ову НАТО творевину. У сваком случају у првом плану је улазак Србије у ЕУ у замену за „компромисно решење“ за Косово.

О каквом компромису је реч ако се прихвати ноторна чињеница да је статус КиМ решен Уставом Србије, Резолуцијом 1244 СБ УН и вољом српског народа. „Какве то конкретне резултате Мас помиње, и шта му је Вучић обећао? Нека коначно изађе пред српску јавност и каже какво је то компромисно решење о којем говори пред странцима? Шта оно подразумева?“²³⁹, упитао је председник *Ослобођења*. Такође, додао је Вучић, да ће Србија инсистирати на испуњавању потписаних обавеза, као и да је спремна да разговара. „Рекли смо да нећемо разговарати о рату, већ о сарадњи и миру. Снажна и економски јака и успешна Србија, то је наш циљ“, истакао је председник Србије (Ђорђевић, исто). Када Вучић каже да ће „инсистирати на испуњавању потписаних обавеза“, он никако не мисли на Резолуцију 1244, већ пре свега на Бриселски и Вашингтонски споразум као и све друге јавне и тајне споразуме који су корак по корак нарушавали суверенитет и територијалну целовитост Србије на Космету.

Сличан став заступа Ивица Дачић. Недавно је изјавио да би било неодговорно да Београд повуче свој потпис са Бриселског споразума, јер: „Београд ништа није изгубио тиме што је потписао Бриселски споразум, јер су после тога отпочели преговори о чланству Србије у ЕУ... То је била директна последица потписивања Бриселског споразума“. Дачић покушава да се „вади“ због потпуно промашене косметске политике актуелне власти, па даје сасвим противречне исказе. С једне стране, прихвата да је ЕУ показала неспособност да решава овај спор, јер су њене водеће земље признале косовску независност, и ништа не чине да се имплементира Бриселски споразум и формира ЗСО, а с друге стране, уверава Дачић, да је „Бриселски споразум по многим стварима био од великог значаја управо због тога што смо први пут стекли право да Срби на Косову и Метохији могу да се организују у оквиру ЗСО“ (Дачић 2021). Све ово недвосмислено потврђује да је актуелна власт, са Вучићем и Дачићем на челу, ишла искључиво за тим да испуни услове за приступање Србије Европској унији. И зато је потписала Бриселски споразум и све друге договоре и споразуме са албанским представницима привремених институција из Приштине.

Да поновимо. Пристајањем на Бриселске разговоре, с надом да ће бити формирана ЗСО, Вучићева власт је повукла државу Србију из њене јужне покрајине.²³⁹

²³⁹ Види: Коста Чавошки, *Наше за наше*, Catena Mundi, Београд, 2019.

Не треба посебно истицати да постоји бројна литература о Косову и Метохији, историографска, историјска, географска, демографска, политиколошка и геополитичка, социокултурна, итд, итд... Ипак, од бројних знања и очигледне „преучености“ из свих ових области, и не само о Косову, српски писци и аутори, а поготово српски политичари – а у новијој историји о томе постоје бројни и болни докази²⁴⁰ – нису у стању да стану иза једне националне и државне идеје, једног међународно-правног документа, који Србији иде у прилог. Данас је то Резолуција 1244, колико-толико заснована на међународном праву и уставу Србије. То највише говори о слабо укореењеној националној идеји, националном идентитету и самосвести, и ту је реч о историјској склоности ка преверавању, ка „турчењу“ из ината. Проблем је у неетичном политичком менталитету, који нужно рађа издају прокламованих циљева. А последња фаза те издаје је промена националног и личног идентитета и поистовећивање са дојучерашњим непријатељем. Српска историја је пуна таквих примера. То почиње са наоко малим одступањима од националних интереса и циљева. Сетимо се само како су се вође напредњака и социјалиста (Николић, Вучић и Дачић) у цркви заклињали, да ће „поништити све Боркове споразуме“ и „питање Косова“ вратити у надлежност Уједињених нација. Томислав Николић је запомагао како се „неће смирити док Косово не врати у оквир Србије...“

Навели смо мишљење и став академика Косте Чавошког поводом актуелне српске косметске политике. Да укажемо на још нека мишљења водећих српских политиколог и геополитичара о косметском питању и значају Устава Србије и Резолуције СБ УН 1244.

Милош Кнежевић је један од најпродуктивнијих српских политичких мислилаца. Написао је бројне радове о Косову и Метохији; чланке, приказе, књиге (Кнежевић 2006). Овом приликом ћемо укратко навести неке његове тезе поводом тзв. друштвеног дијалога о Косову и Метохији. Кнежевић, између осталог, пише да је у питању „лажна независност Косова – Косово и Метохија је под

²⁴⁰ Сетимо се, на пример, Споразума између СРЈ и Хрватске из 1996. и његовог контекста, текста и импликација. Бде очи чињеница да је тим споразумом власт у Србији заборавила Републику Српску Крајину, или било какав облик аутономије за Србе у Хрватској, те да су се две државе „споразумеле“ да се међусобно признају у постојећим границама, да би 2008. године Хрватска међу првима признала тзв. Косово; власт у Србији није ни трепнула. Било је још таквих споразума, а такви су и Бриселски и Вашингтонски и многи од 48 јавних и тајних споразума потписаних или договорених са албанским представницима привремене администрације у Приштини.

међународним протекторатом, а многи сматрају и окупацијом. За Србију је оно Света земља, нарочити спиритуални и сакрални простор, Атос и Јерусалим...“ На питање шта се захтева од Србије поводом Косова и Метохије Кнежевић наводи: „Српска `посвећеност` европском путу и транзиционим реформама оверава се „трајним одустанком од Косова“. Затим указује на „декларативну“ и „превентивну“ функцију Устава Србије по питању останка Косова и Метохије у саставу Србије. Када говори о моделима решавања и решењима косметског проблема, Кнежевић јасно уочава „мене на хоризонту глобалне моћи“ и однос Србија КиМ, ЕУ приказује кроз модусе: први модус „И Косово и Европа“ – достижност оба циља; други модус: „Косово па Европа“ – реинтеграција Косова у Србију, што значи одустајање од Европе ако уцењује Србију одустајањем од КиМ; трећи модус: „Најпре Европа па Косово“ – приоритет ЕУ, одустајање од Косова; четврти модус: status quo... Кнежевић закључује да Србија данас има веома моћне симпатизере и савезнике: Русија, Кина, Индија, те да је „потребно направити заједничку стратегију, тактику и оперативку оспореног и одузетог утицаја Србије на простору своје јужне покрајине Косово и Метохија“ (Кнежевић 2017, 27-61).

Живадин Јовановић, бивши министар иностраних послова Србије, у својој књизи *1244-кључ мира у Европи...* (Ж. Јовановић 2018), поставља питање: Зашто САД-у и НАТО-у смета Србија?, па наводи геополитичке разлоге, којима је у позадини Русија, последњих година и Кина. Јовановић истиче да Резолуција 1244 важи до извршења, и подсећа на три документа суштински истог садржаја: Споразум Милошевић-Черномирдин-Ахтисари (3. јун 1999), Кумановски споразум (9. јун 1999) и Резолуција 1244 (10. јун 1999). У њима се Косово и Метохија дефинишу као аутономија у Србији, што је за Србију најважнији интерес (Ж. Јовановић, 2018, 65). Све доци смо да Резолуцију 1244 потискују не само у Приштини, него је затурају и багателишу представници званичне српске политике, науке и културе. То чини чак и први човек САНУ!

Јовановић наглашава да Србија не треба да иде у нове договоре и обавезе, у нови „правно обавезујући споразум“ све док се претходно не изврше све обавезе према Србији и српском народу, укључујући слободан и безбедан повратак 250.000 протераних у етничком чишћењу. Из Бриселског споразума од 2013, Србија је извршила све своје обавезе, Албанци нису извршили једину обавезу

коју су прихватили – успостављање Заједнице српских општина. ЕУЛЕКС је прихваћен као „статусно неутралан“, у стварности, био је и остао кључни инструмент за успостављање илегалне квазидржаве на делу територије Србије... (Ж Јовановић, 2018, 18). Суштински интерес Србије јесте статус Покрајине у складу са резолуцијом 1244 и Уставом Србије... Потпуно је неутемељено свако поређење статуса „Косова“ и његовог односа према Србији по узору на две Немачке након другог светског рата (Ж. Јовановић, исто, 19).

Јовановић истиче пет „нема“ од којих Србија не би смела да одступи. То су:

- Нема нагодбе (deal-a) – Косово и Метохија за ЕУ;
- Нема нормализације без претходног слободног и безбедног враћања 250.000 протераних Срба и других неалбанаца;
- Нема замене ЗСО – за чланство „Косова“ у УН и исцртавање нових међудржавних граница које још једном цепају Србију и српски народ (Ж. Јовановић, 2018, 697).

Професор Миломир Степић, правећи упоредну анализу „брзог решења“ и „замрзнутог конфликта“, пише: „На савременој политичкој карти `замрзнути конфликти` реалност су у Палестини, на Кипру, у Придњестровљу, Арцаху (Нагорном Карабаху), Јужној Осетији, Абхазији, на Криму, у Доњецкој и Луганској области, Пунтленду и Сомалиленду, Кашмиру, Западној Сахари, Тајвану... У релативно блиској прошлости било је примера који су на овај или онај начин, привремено или (дуго)трајно решени (Крајина, Тимор, Јужни Судан, Еритреја, Чеченија...). С друге стране, не може се искључити да можда слична будућност оружаног сукоба, па `замрзнутог конфликта` чека бројна тињајућа крзна жаришта (Каталонија, Баскија, Северна Ирска, Јужни Тирол, Квебек, Синђанг, Кореја...). На Косову и Метохији већ траје `замрзнути конфликт`, ма колико се избегавало да се стање тако дефинише. На унутрашњем плану, упркос напетости, нема отвореног оружаног сукоба, а на међународном нивоу `клатно моћи` помера се у смеру који одговара српској страни. Сходно томе, српска журба да се постигне `компромис` и склепа `брзо решење` супротна је националном интересу. Приоритет је да се резолутно одбаци свако релативизовање територијалне целовитости државе и да се упоредо, до адекватне прилике за de facto враћање Покрајине у састав Србије, одржава `замрзнути конфликт`, уз активно деловање које подразумева осмишљавање и спровођење система краткорочних, средњорочних и дугорочних реинтеграционих мера“ (Степић 2020, 26-27).

Степић сматра да је актуелан процес промене глобалне геополитичке констелације, која води ка „неминовној деатлантизацији Балкана“, и у оквиру тих промена види предност тзв. замрзнутог конфликта у односу на брзо решење косметског питања. „Најмасовнији и вероватно завршни удар признавања уследио би коначном капитулацијом званичног Београда у одбрани територијалног интегритета Србије; то подразумева потписивање акта о „свеобухватној нормализацији односа“ и „правно обавезујућег споразума са Приштином што су терминолошко-мимикријске акробације ради заташкавања *de iure* признавања независности сецесионистичке Republika e Kosovës и пристајања да она постане чланица УН“ (Степић 2018, 44). Степић се, као и већина српских аутора, одлучно залаже за примену Резолуције 1244 и њено стално истицање као начин решења косметске кризе. При томе посебну пажњу посвећује ставовима Српске православне цркве, која је у више наврата сведочила своју доследност у одбрани Косова и Метохије. То су поруке Светог архијерејског сабора одржаног од 29. априла до 10. маја 2018. у Пећкој патријаршији и Београду, које подсећају политичке и државне представнике Србије да „не смеју никада да дају своју сагласност на отуђење Косова и Метохије“ нити да се залажу за поделу која „не би била ништа друго до признавање ‘независне државе Косово’ и поклањање највећег дела територије Покрајине“. Архијереји су тренутно стање окарактерисали као „окупацију Покрајине“, подсећајући да Косово и Метохија представљају „неотуђиви средишњи део Србије“ и „саму срж нашег црквено-народног бића и постојања“, те да се „просперитет Србије не може градити на дезинтеграцији онога што представља камен темељац њеног идентитета и њене историје и државности“.²⁴¹

И генерал Радован Радиновић указује на геополитички аспект косовског питања. „... Косово је било само изговор за оружану агресију Запада, то значи САД и НАТО на Србију, а прави узроци су били геополитичке природе. И после напада 19 западних земаља Србија је задржала суверенитет над тим делом своје територије. Србија је добила право да на КиМ врати стотине својих војника (1999), полицајаца, цариника, кад се за то створе услови. Кривица

²⁴¹ Порука Светог архијерејског сабора о Косову и Метохији, Srpska pravoslavna crkva Internet, <http://www.spc.rs/sr/poruka> svetog arhijerejskog sabora o kosovu i metohiji, Према: Миломир Степић: „Косово и Метохија: као индикатор новог биполиаризма“, поглавље: „Перспектива Косова и Метохије: између „брзог решења“ и „замрзнутог конфликта“, СПМ, 3/2018, стр. 44, Beograd, 2018.

је српских власти од 1999. што то није реализовано. Напад САД и НАТО на Србију и отмица Косова извршена је у склопу припрема за планирани напад на Русију... Данас Запад настоји да натера руководство Србије да раскине односе са Русијом, а затим легализује америчку отмицу Космета. Ниједан од ова два циља нису успели да остваре оружаном агресијом 1999. године... Зато се од Србије тражи: прво, да с Косовом потпише свеобухватни правно обавезујући споразум о нормализацији односа. И, друго, да хармонизује унутрашњу политику Србије са спољном и безбедносном политиком ЕУ“ (Радиновић, 2018, 31). „Тешко је знати“ – истиче Радиновић „шта се све из ових захтева крије, али за почетак тражи се да се Србија не противи чланству Косова у УН и другим међународним организацијама... Склапањем таквог споразума, престала би потреба за формалним признавањем Косова од стране Србије и то од Србије не би нико тражио. Изговор да никада Србија неће потписати признање Косова није ништа друго него само замајавање... То неће нико ни тражити, довољно је да Србија прихвати независност Косова, а потписивање правно обавезујућег споразума она би то фактички и прихватила“ (Радиновић, исто, 32). „... Наша безбедносна политика је политика активне неутралности, а то значи – не у НАТО! Безбедносна политика ЕУ је стриктно про НАТО-вска, значи – да у НАТО. Све земље ЕУ, које су чланице НАТО, своје трупе и своју територију ставиле су на располагање НАТО-у у његовој антируској стратегији... Шта уопште значи закључивање да нећемо увести санкције Русији и да нећемо у НАТО – ако се обавезујемо да следимо спољну и безбедносну политику ЕУ, а то значи НАТО-а? Тиме би Србија на мала врата била гурнута у НАТО и сврстала се у тај свеобухватни антируски савез Запада“ (Радиновић, исто, 33).

У закључку Радиновић указује на предлог проф. Орловића чија је суштина да Србија Косову да пуну самосталност, али не и независност. „То значи да косметски Албанци владају у пуном капацитету на КиМ, уз наравно аутономију Заједнице српских општина и заштиту свега тога што спада у културно-цивилизацијска добра Србије. Али, без њене пуне независности. То практично значи да Косово не би имало међународно-правни субјектитветет, не би било чланица УН, нити склапало међународне уговоре. То решење би изгледало као држава у држави, али у држави Србији. Нити Запад нити Албанци на то неће пристати, а ми више од тога не можемо и не смеемо уступати, јер би изгубили Србију а не само КиМ. А, то би већ била издаја отаџбине...“ (Р. Радиновић, исто, 34).

АХТИСАРИЈЕВ ПРЕДЛОГ РЕПРИЗА РАМБУЈЕА ИЛИ ДРУГИ ЧИН АГРЕСИЈЕ

Професор Ратко Марковић реагујући на Ахтисаријев Предлог, указује да овај Предлог „представља другу фазу `Привременог споразума за мир и самоуправу на Косову` из Рамбујеа (фебруар 1999) и резултат војне агресије НАТО на Србију... Тобожња самоуправа Косова из тог `Споразума` била је тројански коњ за нову албанску државу на Косову, која би то временом и формално постала, пошто би, према Анексу 8 `Споразума` три године после његовог ступања на снагу за Косово било пронађено коначно решење, првенствено `на бази воље народа`, разуме се тог истог Косова. И то је био прави разлог за непотписивање октроисаног `Споразума` из Рамбујеа“ (Марковић, 2007, 18).

Живадин Јовановић сматра да је Ахтисаријев план реприза Рамбујеа, или други чин агресије НАТО. Рамбује: ни преговори ни споразум – сведочи Јовановић. „Истина је да је српско-југословенска делегација прихватала политичке делове текста, али да није прихватала војни део – анексе 2, 5 и 7 – којима је била предвиђена војна окупација читаве територије СР Југославије, дакле Србије, са обе покрајине, и Црне Горе... Агресија НАТО-а 1999. није била „епилог“ неуспелих, неодржаних преговора у Рамбујеу и Паризу, већ почетак нове освајачке стратегије САД/НАТО... „Текст из Рамбујеа (дакле, не уговор, прим. Ж.Ј.) којим се захтева стационирање трупа НАТО на целокупној територији Југославије, био је провокација. То је био изговор за почетак бомбардовања...“ (Ж. Јовановић, 2018, (523/524).

Ж. Јовановић поставља питање и одговара: Зашто САД-у и НАТО-у смета целовита Србија?, па наводи геополитичке разлоге, којима је у позадини Русија, последњих година и Кина. Јовановић истиче да Резолуција 1244 важи до извршења, и указује на три документа те врсте: Споразум Милошевић-Черномирдин-Ахтисари (3. јун 1999), Кумановски споразум (9. јун 1999) и Резолуција СБ ОУН 1244 (10. јун 1999). У њима се Косово и Метохија дефинишу као аутономија у Србији – што је за државу Србију најважнији интерес (Ж. Јовановић, 2007, 65). У Споразуму Милошевић-Ахтисари-Черномирдин у тачки 8 пише: „Политички процес усмерен према постизању привременог политичког оквирног споразума којим се обезбеђује суштинска самоуправа за Косово, уз пуно узимање у

обзир споразума из Рамбујеа и принципа суверенитета и територијалног интегритета СР Југославије и других држава у региону; као и демилитаризација ОВК“ (Ж. Јовановић, 2018, 804).

Владислав Јовановић у чланку под насловом „Политичка агресија“, указује да су власти Србије занемариле рад по питању Резолуције 1244 СБ УН, поготово политички рад са Русијом и Кином. В. Јовановић подсећа да националне мањине по међународним документима немају право на спољно самоопредељење, већ само на унутрашњу самоуправу, на избор својих локалних органа управе. Право за самоопредељење је резервисано само за народе. То је изричито речено и у Повељи и Финалном акту Хелсинкија. За мањине је резервисано право да слободно и неометано остварују свој етнички, верски, језички и културни идентитет (В. Јовановић, 2018, 29-30).²⁴²

НАПОМЕНЕ

1. Дачић, Ивица: Било би неодговорно да Београд повуче потпис са Бриселског споразума, Факти, 19. 04. 2021, <http://fakti.org/post/rbljene-vesti/dacic-bilo-bi-neodgovorno-da-beograd-povuce-potpis-sa-briselskog-sporazuma>
2. Дачић, Ивица: Новитет нон-пејпера је аутономија за Србе на северу Косова, 03.мај 2021; <https://srbin.info/politika/dacic-novitet-non-pejpera-je-autonomija-za-srbe-na-kim/>
3. Гускова, Јелена: Вучић је одавно донео одлуку о КиМ, остаће упамћен као издајник, Србин. инфо, 07.09. 2020.<https://srbin.info/Гускова>
4. Ђорђевић, Млађан: Иза новог пејпера стоји Русија, Интермагазин, 18. мај 2021, <https://www.intermagazin.rs/iza-novog-non-pejpera-stoji-rusija/>
5. Ђорђевић, Млађан: Вучић да објасни какве то „резултате дијалога“ Немци очекују од њега, Србин инфо, 23. 04. 2021. <https://srbin.info/politika/djordjevic-vucic-da-objasni-kakve-to-rezultate-dijaloga-nemci-ocekiju-od-njega/>

²⁴² О овој теми види шире: Момчило Суботић, *Право на самоопредељење и „југословенски експеримент“*. Прва, група, шрећа Југославија, ИПС, Београд, 2002.

6. Јанковић, Владета: Опозиција нек испита одакле Вучићу паре, Србин инфо, 02. мај 2021; <https://srbin.info/politika/jankovic-opozicija-nek-ispita-odakle-vucicu-pare/>
7. Јанковић, Владета, Косово ће за годину да постане члан УН [rs.n1info.com/Vesti/a636801/coments/Vladeta Jankovic – Kosovo-ce-za godinu-da-postane-clan – UN.html](https://srbin.info/Vesti/a636801/coments/Vladeta-Jankovic-Kosovo-ce-za-godinu-da-postane-clan-UN.html)
8. Јовановић, Владислав: „Политичка агресија“, у: *О сџаићусу Косова и Метхохије и о „агресији која траје“*, уредник др Станислав Стојановић, Београдски форум за свет равноправних, Клуб генерала и адмирала Србије, Београд, 2018.
9. Јовановић, Живадин: Лавров не измишља, неко покушава да одустане од Резолуције 1244. Али ко“? Факти, 22. 04. 2021, [Fakti.org/serbiian-point/z-jovanovic-lavrov-ne-izmislja-neko-pokusavada-odustane-od-rezolucije-1244-ali-ko](http://fakti.org/serbiian-point/z-jovanovic-lavrov-ne-izmislja-neko-pokusavada-odustane-od-rezolucije-1244-ali-ko)
10. Јовановић, Живадин: *1244-кључ мира у Европи, Прилој иправу Србије на Косово и Метхохију*, Београдски форум за свет равноправних, СКЗ, Београд, 2018.
11. Јовановић, Живадин: „Косово и Метохија: Од Србије зависи“, у *Косово и Метхохија: Од Србије зависи*, Уредник проф. др Ратко Марковић, Београдски форум за свет равноправних, Београд, 2007.
12. Јовановић, Живадин: „Брисел уједињује Албанце, разбија Србе“, У. *О сџаићусу Косова и Метхохије и о „агресији која траје“*, уредник др Станислав Стојановић, Београдски форум за свет равноправних, Клуб генерала и адмирала Србије, Београд, 2018.
13. Јовановић, Милан: „Подела Косова и Метохије – изнуђено решење насилне и једностране сецесије“, Национални интерес, Институт за политичке студије, Београд, бр. 03/2017.
14. *Кецмановић, Ненаг: Дође и до тога да Бриџанаџ Тимотијес Лесповодом Српске Бошњачке обара с ноју*, Факти, 11. 05. 2021; <http://fakti.org/sta-to-pisu/kecmanovic-dodje-i-do-toga-da-britanac-timoti-les-povodom-srpske-bosnjake-obara-s-nogu>
15. Кнежевић, Милош: *Косметске теме (1996-2006)*, Лепосавић: Институт за српску културу, Приштина 2006.
16. Кнежевић, Милош: „Размишљати о Косову и Метохији. Смисао унутрашњег и спољашњег дијалога о косметском проблему“, Национални интерес, 03/2017, ИПС, Београд, 2017.
17. Марковић, Ратко: „Лице и маске у Ахтисаријевом „решењу“ за Косово“, у: *Косово и Метхохија: од Србије зависи*, Уредник проф. др Ратко Марковић, Београдски форум за свет равноправних, Београд, 2007.

18. Мирковић, Дејан, Вучић у Вашингтону ипак признао Косово, Srbin.info, 05.05.2020. https://www.youtube.com/watch?v=wABDs_mFbQc
19. Радиновић, Радован: „Има ли решења за Косово и Метохију?“, у: *О стању Косова и Метохије и о „ајресуји која траје“*, уредник др Станислав Стојановић, Београдски форум за свет равноправних, Клуб генерала и адмирала Србије, Београд, 2018.
20. Степић, Миломир: „Српски геополитички императиви у контексту глобалних промена: Косово и Метохија, у *Косовска веришка или неокoliniјална хоризонтала – демографски, економски, социјални, правни, историјски и еколошки аспекти косовскометохијској питања* (ур. Часлав Оцић), Институт за европске студије, Београд, Градска библиотека „Жарко Зрењанин“, Зрењанин; Дом културе „Грачаница“, Грачаница, ТВ Храм, Београд, 2019.
21. Суботић, Момчило: „Од Резолуције 1244 до Бриселског споразума – политика препуштања Косова и Метохије“, Политичка ревија 03/2019, ИПС, Београд, 2019.
22. Суботић, Момчило: „Косово и Метохија: питање унутрашњег дијалога“, Национални интерес 3/2017, ИПС, Београд, 2017.
23. Трифковић, Драгана, Ови су режимски медији прећутали о споразуму у Вашингтону, Србин. инфо 11.09.2020. <https://t.co/5HzxQsXoe>.
24. Филимонова, Ана: „Ко у Русији помаже Вучићу да преда Косово“? Србин.инфо 13.09.2020. <https://t.co/VNkd1DGUJq-info>
25. Чавошки, Коста: *Наше за наше*, „Catena mundi, Београд, 2019.

„НОН – ПЕЈПЕР“ О СТАТУСУ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ²⁴³

Почетком 2021. године појавила су се два непотписана документа позната као „NON-PAPER“, један за Републику Српску, тј. БиХ и њено растакање и разграничење, а други за статусно и државно решавање питања Косова и Метохије. Иначе „нон-пејпер“ представља дипломатско средство и примењује се као нека врста анонимне поруке или понуде, предлога, који има улогу пробног балона за решавање спорова између мањих држава и народа, у којима велике државе имају свој интерес и веома изражен утицај за решавање актуелних сукоба. Ретко или никада се не примењује у односима великих сила, што је по себи разумљиво.

На Балкану, поготово на српском етно-језичком простору утицај и интерес великих сила представљао је историјску константу, а то се показало и у време „разбираспада“ југословенске државе 1991-1995, као што је и данас, имајући у виду да политичка реалност на Косову и Метохији, али и у БиХ захтева другачија решења. По нашем мишљењу, кад су у питању планови који долазе са Запада, ту се не ради се о решењима која Србима иду у корист, већ о заобилазном покушају да се одустане од Резолуције СБ УН 1244 и Дејтонског споразума.

То се може видети из наступа појединих западних стручњака за Балкан, као и из јавних наступа водећих српских политичара. Учествујући на Босанској телевизији Британац Тимоти Лес, на констатацију водитеља да се у БиХ одвија процес њеног растакања, одговорио је да ће „Србија дати Косово за Републику Српску, то је план“. Лес је још додао: „Република Српска може мирно да изађе из БиХ јер има своју територију и границе, свој парламент, владу и друге институције... Централни органи БиХ, састављени по националном паритету са правом вета, били би блокирани да употребе оружане снаге... Спољни фактор би то политички осудио, али се не би војно умијешао...“ (Кецмановић 2021).

Сарајевски нон-пејпер о разграничењу не искључује сценарио који помиње Лес, а исто таква могућност трампе Косова за Републику Српску помиње се и у тзв. косметском нон-пејперу.

²⁴³ Чланак објављен у часопису Политичка ревија 02/2021, ИПС, Београд, 2021, стр. 51-68.

„НОН – ПЕЈПЕРИ“ О КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

У јавном мњењу Србије идеја нон-пејпера, приписивана је Јанезу Јанши, словеначком премијеру, да би се потом појавила и француско-немачка варијанта овог документа, чије је ауторство немачки амбасадор демантовао, али није оспорио постојање самог документа. Само појављивање овог плана није изненадило српску власт, како у Београду, тако и у Бањалуци. О томе може да посведочи чињеница да је Милорад Додик у последње време у више наврата јавно износио став и постављао питање политичком Западу: „ако може независно Косово, може и Република Српска“. Додику је сигурно познато да се, посматрано са становишта међународног права и принципа о праву народа на самоопредељење, ова два ентитета не могу упоређивати. Јер, Срби у БиХ су конститутивни народ и Република Српска је резултат њиховог права на самоопредељење, док косметски Албанци, као национална мањина, по међународном праву и унутрашњем уставном праву СФРЈ и Србије, немају право на самоопредељење. Прецизније речено, имају право на унутрашње самоопредељење, тј. на статус локалне самоуправе, а не и на спољно – отцепљење и формирање сопствене државе на српској државној територији. Статус локалне самоуправе косметски Албанци имали су у Србији од почетка 1960-их, и то је оно што им, и након покушаја отимања Косова, уз подршку западних савезника, нуди и Резолуција СБ УН 1244.

Према писању приштинског дневног листа „Коха“, појавио се нон-пејпер 2, француско-немачки документ који за Србе предвиђа „аутономни округ северног Косова“, у складу са законима и уставом тзв. Косова. Према том нон-пејперу Српска православна црква имала би „привилеговани статус“, док би Србија, након ратификације правно обавезујућег споразума, била у обавези да „не омета чланство Косова у међународним и регионалним организацијама“. Ова формулација садржана је и у Вашингтонском споразуму. Тзв. аутономни округ Косова имао би право на сопствено законодавство у областима економије, финансија, инфраструктуре, образовања, здравства, социјалне заштите, полицијске службе, урбаног развоја и европске сарадње, у складу са тзв. уставом Косова.

Председник Скупштине Србије и лидер СПС, Ивица Дачић, сматра да ови нон-пејпери (за тзв. Косово и Републику Српску, прим. аут.) представљају испипавање пулса, указујући да је вредност тих

папира што „неко увиђа неке реалности које постоје у региону“. Дачић примећује да „та аутономија (мисли на аутономију Срба на северном „Косову“, прим. аут.) није разрађена, не зна се да ли се завршава правом на самоопредељење“, и истиче да је „лоша ствар у документу то што се подразумева поштовање територијалног интегритета (тзв. Косова, прим. аут.), али да је и то бољи предлог у односу на неке раније дате“. Дачић позитивно оцењује саму чињеницу „то што се говори о аутономији КиМ (Срба на северном „Косову“, прим. аут.), коју раније нису хтели ни да помену, јер нису хтели Републику Српску на Косову“, те напомиње да је „новост и то што се прву пут у неком папиру, иако незваничном, говори о могућности неке врсте уједињења Републике Српске и Србије“ (Дачић 2021).

Из овог Дачићевог поимања нон-пејпера, уочљиво је да он, попут Вучића, уопште не помиње Резолуцију 1244 – кључни међународни документ којим је дефинисан статус Косова и Метохије у оквиру Србије. Као Вучић, и Дачић се упушта у комбинације Брисела и Вашингтона – креаторе тзв. косовске независности, а обојица пренебрегавају или само успут помињу и изјављују захвалност Русији, а затим и Кини, за подршку територијалном интегритету и суверенитету Србије на Косову и Метохији.

Овакав приступ српске политике дошао је до изражаја и приликом посете министра спољних послова Србије Николе Селаковића свом руском колеги Сергеју Лаврову. Селаковић се захваљивао Лаврову за доследну политику Русије и председника Путина у подршци и суверенитету и територијалном интегритету Србије и истицао одлучност Србије да не уводи санкције Русији, али ни једном није поменуо Резолуцију 1244. Селаковић је обавестио Лаврова, да Приштина већ седам година и даље није спремна, нити је почела да спроводи једину обавезу из Бриселског споразума, а то је формирање Заједнице српских општина. Дакле, према Бриселском споразуму, Приштини је дато у надлежност, да у складу са уставом тзв. Косова, формира ЗСО. То само говори да Бриселски споразум флагрантно одступа од Резолуције 1244 и представља потпуни промашај српске политике на Косову и Метохији; баш као што ће бити и наредни – Вашингтонски споразум. За разлику од Селаковића, Сергеј Лавров је већ на почетку разговора са Селаковићем рекао, да ће детаљно размотрити ситуацију на Балкану и нарочито косовско питање, и додао да су „опасни“ покушаји да се одустане од Резолуције 1244 УН о Косову. „... Сматрам да су то

веома опасне игре. Постоји резолуција 1244 и њу нико није укидао. Одговорни политичари, тим пре руководиоци влада немају права да износе идеје које грубо подривају саму концепцију садржану у тој резолуцији²⁴⁴.

Познато је да Русија све време подржава Србију на међународном плану, у УН и другим међународним организацијама, по питању територијалног интегритета и суверенитета, али актуелна власт у Србији не ослања се на руску подршку. Став Русије и председника Путина по питању Косова и Метохије је сасвим јасан. Тај став се заснива на три кључна правна аргумента. То су: поштовање међународног права, Устава Србије и Резолуције 1244. Међутим, напредњачко-социјалистичка власт, у свом креативно импровизаторском приступу спољној политици, одустала је од Резолуције 1244; међународно право и не помиње; могла би да се присети Бадинтерове комисије која је у „разбираспаду“ бивше СФРЈ инсталирала на републичким границама као границама новонасталих држава; кад је у питању Устав Србије Вучићева власт би највише волела да га ескивира или волшебно промени у делу у којем говори о суверенитету Србије на Косову и Метохији, уместо да захтева да се питање јужне српске покрајине решава у складу са уставом Републике Србије. Другим речима, кад је већ непромишљено занемарила резолуцију 1244, актуелна власт би морала да призна неуспех бриселских преговора, и да инсистира на преговорима у СБ УН, где би се ослонила на Русију и Кину, уместо што и даље симулира преговоре са западним спонзорима и креаторима косовске независности. Да је извршен поменути политички заокрет, изостао би једнако непромишљен и по Србију крајње штетан Вашингтонски споразум, којим су САД директно укључене у преговарачки процес Београда и Приштине (Мировић 2020).

Према мишљењу професора Владете Јанковића тзв. „француско-немачки“ нон-пејпер је много ближи реалности и заправо је суштина онога што је пре толиких година ушло у Бриселски споразум. Идеја је да се Србији то сада предочи као последња шанса, као нека врста новог плана 3-4, чије се одбацивање показало толико скупим. Све то није нешто што не одговара Вучићу, јер он сада може да се кочопери како никад неће признати Косово, одлично свестан да план са аутономијом севера КиМ ни у којем случају неће

²⁴⁴ Лавров упозорио Селаковића: Опасни покушаји одустајања од Резолуције 1244, Факти, 16.04.2021; <http://fakti.org/serbian-point/lavrov-u-pokusajima-odustajanja-od-rezolucije-1244-vidimo-opasnost>

проћи не само код Куртија него ни код много важнијих играча“... „Косово ће бити одлука једног недораслог човека...“ (Јанковић 2021).

У међувремену се појавио још један нон-пејпер, објављен у немачком магазину „Зуерст“, а који су убрзо пренели и неки руски медији, па неки политичари сматрају да је то руски документ. Споразум има 16 тачака и представља, како наводи „Зуерст“, „мали дипломатски подвиг, јер не крши ни у једној тачки Резолуцију СБ УН 1244“. У њему се наводи да Косово остаје у Србији у наредних 99 година, и имало би специјални статус. Према том нон-пејперу сви грађани са КиМ, а посебно се наводи 873.000 косовских Албанаца, треба да добију држављанство Републике Србије, те да се на Косову и у Србији у априлу идуће године одрже избори на свим нивоима. Изабрани гувернер Косова требало би да буде заменик председника Народне скупштине Србије. Косово би имало своје симболе, самоуправу, спортско представљање, слободу у регионалним економским, културним и образовним интеграцијама. Овај нон-пејпер предвиђа повратак 999 припадника српских безбедносних службеника у складу са Резолуцијом 1244 и повлачење КФОР-а и Еуропола у наредних пет година. Границу споља преузели би службеници из Србије и Косова заједно. Српски амбасадор у УН у будућности би такође требало да има представника косовске владе у својој служби.

Председник Покрета Ослобођење, Млађан Ђорђевић, оцењује да овај нон-пејпер свакако нуди више од претходних, а нуди и више од онога што заступа званична политика актуелног режима у Србији. Ђорђевић истиче да „Вучић и његова влада континуирано позивају на компромисно решење, притом негирајући и занемарујући постојање Резолуције 1244, што према његовим речима имплицира да су спремни да пристану на уступке“. Ђорђевић подсећа да је Вучићев режим од 2012. потписао 48 различитих споразума и сваки од њих је Приштини „уступљен део суверенитета Србије, и ништа није добијено заузврат“ (Ђорђевић 2021, 34).

ФРАНЦУСКО–НЕМАЧКИ СПОРАЗУМ О „КОСОВУ“

И тако, нон-пејпери један за другим, да би се дошло до европског, тзв. Француско-немачког основног споразума Косова и Србије, који су Вучић и Аљбин Курти, председник Привремених институција у Приштини, уз присуство Жозепа Борела и Мирослава Лајчака,

функционера ЕУ, прихватили у Бриселу 27. фебруара 2023, а Анекс о примени овог плана у Охриду 18. марта 2023. године.

У свих 11 тачака овога плана тзв. Косово се дефинише као независни државни ентитет, што је српска политичка опозиција и бројни стручњаци, интелектуалци и родољуби означили као прихватање капитулације и означили као издају државе.

Као и код претходних споразума, који су својим негативним дејством по Србију и српске државне интересе у целини, логички довели овог последњег, завршног споразума који је довео до фактичког признања тзв. Косова, поставља се питање Вучићеве легитимности да договара и прихвата овакве споразуме.

О томе професор Зоран Чворовић каже: „... Председнику Србије нико није дао овлашћења да у име државе закључује усмене или писане споразуме у Охриду. Дакле, све што је тамо радио, радио је мимо Устава. Међутим, након састанка у Охриду, почела је нова фаза десуверенизације Србије, натоизације Балкана и стварања „Велике Албаније“.

Раније је Вучић, такође немајући на то право, разоружао Србе који су били у саставу тзв. косовске полиције. Како је то урадио? Гурао их је да изађу из сепаратистичких институција (у које их је претходно гурнуо) да би одмах потом албански екстремисти почели да граде полицијске и војне базе на северу Косова и Метохије, што према Бриселском споразуму, чији је гарант Европска унија, није дозвољено. Испоставило се да више нема никога ко би могао да заштити косовске Србе у албанској псеудодржави преко њених државних институција које званични Београд наводно не признаје. Као што видите, последице већ постоје – то је насиље над српским народом и српском државом.

Српски народ, међутим, није спреман да једноставно трпи НАТО агенду. Дакле, главни проблем Вучића је што треба некако да изда, али да то Срби не примете. Наравно, то је немогуће.

Не можемо да предвидимо шта ће бити даље али се у сваком случају, ово што се сада дешава, може назвати апсолутним насиљем над српском државом. Сада је оно достигло врхунац јер је НАТО у рату са Русијом. Алијанса настоји да интегрише читав Балкан у себе. НАТО окупатори и њихови сателити попут Вучића и његових саучесника унутар земље покушавају да нас вуку за ногу да не побегнемо из пакленог котла и да не постанемо део победничке Евроазије. Желе да нас оставе да се кувамо у истом лонцу

са остатком земаља Запада, које ове године чекају велики унутрашњи преокрети“.

Дуго времена Вучић је „замајавао“ опозицију у скупштини Србије и ширу јавност, не износећи садржај споразума, што је само по себи наговештавало да се ради о нечем „мутном“ и крајње неповољном за српско Косово и Метохију. Све до 27. фебруара када је овај злоћудни план угледао светлост дана. Ево његовог садржаја:

Члан 1.

„Стране ће међусобно развијати нормалне, ДОБРОСУСЕДСКЕ ОДНОСЕ НА ОСНОВУ ЈЕДНАКИХ ПРАВА.“ (Вучић је прихватио да су Србија и „Република Косово“ суседи једнаких права).

„Обе стране ће међусобно признати своја документа и националне симболе, укључујући ПАСОШЕ, ДИПЛОМЕ, РЕГИСТАРСКЕ ТАБЛИЦЕ И ЦАРИНСКЕ ПЕЧАТЕ.“ – (Пасоше издају само државе. Нема ни једне државе са два пасоша. Овим Србија признаје пасош тзв. Републике Косово).

Члан 2.

„Обе стране ће се руководити циљевима и принципима постављеним у Повелји Уједињених нација, посебно оним о СУВЕРЕНОЈ РАВНОПРАВНОСТИ СВИХ ДРЖАВА, ПОШТОВАЊУ ЊИХОВЕ НЕЗАВИСНОСТИ, АУТОНОМИЈЕ И ТЕРИТОРИЈАЛНОГ ИНТЕГРИТЕТА, праву на самоопредељење, заштити људских права, и недискриминација.“ – (Србија прихвата независност, границе и територијални интегритет тзв. Републике Косово).

Члан 3.

У складу са Повелом Уједињених нација, стране ће све спорове између себе решавати искључиво мирним средствима и уздржаће се од претње или употребе силе.

Члан 4.

„Стране полазе од претпоставке да НИЈЕДНА ОД ЊИХ НЕ МОЖЕ ПРЕДСТАВЉАТИ ДРУГУ У МЕЂУНАРОДНОЈ СФЕРИ или деловати у њено име.“ – (Србија се трајно одриче права да говори у

име и заступа своју јужну покрајину Косово и Метохију пред међународном заједницом).

„СРБИЈА СЕ НЕЋЕ ПРОТИВИТИ ЧЛАНСТВУ КОСОВА У БИЛО КОЈОЈ МЕЂУНАРОДНОЈ ОРГАНИЗАЦИЈИ.“ – (То укључује и чланство у Уједињеним нацијама, чиме је погажена црвена линија о којој Вучић прича, као и у Интерпол и УНЕСКО).

Члан 5.

„Ниједна страна неће блокирати, нити подстицати друге да блокирају напредак друге стране на њиховом путу ка ЕУ на основу сопствених заслуга. Обе стране ће поштовати вредности наведене у члановима 2. и 21. Уговора о Европској унији.“ – (Ово подразумева увођење санкција Русији од стране Србије и тзв. Републике Косово).

Члан 6.

Иако садашњи споразум представља важан корак нормализације, обе стране ће са новим замахом наставити процес дијалога који води ЕУ, који би требало да доведе до правно обавезујућег споразума о свеобухватној нормализацији њихових односа.

Стране су сагласне да продубљују будућу сарадњу у областима привреде, науке и технологије, саобраћаја и повезаности, правосудних и полицијских односа, поште и телекомуникација, здравства, културе, вере, спорта, заштите животне средине, несталих, расељених лица и других сличних области кроз закључивање конкретних споразума.

Детаљи ће бити договорени у додатним споразумима који ће бити омогућени Дијалогом који води ЕУ.

Члан 7.

„Обе стране се обавезују да ће успоставити посебне аранжмане и гаранције, у складу са релевантним инструментима Савета Европе и ослањајући се на постојећа европска искуства, како би се обезбедио одговарајући ниво самоуправљања за српску заједницу на Косову и способност за пружање услуга у одређеним областима, укључујући могућност финансијске подршке Србије и директан канал комуникације српске заједнице са Владом Косова.

СТРАНЕ ЋЕ ФОРМАЛИЗОВАТИ СТАТУС СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ НА КОСОВУ и пружити снажан ниво заштите српским местима верског и културног наслеђа, у складу са постојећим европским моделима.“ – (ОВИМ СРПСКЕ СВЕТИЊЕ И МАНАСТИРИ ВИШЕ НИСУ У СРБИЈИ, НЕГО У НАДЛЕЖНОСТИ ДРУГЕ ДРЖАВЕ!).

Члан 8.

„Стране ће разменити СТАЛНЕ МИСИЈЕ. Они се оснивају у седишту одговарајуће Владе.“ – (успостављају се амбасаде две државе у Београду и Приштини).

Практична питања у вези са успостављањем мисија биће обрађена посебно.

Члан 9.

Обе стране узимају у обзир посвећеност ЕУ и других донатора да успоставе посебан пакет инвестиција и финансијске подршке за заједничке пројекте Страна у економском развоју, повезивању, зеленој транзицији и другим кључним областима.

Члан 10.

Стране ће успоставити заједнички комитет, којим председава ЕУ, за праћење спровођења овог споразума.

Обе стране потврђују своју обавезу да примењују све претходне споразуме Дијалога, који остају важећи и обавезујући.

Члан 11.

Обе стране се обавезују да ће поштовати Мапу пута за имплементацију која је приложена овом споразуму.“

Уследило је прихватање Анекса о примени постигнутог споразума, који је и сам део споразума. Вучић је све време, пре и после „Охрида“, слуђивао јавност контрадикторним изјавама да у Охриду ништа није потписао, знајући да потпис није неопходан, али је у више наврата апострофирао улазак Србије у ЕУ као стратешки спољнополитички план. Ипак, сва је прилика да је ово само Вучићево крајње неуверљиво политичко покриће, јер и сам би требало

да види да је ЕУ у расулу, поготово након украјинске кризе. Отуда је његово гесло: „Ако нема признања Косова – нема чланства у ЕУ“. Политички ирационално и морално бедно! Вучић, наиме, уцењен и притиснут од својих западних ментора и саветника, покушава да имплементира западни план о независном Косову, а да Срби у томе не виде капитулацију и издају земље.

После састанка у Охриду, Вучић је на питање да ли Србија признаје независност Косова, рекао: „Ако желимо да наставимо европским путем, наш напредак ће се ценити“. Овај одговор све објашњава – Србија намерава да уђе у ЕУ, а за то је неопходно признати Косово.

Обраћајући се нацији у недељу 19. марта, по повратку из Охрида, председник Вучић је још једном истакао да ће „од ових преговора зависити наш европски пут“. Управо то се пише у анексу: „стране примећују да ће споразум и анекс о његовој примени постати саставни део одговарајућих процеса за приступање Косова и Србије ЕУ.“ У анексу се даље наводи да ће „посредник са стране ЕУ, одмах по усвајању споразума и овог анекса, започети процес измене услова“ које је ЕУ поставила за улазак Србије у ЕУ. Значи, Србија и Косово ће постати чланице ЕУ након што потпишу споразум „о нормализацији односа“. То значи потпуно и безусловно признање независности Косова од стране Србије. Професор Чворовић о томе пише: „Пошто процес приступања Србије Европској унији служи као средство притиска на Србију да се одрекне Косова и Метохије, Анекс споразума ће следеће недеље усвојити Савет ЕУ, а његова примена ће постати обавезна за Србију и тзв. Косово кроз механизам европских интеграција“.

Овај Споразум се сматра важећим од стране САД, ЕУ, Србије и лажне државе Косово и тренутно они заједно са Вучићем раде на плану имплементације сваке тачке, без изузетка, неке у року од 15, а неке до 150 дана.

Уследиле су кривичне тужбе против Вучићеве велеиздаје из патриотског дела српске јавности, а имплементација овог злоћудног плана је почела.

Најпре је Европски парламент 18. априла усвојио одлуку о укидању визног система за „грађане Косова“, а то се не односи на Србе са КиМ, јер ознаке на њиховим путним исправама искључују безвизни режим; издаване су од стране МУП-а Републике Србије... У недељу, 23. априла на северу Косова у четири већински

српске општине организовани су избори, на којима Срби и њихова Српска листа нису учествовали, јер је Александар Вучић наредио да се „избори“ бојкотују. Претходно је, као што смо приказали, силом терао Србе на изборе, тако да су председници ових српских општина (Северна Митровица, Лепосавић, Звечан и Зубин Поток) постали Албанци, којих овде готово да нема.

Одмах по затварању „гласачких места“, изасланик ЕУ Мирослав Лајчак је објавио да ће се Вучић и Курти састати 2. маја у Бриселу да би разговарали о судбини несталих и о нацрту ЗСО.

Око успостављања ЗСО очигледно се одиграва прљава игра. Вучић је стварање ЗСО представио као једини услов Србије за имплементацију постигнутог споразума са Приштином, док Курти нема намеру да успоставља било какву ЗСО, приказујући то као стварање нове Републике Српске на северу Косова. Наравно, очекује се да пресуде САД и ЕУ тзв. компромисом. Тај компромис било би стварање ЗСО по уставу и законима тзв. Косова, што значи да би ова институција била нека врста невладине организације, без извршних овлашћења, пука декорација тобожње српске аутономије на КиМ. И као таква послужила би Александру Вучићу да прикрије геополитичку капитулацију на Косову и Метохији.

И док су трајали „избори“, Комитет министара Савета Европе је, позивајући се на Споразум из Брисела од 27. фебруара и на Анекс из Охрида (18. март), ставио на свој дневни ред одлучивање о кандидатури „Косова“ за чланство у овој организацији. Убедљивом већином усвојена је кандидатура тзв. Косова, а у образложењу одлуке Савет министара се поново позвао на Бриселски споразум од 27. фебруара ове године и Охридски анекс од 18. марта ове године.

Аутор овог текста сматра да се готово безнадежна позиција у којој се нашла Србија у погледу Косова и Метохије, превасходно због катастрофалне актуелне политике напредњачке власти на челу са Вучићем, може изменити расписивањем референдума на којем би народ одлучио да ли подржава прихватање и спровођење предлога „Споразума о нормализацији односа Косова и Србије“ (тзв. француско-немачки предлог), којим би Србија својевољно и неповратно легализовала независност тзв. Косова. Овај референдум покренула је Народна странка и до сада је прикупила више од 20.000 потписа од потребних 100.000.²⁴⁵

²⁴⁵ Види: Референдум sacuvajmokosovo.rs

У образложењу се између осталог каже, да је данас референдум једини начин да сачувамо Косово и Метохију. „Одбијамо да један човек сам одлучује о овако важном питању и да у наше име издаје Косово и Метохију зарад свог опстанка на власти... Када скупимо потребан број потписа, Народна скупштина биће дужна да распише референдум чији ће резултати бити обавезујући за све државне органе...“ У образложењу се још истиче да је више од 80% грађана Србије против овог плана и да би његовим одбацивањем грађани Србије целом свету послали јасну поруку да не прихватају овај предлог и да Србија не признаје лажну државу „Косово“.

НАПОМЕНЕ

1. Дачић, Ивица: Било би неодговорно да Београд повуче потпис са Бриселског споразума, Факти, 19. 04. 2021, <http://fakti.org/posrblijene-vesti/dacic-bilo-bi-neodgovorno-da-beograd-povuce-potpis-sa-briselskog-sporazuma>.
2. Дачић, Ивица: Новитет нон-пејпера је аутономија за Србе на северу Косова, 03.мај 2021;<https://srbin.info/politika/dacic-novitet-non-pejpera-je-autonomija-za-srbe-na-kim/>
3. Ђорђевић, Млађан: Иза новог пејпера стоји Русија, Интермагазин, 18. мај 2021, <https://www.intermagazin.rs/iza-novog-non-pejpera-stoji-rusija/>
4. Ђорђевић, Млађан: Вучић да објасни какве то „резултате дијалога“ Немци очекују од њега, Србин инфо, 23. 04. 2021. <https://srbin.info/politika/djordjevic-vucic-da-objasni-kakve-to-rezultate-dijaloga-nemci-osekuju-od-njega/>
5. Јанковић, Владета: Опозиција нек испита одакле Вучићу паре, Србин инфо, 02. мај 2021; <https://srbin.info/politika/jankovic-opozicija-nek-ispita-odakle-vucicu-pare/>
6. Јовановић, Живадин: Лавров не измисља, неко покушава да одустане од Резолуције 1244. Али ко“? Факти, 22. 04. 2021, [Fakti.org/serbiian-point/z-jovanovic-lavrov-ne-izmislja-neko-pokusava-da-odustane-od-rezolucije-1244-ali-ko](http://fakti.org/serbiian-point/z-jovanovic-lavrov-ne-izmislja-neko-pokusava-da-odustane-od-rezolucije-1244-ali-ko)
7. Јовановић, Живадин: *1244-кључ мира у Европи, Прилози праву Србије на Косово и Метохију*, Београдски форум за свет равноправних, СКЗ, Београд, 2018.
8. Кеџмановић, Ненад: *Дође и до тога да Бриџанац Тимојин Лесковом Српске Бошњаке `обара с ноју`*, Факти, 11. 05. 2021;

- <http://fakti.org/sta-to-pisu/kecmanovic-dodje-i-do-toga-da-britanac-timoti-les-povodom-srpske-bosnjake-obara-s-nogu>
9. Кнежевић, Милош: *Косметске теме (1996-2006)*, Лепосавић: Институт за српску културу, Приштина 2006.
 10. Кнежевић, Милош: „Размишљати о Косову и Метохији. Смисао унутрашњег и спољашњег дијалога о косметском проблему“, Национални интерес, 03/2017, ИПС, Београд, 2017.
 11. Мирковић, Дејан: Вучић у Вашингтону ипак признао Косово, Srbin.info, 05.05.2020. https://www.youtube.com/watch?v=wABDs_mFbQc
 12. Мирковић, Мирковић: *Вашингтонски споразум 2020. Косово – Јерусалим*, Catena mundi, 2020.
 13. Радиновић, Радован: Радиновић, Радован: „Има ли решења за Косово и Метохију?“, у: *О стањусу Косова и Метохије и о „адресији која траје“*, уредник др Станислав Стојановић, Београдски форум за свет равноправних, Клуб генерала и адмирала Србије, Београд, 2018.
 14. Степић, Миломир: „Косово и Метохија: Геополитички аспекти брзог решења и замрзнутог конфликта“, Национални интерес, 2/2020. Београд, 2020.
 15. Степић, Миломир: „Косово и Метохија: као индикатор новог биполаризма“, СПМ, 3/2018, стр. 44, Beograd, 2018.
 16. Суботић, Момчило: „Ка неславној завршници „косметског питања“, Политичка ревија, 3/2020, ИПС, Београд, 2020.
 17. Суботић, Момчило „Косово и Метохија: питање унутрашњег дијалога“, Национални интерес 03/2017, ИПС, Београд, 2017.
 18. Суботић, Момчило: „Од Резолуције 1244 до Бриселског споразума – политика препуштања Косова и Метохије“, Политичка ревија 03/2019, ИПС, Београд, 2020.
 19. Суботић, Момчило: „Ка неславној завршници „косметског питања“, Политичка ревија, 3/2020, ИПС, Београд, 2020.
 20. Чавошки, Коста: *Наше за наше*, Catena Mundi, Београд, 2019.

РЕПУБЛИКА СРПСКА У БОРБИ ЗА ДРЖАВНОСТ²⁴⁶

УВОДНЕ КОНСТАТАЦИЈЕ

У фокусу овог текста је актуелна политичка ситуација у Босни и Херцеговини, с посебним нагласком на Републику Српску поводом које се, и у којој се, воде два супротстављена (гео)политичка процеса. Први, којег карактеришу перманентни притисци Запада, те представника ФБиХ (више Бошњака него Хрвата), на Републику Српску и њен дејтонски, уставни положај у оквиру државне заједнице Босне и Херцеговине; и други, који представља борбу Републике Српске за свој аутономни положај у оквиру дејтонске БиХ.

Према српском виђењу, епизод деловања политичког Сарајева и спољних фактора био би развлашћивање и укидање Републике Српске. Овакав тренд „креативне примене `Дејтона`“, нарочито је интензивирао доношењем тзв. Инцковог закона о негирању геноцида, који кореспондира са доласком на власт америчког председника Бајдена и његовим ставом да се „доврши“ посао на Балкану – коначним отимањем Космета од Србије и укидањем Републике Српске. Са тим циљем кренули су амерички емисари и појачан је дипломатски, психолошки, политички и сваки други притисак на представнике Српске, превасходно на Додика, али и на руководство у Београду. Представници ФБиХ, поготово бошњачки, у недостатку „дејтонских“ аргумената, у сили Западних „аргумената“ виде начин за остварење своје државне визије – „целовите“, „јединствене“ – и антидејтонске, антиуставне и унитарне БиХ.

Српска се на адекватан, демократски начин, супротставља антидејтонским и антиуставним мерама. Народна скупштина РС ставила је ван снаге брутални „Инцков закон“ и донела закон против омаловажавања Српске; одбила је да прихвати новог тзв. високог представника (Кристијан Шмит), који није добио сагласност Русије и Кине у СБ УН, као ни у Управном одбору ПИК-а (руски

²⁴⁶ Овај чланак је објављен у Политичкој ревији 04/2021, ИПС, Београд, 2021, стр. 105-117. Аутор је написао више радова на тему Републике Српске, од којих је већина садржана у књизи: *Србија и Република Српска. Политички процеси и перспективе*, па и докторска дисертација: *Геополитичке замисли у Хрватској према Босни и Херцеговини*, темељно се бави историјским и савременим, етничким, политичким, геополитичким и идентитетским одликама Босне и Херцеговине, као и њеним актуелним дејтонским ентитетским аранжманом и његовом перспективом.

амбасадор није гласао). Такође, у Народној скупштини РС отпочео је процес укидања свих закона којима су отимане надлежности Републике Српске и преношене на БиХ.

Република Српска дакле не жели сецесију, али чврсто стоји на бранику своје дејтонске и уставне позиције. Захтева да се, кад врати своје државне надлежности на ниво „слова“ Дејтона, кроз унутрашњи дијалог, без присуства спољних медијатора (што Бошњаци одбијају), нађе решење. У противном – решење је мирни разлаз.

Треба указати да овај процес дејтонског или, евентуално, државно – независног позиционирања Републике Српске подразумева неколико услова: пре свега политичко јединство у Српској, сагласност и подршку руководства Србије, што се све скупа темељи на јединству српског народа у целини, те поуздане и моћне савезнице, као што су Русија и Кина, а то значи повољну глобалну геополитичку констелацију.

Република Српска је 2022. године обележила тридесет година свог постојања. Прошло је више од четврт века како је Дејтонским споразумом потврђена њена аутономност, са елементима државности. Дејтонским решењем Босну и Херцеговину чине два ентитета: Федерација БиХ и Република Српска. Током читавог овог периода врши се оспоравање Републике Српске, како од стране унутрашњег муслиманско-хрватског фактора, тако и од западних сила, са циљем њеног потпуног укидања. Посебно су се у притисцима на Српску кроз одузимање њених Дејтонских надлежности истицали високи представници УН за БиХ, свих седам, неки више неки мање, те Уставни суд БиХ, који није предвиђен Дејтонским споразумом, и у којем странци (три) и бошњачки представници (два) већински прегласавају српске (два) и хрватске (два) судије. Тако нелегални и нелегитимни Уставни суд и високи представник, под изговором стварања функционалне БиХ, у којој ће се одлучивати по принципу „један човек један глас“, намећу антидејтонске законе за потребе бошњачке визије унитарне БиХ. Тиме се грубо нарушава и фалсификује Дејтонски споразум и Устав БиХ, који се заснивају на двоентитетском концепту државне заједнице Босне и Херцеговине.

Највећи удар на Републику Српску врши се управо ових дана, и он би се могао повезати са променом власти у Америци. Доласком на власт Џозефа Бајдена предочена је решеност САД и њених партнера да „заврше“ започети посао у БиХ, али и на Косову и Метохији, тако што ће казнити Србе и тамо и овамо: дефинитивном

отимањем КиМ од Србије и укидањем Републике Српске. И једно и друго треба да се заврши путем притисака, претњи, обећања, те уцена политичког руководства у Београду и у Бања Луци. На Западу се у том смислу рачуна на кооперативност власти у Београду на челу са Александром Вучићем, у оба случаја. Кад је у питању КиМ, кроз потписивање тзв. правно обавезујућег споразума између Србије и њене јужне покрајине, што фактички значи признање од стране Србије овог НАТО ентитета, а затим путем Вучићевог притиска на Милорада Додика и власт Републике Српске, што би довело до сукоба два руководства и две политике и олакшало план за рушење Републике Српске.

На овакав сценарио упућује неколико чињеница, које би се могле свести на следеће кључне речи: Бајден – (не треба имати никакве илузије да би Трамп поводом српског питања био много бољи, сетимо се Вашингтонског споразума и свих његових последица, поготово Израелског признања независног Косова), затим – Меркел – Инцко – Шмит – Ескобар – Хил. Сва ова имена су повезана и у непосредној вези са претходно изнетим мишљењем.

КОНТИНУИРАНИ ПРИТИСЦИ НА РЕПУБЛИКУ СРПСКУ

Америка и њени, не само европски савезници, од првог мировног плана за БиХ – Кутиљеровог плана из 1992, па преко „ратних“, Венс-Овеновог, Овен-Столтенберговог, Плана Контакт групе, све до „Дејтона“, као и у послератном периоду – до данас, нису озбиљно прихватили Републику Српску. А то значи да нису имали, а немају ни данас реалан однос Дејтонском споразуму, који су сами креирали. „Дејтон“ је у евроатлантској визији прихваћен као начин да се заврши рат, не више од тога. Ричард Холбрук, главни креатор Дејтонског споразума, недуго након „Дејтона“, рекао је да је ентитетско конституисање БиХ и признање Републике Српске била „грешка у прорачуну“, и да ту грешку временом треба исправити. То је очигледно било оправдање за континуитет НАТО – америчке политике. Након ратног предаха, наставиће се предратна политика унитаризације Босне и Херцеговине и разградње Републике Српске. У том смислу високи представници (највише Педи Ешдаун, пре њега Вофганг Петрич, те последњи Валентин Инцко), вршили су притиске на власт и политичаре у Српској, доносили законе за које

нису били овлашћени, укидали надлежности Републике Српске и преносили их на заједничке органе БиХ (тако је 2008. укинута војска Српске и формиране су оружане снаге БиХ), примењивали су санкције против српских политичара – самовољом Педија Ешдаун неколико стотина њих смењено је са функција на које их је српски народ изгласао на изборима. Све антисрпске и антидејтонске одлуке и законе високих представника (а таквих је око 140, М. С.) аминовао је нелегални и нелегитимни Уставни суд БиХ.

Овде ћемо навести неке од примера који уверљиво сведоче о непосредним залагањима западних политичара и високих представника, те муслиманских и хрватских, превасходно католичких прелата и дужносника за укидање Републике Српске.

Тако је Педи Ешдаун крајем децембра 2004. најавио да је „могуће укидање Републике Српске“, а Волфганг Петрич је 2014. да је време за укидање ентитета и успостављање регија.

За укидање Републике Српске изјаснила се и Бискупска конференција Босне и Херцеговине (Црква у Хрвата). Република Српска је за босанске бискупе извор нестабилности и претња миру, па су након Бискупске конференције, 29. октобра 2005. године, упутили предлог под насловом „Босна и Херцеговина – извор нестабилности и пријетња миру, или будућа чланица Европске уније“. Кардинал Винко Пуљић, врхбосански надбискуп, изјавио је, да је за овај предлог Бискупска конференција БиХ добила подршку Ватикана. Али, с обзиром да овај предлог није одговарао ни босанским Хрватима, у погледу њихове тежње за успостављањем трећег – хрватског ентитета, кардинал Пуљић је рекао, да је инспирацију имао у аустроугарској административној подели окупиране БиХ. „Дакле, аустроугарски фактор присутан је и сто година од распада Аустро-Угарске и најуже је повезан са данашњом немачком, аустријском, великохрватском и ватиканском политиком“ (Раковић 2021). Ватиканска политика је путоказ за римокатоличке државе и народе, вођена идејом римокатоличке мисије и прозелитизма, она се жестоко супротстављала Краљевини Србији (1914-1918) и настојала да спречи уједињење у прву Југославију (1918), залажући се потом за њено разбијање (1941), као и за разбијање друге, социјалистичке Југославије (1991) и бомбардовање Републике Српске Крајине и Републике Српске (1991-1995). Ватикан је подржавао сецесију Црне Горе из заједничке државе са Србијом (2006), и био сагласан са снагама које траже укидање Републике Српске (2005).

Истоветне ставове имају и бошњачки политичари и интелектуалци. Члан Председништва БиХ Сулејман Тихић је у новембру 2005, пред Уставним судом Босне и Херцеговине, покренуо поступак за укидање имена Републике Српске. Слично је поступао 2007. његов наследник у Председништву БиХ Харис Силајџић. Он је јавно говорио: „Циљ ми је укинуту Републику Српску“. Као председник Председништва БиХ 2010. године Силајџић се залагао за укидање ентитета. Бакир Изетбеговић је претио да ће пред Уставним судом БиХ тражити да се преиспита име Република Српска (Раковић исто).

Милорад Додик сведочи како је у једном сусрету са „Николасом Бернсом у Стејт департменту био и Харис Силајџић који је Бернсу рекао да је незадовољан, да је мислио да ће од БиХ бити направљена држава и да ће бити разграђене аутономије које у БиХ постоје. На то му је Бернс рекао: па, зар не видиш да то радимо?! То је било прије осам година и ништа се није промијенило ни за вријеме Трампа. Колико год то било помало наивно, ипак је све у нашим рукама. Наше подвођење странцима и њиховој експанзији. Наше додворавање њима да бисмо им показали да смо дио њих – то је највећа штета за нас све“ (Додик 2021).

Притисци, претње и уцене усмерена су ка Републици Српској. Разлог за такву политику Запада и муслиманско-хрватског суседства треба тражити у чињеници што је Српска не само опстала, него и зато што је она данас „оаза мира, фактор стабилности у Босни и Херцеговини. Република Српска је за Србе исто оно што и Израел за Јевреје – гаранција да никада више неће бити геноцида над Србима западно од Дрине. Република Српска нуди разумна решења, потпуно другачији дискурс. С тим у вези, Република Српска већ деценију и више предлаже повратак изворним дејтонским принципима како би Босна и Херцеговина како-тако опстала...“

Инцкова последња одлука („Закон“ о забрани негирања геноцида, прим. аут.) само је потврда да је Босна и Херцеговина тамница народа, коју је он сам на крају мандата претворио у ментални концентрациони логор. У историјском смислу ништа ново. Тако је од Калаја до Инцка, осим у време југословенске државе. Да би се народ ослободио тих Инцкових окова, најсрећније решење би било да се Босна и Херцеговина раздружи по чешкословачком моделу. То, чини се, и јесте виђење државног руководства Републике Српске уколико не дође до повратка дејтонским принципима“ (Раковић исто).

Да се накратко осврнемо на Раковићеве тезе, неке да подржимо и оснажимо а неке да покушамо сагледати у критичком историјском, геополитичком и етно-језичком контексту. Република Српска јесте „оаза мира и фактор стабилности у БиХ“, али да би заиста била за Србе оно што је Израел за Јевреје, ваљало би да иза себе има „Америку“, тј. неку већу силу, Русију, на пример, и свакако Србију, која би морала недвосмислено да стане иза захтева Републике Српске за поштовање и примену Дејтонског споразума. Ако то изостане, онда нема ништа од враћања дејтонским начелима, а поготово од разграничења по чешко-словачком моделу. Чешко-словачко раздвајање је лако реализовано јер је извршено по језичком начелу. Они су то питање решили половином 19. века. Ту је до краја испоштована језичка дефиниција нације, док је код Срба управо у то време дошло до грубог нарушавања језичке дефиниције нације, тако што су најпре Хрвати од Срба „преузели“ језик, а у новије време су то исто учинили и Муслимани (од 1992. Бошњаци), најзад и Црногорци. Није тешко замислити како би се разграничили Срби и Хрвати у СР Хрватској да је свако остао при своме језику, да Хрвати у време Илиризма (1835) нису „преузели“ Вуков српски народни језик и прогласили га за хрватски књижевни језик, који је тек требало да науче. С језиком су „преузели“ и културну баштину, а затим и саме Србе католике Дубровника, Босне, Херцеговине, Славоније и њихове територије. Шта би било са Бошњацима (који су у више наврата мењали име и „причу“ о свом националном идентитету) и Црногорцима – данашњим (гео)политичким нацијама, од којих стварне користи имају само њихови страни ментори. Дакле, чешко-словачко раздвајање није одговарајући пример. На поменути разликама се огледа трагична геополитичка судбина српског народа и Републике Српске у „босанском геополитичком троуглу“. Ову чињеницу је знао и Торвалд Столтенберг, представник УН и један од аутора плана за заустављање рата и територијалне поделе у БиХ. Он је одмах уочио и изјавио да у Босни и Херцеговини ратује један народ – Срби – православне, католичке и муслиманске вероисповести. Ако је Торвалд, могуће, и био наклоњен Србима (био је амбасадор Норвешке у Београду за време СФРЈ), његов син Јенс, генерални секретар НАТО алијансе, свакако није. Као ни моћне западне земље, данашњи креатори „немогуће државе Босне и Херцеговине“, као и евроатлантског пројекта црногорског одметања од Српства.

На обележавању 30 година од формирања Скупштине српског народа Босне и Херцеговине, која је била „последња линија одбране српског народа“ пре стварања Републике Српске, Милорад Додик је изнео став, да је проблем Републике Српске тај што је „на простору БиХ само она самоодржива. Једина она може сама да функционише, за разлику од БиХ или Федерације, која то не може никако. Једино Република Српска има снагу. Зато се покушава на разне начине, а пре свега преко високих представника, Високог судског и тужилачког савета и Уставног суда БиХ, неуставно, антидејтонски и на криминалан начин мењати та позиција снаге и одрживости Републике Српске.“²⁴⁷

БРИТАНСКИ ЕКСПЕРТ ТВРДИ ДА ЈЕ У ИГРИ И ИДЕЈА ЗАМЕНЕ ТЕРИТОРИЈА КОСОВО/СРПСКА

Тимоти Лес, британски експерт за Балкан, професор Центра за геополитику у Кембриџу, истиче да у Европи постоји одређена подршка за преуређивање Балкана, те да би на то пристао и Доналд Трамп да је остао на месту председника САД. Трамп је, према Лесу, био спреман да реши статус Косова и „прилагоди“ границе Србије, није био заинтересован за очување БиХ, јер му није стало да одржи Клинтоново наслеђе, већ би „покренуо велику погодбу која би решила нерешена питања државности у региону“. Лес претпоставља да председник Србије Александар Вучић води политику која „укључује европске интеграције, ближу интеграцију са Републиком Српском посебним паралелним односима, мини – Шенген и царинску унију ЕУ, и суптилно промовисање идеје о замени територија између Косова и Републике Српске. У међувремену Београд ускраћује признање Косова и усмерава се на не-западне силе“ (Кецмановић 2021).

У нашем претходном чланку о нон-пејперима и косметској кризи, указано је да се власт у Београду повела за овим Лесовим геополитичким комбинацијама о замени Косова и Метохије за Републику Српску (Суботић 2021, 54), занемарујући при томе Резолуцију СБ УН 1244 и територијални интегритет Србије. Лес сматра да постоји забринутост великих сила – САД, Русије, ЕУ, Турске

²⁴⁷ Дачић Додик, „Имате апсолутну подршку Републике Србије на основу Дејтонског споразума“, 25. октобар 2021. <http://fakti.org/serbian-point/dacic-dodiku-imate-apsolutnu-podrsku-republike-srbije-na-osnovu-dejtonskog-sporazuma>

– од распада БиХ, али да то не мења политичку реалност на терену, односно да постоје два замрзнута сукоба на границама Србије – један који искључује територију која не жели да буде део Србије (тзв. Косово) и онај који укључује територију која то жели (Републику Српску) (Кецмановић исто).

Поменути ставови Леса, које он приписује неким европским политичким круговима, као и бившем америчком председнику Трампу, нису баш уверљиви, што је показао и сам Доналд Трамп приликом потписивања Вашингтонског споразума, кад је принудио српског председника Вучића на низ уступака тзв. косовској независности (Суботић 2020, 127-154). Наиме, доласком на власт Џоа Бајдена српска позиција је још више угрожена, како на Косову и Метохији, тако и у Републици Српској. Запад инсистира на потписивању правно обавезујућег споразума, тј. међусобног признања Србије и тзв. Косова, док се у Босни и Херцеговини, под маском имплементације Дејтонског споразума, преко високог представника и Уставног суда БиХ, врши његово брутално кршење са циљем укидања Републике Српске и унитаризације БиХ.

„ИНЦКОВ ЗАКОН“ О ЗАБРАНИ НЕГИРАЊА ГЕНОЦИДА И НЕЛИГИТИМНОСТ ШМИТА КАО НОВОГ ВИСОКОГ ПРЕДСТАВНИКА

„Инцков закон“ о забрани негирања геноцида над муслиманима уз пратеће санкције и нелегитимно наметање Кристијана Шмита за високог представника у БиХ, представља доказ да је Америка под влашћу Бајдена, подржана од Немачке и других западних земаља, намерна да процес оспоравања и постепеног укидања Републике Српске доведе до краја. Овај „закон“ се може оспоравати са становишта легалности и легитимности већ због чињенице да је Инцко Закон о допуни Кривичног закона Босне и Херцеговине донео седам дана након што је дао оставку на место високог представника УН – а за БиХ, 27. маја 2021. године. Наиме, Валентин Инцко је решио да „загорча“ живот Србима и Републици Српској по налогу поменутих западних фактора – долазећег Бајдена и одлазеће Меркел. У тај пројекат уклапа се долазак Шмита као нелегитимног новог представника с једне стране, и познатог америчког антисрпског тандема: Габријела Ескобара, америчког изасланика за Балкан и Метју Палмера, изасланика за изборне реформе у БиХ.

Ради се дакле на антидејтонском пројекту: укидања ентитета, који чине суштину државне заједнице БиХ – суштину самог постојања БиХ као такве. По својој суштини и дејтонском концепту, БиХ је државна заједница – заједница два ентитета, који самим тим имају већину државних надлежности. Али она, због нарушавања свог основног споразума по којем је настала, није функционална. Функционална је само Српска, за разлику од ФБиХ која већ неколико година нема чак ни владу.

Када је реч о могућем поводу за доношење „Инцковог закона“, треба поменути извештај Комисије Владе РС, формиране у фебруару 2019, са циљем да „истражи страдање свих народа у сребреничкој регији у периоду од 1992. до 1995. године“. Могуће је и да се ради о реакцији на Извештај Међународне комисије под председништвом Гидеона Грајфа. Ово међутим могу бити само поводи, разлоге треба сагледавати у ширем геополитичком контексту.

Тако Предраг Ђеранић истиче да: „Ни оставка коју је 27. маја дао на функцију Високог представника није била Инцова одлука. Ко су креатори нове кризе у БиХ коју је „Инцов закон“ изазвао, открио нам је поменути Хацифејзовић (сарајевски новинар, МС) указујући на одличну конекцију Кристијана Шмита, новог и непризнатог Високог представника, са америчким председником Бајденом и њемачком канцеларком Ангелом Меркел, која га је, према Шмитовим ријечима, молила да дође у БиХ.

Откако је кованица „Западни Балкан“ постала синоним за земље које се налазе на Балкану, а нису чланице Европске Уније, позиција именованог региона се није мијењала. Западни Балкан је део Балкана коме нема мјеста у Европској заједници, већ земље које су сврстане у овај „кош“ треба међусобно да се економски увезу и као колектив сарађују са ЕУ. Да је Западни Балкан сива зона, предворје или „Б лига“ ЕУ, видјело се из Берлинског процеса који је покренула управо Меркелова. Након неколико сесија на различитим дестинацијама, Берлински процес је преименован у „Мини Шенген“, а након одбијања Црне Горе и БиХ да се укључе у овај пројекат, „Мини Шенген“ је просторно сужен на Србију, Албанију и Северну Македонију и поново добио ново име – „Отворени Балкан“ (Ђеранић 2021).

Свих десет чланова Независне комисије истичу да се у Сребреници није десио геноцид. Гидеон Грајф, председник Комисије, је изјавио: „У Сребреници се десило масовно убиство, али то није

геноцид – хашка верзија неће опстати“, те да „Геноцид у Сребреници` треба избрисати из историје – није се догодио“. Грајф притом истиче: „Геноцид подразумева намеру, а у случају Сребренице није постојала никаква намера. То је огромна разлика, потпуно други ниво. Они који и даље користе термин `геноцид` имају лоше намере. Од сада термин `геноцид` уопште се не сме везивати за те догађаје, зато што је то погрешно... Почињен је злочин, али тај злочин уопште се не може називати `геноцид` и мислим да је то веома важно, наглашава Грајф, и указује да као Јеврејин зна шта геноцид значи, јер припада старом народу над којим је извршен највећи геноцид у историји човечанства...“ Срби су били жртве, а не агресори. На сребреничком подручју било је на хиљаде српских жртава, нападнуто је неколико стотина села, страдали су углавном цивили... Ако се термин `геноцид` уопште може користити, онда га треба користити када се говори о страдању српског народа, а не обрнуто. Постојали су планови у тзв. НДХ да се српски народ уништи и то многим методама. Лично сам се бавио истраживањем на ту тему, о злочиначком режиму у Хрватској у периоду 1941 – 1945. Ако је геноцид уопште почињен, онда су га починиле хрватске усташе. То се никада не сме заборавити“ (Грајф 2021).

Грајф истиче да није било више од 3.714 бошњачких жртава, али да су Хаг и Сарајево чинили све да их дуплирају. У Извештају комисије се наводи да је за злочине над бошњачким становништвом на простору Сребренице пред Хашким трибуналом вођен поступак против 27 лица, од којих је 20 правоснажно осуђено на четири доживотне казне и 272 године затвора.

Питање новинара: „На који начин мислите да овај извештај као истину представите остатку света уколико се зна да су пресуде, што Међународног суда правде, а и самог суда у Хагу, донесене, а оне се тичу самог геноцида?“ Грајф је одговорио: „Могу само да кажем да наш извештај није нетачан, а нетачан је чланак (на који се позивате)“ (Грајф исто).

Уследила су и бројна друга реаговања на „Инцков закон“. Тако Ноам Чомски, амерички лингвиста, познати интелектуалац, каже: „Ако хоћете да оно што се догодило у Сребреници назовемо геноцидом, онда за прави геноцид морамо да нађемо неко друго име.“²⁴⁸

²⁴⁸ Ноам Чомски, „У Сребреници се није догодио геноцид“, интервју Чомског ТВВх1 (Емисија Поштено говорећи, аутор Душка Јуришић, емитована 10. јануара 2006. године) Објављена у Srebrenica Historical Project, 18. mart, 2018.

Политиколог Ненад Кеџмановић указује да су црногорски и шиптарски посланици изгласали декларацију о геноциду и тако „прихватили“ „Инцков закон“, иако то нема никакве везе са њима, као и на покушај Британије и САД да се негирање „геноцида“ забрани резолуцијом СБ УН. Кеџмановић примећује да „реакција бошњачке стране није била праштање и помирење, него проглашење Српске за „геноцидну творевину“, а касније и Срба као „геноцидаша“ и „лошег народа“, разврставање Срба на „часне“ и „нечасне“... Никоје од шест Инцкових претходника, није падало на памет да у кривични закон унесе затворске казне за вербални деликт. Масовно потписивање петиције широм Српске учинило је санкције за негирања геноцида не само неспроводивим него и смијешним. Судски и затворски капацитети БиХ нису довољни да се осуди и ухапси милион Срба – читав један народ“ (Кеџмановић 2021).

НАРОДНА СКУПШТИНА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ ОДБАЦУЈЕ „ИНЦКОВ ЗАКОН“ И ДОНОСИ ЗАКОН ПРОТИВ ОМАЛОВАЖАВАЊА СРПСКЕ

Уследила је реакција Републике Српске. Закон о непримењивању „Инцковог закона“ на територији Републике Српске донела је Народна скупштина Републике Српске 30. јула 2021, а председница Републике Српске Жељка Цвијановић га је указом прогласила 13. октобра 2021. године. У члану 1. се каже да се „одлука високог представника неће примењивати на територији РС“. У члану 2. пише да „надлежни органи РС неће сарађивати са надлежним органима БиХ у погледу примене одлуке високог представника, а у члану 3. да ће закон РС ступити на снагу након објављивања у Службеном гласнику РС.

Осим овог указа, председница Српске је потписала и указ о проглашавању Закона о допунама кривичног закона РС у којем се забрањује омаловажавање Републике Српске.

Казна за проглашавање Српске за агресорску или геноцидну творевину је од шест месеци до пет година затвора. Ако то учини лице из неке институције или службено лице, биће кажњена за твором од две до десет година. Такође, предвиђене су казне затвора до три године за омаловажавање РС и њених симбола, заставе, грба, химне.

На овој „посебној седници“ која је била затворена за јавност Закони су усвојени гласовима свих присутних посланика СНСД, СДС, ПДП, ДЕМОС, СП, ДНС, УС, СПС, НПС и посланичке групе НДП.

КРИСТИЈАН ШМИТ НИЈЕ ВИСОКИ ПРЕДСТАВНИК

И уместо да се тражи решење, тј. повлачење „Инцковог закона“, који БиХ води у крајње непредвидиву и опасну будућност, западни део тзв. међународне заједнице посеже за још једним фалсификатом: Савет за имплементацију мира (ПИК) самоиницијативно, без сагласности представника Русије и против сагласности СБ УН, изгласава Кристијана Шмита за новог високог представника. Шмита нису прихватили Русија и Кина, као ни Република Српска – власт и опозиција показали су потпуно политичко јединство и на седници Народне скупштине плебисцитарно одбили да прихвате Шмита за високог представника. Разлог је јасан: избор Шмита није потврдио СБ УН. Русија и Кина су гласале против.

У Савету безбедности УН реаговали су амбасадори Русије и Кине. Руски амбасадор у УН Василиј Небензја изнео је став своје земље да је „Инцкова одлука нелегитимна“ и да именоване Шмита није легитимно. Небензја је поновио како Русија није сагласна са именованем Шмита за високог представника. „Именоване није легитимно, нити има политичку подршку Савјета за имплементацију мира. Увек смо спремни разговарати о проналаску рјешења, али ово је покушај да се изабере кандидат за високог представника без подршке Савјета безбједности и једне стране у БиХ (Републике Српске), чиме он не би имао легитимитет“.²⁴⁹

Кинески амбасадор у УН Генг Шуанг изнео је став Кине да „нико не треба да се мијеша у унутрашња питања других земаља, укључујући и она која се тичу БиХ“. Истакао је такође да је Кина одувјек поштовала суверенитет, независност и територијални интегритет БиХ.

Потом су Русија и Кина у Савету безбедности поднеле предлог резолуције којом се потврђује именоване Шмита за високог представника, али са роком до 31. јула идуће године и без коришћења тзв. „бонских овлашћења“. Био је то компромисан предлог,

²⁴⁹ Русија: „Страни фактор да остави БиХ на миру“, Кина: „Високи представник и бонска овлашћења су прошлост“, факти, 04. 11. 2021. <http://fakti.org/quo-vadis-orbi/rusija-stranifaktor-da-ostavi-bih-na-miru-kina-visoki-predstavnik-i-bonska-ovlasčenja-su-proslost>

али гласањем ова резолуција није усвојена: „За“ су гласале Русија и Кина, осталих 13 чланица СБ је било уздржано. Овакав резултат гласања дефинитивно је одредио да Кристијан Шмит није именован за високог представника, чиме није испуњен битан услов из Анекса 10. Дејтонског споразума.²⁵⁰

Шмит, дакле није високи представник: није могао да буде изабран на седници амбасадора Управног одбора ПИК у којем се одлучује консензусом (Руски амбасадор није гласао), нити је потврђен у СБ УН (Русија и Кина су биле против).

На нелегитимност и „Инцковог закона“ и Шмитовог именовања указује и амбасада Русије у БиХ: „Инцко када је наметао свој `закон` није био високи представник – није то ни Шмит“. „Полазимо од тога да након 27. маја, место Високог представника у БиХ остаје празно. Сви они који намеравају да сарађују с држављанином Савезне Републике Немачке Кристијаном Шмитом, који себе назива високим представником, то чине на властиту одговорност и ризик, јер он нема потребан мандат Савета безбедности УН.“ При томе се из Руске амбасаде у БиХ истиче: „Уред високог представника је и намерни творац дестабилизације БиХ.“²⁵¹

СТАВ СРПСКЕ: ИЗВОРНИ „ДЕЛТОН“ ИЛИ МИРНИ РАЗЛАЗ

Још пре скандалозног „Инцковог закона“ власт Српске се определила да РС врати изворне дејтонске надлежности. У више наврата је позивала Бошњаке и Хрвате из Федерације БиХ; без мешања страног фактора, нарочито – ОХР-а и Уставног Суда БиХ. Тај позив је и даље актуелан. Република Српска захтева да јој се врате изворне надлежности, а члан Председништва БиХ Милорад Додик је најавио, да ће Република Српска поништити све законе које је до сада донео високи представник. Ради се о укупно 140 закона. „Српска ће“, истиче Додик, „поништити наметнуте законе о Суду и Тужилаштву БиХ, Агенцији за истраге и заштиту (СИПА),

²⁵⁰ Нигде није предвиђено да високи представник подноси оставку. У Анексу 10. пише: „У погледу сложености рада високог представника и питања са којима се он суочава – стране траже постављање високог представника који ће бити именован у складу са релевантном резолуцијом Савета безбедности.“

²⁵¹ Руска амбасада у БиХ: „Сви који намеравају сарађивати са Шмитом чине то на властиту ризик“, Слободна Европа, 31. јули 2021. <https://www.slobodnaevropa.org/a/rusija-ohr-inzko-bih-zakon/31387360.html>

Обавештајно-безбедносној агенцији (ОБА), као и јавним набавкама. Све то отето је Републици Српској, као и изборно законодавство. Формираћемо своју обавештајну структуру. Ове мере не значе да се Република Српска опредељује за сецесију, како јој спочитавају бошњачки политичари и неки западни фактори, већ за самосталност у оквиру БиХ; за дејтонску и уставну Босну и Херцеговину“ (Додик 2021).

Према истраживањима Додик износи податке, 80 одсто припадника Оружаних снага БиХ спремно је да након доношења закона о војсци (војсци Српске, прим. аут.) напусти службу и прикључи се војсци Српске. Притом је напоменуо да ће упоредо са новим законом о војсци бити усвојен и закон о укидању закона који је наметнуо некадашњи високи представник Педи Ешдаун, чиме ће на располагање војсци Српске бити стављене касарне и други објекти на њеној територији.

Додик наглашава да, уколико укину Инцкову одлуку, представници Републике Српске су спремни за дијалог, али са позиција изворних дејтонских надлежности. То је одговор власти Српске на очигледну намеру неких западних земаља да крену у процес рушења Дејтонског споразума, у којем је „Инцков закон“ иницијална каписла.

Председник Републике Српске, Жељка Цвијановић сматра да се „о будућност БиХ мора разговарати и одлучивати, јер је ово што имамо – тешка болест.“ Затим је још истакла: „Ствар је СДА да ли ће преговарати или неће. Наше је да нудимо и знамо зашто то радимо. Немамо исту визију земље која би требало да буде заједничка. Нећемо централизацију на штету интереса Републике Српске и то је став наших институција. Могли смо бити партнери, али Бакир и њему слични за то нису способни... Српска није спремна за одрицање од своје аутономије, већ је довољно оштећена међународним интервенцијама усаглашеним са жељама Бошњака. У једном се, ипак, можемо сложити са Изетбеговићем, а то је да су преговори о земљи у којој можемо живети завршени крајем 1995. године. На такву земљу смо дали сагласност, а на ову каква је испала – нисмо никада“ (Цвијановић 2021).

Српска неће ни сецесију ни рат. То је полазни политички став Републике Српске. То наглашавају сви њени политичари. Председник Народне скупштине Републике Српске Недељко Чубриловић истиче да Република Српска према изворном „Дејтону“ има довољно надлежности („држава у држави“), али да је отпочетка тај

ниво стално умањиван, те да прети опасност да она постане „празна љуштура“, територија без политичких надлежности. „Они који желе да развласте Републику Српску – раде то са циљем унитаризације БиХ и њеног претварања у грађанску државу, у којој би се одлучивало по начелу `један човек – један глас`. То не би било спорно да у БиХ не постоје три конститутивна народа са сложенем и трагичном историјом међусобних односа.“ Стога „борба Републике Српске за очување изворног „Дејтона“ није никакав политички хир или инат према другима, него насушна потреба да се сачувају надлежности ентитета и права Срба као конститутивног народа у БиХ“ (Чубриловић 2021).

У првом плану је дакле враћање надлежности Републици Српској по „слову“ „Дејтона“. А то значи успостављање истинске аутономије Републике Српске, њене самосталности, државности у оквиру државне заједнице – БиХ. С ових позиција представници РС желе да преговарају с друга два народа и њиховим ентитетом – ФБиХ; без високог представника и спољних фактора. Уколико друга страна то не жели, а засад не жели (у питању су Бошњаци, док се Хрвати још надају трећем – хрватском ентитету), српска страна готово једногласно (без обзира на спорадична неслагања опозиције услед утицаја спољног фактора, као што је Габријел Ескобар, заменик помоћника државног секретара САД – изасланик америчког председника Бајдена)²⁵² указује да је мирни разлаз легитимно право Републике Српске.

Милорад Додик истиче да у структури Дејтонског споразума постоји јасна претпоставка за мирно раздруживање већ самом чињеницом да Српска и Федерација имају своју границу. Притом, што је важно за мир и безбедност, као и за демократску процедуру сваког наредног корака, Српска не чини ништа што би личило на сецесију или угрожавање територијалног интегритета Босне и Херцеговине. Она позива на разговоре, јавно манифестује своје планове, затим, уколико ти разговори не успеју, као што нису успевали свих ових 25 година, предлаже мирни разлаз. „У том случају је – сматра Додик – часније, моралније и у сваком смислу цивилизовано да се мирно разиђемо, јер је и то боља варијанта него стајати

²⁵² Ескобар је у иступу пред Конгресом, између осталог, рекао да очекује да се дијалог Београда и Приштине оконча „идеално међусобним признањем“ као и да је „захваљујући његовој молби, упућеној одређеним политичким актерима у Републици Српској пропала идеја српског члана Председништва БиХ Милорада Додика да јединственим наступом одбрани Републику Српску.

у месту годинама као до сада, свађати се или, још горе, да водимо било какав сукоб и рат.“ Све у складу са Уставом БиХ и Дејтоном. Додик је у више наврата јавно говорио да је Босна и Херцеговина истрошен геополитички пројекат и немогућа држава, да је немогућ живот Срба и Бошњака у заједничкој држави, те да је за Републику Српску „једино исправно и одрживо да постане држава и да се као таква удружи са Србијом“ (Додик 2021).

„Зашто Косово може да има независност, а Српска не може?“ Ову тезу као питање износио је у више наврата Милорад Додик и још неки политичари из Српске и Србије. Поготово после Лесовог мишљења о замени тзв. Косова за Републику Српску. И у тексту о КиМ смо указали да је то рачун „без крчмара“ и „шарена лажа“ тзв. међународне заједнице, односно Запада, који је намеран да нам узме и Косово и Метохију и Републику Српску. Актуелној власти у Београду је теза о замени КиМ за РС погодна да са себе скине одговорност за катастрофалну косметску политику оличену у Бриселском, а затим и Вашингтонском споразуму, као и у бројним знаним и незнатим споразумима које је Александар Вучић постигао са косметским Албанцима. Посебно поводом актуелног тзв. Француско-немачког плана о Косову, у којем се не наговештава никакав територијални дил са Републиком Српском. А и иначе то би значило да мењамо наше за наше. Посреди је политички фијаско актуелне власти на челу са Вучићем чији је узрок неразумљиво одустајање и одрицање од Резолуције СБ УН 1244.

Подсетимо да је Резолуција 1244 заснована на међународном споразуму којим се КиМ дефинише саставним делом Србије, а право на самоопредељење косметских Албанаца своди на право на локалну самоуправу. Који је ниво те самоуправе ствар је преговора између Београда и Приштине. Имајући у виду да су Албанци на КиМ и пре деведесетих година 20. века имали веома широку аутономију, какву није имала ниједна национална мањина на свету, реална је претпоставка да би таква или слична аутономија могла произаћи из преговора који би полазили из поменуте резолуције. Дакле, Резолуција 1244 даје им оно што су већ имали – широку аутономију. Или, како је тај статус тумачен у време Коштуничине власти: „више од аутономије – мање од независности“. То је у складу са међународним правом и међународно-правним документима, као и унутрашњим уставним правом Србије (и бивше СФРЈ), који националним мањинама нуди право на унутрашњи вид самоопредељења, тј. право на аутономију, а не право на спољни вид самоопредељења,

тј. сецесију и формирање сопствене државе. Овај други, спољни вид самоопредељења односи се на конститутивне народе. То су Срби, Хрвати, Словенци, Македонци, Црногорци и Срби у Црној Гори (јер се овде ради и комплексном питању њиховог националног идентитета – почетком 20. века били су сви Срби, затим 1948. готово сви Црногорци, данас је Срба око 30%, а уз Црногорце има и осталих), затим Срби у Хрватској (у свим Хрватским уставима: 1947, 1963, 1974. били су конститутиван народ до 1990, када су постали национална мањина), Срби, Муслимани (Бошњаци) и Хрвати у БиХ (три конститутивна народа по Уставу БиХ) (Суботић 2004).

Ово би требало да буде начелни и полазни став српских политичара у свим преговорима око статуса КиМ. Резолуција 1244 је по том питању веома јасна. Уосталом то је у јавности веома познато, и најбоље се илуструје крилатицом која се изговара широм српских и европских спортских стадиона: „Косово је Србија“.

Кад је у питању Република Српска, веома лако је доказати не само конститутивност српског народа у БиХ, него и српско историјско и етно-језичко порекло ових покрајина, као и историјски и геополитички контекст формирања „босанског геополитичког троугла“, успостављеног у време аустроугарске окупације БиХ (Суботић 2012). На суштину и смисао поменутог „троугла“ указао је, како је речено, и Торвалд Столтенберг.

Без обзира што је у југословенској верзији самоопредељења дошло до грубе повреде овог начела међународног права, Срби су успели да своју државну творевину – Републику Српску – конституишу почетком 1992, у крајње непријатељском политичком окружењу муслимана и Хрвата, подржаних спољним актерима, затим да је у рату одбране, и најзад у Дејтону, крајем 1995, потврде. Да подсетимо, у контексту континуитета бошњачко – хрватске политике према Србима у БиХ, на два документа који потврђују српску државотворност, те на равноправност српских националних интереса, која је подразумевала да се одлуке доносе на основу опште сагласности, а никако прегласавањем, као што је било приликом референдума муслимана и Хрвата 29. фебруара и 1. марта 1992, који је Босну и Херцеговину одвео директно у рат. Та два документа су два амандмана на Устав БиХ, које је крајем јула 1990. године усвојила Скупштина Босне и Херцеговине: једним се Босна и Херцеговина проглашава демократском државом равноправних грађана, народа Муслимана, Срба, Хрвата и других, а другим, амандманом 70 у републичком парламенту уведена је установа Националног

савета, састављена од једнаког броја представника три народа, која одлучује по начелу опште сагласности.

Међутим, у време рата у Хрватској, муслиманско-хрватска парламентарна и шира политичка коалиција у БиХ је отворено и насилно кренула против српских интереса. Посланици ХДЗ и СДА су 15. октобра 1991. усвојили Меморандум о сувереној БиХ, а на наредном заседању Скупштине, позивајући се на изгласану сувереност, условили су опстанак БиХ у саставу СФРЈ останком Словеније и Хрватске. На овај противустановни чин реаговали су српски посланици тако што су 24. октобра 1991. издвојили своју Скупштину српског народа у Босни и Херцеговини. Скупштина је позвала српски народ на референдум о останку у саставу постојеће југословенске државе. На овај плебисцит, одржан 9. и 10. новембра 1991, изашло је 1.350.000 гласача, од којих се 96,4% изјаснило у прилог самосталне српске државе која може да буде у саставу југословенске државе, или Србије. Уследили су политички потези на стварању српског ентитета у БиХ. Видимо дакле да је српски народ у БиХ, као историјски и државотворан, захтевао право на самоопредељење кроз формирање сопствене државе, која ће остати у нераздруженом делу југословенске државе (Србија и Црна Гора, Македонија је тада још заговарала конфедерацију у оквиру југословенске државе) или Србије. То је значило разграничење са муслиманско-хрватском државом – ентитетом.

Уследио је рат, даље је познато... Срби су у Дејтону потврдили своју државност и пристали на неку врсту конфедеративног положаја у оквиру БиХ, што представља нешто нижи ниво у коришћењу права на самоопредељење: између унутрашњег и спољашњег вида самоопредељења. То је по изворном „Дејтону“ – и то је српски геополитички и државотворни минимум. Али у тренутним геополитичким, како глобалним тако и регионалним и локалним констелацијама – то је и оптимум. Јер не само Запад који, иако глобално ослабљен, и даље настоји да сузбија државотворне тежње Републике Српске, као и уопште српске интересе на Балкану, већ и Русија и Кина, које подржавају изворни „Дејтон“ и тежњу Српске за самосталношћу, из принципијелних разлога подржавају територијални интегритет БиХ. Отуда је разумљиво што не наговештавају подршку разградњи БиХ и стварању независне Републике Српске. Али све то треба схватити као процес. Кључно је јединство пре свега народа и политичких чинилаца у Српској, затим јединство и сагласност у политичком деловању између руководиоца Српске

и Србије: ово је важно јер ће Запад, Америка и НАТО управо преко политичара у Београду, првенствено преко председника Србије Александра Вучића настојати да издејствује попуштање и „пацификовање“ Додика и његових сарадника. И ако им крене, неће се заустављати до потпуног укидања Републике Српске, па би се цела та величанствена борба српског народа свела на „угушену Радованову буну (под условом да уопште буде смела да се помиње)“ (Степић 2021). Насупрот Вучића и Додика наћи ће се Кристофер Хил, нови амерички амбасадор у Београду, затим Габријел Ескобар, изасланик Бајдена за Балкан, а ту је и незаобилазни Метју Палмер, амерички изасланик за изборне реформе у БиХ. Ова америчка тројка деловаће на Вучића, посредно на Додика. Вучић је пријемом Кристијана Шмита, као лажног високог представника, већ показао да је отворен за разговоре и осетљив на притиске.

Кад су у питању Бошњаци и Хрвати у БиХ, уочљиво је да њихову страну максимално подржава Запад, с тим што САД подржавају Бошњаке и актуелни концепт њихове федерације с постојећим изборним законодавством, док Немачка показује више разумевања за хрватске интересе: од захтева Хрвата да имају своју изборну јединицу у БиХ и легитимног представника Хрвата у Председништву БиХ (Комшића су изгласали Бошњаци, прим. аут.), до тежње за „трећим“ – хрватским ентитетом. Овде се типује на бившу канцеларку Ангелу Меркел и њеног пулена Кристијана Шмита, лажног високог представника, који би могао да буде нови Калај у протежирању хрватских интереса у БиХ и њеном ширем католичком „преузимању“. Не треба заборавити да је Ватикан историјски (нарочито од Аустроугарске окупације БиХ, 1878) промовисао отворене тежње да босанске муслимане преведе на католичанство. Зато им је био подесан модел Муслиманско-хрватске федерације, успостављен Вашингтонским споразумом из 1994, који је до данас на снази. Сматрамо, међутим, да је неупутно залагање српске стране за успостављање хрватског ентитета или неко друго преуређење ФБиХ, јер би оно могло да имплицира и преуређење државне заједнице БиХ, што би сигурно нарушило осетљиву ентитетску равнотежу. Иако могућност новог грађанског рата у БиХ тренутно није реална, увек је могућа бошњачко-хрватска коалиција против Републике Српске. За то им је, као што је показала новија и савремена историја, потребна повољна констелација глобалних снага. Али, није ни Запад оно што је био пре десет-двадесет година. Ојачала је Русија и Кина, а и Срби као народ су нешто научили...

Кад је у питању Запад, Сениша Љепојевић, дугогодишњи дописник Политике из Лондона, истиче да је његов „циљ изазивање кризе и одржавање напетости, а не било какво рјешење. Јер, само одржавањем нивоа кризе и Европска унија (ЕУ) и Америка настоје да задрже своје присуство а самим тим, вјерују, одржавају своју важност. То је циљ, нема ту никакве велике стратегије. И зато не би требало имати великог повјерења у оно што говоре западне дипломате у овом дијелу свијета... Република Српска сада има савезнике, није сама. Србија је под великим притисцима Запада, прије свега Европске уније због њених амбиција у европским интеграцијама и, треба јавно рећи, ту већ има уочљивих проблема. Уочљиве су већ озбиљне разлике у политичким ставовима и Републике Српске, али и Русије и Кине, и Србије... Основни циљ Запада је разбијање српског етничког корпуса, разбијање његовог јединства као основе његове слоге. То разбијање иде на два нивоа. Један је разбијање политичког и националног консензуса у Републици Српској, а други ниво је стварање политичких јазова Бања Луке и Београда. А за то је јавни изговор процес европске интеграције па се испоставља да је та европска амбиција политичке елите у Београду погубна за српски народ. Све подсећа на вријеме Аустро-Угарске монархије и њене владавине у Босни и Херцеговини и ратних планова Беча против Србије. Међу најбизарнијим знацима је Члан 3. Декларације самита ЕУ – Западни Балкан, одржаног у Словенији почетком октобра 2021, у којем ЕУ тражи да се у медијима не пише ружно, лоше о Европској унији, и тај захтев је у форми једног од услова процеса европских интеграција...“ (Љепојевић 2021).

Потребно је дакле „деловање сходно промени геополитичких прилика“ (Степић, исто). А на унутрашњем плану, постепено и у складу са Дејтоном и Уставом БиХ, вратити отете државне надлежности, које ће обезбедити друштвену, националну и државну самосталност и равноправност, уз даље јачање и свеопшти просперитет српског народа и његове државе – Републике Српске.

Разуме се, уз тежње да се у погодном тренутку изврши и потпуна политичка и државна интеграција српског народа и његових земаља: Србије, Републике Српске и Црне Горе. Тако оснажени, вероватно би кроз време и демографски раст повратили и неки облик аутономије за српски народ на простору Републике Српске Крајине.

У овом смислу треба схватити и актуелне притиске на Републику Српску, да сопствену имовину укњижи на Босну и Херцеговину,

што је, разуме се, противно Дејтонском споразуму и Уставу БиХ, али је прилика да Запад у контексту украјинске кризе и рата НАТО против Русије, рата у којем није у стању да порази Русију, да бар на српском „фронту“ забележи какав – такав успех. Овај успех огледао би се у покретању процеса унитаризације БиХ и слом Републике Српске, на једној страни, а на другој отимање Косова и Метохије; све под видом европских и евроатлантских интеграција Србије, односно онога што би преостало од српског етнојезичког, политичког и државног простора. За очекивати је и надати се, да ће српски народ и његови свесни и родољубиви појединци одолети свим овим притисцима и „шареним лажама“. И да ће се најпосле и власт српска тако понашати.

НАПОМЕНЕ

1. Грајф, Гидеон, „У Сребреници се десило масовно убиство, али то није геноцид – хашка верзија неће опстати“, Факти, 24. 08, 2021. <http://fakti.org/serbian-point/grajf-u-srebrenici-se-desilo-masovno-ubistvo-ali-to-nije-genocid>
2. Додик, Милорад, „Запад и Бошњаци су учинили све да развлассте Српску – мораће да плате цену“, Факти, 15. 05. 2021, <http://fakti.org/dodik/dodik-zapad-i-bosnjaci-su-cinili-sve-da-razvlaste-srpsku-morace-da-za-to-plate-cenu>
3. Додик, Милорад, „Идемо на самосталност Српске у оквиру дејтонске БиХ – формираћемо своју обавештајну структуру“, Факти, 12. 10. 2021 <http://www.fakti.org/dodik/dodik-idemo-na-samostalnost-srpske-u-okviru-dejtonske-bih-formiracemo-svoju-obavestajnu-strukturu>
4. Додик, Милорад, „Једино исправно и одрживо решење је да Српска постане држава и да се као таква удружи са Србијом“, Трибина *Изворни Дејтон или мирни разлаз у БиХ*, у организацији портала „Све о Српској“ и „Факти“, Факти, 28. 05. 2021. <http://fakti.org/srpski-duh/dodik-jedino-ispravno-i-odrzivo-je-da-srpska-postane-drzava-i-da-se-kao-takva-udruzi-sa-srbijom>
5. Кецмановић, Ненад, „Дође и до тога да Британац Тимоти Лес поводом Српске Бошњаке обара с ногу“, Факти, 11. 05. 2021. [kecmanovic-dodje-i-do-toga-da-britanac-timoti-les-povodom-srpske-bosnjake-obara-s-nogu](http://fakti.org/kecmanovic-dodje-i-do-toga-da-britanac-timoti-les-povodom-srpske-bosnjake-obara-s-nogu)
6. Кецмановић, Ненад, „Да је Инцков „закон“ прошао било би – доживотно ко каже „не“ Нелсону, ко је за БиХ са Српском – вешање“,

- Факти, 06. 08. 2021. <http://fakti.org/sta-to-pisu/kecmanovic-da-je-inckov-zakon-prosao-bilo-bi-dozivotnako-kaze-ne-nelsonu-ko-je-za-bih-sa-srpskom-vesanje>
7. Љепојевић, Синиша, „Српска има савезнике – на њеној страни нису само Русија и Кина“, Трибина *Слобода и самостјалносћ Републике Српске*, Факти, 23. 10. 2021, <http://fakti.org/srpski-duh/ljepojevic-srpska-ima-saveznike-na-njenoj-strani-nisu-samo-rusija-i-kina>
 8. Раковић, Александар, „Инцков `закон` је потврда да је БиХ тамница народа и ментални концлогор“, Трибина „*Инцков закон – крај Српске или расцјад* Босне, Факти, 4. 09. 2021 Босне“. <https://www.srbijadanas.net/rakovic-inckov-zakon-je-potvrda-da-je-bih-tamnica-naroda-i-mentalni-konclogor/> 4. septembar 2021.
 9. Степић, Миломир: „Срби и Српска да чине све да постану балкански „фаворити“ нових водећих светских актера,“ Београд: Трибина *Слобода и самостјалносћ Републике Српске*, Факти, 19. 10, 2021. <http://fakti.org/srpski-duh/stepic-srbi-i-srpska-da-cine-sve-da-postanu-balkanski-favoriti-novih-vodecix-svetskih-aktera>
 10. Суботић, Момчило: „Ка „неславној „завршници „косметског“ питања, Политичка ревија 03/2020, ИПС, Београд, 2020.
 11. Суботић, Момчило. 2004. *Право на самоодређење и јујословенски експеримент` . Прва, група, шрећа Јујославија*, Београд, ИПС
 12. Суботић, Момчило. 2012. „О Калајевом концепту „босанске нације“ и њеним савременим промотерима“, у: *О Србима муслиманске вероисповести*, приредио: др Момчило Суботић, Београд, ИПС
 13. Ђеранић, Предраг: „Ако Срби остану сложни – ето Републике Српске као државе“, Факти, 02. 08. 2021. <http://fakti.org/sta-to-pisu/seranic-ako-srbi-ostanu-slozni-eto-republike-srpske-kaodrzave>
 14. Цвијановић, Жељка: „Српска је пристала на БиХ из 1995, на ово у шта је претворена – никада није и неће“, Факти, 22. 05. 2021. <http://fakti.org/srpska/cvijanovic-srpska-je-pristala-na-bih-iz-1995-na-ovo-u-sta-je-pretvorena-nikada-nije-i-nese>
 15. Чубриловић, Недељко: „Инсистирамо на изворном Дејтону да Српска не би постала празна политичка љуштурса“, Факти, 12. 10. 2021. <http://fakti.org/tri-skupstine/cubrilovic-insistiramo-na-izvornom-dejtonu-da-srpska-ne-bi-postala-prazna-politicka-ljustura>

ИДЕНТИТЕТСКА ПИТАЊА ЦРНЕ ГОРЕ

Овај рад представља синтезу више ауторових чланака о црногорским историјско/политиколошко/геополитичким, те етно-језичким, верским и другим идентитетским одликама. Кад је у питању Закон о слободи вероисповести, полазимо од става да актуелна црногорска власт жели да, путем овог закона изврши „обједињавање православне цркве у Црној Гори“, тако што ће уместо Српске православне цркве устоличити тзв. Црногорску православну цркву, што би представљало завршни потез у заокруживању црногорске државне независности, уз истовремено одрицање од српског историјског и етнојезичког идентитета и успостављање новог – црногорског, чије би компоненте биле: уместо српског, „дукљанско“ – „црвенохрватско“ историјско порекло, уместо СПЦ, новонастала „Црногорска православна црква, те преименовани српски језик у – црногорски.

1. ЦРНОГОРСКИ ЗАКОН О СЛОБОДИ ВЕРОИСПОВЕСТИ

На свом Шестом конгресу 2011. године, владајућа Демократска партија социјалиста је у програм записала: „Пошто су православни вјерници у Црној Гори подијељени, превазилажењу ове подијељености најбоље погодује јединствена и организациона самосталност православне вјерске заједнице, уз пуно поштовање и афирмацију црногорског државног, националног и културног идентитета и међунационалног склада“.²⁵³

Председник Црне Горе Мило Ђукановић је, неколико дана пред овај партијски скуп, изнео још јасније ставове за које ће се залагати он и његова странка по питању „обједињавања православне цркве у Црној Гори“, напомињући, да „Митрополија црногорско-приморска није усаглашена са државним интересима Црне Горе, јер је део Српске православне цркве, чија је централа у држави Србији која не гледа благонаклоно на црногорску независност“. Стога, „ако желимо православну цркву у хармоничним односима с државом и црногорским државним органима, логичан је циљ самосталност цркве“. Ђукановић је још нагласио: „Уз неспоран државни и национални идентитет, треба радити на снажењу културног

²⁵³ Демократска партија социјалиста Црне Горе: програм 21. мај 2011.

идентитета да не бисмо зебли над независношћу²⁵⁴. Овим је Ђукановић недвосмислено ставио до знања да црногорска независност није заокружена и није потпуна док год у Црној Гори постоји Српска православна црква. Требало је, дакле, измислити нову цркву и нови црногорски верски и културни идентитет, а СПЦ протерати, што је и чињено протеривањем њених свештеника који нису имали црногорско држављанство. Требало се одрећи сопственог верског и националног – српског – идентитета зарад успостављања нове антисрпске верске, културне, националне и политичке парадигме. Један од идеолога црногорског сепаратизма, Драгоје Живковић, је јасно исказао: „Управо ако успијемо да изборимо аутокефалност црногорске православне цркве, са српством у Црној Гори ће бити готово“²⁵⁵. У Црној Гори, дакле, као нигде у свету, председник државе ствара своју цркву, и то некрштени председник. До 2006, сметала му је Србија, а сад СПЦ. Деведесетих година 20. века овај конвертит је жестоко србовао. Био је неупоредиво најратоборнији члан црногорске политичке тројке: Момир Булатовић, Светозар Маровић, Мило Ђукановић. Поготово по питању грађанског рата 1991, односа према Хрватима и успостављања граничне линије са Хрватском. У то време у србовању утркивали су се социјалиста Мило Ђукановић, народњак Новак Килибарда и радикал Аћим Вишњић. Од ове тројке само је Вишњић остао одан српској идеји.²⁵⁶

Треба се подсетити да је поменута програмска одлука ДПС-а изгласана пет година након стицања независности Црне Горе (2006), четири године после доношења њеног Устава (2007), и деценију након регистравања тзв. Црногорске православне цркве у полицијској станици на Цетињу (2000). Такође треба напоменути да ову тзв. Црногорску православну цркву, до данас, није признала ниједна помесна аутокефална православна црква. Али ова чињеница није обесхрабрила црногорске сепаратисте на челу са њеним председником.

Најпре је Црна Гора потписала темељни уговор са Светом столицом (24. јун 2011) у вези положаја РКЦ, а потом и са Исламском заједницом у Црној Гори (30. јануар 2012), и Јеврејском заједницом у Црној Гори (31. јануар 2012). СПЦ је поднела свој Предлог темељног уговора с владом Црне Горе (20. април 2012), али одговора није било.

²⁵⁴ Ђукановић: Циљ ДПС-а је самостална православна црква, *Блиц*, 17 мај 2011, према: Александар Раковић, Црногорски сепаратизам, *Catena Mundi*, Београд, 2019, стр. 189-190.

²⁵⁵ Према: Александар Раковић, нав. дело, стр. 114.

²⁵⁶ Исто, 134.

Предлог закона о слободи вероисповести и положају верских заједница, највише је критикован од стране епархија СПЦ у Црној Гори због одузимања цркава и храмова СПЦ, којих у Црној Гори има преко 600, и више од 60 манастира, који до 1918. године немају доказе о власништву, те би по том основу постали имовина државе Црне Горе. То се односи како на цркве и манастире које су градили Немањићи, владари српске земље, у које су спадали и простори данашње Црне Горе, али и приморски делови данашње Црне Горе, који су били под влашћу Аустрије.

У црногорском парламенту одвијале су се дуготрајне жучне расправе. Веровало се да власт неће донети такав дискриминаторски и противуставан закон, те да ће у разговорима са правним представницима Митрополије црногорско-приморске и СПЦ донети прихватљиво решење и за СПЦ и за независну црногорску државу. Патријарх Иринеј је помирљиво указивао: „Ми смо Црну Гору сматрали делом нашег народа. Ништа против Црне Горе као државе немамо. Била је Црна Гора самостална и пре и то може да буде и данас. Наши међусобни односи не треба да се мењају, јер ми смо један народ, али постоје људи који то негирају, који сматрају да су посебан народ. Историја има свој суд о свему томе и он мора да се чује“. Ништа од овога представници црногорске власти нису хтели да чују.

Потпредседник Владе и министар правде Црне Горе, Зоран Пажин, на седници Законодавног одбора истакао је да: „Предлагањем закона о слободи вероисповести, Влада испуњава своју уставну и програмску обавезу да обезбеди једнака права и слободе свих верских заједница и верника у Црној Гори, али и оних црногорских грађана који нису верници“. Пажин је још рекао, да „у Црној Гори, као и свуда где има владавине права, власништво над имовином се може утврдити једино доказима о власништву... Правни субјективитет се може стећи само регистрацијом код државног органа, а јавна културна добра се могу користити само у складу са законом“.²⁵⁷ Потом је Законодавни одбор гласовима већине подржао Предлог закона о слободи вероисповести.²⁵⁸

Опозиција је указивала да се овим Предлогом закона крше основна уставна начела и људска права. Те као правни лек, уколико

²⁵⁷ Из Пажинове изјаве за ТВЦГ

²⁵⁸ Да је тај предлог закона у складу са уставом, гласало је седам чланова Одбора из владајуће коалиције, док су два из опозиције била против.

се овај закон усвоји, сматра да се пред Уставним судом покрене поступак за оцену овог закона неуставним. Као следећи, даљи корак било би покретање поступка пред Међународним судом за људска права.

Негирање српства Црне Горе и дискриминација оних који се опредељују као Срби, наишла је на осуду стручне, родољубиве јавности и истакнутих појединаца. Све ово што се одиграва у Црној Гори, и што се с времена на време иницира у БиХ, као што примећује А. Раковић „није никакво унутрашње питање Ђукановићеве антидржаве. То је свесрпско питање. Република Србија и Република Српска морају да нађу начин да заштите Србе у Црној Гори и ако буде могуће обнове, заједно са њима, Црну Гору као српску државу... Ако ово прође и буде спроведено, уследиће слична решења не само на Космету, већ и у свим бившим југословенским републикама, па ће СПЦ бити сведена само на простор између Дунава и Мердара, док ће наоколо ницати православне цркве БиХ, Хрватске, Косова, итд“.²⁵⁹

Председник Србије Александар Вучић је рекао, да не може да се меша у унутрашња питања Црне Горе као независне државе, те да је разговарао са председником Црне Горе Милом Ђукановићем, чуо од њега одређене аргументе и рекао му свој став о Предлогу закону о слободи вероисповести. На питање водитеља телевизије О2 истакао је да је тзв. црногорска црква аутокефална, де факто и де јуре, јер постоји пре успостављања независности Црне Горе 2006. године. Према његовим речима, ту цркву су формирали на Цетињу на правно ваљан начин. Притом је додао: „Таман и да су црногорске власти за све у праву, постоји једна ствар од које не може да побегне, не можете после 100 година државине и права коришћења својине да кажете ‘ми сад имамо друга правила’“, закључио је Вучић. Кад је реч о Вучићевом признању аутокефалности тзв. Црногорске православне цркве, реаговао је митрополит Амфилохије, речима: „Вучић је изјавом о ‘ЦПЦ’ показао да је велика незналица“.²⁶⁰ Иначе део јавности у Србији и Црној Гори отворено сумња да је спорни Закон о слободи вероисповести наводно заједничка акција Мила Ђукановића и Александра Вучића.

²⁵⁹ Александар Раковић, *Црногорски сепаратизам*, исто, стр. 190.

²⁶⁰ Амфилохије: Оспорио изјаву председника Србије да је та ‘црква’ постојала и пре иступања ЦГ из Државне заједнице СЦГ

Након што је Закон о слободи вероисповести усвојен, патријарх српски Иринеј одржао је молебан за спас српског народа у Црној Гори. Том приликом је поновио неке раније дате изјаве о конвертитетству црногорских главара: „Страшно је оно што се данас дешава у Црној Гори јер се један део народа одриче свог порекла и своје историје. Нека Господ отклони искушења која су се наднела над српским народом, а посебно над нашим народом у Црној Гори и на Косову и Метохији“... „У свем злу које се дешава, има нешто радосно и веома лепо. Његош је написао: „Удар нађе искру у камену“. И ево: пробудила се Црна Гора и у верском и у националном погледу. Дошло је народу до свести о значају и улози вере и Цркве, и када је то доведено у питање покренуо се народ да брани своје светиње... Молимо се Богу да уразуми црногорске власти, да их призове себи, јер то што чине није добро ни за њих ни за било кога живог“... „Нека они буду Црногорци, или шта год хоће, али нека оставе на миру Србе и српске светиње“.²⁶¹ На једном од молебана патријарх је поручио: „Црногорске власти хоће да лише СПЦ имовине, а притом заборављају да је СПЦ створила Црну Гору које данас не би ни било“. И: „Морамо да бранимо Цркву од бивших Срба“.²⁶² На ово из црногорског сепаратистичког штаба нико није реаговао. Овде је сваки коментар сувишан.

Васељенски патријарх Вартоломеј је поручио црногорској власти да „Црногорска православна црква“ никада неће добити аутокефалију, да је предлог закона о слободи вероисповести неправедан и да је СПЦ једина канонска црква у Црној Гори.

Патријарх Московски и целе Русије Кирил, у Посланици патријарху Иринеју и епископима у Црној Гори, истиче: „Позивамо све православне цркве да подрже канонску цркву у Црној Гори“. И упозорава: „Нови Закон о слободи вероисповести је само акт подршке расколу који има за циљ да ослаби Канонску цркву у Црној Гори и да покуша да је стави у потчињени и зависни положај у односу на државу... Државно руководство (Црне Горе), које је узело курс за прављење „нове цркве“ која би служила његовим политичким циљевима, овим законским актом грубо је погазило члан 14. Устава Црне Горе, који гарантује одвојеност верских заједница од државе... Позивамо руководство Црне Горе да се призове памети и да, уместо митских „великосрпских шовиниста“, у православним

²⁶¹ Патријарх у Саборној цркви служио молебан за спас српског народа у Црној Гори

²⁶² „Морамо да бранимо Цркву од бивших Срба“, Блиц, 27. јануар 2020., стр. 11.

верницима препозна своје дедове, очеве и мајке, браћу, сестре и децу... Немогуће је и бесмислено је проглашавати канонску Цркву, која окупља око себе огромну већину грађана, проводником туђег и непријатељског утицаја²⁶³

И поред свих ових и других упозорења, о којима ће бити речи даље у тексту, Ђукановићева владајућа коалиција у Скупштини Црне Горе изгласала је закон против СПЦ.²⁶⁴ Притом је скупштинска већина одбила 103 амандмана Демократског фронта, а након изгласавања закона дошло је до немира и сукоба, а полиција је привела све опозиционе посланике, што само по себи представља невиђен политички скандал.

Најспорнија одредба у предлогу Закона о слободи вероисповести је она у којој се наводи, да ће верски објекти и земљиште које користе верске заједнице на територији Црне Горе, који су изграђени или прибављени из јавних прихода државе или су били у државној својини до 1. децембра 1918. године, постати државна својина, ако не постоје докази о праву својине верских заједница над тим објектима. Закон је усвојен 27. децембра 2019, а ступио је на снагу 8. јануара 2020. године.

Да презентујемо неке одредбе овог закона:

Члан 4. „Прије именовања највиших вјерских великодостојника вјерска заједница о томе на повјерљив начин обавјештава Владу Црне Горе“.

Члан 6. „Добра која представљају културну баштину Црне Горе не могу се отуђити или изнијети из државе без сагласности Владе Црне Горе“. Као и претходна одредба, и ова даје могућност државним органима да ускраћују аутономно деловање СПЦ у Црној Гори, на пример, да се `државном културном баштином` прогласе Мошти св. Василија и да се онемогући Митрополији његово преношење у простору других епархија СПЦ.

Члан 7. „Забрањена је злоупотреба вјерских осјећаја у политичке сврхе“. Ова одредба даје широке могућности тумачења активности верских заједница од стране државних органа.

²⁶³ Ако ћути власт, зашто не реагују опозиција и Патријаршија на Милов закон, <https://srbin.info/politika/ako-cuti-vlast-zasto-ne-reaguju-opozicija-i-patrijarsija-na-milov-zakon/>

²⁶⁴ Закон о слободи вероисповести изгласало је 45 посланика владајуће коалиције: ДПС, СД, Либерална партија, Бошњачка странка, Хрватска грађанска иницијатива и три посланика СДП-а.

Члан 11. „Сједиште вјерске заједнице која је регистрована и дјелује у Црној Гори мора бити у Црној Гори“. Ова одредба погађа чак три верске заједнице: СПЦ, РКЦ и Исламску заједницу, које имају седиште изван Црне Горе. Ово се, изгледа, омакло законодавцу, јер је требало да погађа само СПЦ.

Члан 15. „Вјерска заједница може да се региструје ако има најмање 50 вјерника“. И ова одредба је подложна различитим тумачењима.

Члан 16. „Назив вјерске заједнице не смије садржати назив неке друге државе и њена обиљежја“. Ова одредба, као и претходна, указује да је овај скандалозни закон писан на брзину и без много размишљања. Њен садржај указује, да би, на пример, СПЦ морала да избрише придев „српска“, што би отворило простор да на њено место дође „црногорска“, што је основна интенција Ђукановићеве стратегије. Законодавца не брине чињеница да је СПЦ у Црној Гори успостављена давно пре настанка црногорске државе, штавише, она је и буквално створила ту државу. Ова одредба имала би проблема и са РКЦ-ом.

Члан 21. „Државни орган дужан је да без одлагања код надлежног Суда иницира поступак за забрану дјеловања вјерске заједнице“. Ово је пример директног мешања државе у унутрашња питања верских заједница, све до њиховог укидања.

Члан 24. „... имовина вјерских заједница постаје државна имовина“. Другим речима, држава може под разним изговорима да пљачка и уништава верске заједнице. То је суштина овог дискриминаторског, неуставног закона.

Члан 33. „Изградња, адаптација и реконструкција вјерских објеката може се изводити само уз надзор надлежног органа државне управе“. Треба дакле одобрење да се изгради манастир или црква на црквеном имању, што отвара могућност коруптивних активности државних органа.

Члан 52. „Сви вјерски објекти за које се утврди да су изграђени заједничким улагањем грађана до 1. децембра 1918. године државна су својина“. То би значило да су у државном власништву, на пример, Манастир Острог, Цетињски манастир, катедрала Св. Трипуна, Манастир Морача, и други, од дана усвајања овог Закона. Право располагања државе верским објектима, значи да има право да их прода, преименује, сруши...

2. КРАТАК ПРЕГЛЕД ЦРНОГОРСКЕ ИСТОРИЈЕ И „ЕТНОГЕНЕЗЕ“

2.1. Српство Црне Горе

У владајућем политичком дискурсу Црне Горе постоји мишљење да су Црногорци аутохтон народ, који има несрпско порекло и идентитет, а у последње време понављају се историјски фалсификати хрватских псеудоисторичара о „дукљанском“, црвенохрватском пореклу Црногораца и Црне Горе. Штавише, у оптицају су идеје о томе да су Немања и Свети Сава извршили насилно посрбљавање и попрвослављавање Црне Горе, која је до тада, наводно, била католичка, те да су на тај начин – геноцидном радњом извршили промену њеног верског и етничког идентитета. Такође, актуелни црногорски сепаратисти износе тврдње о аутокефалности тзв. црногорске православне цркве, пре 1918, као и да је Србија тада извршила окупацију Црне Горе. Међутим, о поменутих и другим феноменима из црногорске српске прошлости, историјске чињенице и документи говоре сасвим другачије.

Црна Гора је српска држава од постанка до данас. Црногорски сепаратизам је појава новијег датума. Иако је било сепаратистичких наступа и самог кнеза/краља Николе Петровића, они су били персоналне династичке природе, услед претензија на владарски престо у уједињеној српској држави. И кад је била независна (1878-1918), у Црној Гори је била доминантна идеја свесрпског уједињења. Од почетка своје фактичке самосталности (1697-1918), јер су је турске власти, услед малог броја становништва, географског положаја и карактеристика тла, сматрале за „одметнути део царства“, Црна Гора је препознатљива и самопрепознатљива као српска држава, с веома развијеним осећајем српске посебности и изабраности.²⁶⁵ У *Земљопису* Књажевине Црне Горе (1899) писало је: „У Црној Гори живе све сами чисти и прави Срби, који говоре српским језиком,

²⁶⁵ Петар Први уочи битке на Маргинићима позива Црногорце и Брђане да покажу „да у нама неугашено србско срце куца, србска крвца лије“. За Петра Другог Црногорци су „дичне горе српско племе“, „народ српске Црне Горе“, „гнијездо Срба мало у предјелу црногорском“, „слободе српске срце“, „Срби Црногорци“, а Црна Гора „свети храм српске славе“ и „зачатије храбра Српства“. У Законику кнеза Данила из 1855, пише да „у овој земљи нема никакве друге народности до једине србске и никакве друге вјере до једине православне источне“... А краљ Никола, који Ловћен назива „Олимпом српским“, о Божићу 1912, под Скадром, својим војницима – витезовима честита „српске бадњаке“... Краљ Никола је написао чувену оду српству у песми *Онамо `намо*.

и има их око 300.000 становника. Већином су православне вјере, а има нешто мало римокатоличке и мухамеданске вјере, али треба знати да смо сви српског поријекла и српске народности.²⁶⁶

Црногорски сепаратизам интензивирао је после Првог светског рата, услед злосрећне судбине црногорског краља и његовог двора, али, уз све покушаје хрватских историографских фалсификатора и њихових минорних црногорских следбеника, ова појава није имала већег значаја и утицаја на српство Црногораца. Сепаратизам се од 1918. до 1941. и 1945. односио на црногорско „надсрпство“, а не на „антисрпство“²⁶⁷. Нико није оспоравао српски идентитет Црне Горе. И „бјелаши“ и „зеленаши“ су били Срби и отворено и с поносом истицали своје српство, с тим што су „бјелаши“ заговарали интегрално решење српског питања, тј. интеграцију Србије и Црне Горе, а „зеленаши“ независну српску Црну Гору.

До националног преумљења долази након италијанске окупације 1941. године, и прохрватским деловањем Секуле Дрљевића, (горућег Србина у току и после Првог светског рата, прим. аут.)

Кад су црногорски сепаратисти под патронатом италијанских окупатора 12. јула 1941, по узору на НДХ, прогласили Независну Државу Црну Гору и у њој црногорску нацију. Затим је, за потребе идеологије и политике КПЈ, на челу са Јосипом Брозом, дошло до комунистичког октроисања црногорске нације, коју је Милован Ђилас инаугурисао 1. маја 1945, у свом чланку „О црногорском националном питању“.²⁶⁸ Данашња, „дукљанска“ или „црвенохрватска“ теорија о етногенези Црногораца, по други пут се појавила осамдесетих година 20. века, и она представља наставак великохрватских теорија из међуратног периода, као удар на српство Црногораца, јер су хрватски идеолози и геополитичари, од којих неки и сами српског порекла (фрањевац Доминик Леополд Мандић, на пример), добро проценили да су Црногорци, од свих Срба динараца, највише идеолошки настројени и склони конверзији. После Ђукановићеве победе над Момиром Булатовићем на председничким изборима 1997, црногорске власти су широко отвориле врата „дукљанским идејама“.²⁶⁹

²⁶⁶ Ђуро Поповић, Јован Рогановић, *Земљопис Књажевине Црне Горе за ученике III основне школе*, Цетиње: Државна штампарија, 1899, стр. 34.

²⁶⁷ Види: Александар Раковић, нав. дело, стр. 5.

²⁶⁸ Милован Ђилас, „О црногорском националном питању“, Борба, 1. мај 1945.

²⁶⁹ Александар Раковић, нав. дело, стр. 256.

Такву масовну промену идентитета, какву су имали црногорски Срби за непуних пола века, није доживео ниједан народ. Године 1909. Црна Гора је имала 300.000 становника, од тог броја Срби су чинили 95%, осталих 5% било је несловенско живље, што значи да су сви словенски становници Црне Горе били Срби, како они православне, тако и они исламске и римокатоличке вероисповести. То значи да су преци данашњих Бошњака и Муслимана, као и Хрвата, и најзад Црногораца – како су се хронолошки расрбљивали – били Срби. Путем етничког инжењеринга, већ 1948. као Црногорци по националности изјаснило се 90, 67% грађана Црне Горе, Срба је остало нешто преко 3%. На попису становништва у Црној Гори 2003. године, црногорска нација пала је на 43,16%, а српски језик био је матерњи за 63,5% грађана, црногорски за 21,96%, Срба по националној припадности 32%. На попису из 2011. Срба је било нешто мање, око 30%, а Црногораца око 45%, што значи да је одржавана каква-таква национална равнотежа.²⁷⁰ Српски историчар Веселин Ђуретић пише о „изврнутој историјској свијести“ у Црној Гори где су се са некадашњим „српским аутономистима“ – зеленашима поистовећивали новонастали „Црвени Хрвати“, а са „српским унитаристима“ – бјелашима поистовећивали и они којима није било страно да говоре о „Србима и Црногорцима“.²⁷¹

2.2. Од Српства ка Црногорству

О овим „Србима и Црногорцима“ говори Ђилас у поменутом чланку: „Ми смо за то, јер смо увјерени, знамо да то хоће црногорски народ, а он то хоће јер се осјећа, јер јесте нешто посебно, посебни, друкчији `Срби` од свих Срба, – Црногорци“.²⁷² У затвору у Сремској Митровици, 1958. Ђилас је писао: „Србин сам јер сам Црногорац. Не велим да другдје и друкчијих Срба нема – зло нас је расуло на све стране, ама ја сам такав. Нијесам Црногорац што сам Србин, него Србин што сам Црногорац. Ми Црногорци, ми смо со Српства. Није овдје Српству сва снага, ама јесте душа. Можеш ме убити, сасјећи, смрвити и у прах стучати, али што је српско – то остаје, док и трунке има. И мисао моја српска траје док иједан дармар куца. Има друкчијих Срба, ми смо они од Косова, што осећају и

²⁷⁰ Према: Александар Раковић, исто

²⁷¹ Сумрак „српске Спарте“, Глас Зете, 25 децембар 1999.

²⁷² Милован Ђилас, исто

пјевају несреће српске. Затри Косово у памети, у души српској – па ни нас нема. Срба нема“.²⁷³ Раковић оптимистички истиче, да се на овај начин Ђилас одриче црногорске нације. Чини се, међутим, да је то у ствари корак ка њеном даљем јачању и одвајању од српства, и да је то карика која Ђиласа повезује са теоријом о црногорској нацији Либералног савеза Славка Перовића из деведесетих година 20. века, коју је преузео Мило Ђукановић, кад је постао председник црногорске „антидржаве“.²⁷⁴ У Миловој Црној Гори затрто је Косово, на које се неуверљиво позива Ђилас, призната је независност шиптарске НАТО државе. Срби су изродили Црногорце, који поништавају сопствени – српски идентитет. Црногорски сепаратисти стално истичу тезу да је: „Србија 1918. окупирала Црну Гору“, а нимало им не смета изјава Јова Капичића да су црногорски комунисти 1944. доживели „Београд као ратни плијен“. Капичић још каже: „У Генералштабу ЈНА, било је десет генерала Црногораца. У новој власти Србије и Београда били смо заступљени у већем броју него Срби. Добили смо куће, виле на Дедињу“.²⁷⁵ Зато црногорски „дукљански“, „црвенохрватски“ сепаратисти кривотворе историју, језик, цркву. ЦПЦ под тим именом никада није постојала.

Црногорска народна скупштина је 10. децембра 1906. донела одлуку да себе преименује у Српску народну скупштину Књажевине Црне Горе. „У Уставу Књажевине Црне Горе из 1905. стајало је „црногорска је црква аутокефална“. Никола Петровић је потом 15. августа 1910. прогласио Црну Гору краљевином, а себе краљем. Управо тог дана је у Народној скупштини Краљевине Црне Горе наглашено: „Митрополија Цетињска једина је Светосавска Епископска столица, која је без прекидања до данас сачувана, и као таква законита престоница и насљедница Пећке Патријаршије.“ На крају, пошто је Велика народна скупштина српског народа у Црној Гори 26. новембра 1918. донела одлуку о присаједињењу Црне Горе Краљевини Србији, Свети синод Православне цркве у Црној Гори донео је 29. новембра 1918. одлуку „да се независна Српско-православна Света Црква у Црној Гори уједини с аутокефалном Православном црквом у Краљевини Србији“.²⁷⁶

²⁷³ Према: Александар Раковић, нав. дело, стр. 84.

²⁷⁴ Раковићева кованица.

²⁷⁵ Тамара Никчевић, „Голи отоци Јова Капичића“, Београд: ВБЗ, 2010, према: Александар Раковић, нав. дело, стр. 86.

²⁷⁶ Александар Стамаговић, *Крајња историја Миштрополије црногорско-јриморске*, Цетиње: Светигора, 1999, 66, 79,

Дакле, од укидања Пећке патријаршије 1766, Митрополија Црногорска је остала једина епископија као њена наследница, и зато се она звала Аутокефална јер је остала једина, то није била ни Београдска ни Карловачка, нити која друга, већ су се угасиле, и наставила да гради државу. Епископе су хиротонисали руски архијереји у Руском светом синоду све до митрополита Митрофана Бана, до 1920. године.

Ћиласову активност на стварању црногорске нације треба посматрати са аспекта комунистичке идеологије и кроатокомунистичких идеја Јосипа Броза и његових следбеника. Јосип Броз је правећи државу равнотеже, засновану на тези „слаба Србија – јака Југославија“, конструисао нове нације од српског етнојезичког ткива, представљајући то као нарочит допринос марксистичком схватању нације. Радило се у ствари о геополитичком сузбијању Србије и српског народа, јер су Срби живели у четири федералне јединице, у којима ће разбијањем и распадом СФРЈ постати национална мањина. Томе циљу служио је Милован Ћилас када је стварао црногорску нацију; комунистичким прогласом одједном су Срби у Црној Гори постали национални Црногорци. О феномену црногорства Добрица Ћосић пише: „Етнички, духовни и историјски идентитет народа Црне Горе разаран је, кривотворен и поништаван, не само у име једне идеологије него и за власт, за каријере и привилегије. Црногорство, које је у српском народу синоним чојства и јунаштва, претворило се, у титоизму, у синоним самоиздаје, властољубља и корупције, уносну професију и квалификацију за све положаје и радна и нерадна места у бирократској хијерархији“.²⁷⁷ Милован Ћилас је потврдио ове Ћосићеве налазе следећим исказом: „Баш сам ја, понајпре позван својим положајем у области идеја и власти, извршио неодржива теоретска образложења црногорске нације. Али ни тада нијесам мислио да Црногорци нијесу Срби – варијетет српске националности, као што и данас мислим да је још оправдана њихова административна посебност... Изучавање Његоша може сваког непристрасног – ако таквих има, увјерити у непостојање посебне црногорске народности... за Његоша – а тако у стварности јесте, Црногорци су локални варијетет великог српског племена“.²⁷⁸

Полемишући са Ћиласовом тезом о црногорској „националној посебности“, Батрић Јовановић, својевремено популарни политичар

²⁷⁷ Добрица Ћосић, *Промене, Будванске беседе*, Београд, 1992, стр. 247-248

²⁷⁸ Милован Ћилас, *Његиши, њесник, владар, владика*, Београд, 1988, стр. 76.

из Црне Горе, истиче: „Културна традиција Црногораца – шта је то? Зар то нијесу њихове српске народне пјесме! Зар то нијесу култови Немањића, Милоша Обилића и Карађорђа! Зар то нијесу легенде о светоме Сави! Зар то није Кососки мит! Зар то нијесу њихови божићни, ускршњи, славски и погребни обичаји... И зар није ужасна бесмислица тражити у тој културној традицији – која је идентична са културном традицијом Срба односно осталих Срба – сличност са културама кавкаских народа. А већ теорије о физичком изгледу Црногораца, о крупном тијелу (има их и таквих али и сићушних), о крупној глави (има и таквих а и оних мале главе), о широком лицу (има их и са широким лицем, али и са дугуљастим), – све је то псеудонаука“. Јовановић посебно апострофира улогу Стаљина и Тита у процесу расрбљивања Црногораца означавајући то као злочин. Стаљин је то, према Јовановићу, радио из освете због српског пријатељског пријема белогардејаца после грађанског рата у Русији 1920. године, а Тито због слабљења српског фактора у другој Југославији. Јовановић истиче да је под Титовим покровитељством почео процес индоктринације Црногораца у мржњи према Србима.²⁷⁹

Тако је успостављена нација Црногораца. Јасно је, дакле, да је теза о постојању посебне црногорске нације, изван српске нације, подметнута претходницима данашњих Црногораца. Ђилас, је, наиме, 1. маја 1945, у *Борби* изашао са чланком „О црногорском националном питању“. Учинио је то по налогу Тита. После је, посебно по паду Ранковића, 1966, прорадила црногорска антисрпска филијала, а чинили су је највиши функционери: Вељко Милатовић, Марко Шадијер и други, све до Мила Ђукановића.

Ретки су, а ту спада и Батрић Јовановић, Блажо Јовановић и још неки, који су се одупрли бесмисленој антисрпској кампањи. А црногорска филијала штаба антисрпске коалиције имала је у плану следеће: фалсификовање историје Црне Горе и Црногораца, фалсификовање чињеница о пореклу Црногораца и конституисање „црногорског језика“. На том пољу истакли су се многи црногорски кадрови, наручени историчари, правници, језикословци итд. Тако је Дрљевићево и Штедимлијино црногорство нашло плодно тле у делима Сава Брковића „О постанку и развоју црногорске нације“, као и у памфлету „Етногенезофобија“, затим се 1980. појавила брошура Шпира Кулишића „О етногенези Црногораца“, сва од бесмисла, а

²⁷⁹ Батрић Јовановић, *Расрбљивање Црногораца. Стаљинов и Тишов злочин*, Српска школска књига, Београд, 2003, стр. 55.

аутор ју је написао по наруџби, како би добио премештај у Београд – на неко важно место. Др Димо Вујовић, др Растислав Петровић, др Никола Вукчевић раскринкавали су ову бесмислену историографију, позивајући се на дела Јована Цвијића, и посебно на књигу Јована Ердељановића *Стара Црна Гора* (1926) и друге. „Језички“ је Кулишића, Брковића, Шерба Растодера, Ротковића и сличне, помагао лингвиста Војислав Никчевић, који каже да нема „праве државности“ без сопственог језика. Најпосле појављује се Јеврем Брковић и ДАНУ, који такође долази из Загреба, као и његови духовни претходници Савић Марковић Штедимлија и Секула Дрљевић.

Срби су у Црној Гори сведени на 30% асимилацијом и насиљем од 1945. године. То је извршено етничким инжењерингом или црногоризацијом Срба у Црној Гори. Изворна Црна Гора је српска држава. Црква у Црној Гори од 1766. до 1918. се звала Митрополија црногорска, од 1931. Митрополија црногорско-приморска, и са три епархије је оквиру СПЦ ушла у састав нове државе Краљевине СХС. То свако добронамеран не може да порекне. Драго Пилсел, хрватски новинар и активиста за људска права, у једном ТВ обраћању, подсећа да Митрополија црногорско-приморска има непрекинуто предање од 1219. године, када ју је основао Свети Сава, те да је у турско време митрополиту додата титула егзарха Пећког трона, што је потврђивало његову директну везаност за Пећ, односно за пуноћу Српске цркве.

2.3. Од Црногорства ка анти-Српству

Црна Гора је у социјалистичком периоду, и поред свих покушаја, и споља и изнутра, да се што више дистанцира од свог српског извора, остала република Црногораца и Срба, односно Црногораца као другачијих Срба. Тако је било и у вишестраначком периоду, у време и након разбијања и распада СФРЈ. Од периода тзв. антибироградске револуције (1988) до половине деведесетих година (1995), српство Црне Горе је било доминантно. На изборима за Скупштину Црне Горе 1992. победила је коалиција коју су чиниле странке просрпске оријентације, са чак 68 посланика (ДПС 46, Народна странка 14 и Српска радикална странка 8), док су сепаратисти освојили свега 17 посланичких места (Либерални савез 13 и Социјалдемократска партија реформиста 4). То је време Ђукановићевог „србовања“. Али не задуго.

Ђукановић је све више прихватао програм црногорских сепаратиста – либерала. Дошао је у сукоб са председником Србије Слободаном Милошевићем, као и са Момиром Булатовићем, што је водило у партијски расцеп. На председничким изборима 1997, Мило је, као вођа ДПС победио Момира Булатовића, који је у то време био председник савезне Владе, и имао подршку Слободана Милошевића, и нову странку Социјалистичку народну партију, коју су чиниле његове присталице из бившег ДПС-а. Снажну подршку Ђукановићу пружио је митрополит Амфилохије, који је одбацио Булатовића јер је подржан од комунисте Милошевића. Тако је говорио митрополит Амфилохије, да би накнадно схватио „да је Ђукановић издајник“, што је доцније у више наврата истицао. Под утицајем Амфилохија, за Ђукановића су гласале и српске странке у Црној Гори.

Међутим, после пада Милошевића, Ђукановић се још више устремио на Србију. У тој политици био је подржан, што посредно, што непосредно, и од тадашњих српских властодржаца: Ђинђића, који се отворено залагао за црногорско одвајање од Србије, затим Тадића, који је једва дочекао да честита Ђукановићу државну независност Црне Горе.²⁸⁰ Војислав Коштуница је водио политику опстанка заједничке српско-црногорске државе, али је био опструиран од многих појединаца и странака на власти и опозицији. Александар Вучић је наставио политику повлађивања актуелним црногорским властима, не само у њиховом промовисању процеса „дукљанизације“ Црне Горе, него и занемаривања и дискриминације Срба у Црној Гори. Срби су у толикој мери дискриминисани да је њихов проценат у државној администрацији и јавним установама на нивоу статистичке грешке.

Познато је да се независности Црне Горе није много противила ни Социјалистичка народна партија Црне Горе (СНП ЦГ), као друга по снази на црногорској политичкој сцени. У време осамостаљивања Црне Горе постојале су чак четири српске или просрпске странке (Демократска српска странка (ДСС), Српска народна странка (СНС), Народна странка (НС) и Социјалистичка народна партија (СНП), које су се бесмислено надметале у лидерству у време потпуног растакања српства. Таквим својим понашањем

²⁸⁰ Види о томе: Момчило Суботић, „Евроатлантско расрбљавање Црне Горе“, Политичка ревија 04/2011, ИПС, Београд, 2011, стр. 89-105.

помагали су и помажу црногорски антисрпски режим и онемогућавају смену власти.

У национално преумљење и идентитетски инжењеринг Ђукановића и његових следбеника уложен је, како наводи Раковић, огроман новац, милиони Сорошевих марака. За ову сврху, да би оснажила Ђукановића наспрам Милошевића, САД је само у 2001. години, како наводи Вилијам Монтгомери, бивши амерички амбасадор у Београду, Црној Гори у виду помоћи уплатила 87 милиона долара.

И поред свих наказних, псеудонаучних покушаја црногорске научне и политичке елите да направе микс монтенегринства и дукљанизације заснованог на грађанском концепту нације-простора држављана Црне Горе²⁸¹, тај, уставом наметнут²⁸², пројекат није успео. У свом одметању од српског порекла и идентитета савремени црногорски пројектанти нису прихватили иницијативу да Црна Гора постане консочијативна држава а Срби конститутивни народ, већ су се определили за стратегију асимилације српског народа и њихово „превођење“ у Црногорце. Зато су одлучили да „Црногоризацију остваре путем грађанизације“. Наиме: „Привид истоветности црногорског као грађанског и националног је у томе што се Србима као мањинском народу – или народу у мањини – не признаје конститутивни национални статус, него се Срби из Црне Горе у Црној Гори растварају у Црногорце као држављане, а онда преображавају у нови национални идентитет – Црногорце по националности“.²⁸³ Асимилација Срба није успела, према попису из 2011, а слично је и данас, Црногорци јесу релативна већина, али нису већински народ, као што ни црногорски језик није постао доминантан.²⁸⁴

²⁸¹ Види: Владан Станковић, “Грађански концепт црногорске нације – технологија асимилације Срба *in vivo*“, Политичка ревија 04/2011, ИПС, Београд, 2011, стр.76

²⁸² Устав Црне Горе, донесен након референдума, 2007: у члану 2 став 1 прописује: „Носилац суверености је грађанин који има црногорско држављанство.“

²⁸³ Милош Кнежевић, „Црногоризација кроз грађанизацију“, 423-426, *Изневерена држава*, Институт за политичке студије, Београд, 2007, стр. 425.

²⁸⁴ Према попису из 2004. националних Црногораца било је око 39%, а Срба 32% укупне популације Црне Горе. Пописом из 2011, услед перманентне дискриминације Срба, дошло је до пада српске популације на 28,73% и повећања броја оних који се изјашњавају као Црногорци на 44,98%. Том приликом 64% становништва се изјаснило да говори српским језиком, нешто преко 20% црногорским, а остали – бошњачким, хрватским и албанским језиком. Осим Албанаца сви остали имају, у ствари један језик – српски, али га различито називају. Види: Момчило Суботић, „Евроатлантско расрбљавање Црне Горе“, нав. дело, стр. 93.

3. О ПСИХИЧКИМ СВОЈСТВИМА И МЕНТАЛИТЕТУ ЦРНОГОРАЦА

О психичким својствима, карактеру и менталитету Срба динараца, и међу њима – Црногораца, писали су многи аутори. Међу њима етнолози и антрополози Јован Цвијић, Јован Ердџановић, Владимир Дворниковић, али и писци попут Иве Андрића и Петра Цацића, као и многи страни путописци разних научних профила. Аутор овог текста је у једном од својих радова из области српске политичке историје, навео пример очувања верског и националног идентитета у причи Симе Матавуља „Пилипенда“, а као пример губљења верског и националног идентитета (конверзије) коментарисао је песму: „Женидба Максима Црнојевића“.²⁸⁵

Јован Цвијић је указивао на негативне особине Црногораца, као што је болесна осетљивост, надмени индивидуализам, код њих има најмање демократског духа јер су као потомци јуначких родова остале сматрали никоговићима. Мери Адам у књизи Кроз српске земље (1904), каже да је вишевековна борба за слободу, под снажним владарима из лозе Петровић Његош, створила кључну карактеролошку разлику између два српска идентитета: „Црногорци су током свих тих година учили да се повинују, док су Србијанци научили да се супротстављају свим облицима владавине“.²⁸⁶ Генерал ЈНА Јово Капичић је причао како га је Јосип Броз Тито питао због чега су Црногорци „сви редом“ непоуздани, а Капичић је својим одговором потврдио Титове речи.²⁸⁷ Црногорци поседују веома изражен „конвертитски синдром“. Раковић истиче да је Ђукановић преумио и конвертовао попут Анте Старчевића и Секуле Дрљевића, те да по узору на Хрвате гради „црногорски домовински идентитет“.²⁸⁸ Историчар Драгољуб Живојиновић напомиње: „Старије генерације нестају и ту (српску) традицију ће однијети са собом у гроб, а нове ће прихватити све то што им се сервира од основне школе па до школовања на факултетима. Лаж ће постати легитимна.“²⁸⁹ Црногорски идентитет је све што није српско. Да

²⁸⁵ Момчило Суботић, „О психичким својствима, менталитету и идентитету Срба динараца“, Политичка ревија, 03/2017, ИПС, Београд, 2017, стр. 25-43.

²⁸⁶ Према: Александар Раковић, нав. дело, стр. 20.

²⁸⁷ Тамара Никчевић, нав. дело, према: Александар Раковић, нав. дело, стр. 21.

²⁸⁸ Исто, стр. 29.

²⁸⁹ Фалсификована воља народа, Српске новине, 11. август 2011, према: Александар Раковић, нав. дело, стр. 31.

бисте могли рећи да сте Црногорац, морате претходно рећи да нисте Србин... Тиме се у идеологији нових нараштаја утемељује неки друкчији поглед на свет. У социјалној патологији та се област зове друштвени инжењеринг.²⁹⁰

Херман Нојбахер, Хитлеров изасланик за Југоисток, овако описује Црногорце: „Црногорци су Срби који имају посебну самосвест о томе да су управо они најбољи Срби“. Па додаје: „Али, није баш тако, да се Црногорац па чак и онај, који осећа и размишља великосрпски, једноставно идентификује са обичним Српством. Ови становници брда имају сопствену историју, специфичну изразиту самосвест и посебан начин живљења. На своју српску браћу, која живе на планинама средње висине и у Панонској низији, гледају са мирним, самоувереним непоштовањем.“²⁹¹

4. „ДУКЉАНСКО“ („ЦРВЕНОХРВАТСКО“) ОДМЕТАЊЕ ОД СРПСТВА

„Дукљанизација“ Црне Горе је исто што и њено кроатофилско самоидентификовање, то је трагање за историјским и етнојезичким идентитетом засновано на измишљеним и фалсификованим призивима „Црвене Хрватске“. Као што је поменуто, идеолози хрватског праваштва учили су црногорски „синдром конвертитства“, проузрокован манифестацијама као што су „психолошка напетост, ужарена сујета, али и лукративни мотиви“, који су „јаче изражени у Црној Гори него другде на динарском простору. Неки хрватски идеолози су сматрали да то треба искористити за превођење Црногораца у хрватску нацију (Иво Пилар), неки да Црногорцима као посебној нацији треба дати хрватски цивилизацијски идентитет (Милан Шуфлај), а неки да у федерацију треба повезати Хрватску, Босну и Херцеговину и Црну Гору (Стјепан Радић). Шуфлај је писао и о „католичком насипу“ који кроз Црну Гору треба да споји Далмацију и Албанију...“²⁹² У „дукљанском“, „црвенохрватском“ смислу деловали су и њихови црногорски следбеници, активни сарадници и популаризатори усташког режима НДХ-а: Секула Дрљевић и Савић Марковић Штедимлија (Павелићев сарадник по питању „Хрватске

²⁹⁰ Александар Раковић, нав. дело, стр. 30.

²⁹¹ Херман Нојбахер, *Специјални задатак Балкан*, Београд: ХНК Интернационал, 2018, према: Александар Раковић, нав. дело, стр. 57.

²⁹² Александар Раковић, нав. дело, стр. 287.

православне цркве“),²⁹³ те савремени заговорници „дукљанизације“ Црне Горе, попут Саве Брковића, Јеврема Брковића, Шпире Кулишића и других. Један од њих је Славко Перовић, вођа Либералног савеза Црне Горе, који је деведесетих година био својеврсна претходница Ђукановићевом ДПС – у и осталим сепаратистима у Црној Гори, а који је „имао „призив“ како је управо он тај који Црну Гору треба да „врати“ римокатоличанству“.²⁹⁴

Треба поменути историјски неутемељено хрватско својатање Бококоторског залива, као залива хрватских светаца: тако се хрватски идеолози позивају на Озану Которску (1493-1565), али нигде не помињу да је она рођена као православна хришћанка Катарина Косић у Црној Гори (село Релези, Љешанска нахија). У Котору је примила римокатоличку веру и постала калуђерица доминиканског реда... Таквих верских конверзија међу Србима пуна је историја. То је период кад се о хрватству на тим подручјима није ништа знало, јер Хрвата на том подручју није ни било. О томе, спочетка 17. века, пише Мавро Орбин у свом Краљевству Словена. Надбискуп барски носио је титулу примаса српског. Ту титулу носили су и двојица Змајевића, Андрија и његов синовац Вићентије – Вицко, из Његуша, из српске православне породице. Као надбискуп барски и примас српски, Вићентије Змајевић је, 1721. године, написао спис „Дијалог између Србина и Католика“. Историчар Марко Јачов посебно истиче податак да је у том делу присутан први изразит покушај једног римокатоличког црквеног великодостојника да се православље идентификује са српством, а Срби – католици да се лише свог имена.²⁹⁵

Да се ради о континуираној активности хрватских римокатоличких мисионарских и прозелитских посленика, на ширењу хрватства преко римокатоличанства, говори и следећи податак из књиге Александра Раковића. Момир Војводић, српски песник из Црне Горе, питао је хрватског лингвисту Далибора Брозовића, зашто пристаје да буде ментор или члан комисије за одбрану докторских дисертација црногорских сепаратиста, зашто их подржава, иако је свестан да њихови радови немају никакву вредност. Брозовић се сагласио и рекао: „Да, све је то истина, у питању су дилетанти, али су нам потребни као наша експозитура у Црној Гори, јер треба да

²⁹³ Види: Момчило Суботић, „Евроатлантско расрбљавање Црне Горе“, нав. дело, стр. 195.

²⁹⁴ Исто

²⁹⁵ Види шире: Никола Жутић, *Римокатоличка црква и хрватство*, Београд, 1997, стр. 77.

раде на доказивању различитости црногорског идентитета у односу на српство и на приближавању Црне Горе Хрватској, па су им потребна научна звања, како би њихове тезе добиле привид научног истраживања и како би њихова ријеч имала бољи одјек и тежину у црногорској јавности“.

4.1. „Дукљанска академија“

Пројекат промене идентитета пратиле су и „културне“ манифестације тога типа. Тако је група прохрватских сецесиониста 1998. године основала „Дукљанску академију наука и умјетности“, на челу са Јевремом Брковићем. Мржња на Србе достигала је мржњу њихових хрватских, правашких узора. Црногорски сепаратисти преузели су и њихове пароле против Срба: „Србе на врбе“, „Убиј, закољи, да Србин не постоји“ и друге. С тим у вези, Добрица Ћосић је указивао: „Од црногорских сепаратиста и црногорских шовиниста ништа ме не вређа“, „али сам згрожен усташким шовинизмом против Србије, који се у име црногорства простире Црном Гором“.²⁹⁶

Преумљењем Ђукановић се нашао пред задатком да новој, несрпској, сад већ антисрпској, држави прибави и одговарајући идентитет: историјски, верски, језички. Другим речима, да кривотвори и над Србима врши дискриминацију и насиље, јер је нова парадигма заснована на историјским лажима и фалсификатима. Не обнављају Ђукановић и сепаратисти до њега никакву црногорску државу, нити „аутокефалну“ црногорску цркву, као ни црногорски језик – кључне атрибуте националне државе, већ праве нову државу – Црну Гору као „антиСрбију“²⁹⁷. Дакле, црногорским сепаратистима није довољна чињеница да нико међу Србима не оспорава постојање самосталне Црне Горе, као српске, па и српско-црногорске државе – таква се одвојила од Србије – већ се иде на потпуно негирање њеног српског порекла и идентитета. А таква идеја води у насиље. Треба истаћи да у време црногорског расрбљивања – за време СРЈ, ДЗСЦГ, као и пред црногорски референдум о независности – српске и просрпске странке у Црној Гори нису успеле да се изборе за конститутивни статус Срба у Уставу Црне Горе, онај

²⁹⁶ Бајку о титоизму однио ми је „Галеб“, Исток, септембар, 2000, према: Александар Раковић, нав. дело, стр. 141.

²⁹⁷ Види: Александар Раковић, исто

исти статус који је Србима у БиХ омогућио остварење сопственог државног ентитета – Републику Српску.

4.2. „Црногорска православна црква“

Освојивши власт Ђукановић је имао обавезу према сепаратистима, па према томе и према заговорницима и структурама новоформиране ЦПЦ, на челу са Мирашом Дедеићем, тзв. владиком Михаилом. Ова ЦПЦ формирана је 17. јануара 2000. у полицијској станици на Цетињу. Ђукановић је ЦПЦ бранио и у свом писму патријарху СПЦ господину Павлу, што је нечувено. То значи да је већ тада стваран политички и друштвени амбијент за доношење једног таквог закона, који ће изједначити СПЦ са тзв. ЦПЦ, тј. промовисањем новог црногорског идентитетског ентитета.

Овде је важно презентовати краћи историјски увод. После пропасти Душановог царства, (после смрти цара Душана 1355, наследио га је син Урош Нејаки), Косовске битке (1389), те пада Деспотовине (1459), наилази период турске доминације. Турци укидају Пећку патријаршију (1766), на престо Светога Саве доводе Грке из Цариграда, представнике Васељенске патријаршије (Фанариоте), а Српска црква бива разбијена по појединим покрајинама. „Митрополија је у Црној Гори одувijek била једна од светосавских епархија Пећке Патријаршије и, сходно канонским правилима, једино је од ње могла да добије сагласност за аутокефални или аутономни статус“.²⁹⁸ После Балканских и Првог светског рата и ослобођења и уједињења, те стварања Краљевине СХС долази до поновног уједињења свих епархија у Пећку патријаршију. На јединство Српске православне цркве било је много удара, поготово у хрватској – усташкој НДХ, када је побијено на стотине српско-православних свештеника и пет владика, и када је насилно основана тзв. Хрватска православна црква, на челу са руским расколничким епископом Гермогеном. Након рата у Црној Гори је убијено више од стотину свештеника (126 свештеника и владика Јоаникије Липовац, прим. аут.), а Ватикан је током шездесетих година вршио притисак на митрополита Данила Дајковића да, по узору на Македонску православну цркву, из састава Српске православне цркве издвоји тј. оснује тзв. Црногорску православну цркву. Црногорски комунисти

²⁹⁸ Протојереј ставрофор др Велибор Цомић, *Црква и држава у Црној Гори*, Цетиње, Подгорица, Београд, 2013, стр. 62,

су радили на истом задатку, па су настојали да митрополиту изабери „свог“ човека за викарног епископа. Овај сценарио није успео, јер је на трон митрополије Црногорско-приморске дошао владика Амфилохије Радовић, неспорно опредељен да чува јединство Српске православне цркве. Али је Дукљанско-монтенегрински пројекат „црногорске државе-нације“, подстицан са Запада, настављен по разбијању и распаду СФРЈ, и нарочито по стицању независности Црне Горе 2006. године. Најпре је установљен Одбор за обнављање аутокефалности тзв. ЦПЦ-е -29 чланова, а потом је регистрована тзв. Црногорска православна црква, коју је мало по мало признала црногорска коалициона власт коју је оличавао тандем Мило Ђукановић – Ранко Кривокапић. На чело неканонске и непризнате ЦПЦ, коју није признала ниједна аутокефална помесна православна црква, дошао је архимандрит Антоније Абрамовић из Америчке митрополије Српске православне цркве, којег је са функције свештенослужитеља рашчинио надлежни владика Отаве Серафим, као и Синод СПЦ. Након његове смрти, на челу тзв. ЦПЦ-е почетком 1997. нашао се свештеник Мираш Дедеић, који је постао митрополит Михаило. И Мираш Дедеић је суспендован, анатемисан и рашчињен од стране СПЦ и свих других канонских помесних православних цркава. Интересантно је да се Дедеић до самог грађанског рата 1991. изјашњавао као Србин.²⁹⁹

Према неким анкетама тзв. ЦПЦ још увек не може да парира СПЦ на простору Црне Горе, али је порастао број њених верника, тако да нешто преко 20% верника припада тзв. ЦПЦ, док СПЦ има нешто више од 70% верника. „Оно што забрињава институцију и вернике СПЦ-е јесте да је предложена одредба новог Закона о верским слободама, која прописује да сви верски објекти настали пре 1918, постају државна својина. Будући да СПЦ, односно

²⁹⁹ Види документа о стварању тзв. ЦПЦ, као и улогу Ђукановићевог режима и самог Ђукановића у промовисању ЦПЦ као важне компоненте лажног црногорског идентитета. Посебно су индикативна његова писма патријарху Павлу у којима се представља као заговорник заштите људских права и слобода и у којима отворено респектује присталице тзв. ЦПЦ-е, у: Будимир Алексић/Славо Крстајић, *Тривоци душама – дукљанско-монџе-нејрински вјерски шрафикини у свјетлосији докумената*, Никшић, 2005.

^у једном од писама патријарху Павлу, Ђукановић истиче да није проблем само у имовинско-правним односима (мислећи на односе СПЦ и тзв. ЦПЦ), те истиче „... ја хоћу да вјерујем да Вама није презентирана дубина проблема. Не могу хиљаде православних вјерника у Црној Гори, који себе сматрају припадницима Црногорске православне цркве, коју виде као наслједници некадашње Црногорске аутокефалне цркве, проглашавати сектом и безбожницима...“ Председник црногорског парламента Ранко Кривокапић редовно је честитао православни Божић „митрополиту Михаилу“. Исто, стр. 196.

Митрополија црногорско-приморска има око 650 ових објеката – цркава и манастира, Срби у Црној Гори овакав предлог закона доживљавају као удар на српски идентитет и егзистенцију у Црној Гори. Ради се о беспризорном покушају да се „укину сви симболи историјског српског идентитета у Црној Гори.“³⁰⁰

Посебна прича црногорских сепаратиста тиче се референдума о независности Црне Горе. Ову нечасну игру црногорска власт је одиграла уз подршку националних мањина у Црној Гори, а њих 21%, Бошњаци, муслимани, Албанци и Хрвати, листом су гласали за разбијање ДЗСЦГ и црногорску државну независност. Овде су негативну улогу имали, поред Хавијера Солане и европски посредници, Словаци Франтишек Липка и Мирослав Лајчак. За независну Црну Гору гласало је 55,5%, а за заједничку државу са Србијом 44,5% грађана. Било је дозвољено гласање бошњачкој и албанској дијаспори, која је у 160 авиона прекоокеанским летовима стигла у Црну Гору, али не и око 265.000 црногорских држављана који живе у Србији. Да је све урађено сасвим по прописима, врло лако би било прескочено око 45.000 гласова, колико су сепаратисти имали више од присталица заједничке државе.³⁰¹

4.3. „Црногорско“ преименовање српског језика³⁰²

На црногорском примеру се најбоље види колики су греси српских филолога и политичара у прошлости и данас.³⁰³ У Црној Гори званични језик од 1992. до 2006. звао се српски, као и пре *Новосадској сјоразума* (1954), осим у раздобљу између два светска рата када је назив језика био тронационалан: српско-хрватско-словеначки, у складу са идејом о троименом народу. Црногорци у Титовој Југославији променили су свој национални идентитет. До краја Другог светског рата били су по националности – сви Срби, а након комунистичког запоседања власти – готово сви Црногорци. У Црној Гори се најбоље види сва апсурдност националне и

³⁰⁰ Наташа Мијушковић, *Црна Гора, бурна расправа о закону о вероисповести*, Интернет, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/11/Region/2066711/Crna-Gora-burna-rasprava-o-zakonu-o-veroisповести.html>, 18/12/2015.

³⁰¹ Бијела књига: референдум у Црној Гори 2006, приредио Јован Маркуш, Подгорица, Народна мисао, 2007, према: Александар Раковић, нев. дело, стр.237.

³⁰² Овај текст преузет је из ауторовог чланка: Момчило Суботић, „Избори у Црној Гори 2016. и положај Срба“, Политичка ревија 01/2017, ИПС, Београд, 2017, стр. 99-135.

³⁰³ Шире о томе у: Момчило Суботић, *Политичка мисао србисјинке*, Институт за политичке студије, Београд, 2010.

језичке политике из југословенског периода. Посреди је потпуно произвољно национално опредељивање: у истој породици једни се опредељују као Срби, други као Црногорци, једни говоре српским, други тзв. црногорским језиком.³⁰⁴

Колико је одмакао процес расрбљивања Црне Горе, а све у циљу прибављања новог идентитета, показује и чињеница да је највиша правна инстанца Црне Горе, њен „Уставни суд уклонио таблу са називом своје институције исписану ћириличним писмом и тако грубо нарушио уставну одредбу из члана 13. Устава Црне Горе, која изричито потврђује да су ћирилично и латинично писмо равноправни“.³⁰⁵

Ни по питању језика и писма, кључних компоненти за обликовање националног идентитета, тадашња политичка опозиција (Мандић, Медојевић, Милић) није се прославила. Наиме, они су прихватили предлог власти (премијер Игор Лукшић) да се наставни предмет зове *црногорски-српски, босански, хрватски језик и књижевности*. Уместо да инсистира на Вуковој парадигми о српском језику, којим у Црној Гори, изузев Албанаца, говоре сви њени становници, они су пристали на ненаучни, политички, и у суштини антисрпски компромис, по којем Црногорци имају право да га називају „црногорским“, који је у званичној службеној употреби – главни, државни језик, као и да Бошњаци и Хрвати у Црној Гори имају право да српски језик, баш као њихови сународници у БиХ и Хрватској, преименују у „бошњачки“, односно „хрватски“.

Политички, национални Црногорци неће, попут Хрвата, да се одрекну српског језика и књижевности која је на њему настала, па да приону стварању новог, свог црногорског језика, већ додају два нова слова и ето црногорског језика. Као што Хрвати не могу да се позивају на дубровачке писце: Гундулића, Држића, Палмотића, или оне новије – Меда Пуцића, Ива и Луја Војновића, Матију Бана и друге, да би утврдили свој етнојезички идентитет, јер

³⁰⁴ Види шире: Јелица Стојановић, „Идентитет и статус српског језика у Црној Гори (некад и сад)“, у: *Српско ишћање и србисћика*, Зборник радова 1, Приредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић, Бачка Паланка – Ваљево, 2007, стр. 287-301; Драга Бојовић, „Опет о `преименовању` (доименовању, разименовању...) српског језика у Црној Гори, и још понечему“, исто, стр. 311 – 327; Веселин Матовић, „Разголићо се стидуљак из заграде“, исто, стр. 302 – 304; Веселин Матовић, „Не може се ријека кроз дудук натјерати“, исто, стр. 305 – 310.

³⁰⁵ Новица Ђурић, „Зашто је Уставни суд Црне Горе уклонио ћириличну таблу? Интервју Момчила Вуксановића, председника Српског националног савета Црне Горе. Политика, 23 фебруар 2017, стр. 4.

то су напросто српски писци, тако ни Црногорци не могу да се позову на Петра Цетињског, Петра Другог – Његоша, краља Николу, Стефана Митрова Љубишу, Марка Миљанова итд., а да се одмах не сусретну са њиховим српством.

Као нигде у Европи, у случају Хрвата и босанских муслимана (Бошњака) као и муслимана (Бошњака) у Србији, као критеријум језичког идентитета узима се њихова верска припадност, а не језичка обележја. Нико у Европи језике није идентификовао по верској припадности. Политичко-национални Црногорци отишли су корак даље – у обесмишљавању сопственог идентитета. Они настоје да део народа истог језика (српског) и исте вере (православне) представе као нов народ – кривотворећи његову историју, религију и језик.³⁰⁶

Политика стварања црногорског језика, као једна од кључних приоритета црногорске државе, показала се прилично неуспешна. Доказ за ову тврдњу представља хрватско-црногорски подухват, тј. докторат о „црногорском“ језику, који је Бошњак Аднан Чигрић „одбранио“ на Осјечком свеучилишту, на „хрватском“, а заправо на *српском* језику. Овај Бошњак је тако постао први доктор из области „црногорског“ језика, који је написао и бранио на *српском* језику. Исто тако, да би утемељили нови наставни предмет – црногорски језик, наставници српског језика похађали су курс из „црногорског“ на *српском* језику. У потрази за идентитетом Црна Гора је променила своје писмо, то нису учинили ни Хрвати ни Бошњаци. Наиме, српској азбуци „црногорски“ лингвисти су 2009. додали два нова слова, што је био политички потез без преседана, који је наишао на подсмех и згражавање стручне јавности и грађана.³⁰⁷ Режим Мила Ђукановића, мржњом конвертита, протерао је ћирилицу из Црне Горе, али и 27 никшићких професора српског језика, који нису пристали на његово ненаучно преименовање. Власт није марила за мишљења филолога и лингвиста.

³⁰⁶ Према последњем попису становништва у Црној Гори, које је проведено 2011, у атмосфери тензија и притисака од стране владајућег режима, око 43% становништва декларисало је свој матерњи језик као српски, док је око 37% њих за матерњи језик навело црногорски. При томе 27% становништва који се изјашњавају као етнички Црногорци, наводи да говори српски језик.

³⁰⁷ Према неким истраживањима овим мерама супротставили су се готово сви Срби у Црној Гори и половина оних који се етнички изјашњавају као Црногорци.

4.4. Црногорско признање „Косова“

Највећи удар на Србију и српство, извршила је црногорска антисрпска власт када је 9. октобра 2008. признала једнострано проглашену сецесију Косова и Метохије од стране шиптарских сепаратиста. Овај „нож у леђа“ суверености и територијалном интегритету Србије, српском културном, националном и државном бићу, био је и највећи удар на „Косовски завет“, којим су се васпитаваале генерације српског народа у Црној Гори. Тај чин је изазвао велике протесте у Подгорици и другим местима у Црној Гори, који су прерасли у сукобе са полицијом. Митрополит Амфилохије је том приликом рекао: „Па то није Црна Гора моја, није Црна Гора мојих предака“.³⁰⁸ Познато је да је митрополит Амфилохије најгласнији међу владикама СПЦ-а, да Србија ни по коју цену не призна сецесију Косова и Метохије, нити поделу јужне српске покрајине. Патријарх српски Иринеј је такође указивао на дискриминаторски однос црногорских власти према српском народу у Црној Гори. Тако је 23. јула 2018. изјавио да је СПЦ-и данас у Црној Гори „горе него под Османлијама“, а Србима у Црној Гори „горе него у Независној Држави Хрватској“.³⁰⁹

Актуелни премијер Црне Горе Душко Марковић је признао да је више од 85% грађана Црне Горе било против признања сецесије „Косова“ из састава Србије, али да је црногорска власт „имала визију“ како треба да донесе такву одлуку. Сличну „визију“ имало је црногорско руководство када је у новембру 2015. гласало за пријем „Косова“ у Унеско, а као врхунац био је улазак Црне Горе у НАТО пакт 2017, а затим учествовање у НАТО мисији на Косову и Метохији 2018. године. У антисрпске потезе спада и крајње произвољна и историјски неаргументована резолуција Скупштине Црне Горе изгласана 30. новембра 2018, којом су „поништене одлуке „Велике народне скупштине српског народа у Црној Гори из 1918. године“.

4.5. Амбивалентан однос Црне Горе према Русији

Овде треба указати на један прилично амбивалентан однос црногорских сепаратиста према Русији. Познато је да је црногорска

³⁰⁸ Нема страха где има богољубља и братољубља, Светигора, март 2016, Исто, стр. 240.

³⁰⁹ Патријарх Иринеј: У Црној Гори горе него под Османлијама, а Србима горе него у НДХ, Светигора, 23. јул 2018.

власт од 2008. до 2013. године била везана за руски капитал и инвестиције, да су руски грађани располагали са око 40% некретнина у Црној Гори, поготово на њеном приморју. Познато је и то да је Русија, према сведочењу потпредседника тадашње руске Владе Руцкоја, почетком деведесетих година, дала Милу Ђукановићу 150 милиона долара, да би га везала за заједничку државу са Србијом, и укупно уложила око 300 милиона долара у црногорску привреду. Међутим, Мило Ђукановић је у време украјинске кризе (2013) направио потпуни заокрет и отпочео антируску кампању, усмеравајући црногорску државу ка евроатлантским интеграцијама. Црна Гора је у том периоду увела и економске санкције Русији. У исто време, руски председник Владимир Путин је 2013. потписао указ којим је руским функционерима забрањено да поседују некретности ван Русије, што је приморало руске званичнике, који су поседовали имовину у Црној Гори, да је продају.³¹⁰

4.6. Улазак `дукљанске` Црне Горе у НАТО

Остаје прилично загонентно како је Црна Гора успела да се мимо и против интереса Русије „прокријумчари“ у НАТО савез 2017. године. Већ наредне, 2018 године, учествоваће у НАТО мисији на Косову и Метохији. Све је то уследило после тзв. државног удара из 2016, за који су црногорске власти, осим девет српских држављана, оптуживале и неке руске обавештајне структуре и личности. Ништа од тога није доказано, и опште је мишљење да се ради о инсценираном „државном удару“.

Ипак, Русија се, осим декларативно, није активније супротстављала уласку Црне Горе у НАТО. Тако је Црна Гора постала геостратешки инструмент НАТО савеза за геополитичко опкољавање Србије, удаљавање Србије, а тиме и Русије, од Јадранског мора и Медитерана.³¹¹ Раковић каже: „Уласком Црне Горе у НАТО повезан је простор познат као „католички насип“ или `бедем против светосавља`. Остварен је геополитички сан хрватски праваша и црногорских сепаратиста“.³¹² Отуда је сасвим извесно, да иза идеје црногорског одметања од српства и Србије, стоје западни центри моћи, те да је ова стратегија координисана са структурама западне

³¹⁰ Види: Александар Раковић, нав. дело, стр. 274.

³¹¹ Види шире: Момчило Суботић, „Евроатлантско расрбљавање Црне Горе“, нав. дело, стр. 89-105.

³¹² Александар Раковић, нав. дело, стр. 274.

војне алијансе. О црногорству изван српства и против српства увек се одлучивало са стране, ни у Црној Гори, ни у Србији, и нигде међу Србима.³¹³

Председник Србије Александар Вучић је у време најаве уласка Црне Горе у НАТО, рекао, да је „Црна Гора на путу ка НАТО-у, а Србија то није и чува своју неутралност, али одлуке Подгорице не доживљава као претњу и поштује их“. Заиста је тешко разумети логику и став да улазак Црне Горе у НАТО не угрожава Србију! А онда је рекао да „влада планирају важне кораке кад је реч о положају српског народа у Црној Гори“, да би црногорски премијер Душко Марковић рекао: „ту постоје проблеми, али да нема потребе да одређене странке (мисли на српске странке из Црне Горе) посредују у њиховом решавању“. Из ових реченица може се прочитати да је положај Срба у Црној Гори ствар договора Ђукановића и Вучића.

5. У ЦРНОЈ ГОРИ СЕ „ДЕСИЛО“ ЧУДО И „ДОГОДИО“ НАРОД. АЛИ ШТА ЈЕ РЕШЕЊЕ И КАКАВ ЈЕ ЕПИЛОГ?

Након усвајања Закона о слободи вероисповести, у Црној Гори се догодило „чудо“, народ је устао да брани своје светиње, свакодневно се већ више од месец дана одржавају литије и молебани за мир, слободу и спас Црне Горе, тј. за повлачење овог дискриминаторског закона. По свему то је велики протест Срба због историјске неправде коју им приређује сепаратистичка власт у Црној Гори. Протести подршке, литије и молебани одржавају се и широм Србије. Певају се песме о заједништву Србије и Црне Горе: „Црна Гора и Србија, то је једна фамилија“, затим песме о Косову: „Косово је Србија“. Власт оптужује владике да су се ставили у службу великосрпске политике, ови се бране, да се не ради ни о каквој политици, већ о угроженим верским правима, помињући притом, да они признају легитимну власт Црне Горе. „Ако су народна власт, онда ће испоштовати глас народа“ – истиче митрополит Амфилохије. Овде настаје проблем, јер ако то није и политички покрет за рушење власти која игнорише и отворено терорише део сопственог становништва – Србе у Црној Гори – и удара на сам идентитет државе коју представља, онда се не назире одговарајуће решење српског питања, а тиме ни идентитетског питања Црне Горе.

³¹³ Види: Владо Стругар, *Велика побуна Црне Горе 1988-1989, Књижевне новине*, Београд, НИП Универзитетска ријеч Никшић, 1990, стр. 41.

Поставља се питање зашто Срби у Црној Гори не траже, зашто до сад нису тражили неку врсту персоналне и територијалне аутономије? Јер, актуелним процесима Срби постају доминантни, а њихови протести утемељени и оправдани. У таквим условима, „због непријатељског држања Ђукановићевог режима према српском идентитету“, дошло би до повећања броја Срба – не би се, ваљда, поновило, на попису, да се неки за 20 евра пишу као Монтенегрини – па би њихов захтев за аутономним решавањем сопственог положаја изазвао и одговарајуће реакције сепаратистичког режима, али исто тако и власти у Србији.

Ово је честитије решење, него се заваравати „компромисним прихватањем лажног црногорског националног идентитета и форсирањем некаквог тобоже дуалног идентитета – Црногорци су Срби, али су посебна нација. Иначе, са овом тезом су Брозови комунисти започели 1944. године процес формирања посебне црногорске нације, да би на крају тај процес резултирао тезом да Црногорци уопште нису Срби“³¹⁴.

Не треба се заваравати ни кад је у питању политика актуелне власти у Србији према црногорској сепаратистичкој власти и Србима у Црној Гори. Утемељен је и прихватљив став правника Зорана Чворовића, по том питању. Он каже: „Вучић, као и сви његови претходници када их је Запад третирао као `гаранте мира и стабилности на Балкану` (нпр. Слободан Милошевић од Дејтонског мировног уговора 1995. па до краја 1997. године), има задатак да контролише и пацификује Србе у региону. Пошто се у Србији на власт долази уз подршку Запада, онда се и на власти остаје све док се успешно уверава Запад да се Срби ван Србије налазе под делотворном контролом прозападног Београда, који има обавезу да спречи појаву било каквог аутентичног српског националног покрета... Уколико Вучић успе да стави под потпуну контролу Цркву у Црној Гори и Србе у Црној Гори, онда ће због велике блискости и сарадње која постоји између Мила Ђукановића и Вучића, главни добитник Вучићеве пацификације Срба у Црној Гори бити Мило Ђукановић. Вучић има намеру да и у Црној Гори формира странку налик косовској `Српској листи`, која ће колаборирати са антисрпским властима у Подгорици“³¹⁵.

³¹⁴ Зоран Чворовић, Вучић хоће да оснује своју странку у Црној Гори, тзв. Српску листу и уђе у власт с Милом, интервју Павелу Тихомирову, srbin. info/politika/vucic-hoce-da-osnuje-svoju-stranku-u-cg-tzv-srpsku-listu-i-udje-u-vlast-s-milom

³¹⁵ Зоран Чворовић, исто

Треба посебно истаћи: Црногорски „надсрпски“, па конвертовани „антисрпски“ менталитет, који је у последњих двадесетак година попримио све одлике антисрпске индоктринације, учинио је своје. „Када се анализира садашња ситуација у Црној Гори морају се узети у обзир све ове `уводне чињенице`, а оне говоре да је процес компромисног прихватања лажног црногорског идентитета међу клиром у епархијама СПЦ у Црној Гори отишао, чини се, исувише далеко...“³¹⁶ Ако овај став осликава стварно стање идентитетске свести Црне Горе, не само клира, него и лаика, онда је савим извесно да идентитетска криза српске Црне Горе задуго неће бити превазиђена.

Најзад, треба рећи нешто о односу Црногораца у Србији према Србима и Српству, односно констатовати, да ни они у овом монтенегринском одметању од Српства нису нимало недужни, напротив. Разуме се, не сви. Част појединцима који с поносом, доследно и узвишено опредељују своје Српство. Историчар Радош Љушић запажа: „Они који живе у Србији, упорно бране своју црногорску посебност у виду посебног народа и нације, једу србијански хлеб, и то онај бољи, а са презрењем гледају на Србијанце. А то је више од греха. Они и даље сисају две мајке – Србију и Црну Гору, а при том се већина маћехински односи према првој“.³¹⁷ Другачије је држање Црногораца у Хрватској и Загребу.

Сам по себи намеће се закључак да је, како истиче Батрић Јовановић, расрбљивање Црногораца – „злочин духовног геноцида над српским народом, у својој суштини, најподлији чин у цијелој лепези разнородних видова асимилације Срба (турчењем, албанизовањем, мађаризовањем, хрватизовањем преко унијаћења и католичења), јер се ради о однарођивању оног дијела српског народа, који су учени Европљани сматрали за најсрпскији“.³¹⁸

Званични Београд не треба да убеђује црногорско руководство о српском пореклу Црне Горе и њене словенске популације, али не треба ни да повлађује власти која дискриминише Србе и њихова национална, културна, језичка, верска и друга права. Треба да подржава настојања српског народа у Црној Гори у остварењу конститутивног статуса, који му је одузела власт Мила Ђукановића,

³¹⁶ Исто

³¹⁷ Радош Љушић, *Анијазована историографија. Зашто мораи да се свађаш*. Народна књига – Алфа, Београд, 2004, стр. 253.

³¹⁸ Батрић Јовановић, *Расрбљивање Црногораца. Стаљинов и Титов злочин*, нав. дело, стр. 335.

и да му пружи сву могућу финансијску, логистичку, кадровску и политичку подршку за остварење аутономног положаја Срба у Црној Гори. То је начин да се Црна Гора окрене Србији и да њена власт напусти антисрпску политику коју води за рачун својих западних покровитеља.

У међувремену, на председничким изборима у Црној Гори у два круга (19. марта и 2. априла), након више од три деценије Мило Ђукановић је поражен; председник је Црне Горе постао је Јаков Милатовић испред политичке групације под називом *Европа сад*, по угледу на словеначки политички слоган у време разбијања СФРЈ: *Еуропа згај*. Новог председника изгласала су припадници странака парламентарне већине, и он је са 58,88% гласова победио Мила Ђукановића који је добио 41,12% гласова. Овим гласањем отпочео је дуго очекивани процес политичке демонтаже Ђукановићеве вишедеценијске власти и политичке, економске, друштвене, културне обнове и консолидације црногорске политичке и јавне сцене. Очекује се да ће парламентарни избори, који треба да се одрже у току јуна 2023. године потврдити вољу грађана Црне Горе исказану на председничким изборима и ојачати започете демократске и привредне процесе и пројекте.

Међутим, никако не треба поистоветити пораз Мила Ђукановића са победом Јакова Милатовића: већина грађана Црне Горе желела је да се коначно ослободи Ђукановићеве партократије. Милатовић је домаћој јавности добрим делом непознат, а од Запада медијски снажно подржан, релативно лако је победио истрошеног и компромитованог Ђукановића. Али, показало се веома брзо – већ у самој изборној ноћи – да је Јаков Милатовић – за разлику од Мила Ђукановића, који се није држао никакве идеологије, већ је искључиво настојао да се уз помоћ Запада што дуже одржи на власти – убеђени „европејац“, школован у Европи и свету, већ у старту се позвао на „европске вредности“ као своју базичну идеологију. Милатовић се отворено изјаснио да неће рушити Ђукановићеву спољнополитичку стратегију – доследног поштовања приоритета које су Ђукановићу наметнули његови, али и Милатовићеви, западни ментори: нема укидања санкција Русији (Милатовић је украјинску кризу назвао недозвољеном руском агресијом, без икаквог задирања у историјски и геополитички контекст овог у суштини сукоба Русије и НАТО посредством Украјине – тј. прокси рата); нема повлачења Црне Горе из НАТО пакта и нема отпризнавања тзв. Косова.

Сва је прилика да су ово били услови под којима је Запад прихватио Јакова Милатовића за председника Црне Горе, евентуално уз још један услов: да кривично, судски не процесуира Мила Ђукановића, јер је он за Запад одрадио добар део посла. Шта ће на ово рећи српске странке и њихови бирачи – Срби у Црној Гори, видеће се већ током парламентарних избора и после њих.

НАПОМЕНЕ

1. Алексић, Будимир/ Крстајић, Славко: *Трговци душама – дукљанско-монџенејрински вјерски тирафикини у свјејлосији докумената*, Никшић, 2005.
2. Бојовић, Драга: „Опет о `преименовању` (доименовању, разименовању...) српског језика у Црној Гори, и још понечему“ у: *Српско ишшање и србисџика*, Зборник радова 1, Приредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић, Бачка Паланка – Ваљево, 2007.
3. Ђилас, Милован: „О црногорском националном питању“, Борба, 1. мај 1945.
4. Ђилас, Милован: *Њејош, ијесник, владар, владика*, Београд, 1988.
5. Жутић, Никола: *Римокајоличка црква и хрвајсџиво*, Београд, 1997.
6. Љушић, Радош: *Анџажована исџориојрафија. Зашићо мораиш да се свађаш*, Народна књига – Алфа, Београд, 2004.
7. Јовановић, Батрић: *Расрбљивање Црнојораца. Сџаљинов и Тиџов злочин*, Српска школска књига, Београд, 2003.
8. Кнежевић, Милош: *Изневерена држава*, Институт за политичке студије, Београд, 2007.
9. Матовић, Веселин: „Разголићо се стидуљак из заграде“, у: *Српско ишшање и србисџика*, Зборник радова 1, Приредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић, Бачка Паланка – Ваљево, 2007.
10. Матовић, Веселин: „Не може се ријека кроз дудук натјерати“, у: *Српско ишшање и србисџика*, Зборник радова 1, Приредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић, Бачка Паланка – Ваљево, 2007.
11. Мијушковић, Наташа: *Црна Гора, бурна расџрава о закону о вероисџовесџи*, Интернет, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/11/Region/2066711/Crna-Gora-burna-rasprava-o-zakonu-o-veroisповести.html>, 18/12/2015.

12. Поповић, Ђуро/ Рогановић, Јован: *Земљојис Књажевине Црне Горе за ученике III основне школе*, Цетиње: Државна штампарија, 1899.
13. Раковић, Александар: *Црногорски сепаратизам*, Catena Mundi, Београд, 2019.
14. Станковић, Владан: „Грађански концепт црногорске нације – технологија асимилације Срба *in vivo*“, Политичка ревија 04/2011, ИПС, Београд, 2011.
15. Стаматовић, Александар: *Крајња историја Миширополије црнојорско-јриморске*, Цетиње: Светигора, 1999.
16. Стојановић, Јелица: „Идентитет и статус српског језика у Црној Гори (некад и сад)“, у: *Српско ишћање и србисшика*, Зборник радова 1, Приредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић, Бачка Паланка – Ваљево, 2007.
17. Стругар, Владо: *Велика јобуна Црне Горе 1988-1989, Књижевне новине*, Београд, НИП Универзитетска ријеч Никшић, 1990
18. Суботић, Момчило: „О психичким својствима, менталитету и идентитету Срба динараца“, Политичка ревија, 03/2017, ИПС, Београд, 2017.
19. Суботић, Момчило: „Евроатлантско расрбљавање Црне Горе“, Политичка ревија 04/2011, ИПС, Београд, 2011.
20. Суботић, Момчило: „Избори у Црној Гори 2016. и положај Срба“, Политичка ревија 01/2017, ИПС, Београд, 2017.
21. Суботић, Момчило: *Политичка мисао србисшике*, Институт за политичке студије, Београд, 2010.
22. Ћосић, Добрица: *Промене, Будванске беседе*, Београд, 1992,
23. Џомић, Велибор: *Црква и држава у Црној Гори*, Цетиње, Подгорица, Београд, 2013.
24. Чворовић, Зоран: Вучић хоће да оснује своју странку у Црној Гори, тзв. Српску листу и уђе у власт с Милом, интервју Павелу Тихомирову, srbin.info/politika/vucic-hoce-da-osnuje-svoju-stranku-u-cg-tzv-srpsku-listu-i-udje-u-vlast-s-milom

СРБИЈА И СРПСКЕ ЗЕМЉЕ У СВЕТЛУ ГЛОБАЛНОГ ГЕОПОЛИТИЧКОГ ПРЕОКРЕТА

НЕКЕ ИСТОРИЈСКЕ И ГЕОПОЛИТИЧКЕ КОНСТАНТЕ

Оно што је у српској науци неспорно, јесте став да је стварање југословенске државе 1918. представљао геополитички чин Запада, као што је и њен распад 1991-1995. геополитички чин моћних западних држава. У њеном стварању одлучујући је био безбедносни чинилац. Југословенска држава требало је да буде брана германском реваншизму са запада и бољшевичкој експанзији са истока. Њен распад је уследио сломом биполарног светског система, кад је Југославија изгубила значај свог геополитичког положаја „еквидистанце“ наспрам два антагонизована блока. Да је опстао СССР опстала би и Југославија, јер се њени спољни и унутрашњи непријатељи не би дрзнули да је нападну. Тако је трајање југословенског геополитичког експеримента био орочен трајањем Совјетског Савеза. Иначе би Хрватска и Словенија раније кренуле у сецесију. Срби нажалост нису били довољно спремни ни приликом њеног настанка као ни у часу њеног разбираспада.

Познато је да је Владимир Путин у више наврата истицао да је слом СССР-а представљао геополитичку катастрофу. Путин данас, на изванредан начин, обнавља Совјетски Савез, тј. око Русије окупља „блиско иностранство“ – бивше републике СССР данас независне државе, тако што их за Русију веже економски и стратешки, првенствено кредитима па и бесповратном финансијском подршком. Уз неке важне сличности Русија и Срба у овим два вишенационална државама: СССР-у и Југославији, постоје и битне разлике. Сличност се огледа у самом распаду двеју држава и мањинском статусу Русија и Срба у новонасталим државама на простору бивше Југославије и Совјетског Савеза. У бившим републикама СССР-а остало је 25-30 милиона Русија, а судбина Срба након страдања у грађанском рату у Хрватској 1990-1995. је углавном дијаспорична. Остало су битне разлике у величини простора, броју становника, односу према Другом светском рату: за разлику од Срба, Руси нису имали четнике и партизане и друге бројне војне и

политичке формације, које би се сукобљавале. Код Срба, нажалост, кључне идеолошке разлике до данас нису превазиђене. За Русију је Отаџбински рат, неподељено, највиши домет њихове историје и геополитике. Русија слави 9. мај као Дан победе. И на тим свечаностима били су хрватски председници Фрањо Туђман и Стјепан Месић, али не и неки српски председник. Хрвати су се представили као савезници, иако су под Стаљинградом имали дивизију од 10.000 војника. Европа тога дана слави Дан Европе. Нема победе; хитлеризам и нацизам су били само мали историјски и ратни инцидент – конструишу савремени западни истраживачи, поредећи при томе Стаљина са Хитлером. Русију су у Отаџбинском рату заједно са немачком војском нападале војске свих европских држава осим Срба и Грка, данас су се придружили и Грци оптужбама и санкцијама Русији због сукоба у Украјини.

Западни ментори актуелне српске власти очекују да исто учини и Београд. Под притиском представници српске власти на челу са Вучићем износе разне варијанте за и против увођења санкција Русији. Гласање представника Србије на седници УН против Русије у три наврата не може никако да се правда борбом за КиМ, поготово не његовим поређењем са Кримом, јер се занемарује историјски контекст у оба случаја. Било је и мудро и достојно да је српски представник на седници Скупштине УН остао уздржан.

С друге стране Република Српска, иако под сталном претњом за голи опстанак, слободнија је и суверенија од Србије, чији председник проби уши о сувереној вољи Србије. И зато руководство Републике Српске на челу са Додиком може и сме отворено, јасно и гласно да каже да БиХ неће увести санкције Русији, јер то Република Српска неће дозволити.

Ту је и неовисна Црна Гора као сателитска творевина НАТО са улогом антисрпске и антируске хистерије и провокације. Далеко смо од остварења историјске идеје, која сеже до Карађорђа и Српске револуције 1804. о ослобођењу и уједињењу Срба на интегралној основи. Ко данас може подржати идеју интегралне српске државе на етнојезичкој и историјској основи? За такву операцију потребан нам је спољни савезник. Русија!

ПОЛИТИКА ЈОСИПА БРОЗА – КАКО САЧУВАТИ ХРВАТСКУ И ХРВАТЕ!

У другој Југославији Јосип Броз је имао једну бригу – како да одржи Хрвате и Хрватску, да је заштити од одговорности за злочин геноцида који је извршила над Србима, Јеврејима и Ромима у Другом светском рату. На руку му је ишао Запад, који га је подржавао у сукобу са Стаљином, али и сам СССР, у којем је као и у Југославији владала једна партија – комунистичка. Југославија са вишепартијским системом, после Јасеновца, није била могућа. Новинар Перо Симић истиче да су Титови политички приоритети били: Како што више смањити Србију; Смицалице око Косова и Метохије; Ослободиоци забрањују протераним Србима да се врате на КиМ; Српска хегемонија мора бити ослабљена; Наредба о претварању Буњеваца у Хрвате; Проглашавање Црногорске нације, а потом и муслиманске. Титов најближи сарадник Едвард Кардељ по повратку из Лондона, у који је отишао наводно на лечење, почетком 1960-их убеђује муслиманске функционере у реалност признања муслиманске нације као конститутивног дела државе. Тројица водећих муслиманских политичара, Хасан Бркић, Авдо Хумо и Осман Карабеговић, били су против овако исхитрене новотарије (Хасан Бркић је био зет Милорада Екмечића. Његова жена Јованка је сестра Милорада Екмечића).

У књизи *Тито и Срби, књига 2 (1945-1972)* у поднаслову „Титове сузе у Кремљу“: „Стидим се што сам Хрват“, Симић пише: „На једној вечери Стаљин је, према сведочењу члана југословенске делегације др Благоја Нешковића, најпре наздравио `херојском српском народу`. Домаћин је објаснио да то чини због тога што су Срби били `једини словенски народ који је у најтежим данима рата против фашизма био веран Русији, док су се хрватски пукови борили с Немцима у Стаљинграду`. Да Титове муке буду још веће, његову пратњу су, поред Словенца Бориса Кидрича и Црногорца Владимира Поповића, сачињавала тројица Срба – Александар Ранковић, Благоје Нешковић и Коча Поповић. Титову неверицу Стаљин је појачао наздрављајући др Нешковићу, а не свом главном госту, али Нешковић је у последњем тренутку бацио Броз у појас за спасавање, препуштајући му да он одговори на Стаљинову здравицу. Тито је Нешковићеву понуду оберучке прихватио, а колико га је тресла грозница показује и то што је „са сузама у очима рекао да се стиди што је Хрват!“

„Продужите тим путем којим сте пошли“. Ово су Титове речи косовском шиптарском руководству. „Кад им узмемо покрајине, сабићемо их између Ужица и Београда“, рекао је Мика Трипало, Титов планирани наследник, у посети председнику црногорске владе Ж. Булајићу (Симић 2018, 313).

Српско руководство на челу са Драгославом Марковићем, овако је гледало на притиске Тита на Србију поводом покрајина у Србији: „Око покрајина је остварен врло значајан успех, оне су постале готово потпуно самосталне, и не разумем мотиве поновног постављања питања покрајина у центар наших разговора“ (Исто 326). С друге стране Тито се жестоко супротставио стварању српске аутономије у Крајини, коју је био предложио Моша Пијаде, не и српски политичари у Хрватској.

НА ПУТУ СЕЦЕСИЈЕ

Југославија је 1954. године с Турском и Грчком формирала „Балкански пакт“. Тај савез је сматран „додатком НАТО пакту, као југоисточно крило Европе“. Обавештен од западних листова да је Тито дао изјаву шефу америчке обавештајне службе да ће Југославија ратовати против Совјетског Савеза, Благоје Нешковић је протествовао да се тако крупно питање може решавати на личној основи. Био је смењен и постепено отишао у заборав (Симић 2018, 43).

Сецесионистичке идеје и активности Словеније и Хрватске настављају се путем регионалне сарадње, „Алпе Адриа“, 1978. Први пут Словенија и Хрватска улазе у регионалну сарадњу са западним државама. Ханс Дитрих Геншер и његов наследник Клаус Кинкел били су узастопни шефови немачке обавештајне службе (БНД) и почели да шире већ постојећу мрежу нацистичких агената са југословенских простора, у снази од око 100.000 људи. Немачки историчар Ерих Шмит-Енбом у књизи о Кинкелу као „ратнику у сенци“ (1995) описао је деловање ове установе у Југославији. Обавештајне службе Немачке, Аустрије, САД и Италије дају подршку сепаратистичким снагама у Словенији и Хрватској. Један од челника ватиканског покрета „Крижари“ из 1944, фрањевац Крунослав Драгановић, вратио се 1967. у Сарајево. Био је биљка у непријатељској средини, деловао у кругу Католичке цркве, а касније су муслимански репортери (1999) истражили документа по којима испада да му је задатак био да ради на обнови Аустроугарске...

Западне обавештајне службе најпре успостављају контакт са неким члановима ЦК КП Хрватске и Словеније. Један од хрватских вођа из овог круга, Јосип Бољковац, касније је (1996) написао да је сам Тито давао подршку овој сарадњи са Немачком, иако је једно време 1972. то покушавао да прекине. Ово је, вероватно, јединствен случај у историји, да један шеф државе свесно одозго помаже зарађе државе коју је сам створио.

ХЛАДНОРАТОВСКИ ОДНОСИ ЗАПАДА И РУСИЈЕ ПРЕ И ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТскоГ РАТА

Треба нагласити да су односи Запада са Русијом били хладноратовски између два рата, и само их је заједнички нацифашистички непријатељ привремено учинио „невољним савезницима“. Књига Саше Марковића, *Манифестī ирошив империје: ироло и историји америчкоī (нео)империјализма* из 2013. године, веома прегледно и аргументовано говори о међуратним односима западних сила Енглеске и САД и СССР, где се наводе сви облици финансијске, медијске и сваке друге западне, америчке и енглеске, подршке Хитлеру да крене у рат са Совјетским Савезом, што и данас чине Британија и САД, хушкајући Европу, превасходно Немачку и Пољску на Русију.

Ипак већ почетком Другог светског рата основана је ОУН. Усвојени су бројни међународноправни документи почев од Повеље УН и многих других, у којима се дефинише и право народа на самоопредељење, на основу којег је од 1945. до 1966. године ослобођено више колонијалних народа и створено нових 55 држава. Међутим, потребно је истаћи да је ово право (схватано у широком дијапазону од политичког манифеста, преко принципа, до правила међународног права) увек зависило од геополитичких констелација великих сила. Кад су Срби у питању треба знати да су западне силе и Ватикан увек будно мотриле да се српска држава не прошири западно од Дрине.

И поред свега задржана ја дистанца у односима Запада и Русије, што је резултирало стварањем војнополитичких блокова: НАТО 1949. и Варшавског блока 1955. године. Први генерални секретар НАТО лорд Лионел Исмај овако је дефинисао циљ НАТО, као наводно одбрамбеног војног савеза (од кога одбрамбени, кад је први формиран?): „Циљ НАТО је да задржи Америку у Европи, Немачку под Европом и СССР изван Европе“. Како ствари стоје ови

циљеви од настанак НАТО до данас остали су исти. То се показало већ у улози НАТО пакта на сузбијању српке геополитике, бомбардовањем Републике Српске, и отимањем Косова и Метохије, а нарочито у актуелном рату против Русије у Украјини. Своју прву офанзивну акцију НАТО је извео против Срба у Босни 1994, а затим и у Србији – Косову и Метохији 1999. године.

Главну официрску базу НАТО отпочетка његовог формирања сачињавали су Хитлерови високи официри Вермахта; они су представљали команду НАТО за Европу. Сетимо се да ја Курт Валдхајм, високи официр Вермахта у Другом светском рату, био генерални секретар УН. Исто тако треба подсетити на још један важан документ из 1949. године, а то је Канцеларски споразум потписан између САД и Немачке, којим је утврђен својеврстан протекторат Америке над Немачком, а који се огледа у чињеници да САД одобравају кандидата за канцелара, и уопште под својом контролом држе немачку политику.

Да је совјетском војном врху било јасно да се геополитичко надметање са колективним западом наставља, говори и следећа епизода: На првој војној паради за Дан победе у Москви 9. маја 1945. маршал Георгиј Жуков у рапорту Стаљину каже: „Ослободили смо Европу и то нам она никад неће опростити“. Фидел Кастро рекао је слично, на други начин. „Следећи рат у Европи биће између Русије и фашизма, само ће се фашизам звати демократија“.

Највећа криза у односима САД и СССР-а била је Кубанска криза (1962), и она је најсличнија данашњој конфронтацији Русије и „колективног запада“, на челу са САД. Хрушчов је тада отпочео процес дестаљинизације, али не и слабљења, већ јачање државе, што је чинио и Стаљин, као и наследници, све до Михаила Горбачова. Време после Кубанске кризе (Кенеди-Хрушчов) обележила је политика детанта – побољшања односа и смањења затегнутости, то је време америчких председника Линдона Џонсона, Ричарда Никсона, Џерарда Форда, Џимија Картера (још је жив), све до ратоборног Роналда Регана. У СССР-у политика детанта се пре свега везала за Леонида Брежњева, али и његове наследнике Константина Черњенка и Јурија Андропова. И сад 1980-их имамо асиметрију: на чело САД долази ратоборни Реган, који са папом Јованом Павлом Другим (Карол Војтила), Пољаком, склапа тзв. „свету алијансу“ и уз помоћ Збигњева Бжежинског и Леха Валенсе почињу да дрмају СССР и Варшавски уговор. У томе им, ничим изазван, помаже

Михаил Горбачов, са перестројком и принципом гласности, који велики совјетски брод усмерава по узору на прокламовану западну демократију. Долази до идеолошког, потом и до геополитичког краха Совјетске империје. Отуда је распад СССР-а, како је истицао Путин, права геополитичка катастрофа, био неминован. Историچارка Наталија Нарочницка наводи као главне узроке неспоразума са Западом: страх и мржња према СССР и Русији – према геополитици великог простора, који се ослоњен на православну веру велике руске цивилизације, коју и остали народи који живе са Русима доживљавају као своју велику домовину.

Након Регана за америчког председника дошао је Џорџ Буш старији, који је унео новину у поимање и примену појма суверености; Буш је овај појам крајње релативизовао и селективно тумачио; по њему суверен је онај коме САД призна то својство, не водећи рачуна да се ради о једном од кључних принципа међународног права записаних у Повељи УН и другим међународно-правним документима, а то је суверенитет и територијални интегритет постојећих, међународно признатих држава. И до тада је, као што смо рекли, дихотомија: домаћа надлежност – право народа на самоопредељење била је под одлучујућим утицајем глобалних геополитичких констелација. Али од стране САД која је тријумфовала у „хладном рату“ долази до отвореног рушења међународног права и селективног приступа суверенитету и територијалном интегритету малих „недисциплинованих“ држава и њихових лидера, па се данас не говори о универзалним принципима међународног права него од *ad hoc* правилима која у ходу прописује САД и тзв. колективни запад.

То је период тријумфа САД и Запада, уједињење Немачке, а разбијање СФРЈ и уништење српских земаља: РСК, РС, Косова и Метохије, одвајање Србије и Црне Горе... А како изгледа селективна примена тог „америчког права“ види се у следећем. Уједињење 80 милиона Немаца – тумачи се као допринос демократији и светском миру, а покушај уједињења 10 милиона Срба кроз очување СФРЈ, третира се као претња миру и безбедности у свету. Хрватска се оглушила о захтев Европске комисије на челу са Бадинтером да уставним законом Србима гарантује културну аутономију и рат је могао да почне. Створена је РСК, која је након четири године окупирана од стране Хрвата, Немаца и Американаца. Очигледан пример како право увек зависи од глобалних геополитичких констелација.

НАТО – АМЕРИЧКИ ГЕНЕРАЛИ И ГЕОПОЛИТИЧАРИ ОТВОРЕНО ЗАХТЕВАЈУ РАЗБИЈАЊЕ РУСИЈЕ

Кад је Михаил Горбачов ничим изазван укинуо Совјетски Савез, ван Русије остало је 25-30 милиона Руса, а у Русији се сјатило „кусо и репато“ да је опљачка и да ова велика православна држава потпуно нестане. Водећи амерички геополитичар, Збигњев Бжежински, пореклом Пољак, у књизи „Велика шаховска табла“ пише да Русију треба поделити на Московску Русију, Сибирску републику и Далекоисточну републику. Јануш Бугајски, још један Пољак и русофоб, недавно је објавио књигу „Водич за распад Русије“, у континуитету заговара распарчавање Русије; тако је 2019. конкретно сугерисао који делови Русије треба да добију независност, а који да буду дати Украјини, Финској, Јапану, чак и Кини. Медлин Олбрајт, некадашњи државни секретар САД, позива да се Русија разбије и опљачка, да се њени ресурси поделе, јер они не могу да припадају само Русији. То је још једно „смутно време“ у Русији, време Јељцина и „породице“, тајкуна и отворених западних агената. Један од њих је и Виктор Черномирдин, за којег историчарка Јелена Гускова каже да је од Американаца добио обећање, да ће га подржати за место председника Русије, после Јељцина, уколико у Србији са Ахтисаријем одради посао како они траже. У жељи да притисну Русију да се „војно или економски пренапрегне“, западни, преваходно амерички геополитичари и генерали отворено захтевају распад Русије. На то указује и наслов текста бившег команданта НАТО снага у Европи, америчког генерала у пензији Бена Хоџиса: „Припремите се за распад Русије“.

Своје маштарије о распаду Русије Хоџис, али и остали амерички русофоби, везују за етничку разноликост Русије (160 националности) с уверењем да ће западне санкције довести до глади 144 милиона људи у Русији. У листу *New Eastern Europe*, који излази у Пољској постоји овакав наслов: „Деконструкција Русије и реконструкција пострусског простора: Ризичан, али неизбежан сценарио“. Његови аутори отворено позивају Запад да већ сада „стане на чело процеса распада Русије“... Почетком 2019. године Бугајски је у вашингтонском листу *The Hill* објавио чланак „Управљање распадом Русије“. У тексту Бугајски подстиче Белу кућу да промовише регионално и етничко самоопредељење унутар Руске Федерације, истичући да „колапс мора бити логички оправдан“.

РУСИЈА ЈЕ УСТАЛА

Овај поднаслов је позајмљен из наслова књиге Драгоша Калајића *Русија устаје*,³¹⁹ у којој Калајић представља сукоб руских „западњака“ против „словенофила“ уз безрезервну подршку и веру победу „словенофила“ и њихову мисао о обнови руске идеје и државе.

Готово истоветне ставове заступа и Александар Дугин, водећи теоретичар и заговорник геополитике евроазијства у својим списима, поготово у књизи *Четвртиа ђолийичкаа ђеорија*, која се у Београду појавила 2013. године. Дугин савремене односе Русије и Запада своди на „најтеже заблуде од стране Русије; сасвим погрешне прорачуне; несхватање правог стања ствари, те непосредну издају националних интереса. Критички посматра Путинову и Медведевљеву политику, поготово тезу и једног и другог да је „Русија = европска земља“, јер је Русија као суверена европска земља са сопственим интересима и вредностима сучељена с америчком једнополарношћу и европским вредностима, а Дугин доводи у сумњу универзализам тих вредности. Другим речима, Русија је не европска земља већ посебна цивилизација. Јер док председници говоре о Русији као европској земљи, западњачке структуре утицаја у Русији имаће велики утицај на руску спољну и унутрашњу политику.

Разматрајући питање Русије и Запада у евроазијској теорији Дугин износи историјат руског поимања Запада. Становиште да је „Русија – самостална цивилизација“, Русија – Евроазија, „држава – свет“, Дугин истиче да су ово становиште заступали руски цареви из Московског раздобља (видећи у Европи „царство јеретика“ – „паписта и лутеранаца“), словенофили (поготово касни), руски народњаци, евроазијци и комунисти (у складу са својом класном идеологијом). Русија – Евроазија, Русија (=цивилизација) гледа на Запад као на локалну и регионалну појаву и објављује рат претензији Запада на универзализам. Другим речима, Дугин полази од става да Модерна и модернизација нису апсолутне вредности ни безусловни императив развоја. Русија је способна да се развија и живи у складу са сопственом унутрашњом логиком, коју диктирају њена религија, њено историјско позвање, њена самобитна и посебна

³¹⁹ Види: Драгош Калајић, *Русија устаје*, ИКП „Никола Пашић“, Београд, 2005, као и: Момчило Суботић, *Полийичколийи ђорђређи. Предрађ Драђић Киђук, Драђиш Калађић и срђске ђеме*, ИПС, Београд, 2014, 43

култура (Дугин 2013, 121).³²⁰ Зато је неопходно да политичко руководство Русије учини први корак, а то је да прогласи Русију цивилизацијом, из чега ће проистећи низ практичних радњи у процесу преласка из европске земље у самосталну руску цивилизацију.

Сучељавајући Хантингтона („Сукоб цивилизација“) и Фукујаму („Крај историје“), Дугин прихвата Хантингтонов основни став, али на место Хантингтоновог сукоба Дугин пише о дијалогу цивилизација. И Фукујама ће кориговати своје мишљење о западном, либералном универзалном моделу као победнику који представља крај историје... Цивилизација у савременом философском контексту постаје средиште нове идеологије. Ту идеологију можемо одредити као вишеполарност. Тако схваћена цивилизација се, према Дугину, супротставља глобализму. Дугин је умногоме утицао на Путина, као његов саветник и водећи руски геополитички мислилац.

ЕУ је колебљива империја сматра Дугин и истиче да: „Појединачно чак и највеће земље Старе Европе нису способне да одбране своје националне интересе. И независно од тога да ли ће икада постати самостална империја или ће остати периферија атлантизма, Европа је осуђена на интеграцију“ (Дугин 2013, 160; Суботић 2019, 171).

Тешко да се за једну српску власт од стицања независности Србије (1878) до данас може рећи да је била русофилска. О томе пише Дејан Мирковић у својој књизи *Русофобија код Срба 1878-2017*, чији је приказ аутор овог текста објавио у часопису Политичка ревија, а ушла је и у садржај књиге *Историјско-политичкошколишки осврћи*, аутора овог текста, из 2019. године. Мирковић у књизи актуелизује историјски утемељену синтагму историчара Милорада Екмечића: „Србофобија је рукавац русофобије“.

ФЈОДОР МИХАЈЛОВИЧ ДОСТОЈЕВСКИ О СРБИЈИ ИЗМЕЂУ РУСИЈЕ И ЕВРОПЕ

На ову геополитичку одредницу о истоветној руско-српској политичкој и народносној судбини указао је половином 19. века Фјодор Михајлович Достојевски у свом дневнику, који је велики писац и православни мислилац водио од 1862. до краја живота 1881. године.

³²⁰ Види: Момчило Суботић, *Историјско-политичкошколишки осврћи*, ИПС, Београд, 2019. Упућујемо на ову књигу огледа у којој су уз критички осврт приказане 22 књиге-монографије, а међу њима и Дугинова *Четврта политичка теорија*.

Ми данашњи Срби, не само српска политичка елита, али превасходно она, треба да се подсетимо шта је о њима говорио Арчибалд Рајс, али такође и шта је говорио Фјодор Михајлович Достојевски. Велики писац и православни мислилац Достојевски у свом Дневнику, познатом као *Пишчев дневник*, говори о узроцима русофобије у Србији и 100 година незахвалности српских елита. Достојевски пише да постоје „две Србије“. Прва Србија је народна. Она је везана за Русију. Она воли Русе и верује им. За „Србе и Црногорце“ као народ, Русија је више од „сунца“, целокупна нада, пријатељ и покровитељ, „мајка“ и будући ослободитељ. С друге стране, интелегенција српска, елита и министри „то није исто“. Српска елита „не воли“ Русију. За разлику од српског народа, у српској елити постоји „неповерење“ према циљевима Русије, али и отворено „непријатељство“. За њих је Русија „покварена“, незаинтересована за српске проблеме и само размишља како да покори Србију... (Мировић 2017, 38). Достојевски примећује да се српске елите стиде свог порекла, али и да имају високо мишљење о себи... Они презиру свој народ и одричу га се. Између њихових прозападних теорија и реалног живота који проистиче од народа увек ће одабрати „теорију“... Западна „мисао“ ће потпуно владати њиховим друштвеним дискурсом. Русофилска мањина ће бити маргинализована и исмејана. Срби ће „безглаво“ хрлити у Европу. На крају Достојевски предвиђа, да ће српска незахвалност према Русима трајати најмање 100 година... (Мировић исто).

Русофобија Запада је погубно утицала на руско национално биће. Достојевски је говорио да „имамо две отаџбине: Европу и Русију, само што Европа није никад хтела Русију. Данас бити за Европу значи обавезно бити против Русије (Ивановић 2014, 229). Ова констатација је и данас актуелна, како за Русију тако и за Србију. У складу са синтагмом о „србофобији као рукавцу русофобије“, јер се напросто на Западу Срби перципирају као „мали Руси“ на Балкану, а српске земље као „продужена рука Русије“ на Балкану и Медитерану, као руска „стратешка земља“, без обзира на сву прозападну усмереност српских политичких елита.

Сличне идеје заступао је и Николај Данилевски (1822-1885), руски филозоф и идеолог словенофилства. У књизи *Русија и Европа* Данилевски истиче да је Запад јачи од Русије у културном утицају на елиту, која је „имитаторска“, сујетно понизна, улагивачка и „сервилна“ и тражи признање од Запада (Мировић 2018, 41). Данилевски

каже да народ „инстинктивно осећа“ непријатељство запада... и да пружа отпор „експериментима“ које изводи прозападна елита... Истоветан је имитаторски, сервилни, послушнички, вазални, снисходљив однос српске политичке класе према Западу, и не само данас, него и у предјугословенском, југословенском и постјугословенском периоду. Само је један мањи број појединаца, политичких људи имао неопходан ниво људског и националног достојанства у заступању доследних националних и државотворних циљева и интереса.³²¹ Данилевски је сматрао да сви словенски народи треба да се уједине а престоница треба да им буде Константинопољ. Колико је ова идеја данас далеко од геополитичке реалности!?

ВЛАДИМИР ПУТИН И СПЕЦИЈАЛНА ОПЕРАЦИЈА РУСИЈЕ У УКРАЈИНИ

Поменути западни теоретичари напада на Русију потпуно су занемарили чињеницу да ово више није Јељцинова Русија, тј. Русија унутрашњих туђинаца, већ Путинова Русија која је постала свесна неминовног сукоба са „политичким Западом“, прецизније „геополитичким Западом“, о чему је руски председник говорио 2007. године на Конференцији у Минхену. Уследила су Путинова геополитичка парирања западном интервенционизму у Грузији, затим у Сирији, нажалост, промакло је одговарајуће руско супротстављање у Либији (неки познаваоци руских прилика кажу да је то због чињенице да је тада на челу Русије био, наводно Западу наклоњенији, Дмитриј Медведев). Било како било, Русија је почела да се опоравља и економски и војно и политички, што је посебно дошло до изражаја у време насилног државног удара у Украјини када су уз отворену подршку Америке и неких европских држава, на власт дошли угронасти који потворено величају нацистичку идеологију Степана Бандере и болесну мржњу према Русији и свему што је руско, што значи и свој украјински, тј. историјски руски идентитет. Циљ овог рада није у томе да детаљно обрађује тему украјинског националног и верског конвертитства, већ да укаже на неке важне историјске моменте. Оно што се данас у Украјини дешава почело је када је у Бресту 1596. године проглашена унија с католицима и 12 украјинских владичанстава признало папу римског за свог поглавара. То је изазвало побуне у народу, па су се атамани

³²¹ Види о томе у поменутој Мировићевој књизи, као и у нашем осврту на ту књигу.

од Хмељницког, Мезепе, до данашњег Порошенка, опредељивали између Пољака и Москаља. Буне су трајале до 1791. године, када је први пут подељена Пољска и један њен део припао Русији. Богдан Хмељницки је 1648. девет владичанстава вратио у Руску цркву, у којој су раније били сви. Привео је козаке „к руци цара“, Михаила Романова, који је 1613. године основао династију Романових. Аутор овог рада видео је споменик у средишту Кијева. На пропетом коњу буздованом показује на исток, према Москви. У данашњим ТВ вестима се много труде да избегавају тај споменик (Екмечић 2020, 148). Поднаслов у књизи: „Украјина је одувек Малорусија“, Новости, 7. 9. 2014.)... Украјину су територијално даровали Лењин, Стаљин и Хрушчов.

Као реакција на наранцасту револуцију у Украјини 2014, Русија је на основу референдума повратила Крим у састав Русије (преко 96% гласало за), а у Луганском и Доњецком региону – Донбасу дошло је до противљења насилном и противуставном државном удару.³²² Украјина је кренула силом да поврати донбаске регионе и за наредних осам година њена војска и полиција починила је многе злочине убивши преко 14.000 руског језичко-етничког становништва, међу њима велики број деце. У ствари радило се о покушају Запада на челу са САД да од Украјине направи антируску енклаву, у којој ће, на граници са Русијом НАТО поставити своје офанзивно ракетно нуклеарно наоружање, са циљем разбијања и распарчавања Русије до њеног потпуног уништења, у складу са поменутиим теоријама западних стратега. Мински споразуми које су зарађене стране потписале 2015. године били су само успаванка за Русију и димна завеса које Запад није имао намеру да реализује. Кључну тачку Минског споразума представљала је одредба која налаже да се у украјинској влади налазе и представници Луганске и Доњецке области (касније републике, признате од Русије за независне државе фебруара 2022.), из сваке по један, који имају право вета кад су у питању стратешка национална питања, тј. питање трајне војне неутралности Украјине, чиме Русија решава питање своје државне безбедности.

Политичко руководство Русије на челу са Путином је очигледно знало „за јадац“, те је настојало је да се Русија војно обнови

³²² САД су објавиле да су покрет „Солидарност“ Леха Валенсе у Пољској финансирале са пет милиона долара, слом владе Слободана Милошевића са 50 милиона долара, отцепљење Црне Горе са 55 милиона долара. Затим слом проруског режима Виктора Јануковича у Украјини платиле су са пет милијарди долара.

и максимално наоружа, знајући да је рат са Западом неминован. У међувремену је Русија стално инсистирала да примени Минског споразума, који су Француска и Немачка (уз Русију гаранте овог споразума), као и Украјина доследно и упорно избегавали. Чинили су то украјински председник Петар Порошенко, као и његов наследник Володимир Зеленски, поготово овај последњи када је „колективни Запад“ на челу са Америком већ увелико решио да уђе у рат са Русијом.

Путинова Специјална војна операција Русије у Украјини с циљем демилитаризације и денацификације Украјине, ради одбране Донбаса, чије становништво је већ осам година изложено геноциду, предузета је превентивно и у „последњи час“, врши се са циљем да се НАТО одбаци од граница Русије. Русија захтева да се НАТО врати на позиције из споразума 1997, што значи повлачење војске и НАТО инфраструктуре – ракетног офанзивног оружја из држава источне Европе које су примљене у НАТО после 1997. године. НАТО се на руске мировне предлоге није обазирао, већ је „пумпао“ Украјину модерним наоружањем, решен да посредством Украјине ратује против Русије.

Санкције које је „колективни Запад“, под диригентском палицом САД увео Русији деловале су као бумеранг. Од тих санкција неупоредиво већу штету има Европа него Русија; Русија је Евроазији – Кини, Индији, Ирану и другим азијским али и у афричким и јужноамеричким државама нашла ново и исплативије тржиште и политичке савезнике, док се европске државе због недостатка енергената (гаса, нафте, угља, струје...) суочавају са хладноћом па и глађу... И поред свега, САД и европске државе настављају да Украјину снабдевају оружјем и тако онемогућавају престанак ратних разарања и људских губитака. Запад у Украјини води прокси рат против Русије до „последњег Украјинца“, али и на велику сопствену штету. Рат до испуњења, Путин истиче да је Русија спремна на такав рат и да ће у њему однети победу. Западна стратегија са економским санкцијама доживела је фијаско, као што је пропала идеја стварања унутрашњег раскола у Русији, хушкањем на Путина као главног кривца који Русију води у пропаст. Изгледа да је Запад потценио руски нуклеарни арсенал (5777 нуклеарних бојевих глава), тактичко и стратешко хиперсонично нуклеарно оружје које је Путин ставио на борбено дежурство; извесно је да Запад-САД не може да одговори на руску нуклеарну претњу, јер да може већ би увелико распарчавао, уништавао и пљачкао Русију.

Није једноставно одговорити на питање шта прецизно подразумева Путинова стратегија демилитаризације и денацификације Украјине, поготово на плану његове идеје шта ће бити са украјинском државом и докле иду руска територијална посезања. Да ли су то осам руских – проруских региона: Луганск, Доњецк, Дњепропетровск, Херсон, Николајев, Одеса, Запорожје, Харков, уосталом цела Украјина је руске етничке, историјске, језичке, верске провинијенције. Ово би значило да би и Преидњестровље ушло у састав руске државе, и Русија би тако код Измаила изашла на делту Дунава. Поменути региони ће се највероватније, као што то већ чине Луганск, Доњецк, Херсон и Запорожје, референдумом определити да уђу у састав Русије. То онда значи да је рат Украјине против ових области – рат са Русијом, а све то онда има другачије правне и геополитичке консеквенце, поготово због западне војне умешаности у сукоб Украјине и Русије. У случају даљег западног војног мешања у овим, сада руским, регионима, дошло би до директног сукоба Запада са Русијом. За сада се „колективни запад“ ангажује у непосредним војним акцијама преко тзв. добровољаца и плаћеника, мада је познато да су у питању НАТО војници, који опслужују њихова оружја и оруђа, тенкове, артиљерију и ракетне системе, без којих украјинска војска не би уопште могла да ратује имајући у виду катастрофалне губитке у војној сили и техници.

Тешко је веровати да би се после поменуте руске победе одржао и сам Кијев (историјски руски град – „мајка руских градова“), као и сама Украјина као држава. Али то Русију не тангира; Украјина је тек прва фаза у њеном разрачунавању са Западом. Уосталом ово је рат Русије и Запада, са веома јасно израженим руским безбедносним и државотворним захтевима и циљевима. У тој руској победи, који почиње у Украјини, доводи се у питање и само постојање НАТО пакта, као и америчког статуса у Европи, али и на међународној геополитичкој карти, и уопште, питање смене, тј. рушења актуелног међународног поретка заснованог на западној доминацији.

Да је ово реална претпоставка за глобалне геополитичке промене које Русија проводи у Украјини, говори и чињеница да САД није успео да нахушка Кину против Русије, као ни друге велике силе, попут Индије, те да руску оружану интервенцију подржава и „кажњава“ само „колективни Запад“, тј. чланице НАТО и ЕУ, док је преосталих више од 80% држава и отприлике толико светског становништва на страни Русије: земље БРИКС-а, Шангајска

организација за сарадњу-ШОС, Евроазијска економска заједница – ЕЕЗ ...). Осим политичког Запада, тј. земаља чланица НАТО савеза, САД нема других савезника за геополитичко опкољавање и урушавање Русије; санкције против Русије прихватило је свега 30-так држава; на америчке уцене нису пристале ни државе дојучерашњи верни савезници, попут Саудијске Арабије... Осим тога већина држава у свету опредељују се за мултилатералне односе засноване на равноправности и међусобној сарадњи. Прикључење БРИКС- у најавиле су Саудијска Арабија и Иран, Египат, Аргентина, Индонезија итд, што је посебно неповољно за САД имајући у виду да се ради о богатим и моћним муслиманским државама.

ЕВРОПСКА УНИЈА – СРПСКА ГЕОПОЛИТИЧКА ИЛУЗИЈА

Оно што забрињава јесте чињеница да ЕУ преко својих дужносника и даље отворено тражи да се Русија „победи на војном пољу“, како пркосно истиче Жозеп Борел, високи представник ЕУ за спољне послове и безбедносну политику, а исте илузије има и немачки представник у ЕУ, председница Европске комисије Урсула фон дер Лајен, која тражи од држава чланица већу помоћ Украјини у борби „европске демократије против Путиновог ауторитаризма“. Тој и таквој Европској унији хрли Вучићева и Дачићева напредњачко-социјалистичка власт; као и леви спектар малобројне српске опозиције, док већинска Србија – српски народ који чини више од 60% људи не жели да своју судбину веже за западне антисрпске организације као што су ЕУ и НАТО. Кад је у питању НАТО више од 80% становништва се супротставља да Србија постане чланица Северноатлантске алијансе. Дакле имамо невероватан јаз и једну политички шизофрену ситуацију: док се тзв. српска политичка елита, и власт и већи део опозиције опредељује за западне интеграције – ЕУ и НАТО, дотле се већинска народна Србија опредељује за сарадњу са Русијом и супротставља неприродном и неморалном савезништву са непријатељским организацијама. Имамо у длаку исту ситуацију као у време Достојевског и његовог *Дневника*. Прва ситуација је била у предјугословенско време, потоња у постјугословенско, у међувремену, у југословенском периоду, постојао је исти парадокс. Шта је онда у питању? Зашто Срби воле своје непријатеље, а не уважавају и не цене своје доказане историјске пријатеље

и савезнике? О каквом се фелеру ради? О томе је писао Арчибалд Рајс. Зашто српски политичари варају народ и зававају сами себе, на пример, по питању европских и евроатлантских интеграција. Српска власт већ дуже време, од Бориса Тадића до Александра Вучића, поготово то чини Вучић, уверава своје наивне и уморне поданике да чланство у ЕУ („најбоље место за живот“, А. Вучић) не значи и чланство у НАТО, занемарујући при томе чињеницу да је НАТО својеврсна пријемна канцеларија ЕУ, да је то пут којим су прошле све источноевропске државе пре пријема у ЕУ. НАТО је главни – ЕУ је другоразредна. У ствари, и једно и друго су инструменти америчке империјалне политике... НАТО као војна полуга САД за изазивање и управљање кризама, „цивилизовање“ и „демократизовање“ непослушних влада у свету, а ЕУ као америчка геополитичка креација, без обзира на њену изворно европску идеју, која у основи служи за геополитичко сузбијање Европе од стране САД, под чијом је својеврсном окупацијом од Другог светског рата.

Дакле, чланство у ЕУ подразумева улазак у НАТО, што у условима очекиване Путинове геополитичке победе над „колективним Западом“ и његовом војном компонентом – НАТО, српску спољнополитичку и геополитичку опредељеност за ЕУ чини крајње парадоксалном и бесмисленом. Поготово имајући у виду политику Запада на распарчавању и уништавању српског чиниоца на Балкану: слом РСК, гашење Републике Српске, насилно отимање Косова и Метохије. Више је него илустративно крајње непримерено и лицемерно обигравање западних емисара из САД и ЕУ (Палмер, Лајчак, Ескобар) око председника Србије Вучића да потпише свеобухватни споразум са „Косовом“ који треба да резултира његовим признањем, као и да Србија уведе санкције Русији, што све скупа представља бесмислену и очајничку политику Вучићевих западних партнера на даљем распарчавању и десуверенизацији Србије. Даљи корак био би потпуно раздржављење Републике Српске и њено утапање у унитарну „немогућу државу“ Босну и Херцеговину.

ПРИВЕЗАТИ СРПСКИ ЧАМАЦ ЗА ВЕЛИКИ РУСКИ БРОД

Када је у питању Србија и српски народ, треба резоновати на нивоу историјског искуства: нема Србије - поготово уједињене интегралне и демократске српске државе - без јаке Русије као њеног историјског заштитника.

Треба имати у виду да је „Дејтоном“ Република Српска остварила само делимично своје право на самоопредељење; она је силом прилика у саставу БиХ, а не са Србијом и Црном Гором, како је желела. Овде треба истаћи кључну константу: *РС је насилала пре райта, у райту је одбрањена, и у Дејтону пошврђена*. У Дејтону је постала део међународног уговора, потврђен је њен међународно-правни субјективитет, што њени противници непрестано игноришу и превиђају. Као што Република Српска треба да се доследно држи „Дејтона“, тако Србија мора да инсистира на Резолуцији 1244 по питању Косова и Метохије. У том смислу власти у Београду и Бања Луци не смеју да наседају на провокације о некаквој замени Косова и Метохије за Републику Српску (Дачић, Додик), како то протура британски аналитичар Тимоти Лес. Ово би значило да мењамо наше за наше. Треба мирно и стрпљиво сачекати победу Путина у украјинском прокси рату са НАТО, а затим приступити уједињењу српских земаља у интегралну српску државу...

Политика актуелне власти у Београду по питању Косова и Метохије никако не сме да буде одустајање од кључних докумената који недвосмислено и неспорно Косово и Метохију сматрају неотуђивим делом Републике Србије. То су међународно право почев од Повеље УН и на њему заснована Резолуција СБ УН 1244, те Устав Републике Србије из 2006. године, о којима актуелна српска политика не води довољно рачуна, већ се определила да кроз Бриселски и Вашингтонски споразум, а нарочито путем тзв. Француско-немачког плана за „Косово“, дерогира поменуте међународно-правне документе о територијалном интегритету Србије и „Косово“ препушта великој Албанији.

Када је реч о евроатлантском расрбљивању Црне Горе, важно је истаћи да је у евроатлантској визији самостална Црна Гора замишљена као инструмент геополитичког опкољавања Србије, као претходница која Србији треба да отвори врата НАТО пакта. Мило Ђукановић прешао је пут од србовања до НАТО штићеника, који је преварно и насилно извршио три нечасна дела. То су: чланство Црне Горе у НАТО, признање „Косова“ и увођење санкција Русији. На ове Ђукановићеве спољнополитичке тековине заклео се и нови црногорски председник Јаков Милатовић, као убеђени заговорник тзв. западних вредности, што се за Мила није могло рећи. Поред поменута три Милова непочинства, Милатовић је вероватно прихватио и обавезу да неће судски гонити Мила, јер је и Мило Ђукановић својски одрадио добијени евроатлантски задатак.

Однос Срба и Руса најбоље је осликао владика Николај Велимировић у свом чувеном говору о Русији и њеној помоћи братској Србији у Првом светском рату. Тај чувени говор владике Николаја има овај наслов:

Савесѝ наша нас ѝриморава да ѝлачемо када Руси ѝлачу и да се радујемо када се Руси радују

„Велики је дуг наш пред Русијом. Може човек бити дужан човеку, може и народ народу. Али дуг, којим је Русија обавезала српски народ 1914. године тако је огроман, да њега не могу вратити ни векови, ни покољења. То је дуг љубави, која свезаних очију иде у смрт спасавајући свог ближњег. Нема веће љубави него ко положи душу своју за другове своје – то су речи Христа. Руски цар и руски народ, неприпремљени ступивши у рат за одбрану Србије, нису могли не знати да иду у смрт. Али љубав Руса према браћи својој није одступила пред опасношћу и није се уплашила смрти. Смемо ли ми икада заборавити, да је руски цар са децом својом и милионима браће своје пошао у смрт за правду српског народа? Смемо ли прећутати пред Небом и земљом, да је наша слобода и државност коштала Русију више него нас? Руси су у наше дане поновили косовску драму. Да се цар Николај прилепио к царству земном, царству егоистичних мотива и ситних рачуница, он би, највероватније, и данас седео на свом престолу у Петрограду. Али он се прилепио к Царству небеском, к Царству небеских жртава и јеванђељског морала; због тога се лишио главе и он сам и његова чеда, и милиони сабраће његове. Још један Лазар и још једно Косово! Та нова косовска епопеја открива ново морално богатство Словена. Ако је неко на свету способан и дужан то да разуме, то Срби могу и обавезни су да разумеју. Блажени ви, плачући у те дане са Русијом, јер ћете се с њом утешити! Блажени ви, тугујући сада са Русијом, јер ћете се са њом ускоро и радовати.“

Треба имати у виду да се у Украјини води глобални геополитички рат између англосаксонског НАТО колективног Запада и Русије (Русија је усамљена у овом сукобу; она има прећутну подршку земаља БРИКС-а и отворену подршку Белорусије са којом је у Државном конфедералном савезу) и да од исхода овог сукоба зависи судбина света, тј. његова геополитичка конфигурација. У случају своје победе Запад ће наставити да унилатерално управља светом по *ad hoc* правилима, која подразумевају мешање у унутрашње

ствари других држава и смењивање непослушних лидера и влада. У случају победе Русије успоставиће се мултиполарни свет заснован на принципима равноправности и сарадње међу државама и народима, у складу са универзалним принципима међународног права и демократског политичког поретка.

Ако би победио „геополитички запад“ Србија и српски народ постали би апсолутни губитници; наставио би се процес редукције и уситњавања српског државног и политичког простора до његовог потпуног расрбљивања и раздржављивања. У другом случају – победом Русије ствара се јединствена прилика да се напоскон успостави јединствена демократска српска држава на већинском етно-језичком и историјском простору српског народа. Да би се то остварило потребно је „привезати српски чамац за велики руски брод“, како је истицао патријарх Иринеј.

НАПОМЕНЕ

1. 1. Симић, Перо. 2018. Тито и Срби, књига 2 (1945-1972), Београд, „Лагуна“
2. 2. Марковић, Саша. 2013. Манифест против империје: прилог историји америчког (нео)империјализма, Сремски Карловци; Нови Сад, Издавачка књижевница Зорана Стојановића; Београд, Академија за дипломатију и безбедност.
3. 3. Калајић, Драгош. 2005. Русија устаје, Београд, ИКП „Никола Пашић“
4. 4. Дугин, Александар Гељевич. 2013. Четврта политичка теорија, Београд
5. 5. Хантингтон, Самјуел. 2000. Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка, Подгорица; Бања Лука
6. 6. Достојевски, Фјодор Михајлович. 1981. Пишчев дневник, Београд, Рад
7. 7. Данилевски, Николај. 2007. Русија и Европа, Београд, Нолит: Досије
8. 8. Ивановић, Живота (приредио). 2014. Фјодор Михајлович Достојевски, Срби између Русије и Европе, Београд, Просвета
9. 9. Суботић, Момчило. 2014. Политиколошки портрети. Предраг Драгић Кијук, Драгош Калајић и српске теме, Београд, Институт за политичке студије

10. 10. Суботић, Момчило. 2019. Историјско-политиколошки освр-ти, Београд, Институт за политичке студије
11. 11. Мирковић, Дејан. 2017. Русофобија код Срба 1878-2017. Бео-град, Catena Mundi.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

323.12(=163.41)

811.163.41

930.85(=163.41)

СУБОТИЋ, МОМЧИЛО, 1957-

Србистика и геополитика : огледи о српском питању /
Момчило Суботић. - Београд : Институт за политичке студије, 2023
(Београд : Донат граф). - 330 стр. ; 24 cm

Тираж 100. - Напомене и библиографске референце уз текст.
- Библиографија уз свако поглавље.

ISBN 978-86-7419-378-5 (картон)

а) Српско питање

б) Срби -- Национални идентитет в) Србистика

COBISS.SR-ID 124481033